

Ion Constantin

GHERMAN PÂNTEA
între mit și realitate

Ion Constantin

Gherman Pântea
între mit și realitate

Cuvânt înainte de Mircea Druc

Editura Biblioteca Bucureștilor
București – 2010

Tehnoredactare computerizată și copertă: *Anca Ivan*

ISBN 978-973-8369-83-2

CUPRINS

Cuvânt înainte	11
Introducere	23
Abrevieri	33

Capitolul I – Rolul lui Gherman Pântea în Unirea Basarabiei cu România

1. <i>Originea, copilăria, studiile. Ofițer în armata țaristă</i>	35
2. <i>Inițiator al mișcării naționale în rândul militarilor moldoveni</i>	36
3. <i>Exploatarea abilă a atitudinii mai „flexibile și înțelegătoare” a unor comandanți ruși</i>	39
4. <i>Președinte al Comitetului Central executiv moldovenesc al uniunii soldaților și ofițerilor</i>	40
5. <i>Activitatea Comitetului Central</i>	41
6. <i>Pretențiile Ucrainei asupra Basarabiei</i>	42
7. <i>Contracurarea propagandei rusești antinaționale</i>	43
8. <i>Încercări de obținere a acceptului Marelui cartier general al armatei țariste pentru convocarea Congresului Ostașilor Moldoveni</i>	44
9. <i>Întâlnirea „fatală” cu delegația guvernamentală română în drum spre Moghilev</i>	45
10. <i>Audiența la generalul Duhonin și la primul ministru rus Al. Kerenski</i>	46
11. <i>Întâlnirea cu Vladimir Ilici Lenin</i>	48
12. <i>Pregătirea Congresului Ostașilor Moldoveni. Telegrama fictivă către comandanții unităților militare ruse de pe toate fronturile</i>	50
13. <i>Vicepreședinte al Congresului Ostașilor Moldoveni</i>	53
14. <i>Deputat în Sfatul Țării</i>	56
15. <i>Locțiitor și șef al Directoratului General de Război și Marină în Consiliul Directorilor Generali</i>	56
16. <i>Arestarea lui Ilie Cătărău</i>	58
17. <i>Stare de haos între Prut și Nistru. Anarhie în armata moldovenească</i>	64

18.	<i>Intervenția armatei române</i>	67
19.	<i>Rolul lui Gherman Pânteș în cadrul Sfatului Țării</i>	70
20.	<i>Delegat al guvernului român la adunarea de la Tarutino-Cetatea Albă, unde comunitatea germană din Basarabia a votat moțiunea de aderare la Unirea acestei provincii cu România</i>	71
21.	<i>Recunoașterea contribuției lui Gherman Pânteș la Unirea Basarabiei cu patria mamă</i>	72

Capitolul II – Cariera lui Gherman Pânteș în timpul României Reîntregite

1.	<i>Problema studiilor superioare</i>	75
2.	<i>Apărător al comuniștilor</i>	76
3.	<i>Rolul lui Gherman Pânteș în negocierile româno-sovietice de la Viena</i>	77
4.	<i>Discuții cu ministrul sovietic în România, Mihail Ostrovski</i>	83
5.	<i>Cariera politică în cadrul Partidului Național Liberal</i>	86
6.	<i>Primar al orașului Chișinău</i>	87
7.	<i>Factor activ în cadrul Cercului Basarabenilor din București</i>	88
8.	<i>Jubileul aniversării a 20 de ani de la Congresul Ostășesc Moldovenesc</i>	89
9.	<i>O activitate susținută în cadrul Cercului Basarabenilor după raptul Basarabiei și Nordului Bucovinei, din iunie 1940</i>	91

Capitolul III – Primar al Odesei (1941-1944)

1.	<i>Consilier juridic al generalului Nicolae Ciupercă. Cum a salvat Pânteș aproape 100 persoane condamnate la moarte</i>	93
2.	<i>Numirea ca primar general al Odesei</i>	95
3.	<i>Starea dezastruoasă a orașului</i>	99
4.	<i>Primele măsuri de redresare</i>	100
5.	<i>Aruncarea în aer a Comandamentului Militar Român de la Odessa</i>	103
6.	<i>Primarul general informează pe conducătorul statului, Ion Antonescu, despre tragicul eveniment de la Odessa</i>	105
7.	<i>Pânteș încercase să-l convingă pe generalul Glogojanu despre pericolul aruncării în aer a clădirii Comandamentului</i> ...	106
8.	<i>Represaliile împotriva populației locale. Demersurile lui Pânteș pentru diminuarea proporțiilor acestora</i>	109

9.	<i>Represiunea s-a făcut înainte de a se primi ordin expres de la București</i>	112
10.	<i>Raportul lui Pântea către Antonescu</i>	114
11.	<i>Reacția lui Antonescu: „Dacă Pântea ar fi militar activ, l-aș împușca fără judecată imediat“</i>	116
12.	<i>Măsuri de refacere a orașului, cu sprijinul populației locale</i>	117
13.	<i>Divergențe cu șefii militari</i>	119
14.	<i>Odessa începe să ia altă înfățișare</i>	120
15.	<i>Ultima încercare de a salva ceea ce se mai poate salva</i>	123
16.	<i>Echipa lui Pântea de la Odessa</i>	125
17.	<i>Activitatea primarului general al Odesei nu era privită cu ochi buni de S.S.I.</i>	127
18.	<i>Sărbătorirea a doi ani de administrație românească la Odessa</i>	129
19.	<i>Conflictul cu generalul Potopeanu</i>	130
20.	<i>Plecarea de la Odessa</i>	131
21.	<i>Problema achiziționării unor bunuri</i>	132

Capitolul IV – Salvat de condamnarea Tribunalul Poporului, ca urmare a intervenției mareșalului Tolbuhin, dar totuși... în vizorul Siguranței

1.	<i>Revenirea la București</i>	135
2.	<i>Generalul Potopeanu cere arestarea lui Pântea, fiind până la urmă el însuși...arestat</i>	136
3.	<i>Sovieticii încearcă să-l salveze pe Pântea, iar românii să-l... înfunde. Refugiul în clandestinitate la Craiova și Sibiu</i>	137
4.	<i>Clasarea dosarului</i>	139
5.	<i>Răzbunarea lui Cătărău. Pântea este dat în urmărire generală</i>	139

Capitolul V – Arestarea, procesul și condamnarea

1.	<i>Arestat de fostul comisar de poliție Alimănescu, în uniformă de maior al noii „miliții populare“</i>	143
2.	<i>Prezentarea în fața gen Alexandru Nicolschi. Gheorghe Stere și Al. Mățâ îi „purtau sâmbetele“ lui Pântea</i>	144
3.	<i>Deschiderea unui nou rechizitoriu</i>	146
4.	<i>Procesul, condamnarea, detenția la Jilava, Aiud, Ocnele Mari, Gherla, Pitești și Poarta Albă</i>	148

5.	<i>De urmărirea Securității n-a scăpat nici soția sa, Lucia</i>	151
6.	<i>Eliberat, dar rămas sub observația Securității</i>	152
7.	<i>Participant discret la înmormântarea lui Grigore Cazacliu</i>	153

Capitolul VI – Rejudecarea și achitarea

1.	<i>Cererea de „îndreptare“ a procesului, făcută de președintele Tribunalului Suprem</i>	155
2.	<i>Pregătirea procesului. Declarații favorabile decisive din partea martorilor Iuliu Brodețchi, Ioan Bădașcu, Taisia Arnăutu ș.a.</i>	158
3.	<i>Procesul și achitarea</i>	162
4.	<i>Respingerea unor propuneri „avantajoase“</i>	163

Capitolul VII – Încercarea eșuată a organelor de Securitate, privind recrutarea ca informator a lui Gherman Pânteia

1.	<i>Planurile de recrutare. Obiectivele urmărite erau mereu altele</i>	167
2.	<i>Contactarea sub „acoperire“</i>	171
3.	<i>Miza acțiunii de recrutare: „frica de o nouă arestare“</i>	172
4.	<i>Planul de anchetă</i>	173
5.	<i>Acțiunea propriu zisă de recrutare soldată cu respingerea propunerii de colaborare</i>	174
6.	<i>Pentru disimularea scopului anchetei, discuțiile sunt canalizate spre problema legăturilor cu grupul Benteoiu</i>	175

Capitolul VIII – Sub lupa organelor de Securitate. Anchetat de Miliție, pentru puțin timp în libertate și din nou arestat de Securitate.

1.	<i>Conștient că este urmărit. O viață retrasă</i>	177
2.	<i>O nouă prigoană împotriva „elementelor reacționare“. Dosarul de urmărire informativă nr. 2481, privind pe Gherman Pânteia</i>	179
3.	<i>Arestarea și anchetarea de către Miliție</i>	183
4.	<i>În ancheta Miliției își „băgase coada“ și Securitatea</i>	184
5.	<i>Fratele Constantin, domiciliat în Craiova, era și el în „colimatorul“ organelor M.A.I.</i>	185

6.	<i>Întâlnirea „ocazională“ cu un agent al Securității</i>	186
7.	<i>Arestat și închis la penitenciarul din Craiova</i>	187
8.	<i>Într-o vreme când Securitatea cerea sprijin organelor de specialitate sovietice</i>	188
9.	<i>Clasarea dosarului acțiunii de urmărire individuală</i>	189

Capitolul IX – Ultimii ani de viață

1.	<i>Speranțe legate de liberalizarea regimului</i>	191
2.	<i>Folosirea oricărui prilej pentru afirmarea crezului privind Basarabia</i>	192
3.	<i>O moarte bizară. Ceremonia de înmormântare</i>	194
4.	<i>Poezia „Lui Gh. Pântea, vechi luptător“ de Tatiana Gălușcă-Crâșmaru</i>	200
5.	<i>Concluzii finale</i>	201

Schițe biografice	203
Anexe documentare	245
Bibliografie	251
Indice de nume	373
Autor	383

CUVÂNT ÎNAINTE

Elev fiind, la școala din Zăicani, am înțeles: „*ai putea avea mari neplăceri dacă insiști să afli mai multe despre cei refugiați în România*”. Speram, totuși, că voi ajunge, într-un fel, să-l cunosc pe Gherman Pântea. Am dorit, am crezut acest lucru de când eram copil.

Țin minte, un unchi al meu, Jorj Heinrich din Zăicani, aducea vorba uneori despre feciorii lui Vasile Pântea: „*Gherman învăța foarte bine. Dacă nu citea o carte, cânta la vioară. Când îl lua bunicu-su de ajutor la prășit, în deal la Cihureț, băiatul, în coșul căruței, cânta tot drumul. Nu-i plăcea la coarnele plugului. Parcă presimțea el că o să ajungă om mare...*”.

Pe la mijlocul anilor 90, colegul meu de școală Iacob Burghiu a organizat, în incinta teatrului „Mihai Eminescu” din Chișinău, o întâlnire cu „*fii Zăicanilor risipiți prin lume*”. M-a invitat și pe mine, deși sunt născut în satul vecin, Pociumbăuți, comuna Zăicani. M-am bucurat de prezența multor colegi de școală. Unii aparțineau acum de elita intelectuală, stabilită prin orașele Basarabiei și pe alte meleaguri. Regretatul Iacob, bunăoară, este un apreciat scriitor și cineast. Îndeplinea pe atunci și funcția de consilier al președintelui Mircea Snegur pe probleme de cultură. Eram curios să revăd și nomenclatura agrariano-comunistă – secretari de partid, președinți de colhoz, fruntași ai muncii socialiste. Aceștia, odinioară, decideau destinele comunității.

Urcau la tribună în ordinea stabilită de Iacob. Evocau primii ani ai puterii sovietice: cum au intrat în partid, în komsomol, cum au învățat rusește, cum au făcut ei colhozul, cum au deschis o grădiniță, o fermă, o școală nouă. Aveam impresia că se complăceau în rolul de „*veterani, făuritori ai vieții noi*”. Nici un cuvânt despre «Красное колесо» („Roata roșie”) – deportări, foamete, strămutări, arestări, condamnări la moarte și alte crime ale bolșevismului. Mesajul lor însemna: tânăra generație n-are decât să revină urgent la gama de valori abandonată odată cu perestroika și dispariția URSS-ului.

Mi-a venit și mie rândul la cuvânt. Am vorbit scurt, îndârjit. „*Nu sunt nostalgic. Nu văd nimic romantic în perioada ocupației sovietice. Mă mândresc doar pentru faptul că am fost elev în aceeași școală în care a învățat Gherman Pântea. Regret că nu-i poartă numele. Că nu există în Zăicani nici o stradă, nici un bust, nici o placă comemorativă. A-a-a!*”

Poate că mulți dintre domniile voastre nici n-ați auzit de această mare personalitate din comuna noastră? Gherman Pântea! – deputat în Sfatul Țării. Deputat în Parlamentul României din partea județului Bălți. Primar al Chișinăului, primar al Odesei”.

Nu mai știu cum a fost receptată, comentată intervenția mea. N-am mai stat și la „banchetul”, care urma după partea solemnă. Am aflat în curând că Iacob Burghiu, la Chișinău, a reușit să pună o placă comemorativă pe casa în care a locuit un eminent primar...

După cel de al doilea război mondial a supraviețuit un singur imperiu. Salvarea acestuia se datorează mai multor factori: perfecțiunea absolută a conducerii militaro-polițiste; supravegherea totală a fiecărui cetățean de la naștere până la moarte; un sistem elaborat științific de teroare preventivă, selectivă, periodică, contra oricărei manifestări individuale sau în grup de erezie și disidență; natura politică a guvernării sovietice, care punea interesele de menținere la putere a partidului unic deasupra intereselor persoanei, mai presus de interesele grupurilor sociale și chiar a popoarelor. A demonstrat-o colectivizarea, industrializarea și genocidul unor popoare mici în timpul războiului.

În iunie 1940, URSS ne-a ocupat județele Bălți, Soroca, Orhei, Tighina, Lăpușna, Cahul, Ismail, Cetatea Albă, Hotin, Cernăuți, Storojineț și ținutul Herța. Deputații Sfatului Țării, oamenii de cultură, de știință, medicii, profesorii, inginerii, economiștii, clericii, ofițerii, funcționarii și proprietarii, au fugit. Aceștia, fiind partea cea mai amenințată de exterminarea bolșevică, au devenit refugiați în alte județe din interiorul țării. S-a format astfel un nou segment de populație a României. Ca să nu fie trimiși înapoi peste Prut, unii au reușit să se ascundă în cele mai diverse moduri, inclusiv prin schimbarea identității.

Desigur, refugiații, descendenții acestora și toți românii au îndurat greutăți. Dar cei rămași în teritoriile răpite au avut de suferit cel mai mult din cauza războiului, a prigoanei comuniste, a opresiunii regimului totalitar. Odată cu invazia, la 28 iunie 1940, regimul colonial sovietic a declanșat mecanismele **deznaționalizării brutale, agresive** (1940-1951) și **silenzioase** (1951-1991).

Deznaționalizarea brutală în perioada 1940-1951 a însemnat: genocid, represii, epurări din motive naționale, politice, sociale, religioase, masacrări, condamnări la moarte, individuale și în grup, privare de libertate, distrugere fizică și morală prin înfometare.

Ocupând din nou Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța, în 1944, sovieticii au încorporat în Armata Roșie și au trimis pe front toată populația

masculină între 14 și 50 de ani. La Königsberg, în Prusia Orientală, pe Oder și la Berlin, cu detașamente de șoc în spate, basarabenii și nord-bucovinenii, tineri, bătrâni, fără instruire militară, au fost mânați ca vitele în linia întâi a frontului, drept carne de tun. Și, după decenii, atunci când imperiul sovietic acorda un “ajutor internaționalist” Afganistanului, cei care au căzut în număr extrem de mare (per capita, comparativ cu “ostașii internaționaliști” de alte naționalități) au fost tinerii români din Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria.

Fondul genetic al națiunii române a suferit pierderi ireparabile și din cauza foametei provocate de bolșevici în teritoriile ocupate (1946-1947). Atunci au murit cu zecile de mii. Și nu numai femei, copii, bătrâni. Au murit chiar și bărbați în floarea vârstei, scăpați cu viață de pe front. Cei care au supraviețuit și foametei, aveau să se confrunte cu încă un examen cumplit: deportările în masă din 1949 și 1951.

Moartea lui Stalin nu a schimbat nimic: nici formele, nici esența politicii imperiale. Ba mai rău, moștenitorii lui Stalin au mers chiar cu mult mai departe în cultură și politica de cadre. În URSS se formase o mare castă de experți în problema națională. Aceștia inundau bibliotecile, librăriile cu maculatură propagandistică. Efortul de falsificare a realității consta în prezentarea colonialismului de tip sovietic drept rezolvare ideală a problemei naționale. Politica de rusificare era ambalată ca ajutor din partea „fratelui mai mare” sau internaționalism. Federația sovietică a republicilor suverane rămânea o ficțiune, iar absolutizarea regimului totalitar – o formă statală fără precedent în istorie.

În 1961, militantul unionist basarabean Gherman Pântea era, (pentru a câta oară?), arestat și închis la penitenciarul din Craiova. Coincidență: în același an 1961, eram contactat de Alexandru Șoltoianu, la Leningrad. Cerea sincronizarea acțiunilor patriotice ale studenților basarabeni și nord-bucovineni. „*Toată viața îi voi urmări pe trădătorii. Voi submina imperiul sovietic. Voi torpila mecanismul de rusificare al PCUS. Voi lupta pentru izgonirea ocupanților, pentru Reîntregirea Neamului Românesc*”. Acesta era mesajul-jurământ a lui Sandu.

Pentru a-și realiza obiectivul, în 1959 a intrat, special, la Institutul de Relații Internaționale din Moscova. Nu cu ajutorul KGB-ului, cum insinuau unii. Era laborios, înzestrat intelectual. Nu a fost niciodată membru de partid. Vroia să fie pregătit la cel mai înalt nivel politic. Să studieze tactica și strategia mișcărilor de eliberare națională din istoria mondială. După care urma să fugă în Occident, dacă ar fi fost trimis la post în vreo ambasadă. Ca să poată demasca de acolo imperialismul sovietic.

Alexandru Șoltoianu nu putea suporta situația românilor abandonăți. Nu-i ajungea răbdarea doar să învețe. Să aștepte o eventuală schimbare. În 1960, a început activitatea clandestină: organizarea unui *Partid al eliberării naționale*. La început, nu cunoștea în Moscova nimic și pe nimeni. Mai mult de un an, a tot umblat pe la secțiile de cadre ale facultăților, prin diverse instituții, întreprinderi și chiar pe la unități militare. Îi căuta pe românii basarabeni, nord-bucovineni, care ajunseseră la Moscova cu studiile, cu lucrul sau își făceau serviciul militar.

Ideea lui Sandu era să organizeze, pentru început, la Moscova (durata studiilor în institut era de 6 ani), iar pe urmă și în alte orașe mari ale imperiului sovietic, asociații («землячества», „pământeni”, – cum le spuneam noi), a consângenilor noștri. Când a completat o listă de vre-o sută de basarabeni și bucovineni din teritoriile ocupate, a fondat prima „pământenie” la Moscova. A fost ales președintele asociației. Centrul, creierul Mișcării se afla în apartamentul conspirativ din Moscova al lui Mihai Andronic. Acesta lucra ca ghid la pavilionul RSSM de la Expoziția unională.

Nu ne-am apropiat dintr-o dată. De la Leningrad, unde aveam propria grupare clandestină, am început să-i vizitez tot mai des. Erau necesare mai multe întâlniri pentru a înțelege cine și ce hram poartă. Cine este deja un patriot sau un potențial patriot? Cine este inert, fricos, conformist (doar stomacul să-i fie plin)? Cine este un potențial trădător, deja mancurtizat? Sau, și mai rău, informator al KGB-ului?

În asociațiile noastre îi primeam, desigur, pe toți românii basarabeni și nord-bucovineni. Activitățile erau deschise pentru toți: lecții despre RSSM, filme, concerte, vizitarea expozițiilor, dansuri la sărbători, zile onomastice, ieșirea duminică în pădure la vreo poiană. Iar în profunzime, doar pentru cei inițiați, controlați, devotați, făceam activitate intensă, periculoasă – educarea, energizarea patriotică.

Selectarea adeptilor cerea un efort colosal, o vastă informare, cunoașterea psihologiei și curaj. Fiecare în parte era ca o ecuație complicată. Legile conspirației erau primordiale. Soarta organizației era mai presus decât securitatea noastră personală. Învățam din mers. Studiam, în cel mai serios mod: situația politică, culturală, economică, demografică din teritoriile românești ocupate și din întreg imperiul sovietic. Eram optimiști și totodată conștienți, că putem plăti cu viața la un pas greșit.

Am trecut testul și am fost acceptat de Sandu și camarazii săi. Înflăcărați de nobilul ideal, studiam cele mai diverse probleme de strategie a mișcărilor de eliberare națională de pe mapamond.. Ne contram adeseori.

Căutam adevărul, ieșirea din impas. După lungi discuții, în una din zile, am adoptat o decizie temerară, excepțională: să recomandăm celor mai devotați și dotați adepți ai Mișcării noastre, și chiar să-i ajutăm, după posibilități, să intre în PCUS, KGB și celelalte organe ale sistemului represiv al URSS.

Principiul era general cunoscut – „calul troian”. Realizarea practică a ideii venea de la narodnicii ruși, adoptată apoi și de Lenin. Conducătorul narodnicilor Victor Obnorski apoi Lenin, până la acapararea puterii în 1917, recomandau adepților, verificați și competenți, „*să pătrundă în Ohranka, în cele mai reacționare instituții țariste, pentru a le distruge din interior*”.

Când am reușit să intru în PCUS Alexandru Șoltoianu și Mihai Andronic m-au felicitat, considerând evenimentul ca o mică realizare a Mișcării. Una este, când în PCUS intră cei de-naționalizați, mancurtizați, intră pentru privilegii, pentru posturi. Și cu totul altceva, când intră un luptător, conform deciziilor unei organizații patriotice, cu un scop anume: subminarea, din interior, a structurilor imperiale sovietice.

Mai credeam și speram pe atunci, că următorul pas va fi intrarea mea în KGB, ca să-i atrag după mine și pe alți patrioți, fideli cauzei naționale. Spre marea părere de rău, nu am reușit. Nici Sandu nu a mai reușit. Până la decizia de infiltrare îi propuseseră și lui de câteva ori să devină membru PCUS, dar a refuzat sub diverse motive. Când el a scris cerere de aderare, partidul l-a refuzat. Probabil, între-timp, intrase în colimatorul serviciilor speciale. Unii membrii ai asociației, înrolați în armată, își denunțaseră deja liderul, după cum am aflat mult mai târziu.

Existența unor organizații ale naționalităților (asociație, ligă, „pământenie – землячество”) nu erau agreate de PCUS și KGB. Adepții lor au fost în permanență suspectați, urmăriți, persecutați. Basarabeni, nord-bucovenieni, ca și militanții altor națiuni captive, au suferit atâtea eșecuri! Bolșevicii trăseseră învățăminte serioase din experiența lor de luptă contra țarismului și erau vigilenți față de mișcările de rezistență din colonii.

Ași mai avea o remarcă: întâlnirea lui Gherman Pântea și a altor frunțași politici basarabeni cu Lenin. Putem verifica dacă s-au văzut într-adevăr, confruntând sursele bolșevice, cronologia evenimentelor, înainte de puciul din octombrie. Lenin, din aprilie 1917, se afla în ilegalitate și se ascundea în coliba din Razliv. În toamnă a venit la Petrograd și a stat scurt timp în vila unei balerine. Există concordanțe sau inadvertențe în cele relatate de Gherman Pântea?

Pentru a justifica actul de autodeterminare a Basarabiei unii istorici au apelat ulterior la autoritatea lui Lenin. În diverse circumstanțe și perioade istorice, la fel au procedat și „comuniștii reformiști” de pretutindeni.

Aceștia riscau uneori să schimbe câte ceva în problema națională și politica imperialistă a lui Stalin. Ambele versiuni sunt plauzibile, acceptabile. Cred, însă, că polemica, pe această temă, nu are nici o relevanță.

Dreptul popoarelor la autodeterminare este un principiu unanim acceptat al democrației în general, și nu o invenție a lui Lenin. Acest principiu nu a fost introdus în mișcarea socialistă rusă de bolșevici sau de Lenin. A făcut-o Plehanov, fondatorul marxismului în Rusia, și Martov, ambii conducători ai menșevicilor. L-a preluat și *Partidul socialiștilor revoluționari*, promovându-l mult mai radical. „Meritul” lui Lenin, însă, ține de interpretarea antinațională a dreptului democratic la autodeterminare al națiunilor. De folosirea problemei naționale ca factor strategic în lupta bolșevicilor pentru putere.

Scopul principal al social-democrațiilor ruși nu era autodeterminarea popoarelor și a națiunilor, ci a **proletariatului în cadrul fiecărei națiuni**. Lenin recunoștea formal dreptul națiunilor la autodeterminare în capitalism dar nega categoric acest drept în socialism. El lupta contra imperiului rus doar pentru faptul că era țarist și milita consecvent pentru un **imperiu mondial sovietic**.

În politica națională, Lenin inventase un procedeu tactic subtil de repartizare a funcțiilor în partid. Bolșevicii ruși aveau sarcina să propage „dreptul popoarelor ne ruse la autodeterminare”. Bolșevicii de altă naționalitate, din contra, vehiculau, scriau și insistau asupra dreptului popoarelor ne ruse „să se alipească” la Rusia. Aceasta era calea leninistă către internaționalism și contopirea tuturor națiunilor.

Lenin promova ideea unei asimilări totale și preconiza în viitor utilizarea doar a două limbi – engleză și rusă. **Abdurahman Avtorhanov**, unul dintre cei mai apreciați sovietologi, emigrat în Occident, ne avertiza în lucrările sale: *„Imperiul sovietic este, înainte de toate, un imperiu ideocratic. Noi supraestimăm capacitățile și dimensiunile vechilor imperii și subapreciem potențialul și consecințele monstruoase, pe care le ascunde în sine o realizare cu succes a programului ideocratic sovietic la scară mondială – nu doar pentru lumea din afară, ci și pentru propriile națiuni din Uniunea Sovietică. Căci bolșevicii își pot atinge scopul numai prin sacrificarea propriei populații și aplicând genocidul asupra popoarelor străine. Tipul sovietic de imperialism nu urmărește doar simpla subjugare a altor popoare și acapararea avuției acestora, ci își fixează drept obiectiv final convertirea națiunilor captive la o nouă credință, pentru a le impune acestora modul de viață comunist”*.

Concluzie-paradigmă: generația postbelică a românilor din teritoriile naționale acaparate de URSS, nu s-a confruntat cu un imperiu de tip clasic, din secole trecute. Și nici cu o simplă continuare a imperiului țarist. Astfel, românii basarabeni, nord-bucovineni, herțeni și transnistreni au fost și au rămas exponenții celei mai mari tragedii a națiunii române.

Mișcarea de eliberare națională în teritoriile răpite de imperiul sovietic merită o atenție crescândă. Sunt imperios necesare condiții și resurse materiale pentru cercetare și un efort conjugat al comunității științifice din întreg spațiul românesc. Istoricii, sociologii, juriștii, psihologii, economiștii, politologii au datoria profesională și morală de a investiga absolut toate aspectele deznaționalizării românilor.

Am acum în față lucrarea *Gherman Pântea între mit și realitate*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2009, realizată de un tânăr și valoros istoric – Ion Constantin. Îl apreciez foarte mult, că e productiv și modest. Sunt mulțumit și de această carte a sa. Consider că autorul merită tot respectul: profesionalism, documentare vastă, inedită. Sper ca monografiile sale, având la bază valorificarea arhivelor, să ajungă și material didactic la facultățile de istorie.

Dar încerc, totuși, și un sentiment de amărăciune, de culpă. Cum de am putut uita de mitul copilăriei mele – **unionistul Gherman Pântea din Zăicani!?** De ce nu am riscat să-l caut? În anii luptei pentru supraviețuirea noastră ca români. Atunci, când mai era în viață. Sau, după colapsul imperiului sovietic, să fi depistat măcar urmele sale la Chișinău, Odessa, București.

Monografiile despre făuritorii Unirii Basarabiei cu România în 1918 reactualizează drama generației postbelice. Ele aduc în prim plan lupta cu imperiul sovietic, destinul patrioților basarabeni și nord-bucovineni. Astfel, două lucruri se limpezesc incontestabil: **continuitatea și repetarea neverosimilă a istoriei. Continuitatea luptei pentru Reîntregire și perpetuarea calvarului. Destinul militanților basarabeni care, până la 1918, au avut de înfruntat autoritățile imperiale țariste. Destinul generației de basarabeni, nord-bucovineni și herțeni care, după 1944, au trecut prin malaxorul imperial bolșevic.**

Așteptăm documente și studii vizând destinul românilor din teritoriile înstrăinate: **refugiații** (1940, 1944, 1992), **deportații** (1941, 1949, 1951), **victimele mobilizării totale** (1944), **victimele foametei provocate** (1946-1947), **victimele colectivizării** (1949-1951), **victimele psihiatriei sovietice**

(1965-1985), **victimele confruntărilor provocate de KGB împreună cu separatiștii de la Tiraspol și Comrat** (după 1989).

Ar prezenta interes și o monografie bine documentată a fenomenului **deznaționalizării silențioase prin invazie matrimonială**.

Ar fi utile câte un studiu comparativ complex al fenomenelor **continuității**, spre exemplu: **destinele unioniștilor în imperiul țarist și în imperiul sovietic; formarea și motivația elitelor (nomenclaturii) basarabene pro țariste și a celei internaționaliste; migrația și emigrația; activitatea primarilor municipiului Chișinău**.

Candidat la președinția României, în campania electorală din 1992, am enunțat principiile **sincronizării, interferenței și transplantului**, pe care le consider viabile și productive în relația Chișinău – București. Descopăr că aceste principii sunt aplicate atât de unioniști, cât și de adversarii cauzei naționale – trădătorii și birocrății indigeni.

„În sentința contra mea, în urma proceselor politice din 1972 (după ce Nicolae Ceaușescu, Ion Stănescu-Silaghi ne-au trădat în 1970) erau indicate pământeniile din Moscova, Leningrad, Kiev, Harkov, Lvov, Cetatea Albă... Eu am luat toată vina asupra mea și am fost judecat singur pentru formarea unui partid ramificat „naționalist”, antisovietic și multe alte acuzații grave de tot felul. Valoarea „crimelor” mele a fost cântărită de „justiția” imperial-bolșevică cu 16 ani de GULAG, care au durat 16 secole“. Alexandru Șoltoianu, fost deținut politic în GULAGUL imperial sovietic, vicepreședinte al Asociației Foștilor Deținuți Politici și a veteranilor Basarabeni ai Armatei Române din Republica Moldova.

„Pentru „documentarea” activității desfășurate de Gherman Pântea în perioada cât a fost ofițer în armata țaristă, dar mai ales a celei „represive”, cât timp a funcționat ca primar general al Odesei, Securitatea a cerut sprijinul organelor de specialitate sovietice. În cadrul acestei „cooperări” a fost folosită în cazul Pântea și o agentă sovietică, „Valeria”, „marșrutizată” pentru astfel de sarcini în țara noastră”¹, menționează Ion Constantin.

„Mișcarea de eliberare națională din Basarabia pe timpul regimului sovietic gravitează între curajul cel mai curat și cea mai crasă lipsă de prevedere în lupta cu serviciile secrete...”

*Pe data de 29 martie 1969, Alexandru Usatiuc-Bulgăr îi trimite lui Nicolae Ceaușescu din Gara de Nord de la București o scrisoare prin care îl informa că în Basarabia funcționează **Frontul Național Patriotic** ce își*

¹ P. 189 în lucrarea de față.

propune unirea teritoriilor înstrăinate cu România. În iunie 1970, solicită chiar o audiență la Ceaușescu...

L-au primit trei consilieri de stat pe romanticul basarabean. Cu toată amabilitatea, cei trei l-au ascultat patru ore pe Alexandru Usatiuc-Bulgăr, care ruga conducerea de la București să-i ajute pe basarabenii în curs de rusificare completă măcar pe linie culturală și de învățământ...

Dincolo de convențiile bilaterale privind colaborarea dintre serviciile secrete sovietice și române, lucrurile puteau rămâne aici.... Securitatea de la București însă l-a turnat pe bietul om la Moscova: pe 13 decembrie 1971, a fost arestat la sanatoriul de la Kislovodsk. A căzut întreaga rețea, au fost anchete chinuitoare, i s-a intentat proces pentru naționalism și a urmat calvarul Siberiei: șapte ani de lagăr cu regim sever și cinci ani de deportare...

Șeful securității lui Ceaușescu, Ion Stănescu, îi turna la Andropov, șeful KGB-ului lui Brejnev, pe toți românii din Basarabia bănuși că ar organiza mișcarea de eliberare națională... Cei anchetați aveau să afle abia în 1991 că „frații” lor de la București i-au pus bine pentru toată viața”.²

Cu certitudine, istoria se repetă. Sperăm însă că noi, generația actuală de unioniști, nu vom avea soarta deputaților din Sfatul Țării și a militanților pentru drepturile românilor basarabeni și nord-bucovineni din perioada interbelică. Autoritățile de la București nu ne vor extrăda nici în Ucraina, nici în Rusia și nici într-un eventual stat de sorginte bolșevică autodefinit „Moldova Mare”. Accentuez acest aspect deoarece nu putem uita că, începând din toamna anului 1944, peste 60 de mii de refugiați au fost ridicați cu forța și predați autorităților sovietice de ocupație. Cei mai mulți dintre ei au fost duși direct în Siberia și Asia Centrală. Peste o sută de refugiați s-au sinucis, evitând astfel deportarea. Cei care au scăpat de deportarea în URSS, nu au avut parte de o viață normală. Statutul de “refugiat” a devenit în ochii puterii un stigmat dezonorant. Au fost urmăriți, supuși unor tracasări permanente, tratați drept cetățeni de categorie inferioară, suspectați. Până în 1965 ei erau “dușmani” sau “potențiali dușmani”, “fugari din țara socialismului înfloritor”. După aceea au fost acuzați de “simpatii pro sovietice”. Dar și mai grav era faptul că atitudinea represivă, restricțiile și marginalizarea se răsfrângeau și asupra celor care, în perioada exodului, nu erau decât copii. Pe buletinul lor de identitate scria “născut în URSS”. Un mare blestem și un calvar pe viață!

România, tratată între 1945-1964 de către Kremlin ca o țară ocupată și

² Viorel Patrichi, *Mircea Druc sau lupta cu ultimul imperiu*, București: Editura „Zamolxe”, 1998, pp. 106-107.

ținută sub regim totalitar de sorginte stalinistă nu a putut să ne apere nici să ne ajute. După cum menționează Ion Constantin „*la acea dată Securitatea era încă într-o relație de subordonare față de structurile informative ale U.R.S.S., procesul de îndepărtare de acestea producându-se ceva mai târziu. Abia în anul 1964, ultimii consilieri sovietici vor părăsi România*”.³

Ar fi și acesta un factor atenuant. Totuși, excesul de zel al structurilor autohtone de atunci te încrâncenează ca, de altfel, și comportamentul actualei birocrății, când are pe agendă problemele românilor din afara frontierelor. „*În zilele următoare s-a întocmit un decret pentru pedepsirea criminalilor de război, iar în luna ianuarie s-a publicat lista acestora, fiind aprobată de Consiliul de Miniștri. Deși Gherman Pântea nu figura pe lista sovieticilor, totuși Consiliul de Miniștri l-a trecut și pe el pe lista criminalilor de război, dat fiind că arestarea sa se ordonase încă de la 24 august 1944, la cererea generalului Potopeanu. Pe cât de paradoxală, pe atât de dramatică situație : sovieticii vroiau să-l salveze pe Pântea, dar românii căutau cu orice preț să-l înfunde în pușcărie. Credem că o analiză serioasă a unor cazuri similare ar arăta că nu este singurul de acest gen*”⁴.

La finele anilor 50 ai secolului trecut începuse persecutarea în masă a foștilor politicieni basarabeni, nord-bucovineni și transnistreni, când „*arestările se țineau lanț, iar instanțele aplicau pedepse deosebit de grele pentru orice „fleac*“. *Erau arestați oamenii nevinovați cu nimic, numai pentru faptul că au îndeplinit funcția de parlamentari în legislativul dinainte de război, precum Alexandru Iacoban, cavaler al ordinului Mihai Viteazu. Au fost scoși din funcții oameni care în noul regim îndeplineau funcții minore, ca Petre Cuciujna, paracliser la biserica Mavrogheni din Șos. Kisseleff. Despre acesta organele de Securitate pretindeau că știu de la el că Pântea este „singurul basarabean capabil de activitate subversivă pe linia fugiților de regimul sovietic... Interesant este că, în pofida prigoanei dezlănțuite de organele de represiune, basarabeni căutau să-și mențină „moralul ridicat“, considerând că va veni timpul când toți se vor întoarce la locurile de unde au plecat*”⁵.

Astfel, refugiații din teritoriile ocupate și descendenții acestora, în lunga perioadă de persecuții și umilință, au rămas patrioți români. Sunt cetățeni loiali ai țării-mamă România, de care este legată speranța noastră în restabilirea dreptății.

Aflând adevărul, tânăra generație de basarabeni, nord-bucovineni, herțeni și transnistreni va ști să reacționeze adecvat la miturile propagandei

³ P. 189 în lucrarea de față.

⁴ P. 137 în lucrarea de față.

⁵ P. 180 și 188 în lucrarea de față.

bolșevice. „Se știe că miturile și ideile implementate în mintea unei națiuni pot fi atât foarte benefice, mobilizând-o la fapte mărețe, cât și extrem de contraproductive. Sunt benefice atunci când sunt generate din interiorul națiunii și nefaste atunci când vin din exterior, fiind implantate de dușmanii acestei națiuni. Unul dintre aceste mituri este binecunoscuta „palmă a jandarmului român”. În multitudinea de probleme ale zilei de astăzi cred, totuși, că și acesta este un subiect important, în care ar trebui să vină cu o expertiză cercetătorii. Gădesc această chestiune una de importanță vitală acum, pentru că mitul despre „palma jandarmului român” afectează mult atitudinea noastră față de frații de peste Prut. Acest mit trece ca o sârmă ghimpată prin inimile noastre, făcând ca prăpastia care ne desparte să rămână la fel de adâncă. Și nu are niciun rost să dăm jos sârma ghimpată de pe Prut, dacă sârma din inimile noastre rămâne rece și... intactă.”⁶

Colapsul imperiului sovietic a însemnat pentru noi, înainte de toate, revigorarea idealului de reîntregire națională și de revenire a României la statutul ei legitim și firesc de dinaintea anului 1940. Așa cum s-a întâmplat cu Germania și cu republicile baltice.

Proiectul intitulat **Făuritorii unității naționale – seria Basarabia**, realizat în cadrul **Bibliotecii Metropolitane București**, necesită un sprijin la cel mai înalt nivel deoarece ne confruntăm în continuare cu recidiva comunismului și metamorfozele imperialismului sovietic. Monografiile și edițiile de documente despre corifeii luptei naționale „**ar putea furniza răspunsuri sau explicații la multe din dilemele și frământările actuale legate de existența celor două state românești și viitorul acestora**”.

Cunoscând istoria mișcării unioniste, am putea identifica căile pragmatice de fortificare a tuturor premizelor de renaștere, reintegrare spirituală și economică a românilor de pretutindeni.

Ca unionist, consider necesar să căutăm soluții și prin studiul comparativ al trecutului. Cunoașterea istoriei ne ajută la **crearea unui spațiu economic și cultural unitar pentru toate teritoriile locuite de români, printr-o sincronizare armonioasă cu procesul de integrare europeană**.

Noi, unioniștii, **promovăm** teza dreptului etnicilor români de pretutindeni la cetățenia statului român, precum și dreptul de a circula și activa liber în teritoriul național și cel european.

Combatem discriminarea etnicilor români pe criterii istorico-regionale (munteni, olteni, bănățeni, ardeleni, moldoveni, basarabeni, bucovineni, transnistreni, macedoneni, vlahi etc.)

⁶ Dr. Stelian Manic, University of Adelaide (Australia). *Un alt fel de sârmă ghimpată: palma jandarmului român*, în: „Timpul” din 28 februarie 2010.

Contracarăm românofobia, procesele deznaționalizării brutale și silențioase la care este supusă populația românească din teritoriile înstrăinate.

Milităm pentru obținerea unui cadru juridic ce ar permite punerea în practică integral a rezoluțiilor adoptate la *Primul Congres Mondial al Refugiaților și Descendenților acestora din teritoriile ocupate de imperiul sovietic (Iași , 30 iunie – 2 iulie 1995)*.

Acordăm întotdeauna, în mod conștient și organizat, voturile noastre candidaților unioniști, atât pentru parlamentul de la București, cât și pentru cele de la Chișinău și Kiev. Și **transmitem**, ori de câte ori avem ocazia, mesajul nostru tuturor românilor: „*Nu vorbiți de iubire, iubiți-vă! Nu vorbiți de Unire, uniți-vă!*”.

Prof. univ. dr. **Mircea Druc**
Prim-ministru al RSS Moldova
25 mai 1990 – 28 mai 1991

INTRODUCERE

Dintre fruntașii basarabeni ai luptei pentru unitatea națională, Gherman Pântea (1894-1968) este o figură deosebită, întreaga sa viață și activitate caracterizându-se printr-o îmbinare permanentă între mit și realitate. Explicația rezidă chiar din trăsăturile cu totul aparte ale acestui personaj, caracterul său aventuros în sensul pozitiv al cuvântului, curajos, deschis spre inițiative și acțiuni neconvenționale, cumva altfel decât ale celorlalți congeneri și confrăți de luptă ai săi din Basarabia. Pe tot parcursul vieții și chiar după moarte, personalitatea sa a fost aureolată de un bizar sentiment de duplicitate. Este și motivul pentru care ne-am aplecat spre cunoașterea vieții și activității acestui corifeu al Basarabiei, fiind animați de un real interes epistemic pentru descifrarea tainelor uneia dintre cele mai complexe personalități basarabene, cu dorința sinceră de a găsi o linie de demarcație cât mai apropiată de adevăr între legendă și realitatea istorică.

În baza documentelor cercetate, în mare parte inedite, provenind în principal de la Arhivele Naționale Istorice Centrale, Arhiva Ministerului Afacerilor Externe și Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, acestea din urmă intrate de curând în circuitul științific, dar și a lucrărilor, studiilor și materialelor de profil publicate, prezentăm în acest volum fațetele multiple ale personalității complexe și controversate a lui Gherman Pântea, unul dintre protagoniștii de seamă ai Unirii Basarabiei cu România, la 1918. Pentru realizarea volumului, între izvoarele folosite un loc semnificativ l-au avut lucrările și materialele cu caracter memorialistic elaborate de Gherman Pântea pe timpul vieții, datele conținute de acestea fiind coroborate, confruntate, verificate și completate cu alte surse de informare ale cercetării istoriografice.

Părănd a fi hărăzit, prin meseria de dascăl, unei cariere pașnice, liniștite, de educare a poporului său, care orbecăia în întuneric, fără școală în limba națională, fără drepturi și supus unei politici sistematice de deznaționalizare din partea autorităților regimului țarist, Gherman Pântea, asemenea multora dintre confrății basarabeni din generația sa, s-a trezit prins în vârtoarea evenimentelor din timpul primului război mondial, având parte de o viață plină de frământare, zbucium și luptă. Revoluția rusă care a izbucnit în februarie 1917 l-a găsit pe Pântea, tânăr ofițer în armata țaristă, la Roman, în tranșee. El nu putea rămâne nepăsător față de evenimente, angrenându-

se în marile mișcări revoluționare și naționale care se declanșaseră în cuprinsul imperiului țarist. În această regiune din Moldova de dincoace de Prut erau concentrați foarte mulți militari basarabeni din armata țaristă, pe care i-a surprins aici revoluția rusă. Ei se aflau într-un contact nemijlocit cu realitatea românească. Organizația militară de la Roman, sub președinția slt. Gherman Pânteș, a desfășurat o muncă susținută pentru luminarea soldaților și ofițerilor din cadrul Armatei a IX-a rusă, deloc întâmplător tot aici apărând și inițiativa constituirii unei organizații centrale a tuturor militarilor moldoveni din armata țaristă. Pânteș și ceilalți promotori ai mișcării naționale de pe frontul românesc ajung repede la concluzia că este necesar să transfere la Chișinău nucleul mișcării revoluționare și naționale a românilor basarabeni, să centralizeze mișcarea națională a acestora și să constituie o structură militară unică, având punctul de coordonare în Basarabia. Lucrurile nu erau deloc simple, având în vedere că în capitala Basarabiei se formase, de asemenea, un comitet executiv al muncitorilor și soldaților din Chișinău, cu o orientare revoluționară rusă, vădit ostilă revendicărilor moldovenești.

Volumul prezintă pe larg demersurile care au fost întreprinse, în pofida tuturor opreliștilor existente, de către Gherman Pânteș, împreună cu alți protagoniști ai mișcării naționale din rândurile armatei, precum Emanoil Catelli, Andrei Scobioală, Anton Crihan, Petre Vărzaru, Teodosie Cojocariu, Ștefan Holban, Ion Păscăluță ș.a., pentru constituirea Comitetului Central executiv moldovenesc al uniunii soldaților și ofițerilor. Comitetul, în fruntea căruia a fost ales Gherman Pânteș, cel mai tânăr dintre inițiatori (23 ani), a desfășurat o activitate susținută pentru cultivarea spiritului național în rândurile moldovenilor, contracararea propagandei bolșevice rusești, respingerea pretențiilor teritoriale ale Ucrainei devenite vremelnice independente, convocarea și desfășurarea Congresului Ostășesc Moldovenesc (20-28 octombrie 1917), care avea să pună bazele Sfatului Țării, organul legislativ ce se va crea la 20 noiembrie 1917. Se regăsesc în lucrare o serie de episoade interesante care evidențiază spiritul de inițiativă, curajul și abilitatea deosebite care l-au caracterizat pe Gherman Pânteș în toate aceste demersuri, inclusiv ingeniozitatea sa de a recurge la mijloace „mai puțin ortodoxe“ din punct de vedere formal, atunci când imperativul momentului sau, mai degrabă, interesul național o cereau, precum faimoasa telegramă fictivă adresată tuturor unităților militare de pe frontul rus, unde se găseau militari moldoveni, pentru convocarea acestora la Congresul Ostășesc amintit. Nu mai puțin interesante sunt întâlnirile cu primul ministru rus din acea vreme Al. Kerenski, generalul Duhonin, șeful Marelui Stat Major rus, dar și cu viitorul lider sovietic V.I. Lenin, ceea

ce relevă spiritul de prevedere și capacitatea lui Pântea de a se orienta și a-și coordona demersurile pe mai multe planuri, cu luarea în considerare a tuturor evoluțiilor posibile în acele vremuri tulburi, nesigure și supuse unor prefaceri rapide și radicale pe harta Europei Central Răsăritene, în general, și pe cea a fostului imperiu țarist, în mod special.

În calitate de vicepreședinte al Congresului Ostășesc și apoi de locțiitor și șef al Directoratului General de Război și Marină în Consiliul Directorilor Generali, Gherman Pântea a avut un rol deosebit în pregătirea condițiilor Unirii Basarabiei cu patria mamă, hotărâre ce va fi luată de Sfatul Țării, la 27 martie 1918. „Fire decisă, se arunca fără ezitări acolo unde era foarte primejdios. Acolo unde mulți nu riscau să descopere ceva util, el venea cu laurii învingătorului”⁷. Este spectaculos momentul când, în lipsa altor posibilități, pe fondul nesiguranței create de curentul de bolșevizare existent în rândurile militarilor din Chișinău, Pântea nu a ezitat să se implice personal, cu ajutorul unui regiment de cazaci plătiți, în arestarea faimosului aventurier Ilie Cătărău, șeful garnizoanei din capitala moldavă, care prin acțiunile sale nesăbuite de bolșevizare în rândul subordonaților și de subminare a Sfatului Țării, devenise un pericol pentru mișcarea de resurrecție națională din Moldova de Răsărit și de Unire a acesteia cu patria mamă. Prin arestarea lui Cătărău, Pântea a riscat mult, iar așa cum vom vedea în lucrarea de față, răzbunarea lui Cătărău îl va urmări mai târziu, acesta acuzându-l în presă de fapte, în ceea mai mare parte inventate, pentru a determina condamnarea sa la închisoare de către autoritățile comuniste de la București.

Ca șef al resortului de Război din cadrul Consiliului de Directori, Pântea a jucat, de asemenea, un rol important în primirea trupelor române de sub comanda generalului Ernest Broșteanu, care au venit la Chișinău, în ianuarie 1918, pentru restabilirea ordinii, protejarea populației, apărarea căilor de comunicație și a depozitelor, în condițiile situației generale de haos și dezordine pe care o instauraseră elementele bolșevice în Basarabia.

În cadrul Sfatului Țării, Gherman Pântea a activat în Comisia Școlară, ca pedagog de profesie, și în Comisia de Lichidare. A conlucrat cu Pantelimon Halippa, Vlad Herța și Ion Pelivan. În ziua de 7 martie 1919, Gherman Pântea a participat ca delegat al guvernului român la marea adunare de la Tarutino, județul Cetatea Albă, unde comunitatea coloniștilor germani din Basarabia a votat, prin aclamații o moțiune de aderare la hotărârea Sfatului Țării, din 27 martie 1918, privind Unirea acestei provincii cu România.

Rolul lui Gherman Pântea în Unirea Basarabiei cu patria mamă a fost

⁷ Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*, Vol. 7, Editura MUSEUM, Chișinău, 2007, p. 46.

apreciat la justa valoare de o serie de confrăți basarabeni, protagoniști la rândul lor ai Unirii Moldovei de Răsărit cu România. Un argument solid în acest sens îl constituie, pe de altă parte, încrederea de care s-a bucurat Pântea, din partea autorităților și a unor personalități de cultură românești, precum Nicolae Iorga, cât și cariera strălucită pe care a făcut-o în cadrul României reîntregite.

Această carieră s-a desfășurat pe multiple planuri. Ca avocat, Pântea a apărut grupul celor 108 simpatizanți comuniști, condus de Pavel Tcacenco, implicați între altele în faimoasa „răscoală“ de la Tatar Bunar (1924), provocată după cum se știe astăzi de elemente ale N.K.V.D.-ului sovietic, luând și poziție ca parlamentar față de unele abuzuri reale împotriva celor acuzați, din partea unor funcționari ai organelor statului român.

În același timp, însă, el a avut un rol de seamă în demersurile diplomatice întreprinse de guvernul român pentru reglementarea pe cale diplomatică a problemelor litigioase dintre Uniunea Sovietică și România, privind în principal chestiunea Basarabiei, având discuții, la Paris, cu ambasadorul sovietic din acea vreme, dr. Cristian Rakovski, pe care-l cunoștea de când acesta se afla în țara noastră. Tot în scopul arătat, Pântea a făcut parte din delegația română la conferința de negocieri cu sovieticii, de la Viena, dintre 27 martie și 2 aprilie 1924, care însă nu s-a soldat cu nici un rezultat datorită insistenței reprezentanților Moscovei în a cere un plebiscit în Basarabia, ceea ce era de neacceptat, întrucât punea în discuție însăși apartenența acesteia la România și Tratatul internațional prin care fusese recunoscut actul Unirii. Cu acest prilej, Pântea, având un mandat special din partea primului ministru român, a purtat discuții separate cu șeful delegației sovietice Krestinski, rezultând o serie de aspecte interesante privind poziția Moscovei în chestiunea tezaurului românesc și cea a Basarabiei. În aceeași ordine tematică, în anii '30, a avut discuții cu ministrul sovietic la București, Mihail Ostrovski.

După reîntregirea țării, în timp ce unii fruntași basarabeni s-au înscris în mișcarea țărănistă, iar de la înființarea Partidului Național Țărănesc (octombrie 1926), au devenit membri marcanți ai acestei formațiuni (este cazul lui Pantelimon Halippa, iar pentru o scurtă perioadă și a lui Constantin Stere, până în 1930, când acesta și-a constituit propriul partid), alții s-au înscris în Partidul Național Liberal (Ion Inculeț, Gherman Pântea, Ion Văluță ș.a.). În cadrul P.N.L., Pântea a ajuns vicepreședintele organizației din Basarabia, dar era practic „mâna dreaptă“ a președintelui Ion Inculeț, mai ales că acesta s-a mutat cu domiciliul de la Chișinău la Iași. El a fost membru în 10 legislaturi consecutive ale Parlamentului României, fiind ales de două ori și vicepreședinte al Adunării Deputaților. După moartea

președintelui Partidului Național Liberal. Ionel. I.C. Brătianu (noiembrie 1927) și mai ales după aderarea la fracțiunea liberală a lui Gheorghe I. Brătianu, la începutul anilor '30, s-a ajuns la răcirea relațiilor dintre Pântea și Inculeț. Mișcarea lui Gh.I. Brătianu neavând succes, Pântea a reușit să fie ales deputat pe listele guvernamentale ale alianței Iorga-Argetoianu (1931), fapt care „l-a compromis politicește în ochii liberalilor“. Pe fondul neînțelegerilor mai vechi cu Ion Inculeț, pe care Pântea îl acuza că a „trimis în posturi de conducere din Basarabia toată scursura foștilor militari din vechiul Regat care au asuprit populația din acea regiune“ (lucru în parte adevărat), Gherman Pântea a părăsit Partidul Național Liberal, în anul 1937.

Partea cea mai semnificativă a activității publice a lui Gherman Pântea în perioada interbelică o reprezintă cea în care acesta a exercitat funcția de primar al Chișinăului (1923, 1927-1928, 1932). În munca de edil al municipiului, el a dovedit calități de bun gospodar și de om cu multă dragoste pentru cei năpăstuiți de la periferiile municipiului. Pentru aceștia, la Chișinău, a construit într-un an cinci școli monumentale, care și azi constituie o fală a învățământului din acel municipiu. A insistat, de asemenea, ca în centrul orașului să fie înălțată statuia regelui Ferdinand I, pe locul unde mai târziu s-a amplasat o statuie a lui Grigori Kotovski, apoi, temporar, a fost instalat Ștefan cel Mare, iar mai apoi V.I. Lenin. Peste timpuri, în noile condiții apărute după căderea comunismului în spațiul sovietic, opera lui Gherman Pântea, ca edil al Chișinăului, avea să fie continuată de o altă personalitate basarabeană marcantă, de această dată a vremurilor noastre. Este vorba despre prof. Nicolae Costin, primar general al municipiului Chișinău, în anii 1990-1994, care prin înfăptuirile sale, îndeosebi în domeniul cultural-educativ, s-a dovedit un remarcabil promotor al renașterii naționale în Republica Moldova⁸. În zilele noastre opera acestor mari predecesori este continuată cu succes de actualul primar general al Chișinăului, Domnul Dorin Chirtoacă.

După cedarea Basarabiei către U.R.S.S., în iunie 1940, Gherman Pântea s-a refugiat cu întreaga familie la București, desfășurând o activitate susținută în cadrul Cercului Basarabenilor din București. La puțin timp după ce România a intrat în cel de-al doilea război mondial alături de Germania pentru eliberarea Basarabiei și Nordului Bucovinei, anexate de U.R.S.S. cu un an în urmă, destinul avea să-l ducă pe Gherman Pântea din nou în situația de a conduce un mare oraș, de data aceasta Odessa, în calitate

⁸ Vezi pe larg Primăria Municipiului Chișinău, *Nicolae Costin, promotor al renașterii naționale*, Cuvânt-înainte de Dorin Chirtoacă, primar general al municipiului Chișinău, Selecția textelor și fotografiilor: Iuliana Gorea Costin și Corneliu Costin, Editura Litera, Chișinău, 2010, p. 5-127.

de primar general. El a deținut această funcție într-o perioadă extrem de dificilă și controversată (1941-1944), respectiv cea a războiului împotriva Uniunii Sovietice, pentru dezrobirea Basarabiei și a Nordului Bucovinei. Comportarea sa în timpul acelor evenimente merită o atenție aparte, el fiind cel care a încercat să salveze populația evreiască a acestui oraș, folosind toate mijloacele pe care le avea la îndemână, jonglând foarte abil între militarii germani și partizanii sovietici, fiind o autoritate civilă care a renăscut Odessa din ruine și, în timp de război, i-a dat o viață mai înfloritoare decât putea să-și imagineze acest oraș portuar. Vom vedea în lucrarea de față că el este cel care a salvat-o de la moarte pe sora mareșalului Fiodor Tolbuhin, care mai târziu, în mai multe rânduri, a intervenit în favoarea lui Gherman Pântea, salvându-l de condamnarea Tribunalului Poporului, fapt ce va crea în jurul său aceeași umbră de suspiciune invidioasă. El a știut să-și adapteze extrem de abil gesturile și inițiativele, dispunând de o extraordinară capacitate de previzionare a evoluțiilor viitoare, dar având neîndoielnic și un simț intuitiv înăscut de a nu stingheri mulțimea oamenilor de jos, ceea ce, nu odată, i-a atras simpatia și sprijinul acestora, așa cum vom arăta în volumul de față.

În perioada stalinistă a regimului comunist, Gherman Pântea a fost arestat în mai multe rânduri, fiind achitat de instanțele de judecată tot de atâtea ori. Nimeni nu a putut demonstra că el a fost un criminal de război. Este un caz aproape unic, când un fost conducător administrativ în timp de război nu a fost condamnat la ani grei de închisoare, sau împușcat, așa cum s-a întâmplat cu mareșalul Ion Antonescu, profesorii universitari Mihai Antonescu și Gheorghe Alexianu, generalul Constantin Pichi Vasiliu. O astfel de șansă cu totul singulară poate fi explicată nu doar prin abilitatea de excepție a lui Gherman Pântea, dar și prin faptul că, întotdeauna, în rezolvarea problemelor complicate, el a ales poziția omului de jos. În toate situațiile, el s-a orientat după principiul potrivit căruia, dacă într-o situație oarecare omul de jos avusese încredere în el ca într-un conducător, dacă îi reușește să facă ceea ce aștepta lumea de la el, aceasta înseamnă că și-a atins obiectivul propus⁹.

Deși, ca urmare a intervenției Comisiei Aliate de Control, dosarul lui Pântea, întocmit de Tribunalul Poporului a fost clasat, acest lucru nu înseamnă că fostul primar general al Odesei a avut în perioada următoare o viață liniștită. În primul rând au avut grijă să nu se întâmple așa mai vechii săi „prieteni“ basarabeni. Unul dintre aceștia era Ilie Cătărău, care nu a scăpat prilejul de a se răzbuna pe Pântea, printr-o serie de declarații, în cea mai mare parte inventate, apărute în presa de la București, în aprilie 1947. Ca urmare, Pântea este dat în urmărire generală pe țară de către

⁹ Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 67.

organele polițienești, fiind nevoit să se refugieze la Sibiu, unde a locuit clandestin, sub un nume fals, până în toamna anului 1949, când a revenit la București. A fost arestat la 12 decembrie 1949, de către o echipă a organelor de represiune ale regimului comunist, condusă de fostul comisar de poliție Eugen Alimănescu, îmbrăcat în uniformă de maior al noii „miliții populare“. A fost dus apoi în fața generalului Alexandru Nicolschi, la acea vreme subdirector general al Direcției Generale a Securității Poporului, și a unui colonel din cadrul acestei instituții. Din întrebările puse de reprezentanții Securității, coroborate cu datele pe care Pântea le avea anterior, rezulta fără tăgadă că alți doi basarabeni îi purtau lui „sâmbetele“. Este vorba de Gheorghe Stere, cel de-al doilea fiu al lui Constantin Stere și Alexandru Măță, pe care, culmea, Pântea îi salvase de la executarea la moarte prin împușcare, în timpul regimului Antonescu, dar acum uitaseră cu totul de această binefacere și căutau, din motive meschine, vindicative, să-l înfunde în pușcărie pe fostul primar general al Odesei, ceea ce se va și întâmpla, dat fiind că cei doi dețineau funcții importante în noul regim de „democrație populară“. În așteptarea procesului, el a stat închis mai întâi, timp de trei ani, la penitenciarul din Jilava, unde a îndurat un regim deosebit de sever. Procesul a avut loc în toamna anului 1952, iar după condamnare Pântea a ajuns la Aiud, unde a avut cea mai grea detenție timp de un an de zile. A urmat apoi calvarul de la închisorile din Ocnele Mari și Gherla (câteva luni). Din noiembrie 1954 și până în februarie 1955, Pântea s-a aflat la penitenciarul din Craiova, apoi la Poarta Albă. După moartea lui Stalin (martie 1953), pe fondul relativului „dezgheț“, care s-a resimțit într-o măsură destul de mică în România, la 7 octombrie 1955, Gherman Pântea a fost eliberat din închisoare pe baza decretului de grațiere. Ceea ce, evident, nu l-a scutit de urmărirea cvasi-permanentă a organelor de Securitate.

În ianuarie 1956, Tribunalul Suprem declară că sentința de condamnare a lui Gherman Pântea drept „criminal de război“ a fost „ilegală“, căci acesta nu a săvârșit crimă de război, ci „crimă contra clasei muncitoare“, motiv pentru care cel în cauză a fost trimis în fața Tribunalului Militar. I se imputa, în principal, faptul că ar fi făcut parte dintr-o comisie de triere și evacuare a evreilor din Odessa, ceea ce nu era adevărat. Pentru pregătirea procesului, Pântea și-a strâns o serie de dovezi, prin care proba că, în perioada cât a fost primar general al Odesei, nu numai că nu a avut o activitate „criminală“, dar a și căutat și reușit de multe ori să scape de la moarte sute și mii de persoane ce mergeau spre locul de execuție. Dosarul cuprindea inclusiv declarații ale unor cetățeni sovietici care l-au cunoscut în perioada 1941-1944 și care de curând vizitaseră țara noastră în cadrul diferitelor delegații venite din U.R.S.S. La ședința de judecată din 6 august 1956, în favoarea

lui Gherman Pânteau au fost depuse declarații autentice din partea martorilor Iuliu Brodețchi, Ioan Bădașcu, Taisia Arnăutu (cetățeană sovietică, artistă la Opera din Odessa), o copie legalizată după decizia din 3 ianuarie, dată de Guvernatorul Gheorghe Alexianu și un extras din „Buletinul Transnistriei“, de asemenea legalizat. Ca urmare a probelor concludente prezentate la proces, Tribunalul l-a achitat pe Pânteau, concluzionând că „nu a reținut în sarcina inculpatului nici o infracțiune“.

Atât înainte de proces, cât și după, Gherman Pânteau s-a aflat permanent în atenția organelor de Securitate, fiind monitorizat pentru stabilirea relațiilor sale și a intențiilor de viitor, privind în principal atitudinea sa în problema Basarabiei. Așa cum arată documentele existente în arhivele C.N.S.A.S., în această perioadă a fost întreprinsă și o acțiune de recrutare a lui Pânteau de către organele de Securitate, dar propunerea de colaborare a fost respinsă categoric de către cel în cauză. Un capitol special în cadrul lucrării de față este consacrat analizării modului în care Gherman Pânteau, fratele său Constantin din Craiova, dar și membri ai familiei sale, au fost urmăriți sistematic de către organele de Securitate.

În aprilie 1960, Gherman Pânteau și soția sa Lucia au fost reținuți de către organele de Miliție, cei doi fiind învinuiți de deținere ilegală a unor monede de aur. Ancheta a fost dură, iar soția s-a ales cu mâna fracturată, în urma „discuțiilor“ cu reprezentanții Miliției. Așa cum arată documentele cercetate, în ancheta Miliției își „băgase coada“ și Securitatea.

În ziua de 20 aprilie 1961, Gherman Pânteau a fost arestat și închis la penitenciarul din Craiova, unde fusese adus întregul lot de 6 „elemente reacționare“, sub acuzația de „uneltire contra ordinii sociale“. Între persoanele arestate se afla și fratele său Constantin, care domiciliu la Craiova. Alături de el se mai găseau Vasile Pelivan, Gheorghe Ureche, Ioachim Seabro, Teodor Rudeanu, Nicolae Bolboceanu și Elinor Usatiuc. Toți aceștia au fost condamnați de Tribunalul Militar Craiova prin sentința 97/1962 la 1 an închisoare. Pentru „documentarea“ a activității desfășurate de Gherman Pânteau în perioada cât a fost ofițer în armata țaristă, dar mai ales a celei „repressive“, cât timp a funcționat ca primar general al Odessei, Securitatea a cerut sprijinul organelor de specialitate sovietice. În cadrul acestei „cooperări“ a fost folosită în cazul Pânteau și o agentă sovietică, „Valeria“, „marșrutizată“ pentru astfel de sarcini în țara noastră. De menționat că abia în anul 1964, ultimii consilieri sovietici vor părăsi România, iar procesul de relativă independență a Securității față de KGB va cunoaște pași importanți câțiva ani mai târziu.

După eliberarea din închisori și, odată cu faimoasa Declarație din aprilie 1964, fruntașii basarabeni din România și-au pus mari speranțe într-o

politică de independență reală a regimului de la București față de Moscova și o liberalizare a regimului intern din țară. În acest context, Gherman Pântea a început o colaborare cu Institutul de Istorie al Academiei, condus de acad. Andrei Oțetea, furnizând și o serie de materiale cu caracter memorialistic și documentar. Ca urmare, printr-un decret al Consiliului de Stat i s-a acordat lui Pântea o „pensie de merit“, personală de 1.500 lei lunar, începând cu data de 1 mai 1965, pentru „merite deosebite față de clasa muncitoare în anii 1919-1926“.

În ultimii ani de viață, Gherman Pântea nu a ezitat să folosească diverse ocazii, pentru a-și afirma crezul privind Basarabia. Un astfel de prilej a fost pe 29 ianuarie 1967, la înmormântarea lui Ion Buzdugan, scriitor, fost secretar în Sfatul Țării, cel care a redactat actul Unirii Basarabiei cu România. Semnificativ este că, în momentul în care Pântea a început să vorbească despre activitatea politică a lui Buzdugan, mai multe persoane au plecat imediat din capela cimitirului Bellu, unde avea loc ceremonia funerară în memoria acestuia. Pentru mulți dintre foștii deținuți politici, frica era încă prea mare, iar amintirile calvarului închisorilor comuniste destul de proaspete. Într-o manieră asemănătoare a vorbit Pântea la parastasul din 26 martie 1967, pentru fostul mitropolit al Basarabiei, Gurie Grosu, și la pomenirea a 50 de ani de la moartea poetului român basarabean Alexe Mateevici, din ziua de 13 august 1967, ambele ceremonii având loc la biserica Sf. Spiridon din capitală.

Gherman Pântea s-a stins din viață în ziua de 1 februarie 1968, la vârsta de 78 de ani. Ceremonia de înmormântare a avut loc în ziua de 4 februarie, la cimitirul Bellu din capitală, fiind o impunătoare manifestare a spiritului de recunoștință vie a celor prezenți față de cel dispărut la ceruri, de cinstire a faptelor sale mărețe consacrate luptei neabătute pentru a viață mai bună a românilor de pretutindeni. Așa cum pe drept cuvânt, spunea unul dintre confracții săi basarabeni care au vorbit cu acest prilej: „Dacă istoria unui popor se conturează ca un panteon de o măreție unică, apoi printre coloanele de aur ale acestui templu, menit să înfrunte veacurile, se profilează de pe acum figura luptătorului basarabean, Gherman Pântea, iar amintirea lui va sălășlui deapăruri în conștiința noastră și a generațiilor viitoare“.

Volumul *Gherman Pântea între mit și realitate* face parte dintr-un proiect mai amplu, intitulat *Făuritorii unității naționale – seria Basarabia*, în cadrul căruia ne propunem să prezentăm viața și activitatea unor corifei ai luptei naționale pentru Marea Unire de la 1918. În această serie au

apărut până în prezent lucrările: Ion Constantin, Ion Negrei, *Pantelimon Halippa tribun al Basarabiei* și Ion Constantin, *Pantelimon Halippa neînfricat pentru Basarabia*, ambele volume fiind publicate la Editura Biblioteca Bucureștilor, în anul 2009. Având în vedere lipsa acută din peisajul istoriografic a unor monografii și ediții de documente despre alte personalități care au jucat un rol major în Unirea Basarabiei cu România, pentru perioada următoare, interesul nostru îi vizează cu precădere pe: Ion Pelivan, Anton Crihan, Nichita Smochină, Onisifor Ghibu ș.a. Proiectul se realizează împreună cu prietenii și colegii noștri istorici din Republica Moldova. Considerăm că, pe lângă mobilul strict științific, lucrările consacrate acestor personalități ale istoriei naționale ar putea furniza răspunsuri sau explicații la multe din dilemele și frământările actuale legate de existența celor două state românești și viitorul acestora.

Pentru rapida informare în noianul de nume la care face referire lucrarea, am adăugat un indice de nume.

Volumul se adresează nu numai specialiștilor din domeniul istoriei contemporane, studenților, elevilor și profesorilor din învățământul gimnazial și liceal, dar și tuturor celor care iubesc istoria națională.

Folosesc această cale pentru a aduce mulțumiri tuturor celor care m-au sprijinit în demersurile întreprinse pentru realizarea prezentei lucrări. Nu în ultimul rând țin să-mi exprim gratitudinea față de Doamna Mioara Pântea, nora „Tatei Ghenea“ (Gherman Pântea), care ne-a pus la dispoziție cu generozitate materiale deosebit de utile pentru completarea documentării și fotografiile incluse în lucrarea de față.

Ion Constantin

ABREVIERI

- A.F.D.P.** – Asociația Foștilor Deținuți Politici
A.N.I.C. – Arhivele Naționale Istorice Centrale
Arh. C.N.S.A.S. – Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
Arh. M.A.E. – Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
A.V.S.A.P. – Asociația Voluntarilor pentru Sprijinirea Aparării Patriei
B.O.R. – Biserica Ortodoxă Română
C.C. – Comitetul Central
C.E.K.A. – Comisia extraordinară pe întreaga Rusie pentru combaterea contrarevoluției și sabotajului
C.S.S. – Consiliul Securității Statului
D.G.M. – Direcția Generală a Miliției
D.G.S.S. – Direcția Generală a Securității Statului
D.O.S.A.A.F. – Asociația Voluntară Unională pentru Sprijinirea Armatei, Aviației și Flotei din U.R.S.S.
D.S.S. – Departamentul Securității Statului
G.P.U./G.R.U. – Direcția Generală de Informații a Armatei Sovietice
H.C.M. – Hotărârea Consiliului de Miniștri
I.S.E.P. – Institutul de Studii Economice și Politice
K.G.B. – Comitetul Securității de Stat al U.R.S.S.
N.K.V.D. – Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne
M.A.E. – Ministerul Afacerilor Externe
M.A.I. – Ministerul Afacerilor Interne
M.I. – Ministerul de Interne
M.O.P.R. – Societatea Internațională pentru Problemele Revoluționarilor
P.C.R. – Partidul Comunist Român
P.C.U.S. – Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
P.N.L. – Partidul Național Liberal
P.N.Ț. – Partidul Național Țărănesc
R.P.R. – Republica Populară Română
„Scod“ – Serviciul de capturi Odessa
S.M.E.R.Ș. – Brigada Mobilă Specială a N.K.V.D.-ului
S.S.I. – Serviciul Special de Informații
„Stavca“ – Marele Cartier General Rus
S.U.A. – Statele Unite ale Americii
U.R.S.S. – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

CAPITOLUL I – ROLUL LUI GHERMAN PÂNTEA ÎN UNIREA BASARABIEI CU ROMÂNIA

1. Originea, copilăria, studiile. Ofițer în armata țaristă

Gherman Pântea s-a născut la 13 mai 1894 în comuna Zăicani, plasa Râșcani, județul Bălți într-o familie de gospodari mijlocași cu mai mulți copii. Era fiul lui Vasile, de profesie avocat, și al Ioanei. Încă din copilărie a manifestat dragoste și aptitudine pentru învățătură. Ca mai toți copiii de români basarabeni, a întâmpinat dificultăți serioase, deoarece învățământul era numai în limba rusă, iar el știa din familie doar limba maternă – moldovenească/română. A reușit, totuși, să termine ca premiant studiile primare în comuna natală, pe care le-a frecventat între anii 1901-1904. A urmat școala medie din Glodeni (1904-1910). Încurajat de dascălii săi, și cu sprijinul părinților, băiatul pornește mai departe, în căutarea luminii pentru ochii minții. Intră, prin concurs, la Școala normală din Cetatea Albă, pe care o termină în timpul primului război mondial (1915). Pentru o perioadă a funcționat ca dascăl în învățământ, părând că tânărul Gherman este hărăzit unei cariere pașnice, liniștite, de educare a poporului său, care orbecăia în întuneric, fără școală în limba națională, fără drepturi și supus unei politici sistematice de deznaționalizare din partea autorităților regimului țarist. Dar asemenea multora dintre confrății basarabeni din generația sa, soarta lui Pântea avea să fie alta, dovedind pentru a câta oară adevărul general valabil formulat la vremea sa de cronicarul moldovean Miron Costin: „Nu sunt vremile supt cârma omului, ci bietul om supt vremei“.

Evenimentele s-au precipitat, a venit primul război mondial, iar Pântea a fost prins și el în vârtoarea vremurilor, având parte de o viață plină de frământare, zbucium și luptă. În iunie 1915 a fost recrutat în armata țaristă și trimis la școala militară de ofițeri de la Kiev, pe care a absolvit-o, la 1 decembrie 1915, cu gradul de sublocotenent. Deși, într-un referat întocmit de organele de anchetă ale Securității, la 19 aprilie 1961, se afirmă că în perioada 1915-1918 ar fi lucrat ca instructor cu gradul de căpitan la o școală de ofițeri din Kiev, informația nu se confirmă. În realitate, devenind ofițer și fiind bun cunoscător al limbii române, Gherman Pântea a fost repartizat ca translator oficial la comandantul armatei a IV-a rusă pe frontul român, la Roman. Aici a avut ocazia să cunoască mai bine oficialitățile românești și să rămână cu frumoase amintiri. Încă de la începutul primului război mondial, Gherman Pântea și-a arătat pe deplin caracterul ferm, curajos, luptând cu vitejie împotriva forțelor Puterilor Centrale. Grație faptelor

de arme i s-au decernat două ordine Sf. Gheorghe. Revoluția rusă care a izbucnit în februarie 1917 îl prinde pe Pântea, la Roman, în tranșee. El nu putea rămâne nepăsător față de evenimente, angrenându-se în marile mișcări revoluționare și naționale care se declanșaseră în cuprinsul imperiului țarist.

2. Inițiator al mișcării naționale în rândul militarilor moldoveni

După cum relatează însuși Gherman Pântea într-o lucrare memorialistică dedicată „soldaților și ofițerilor moldoveni, care în anul 1917-1918 au contribuit cu tot entuziasmul la marea luptă națională“, marea revoluție rusă din februarie 1917 a „redeșteptat conștiințele naționale ale tuturor popoarelor care locuiau marele imperiu rus. S-a trezit ca din somn și poporul moldovenesc din Basarabia“¹⁰. În situația în care circa 300.000 de romani basarabeni se aflau înrolați în armata țaristă, iar luptătorii naționaliști începuseră lupta pentru drepturile naționale, ofițerii și soldații moldoveni se organizau în comitete militare pentru apărarea drepturilor conaționaliilor lor. În mare parte, deciziile și acțiunile cu caracter național aparțineau militarilor din afara hotarelor Basarabiei¹¹. Astfel, încă din primăvara anului 1917, comitete naționale similare se formaseră în rândul trupelor românești aflate la Odessa, în frunte cu căpitanul Emanoil Catelli, la Iași, în frunte cu lt. Andrei Scobioală, la Roman, în frunte cu slt. Gherman Pântea, la Ecaterinoslav, în frunte cu Elefterie Sinicliu, la Novo-Gheorghievsk cu colonelul Martânovschi, la Sevastopol cu marinarul Grigore Turcuman, dar și în orașe mai importante de pe cuprinsul imperiului țarist, precum Petrograd sau Kiev. Hotărârile luate de aceste comitete erau, în linii mari, cam aceleași, fiind făcute parcă după un singur „calapod“. Explicația consta în faptul că „toți luptau pentru aceleași idealuri, pentru aceleași revendicări: toți vroiau autonomie, pământ, școală moldovenească, biserică moldovenească, armată moldovenească etc.... Dorința tuturor organizațiilor moldovenești de a se întrece în activitatea lor era un indiciu serios că mișcarea moldovenească luase un avânt puternic și că succesul ei era asigurat“¹².

¹⁰ Gherman Pântea, *Rolul organizațiilor militare moldovenești în actul unirii*, Tipografia „Dreptatea“ (Pasaj), Chișinău, 1931, p. 5.

¹¹ Vitalie N. Ciobanu, *Militarii basarabeni 1917-1918. Studiu și documente*, Ministerul Apărării al Republicii Moldova, Muzeul Armatei Naționale Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Chișinău, 2010, p. 48.

¹² Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 9.

În cadrul ședințelor mai multor comitete s-a discutat problema centralizării mișcării naționale a militarilor și a formării unui Comitet Central Executiv Moldovenesc al Uniunii Soldaților. Inițiativa constituirii unei asemenea organizații centrale a aparținut Comitetului Militarilor Basarabeni din orașul Roman. Și acest lucru nu era întâmplător, având în vedere că în această regiune din Moldova de dincoace de Prut erau concentrați foarte mulți militari basarabeni din armata țaristă, pe care i-a surprins aici revoluția rusă. Ei se aflau într-un contact nemijlocit cu realitatea românească. Organizația militară de la Roman, sub președinția slt. Gherman Pântea, a desfășurat o muncă susținută pentru luminarea soldaților și ofițerilor din cadrul Armatei a IX-a rusă condusă de generalul Lecițki.

La fel, în Iași, se găsea o puternică organizație a basarabenilor, ai cărei principali lideri erau Vasile Țanțu, Ion Buzdugan, Andrei Scobioală, Grigore Cazacliu ș.a. Conducerea comitetului de la Iași a făcut un apel călduros către românii din Regat să doneze cărți bisericești și abecedare, pentru ajutorarea populației moldovenești din Basarabia, care „zăcea în întunerecul cel mare”¹³.

Așa cum era și firesc, inițiatorii mișcării naționale de pe frontul românesc ajung tot mai mult la concluzia că este necesar să transfere la Chișinău centrul mișcării revoluționare și naționale a românilor basarabeni, să centralizeze mișcarea națională a basarabenilor din imperiu și să constituie o structură militară unică, având centrul în Basarabia¹⁴. Lucrurile nu erau deloc simple, având în vedere că în capitala Basarabiei se formase, de asemenea, un comitet executiv al muncitorilor și soldaților din Chișinău, cu o orientare revoluționară rusă, vădit ostilă revendicărilor moldovenești. Instalat în localul fostului guvernator al Basarabiei, cunoscut sub denumirea de „Palatul Libertății”, acest comitet revoluționar rus exercita o „adevărată dictatură, sub pretext că membrii lui sunt singurii care apără revoluția”¹⁵. De altfel, în mai toate județele din Basarabia se formaseră comitete revoluționare similare care, în mod evident, nu aveau nimic comun cu această provincie, iar prezența unui moldovean sau doi în aceste organizații era pur formală, neputând avea vreo influență asupra hotărârilor ce se luau în sensul slujirii cauzei naționale. În timp ce comitetele militarilor moldoveni din afara Basarabiei devin tot mai active, încep să se organizeze și în capitala provinciei o serie de manifestări cu caracter național, de către diverse categorii socio-profesionale. Astfel, încă din luna aprilie 1917,

¹³ *Ibidem*, p. 9.

¹⁴ Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 48.

¹⁵ Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 8.

congresul cooperației basarabene cerea autonomie locală, școală, biserică moldovenească și armată teritorială. Aceleași revendicări le vor formula, mai târziu, preoții și învățători, în forme mai moderate, întrucât mișcarea națională avea „foarte mulți dușmani“, iar „poporul moldovenesc nu era pregătit deloc pentru aceste transformări și reforme naționale“¹⁶.

În aceste condiții dificile, în luna mai 1917, Comitetul de la Roman a hotărât să-l delege pe Gherman Pântea la comitetele ostășești de la Iași și Odessa, pentru a începe acțiunea de unificare a organizațiilor militarilor moldoveni. Mai întâi, el a fost la Iași, unde a obținut sprijinul comitetului din localitate, apoi s-a deplasat la Odessa, unde ființa cea mai puternică organizație a militarilor moldoveni din toată Rusia, în frunte cu căpitanul de stat major Emanoil Catelli¹⁷, avându-i ca factori de sprijin importanți pe ofițerii moldoveni Anton Crihan¹⁸, Ion Păscăluță¹⁹ și Constantin Osoian. Pântea îl cunoștea bine pe Catelli, tot de la Odessa, unde-i fusese profesor instructor la cursurile de limba română pentru ofițerii moldoveni destinați frontului român. Îl aprecia pe acesta ca pe un „moldovean de mare valoare... punea multă inimă ca elevii săi să cunoască cât mai bine limba și literatura românească... era iubit și respectat de toată lumea; autoritatea lui nu se discuta de nimeni. Orator înflăcărat, Catelli răscolea și trezea conștiințele moldovenești pentru luptă“²⁰. În cursul discuțiilor cu Emanoil Catelli, Pântea a convenit bazele de înființare a Comitetului Central al ofițerilor și soldaților moldoveni, la Chișinău.

Încă din aprilie 1917, soldații și ofițerii moldoveni adunați la Odessa ținuseră în atmosfera unui „entuziasm de nedescris“ un „grandios meeting“, unde au fost formulate drepturile moldovenilor din Basarabia, pentru care ei au jurat „cu mâinile ridicate în sus să lupte până la moarte“. Hotărârile acestei mari adunări „s-au răspândit ca fulgerul pretutindeni unde erau moldovenii și mai cu seamă în Basarabia oropsită“²¹. După eforturi deosebite, în cursul cărora s-a făcut apel și la „sentimentele naționale“ ale șefului de stat major al armatei țariste de la Odessa, generalul caucazian Ebelov, comitetul de aici a reușit să obțină aprobarea pentru formarea „cohortelor moldovenești“²², care vor juca un rol important în evoluțiile din

¹⁶ *Ibidem*, p. 10.

¹⁷ Vezi Schițe biografice.

¹⁸ Vezi Schițe biografice.

¹⁹ Vezi Schițe biografice.

²⁰ Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 14.

²¹ *Ibidem*, p. 6.

²² „Cohortele moldovenești“ au fost primele unități militare naționale organizate în Basarabia, reprezentând un gen de detașamente polițienești, al căror scop era să restabilească ordinea în ținut. Ele urmau să includă detașamente formate din soldați refăcuți după rănilor

perioada imediat următoare. În organizarea acestor unități moldovenești un rol aparte l-a avut un alt reprezentant de seamă al luptei naționale pentru Basarabia: Anton Crihan. „Om tânăr, viguros, orator de forță, Crihan era spaima dușmanilor noștri”²³ – așa îl caracteriza pe acesta Gherman Pântea. Din momentul creării cohortelor, „străinii au început să fie mai atenți cu moldovenii; curajul, autoritatea și entuziasmul luptătorilor noștri au crescut”²⁴.

Asigurat de sprijinul comitetelor de la Iași și Odessa, Pântea s-a reîntors la Comitetul de la Roman, unde a raportat despre rezultatele obținute. Comitetul a hotărât formarea unei delegații din trei persoane care urmau să plece la Chișinău și anume: slt. Gherman Pântea, lt. Petre Vărzaru și soldatul Mitrean. Această delegație trebuia să fie nucleul de inițiativă pentru formarea Comitetului Central.

În iunie 1917, cei trei pornesc la Chișinău, unde încep să acționeze pentru unificarea organizatorică a mișcării naționale în rândul militarilor moldoveni. Până atunci, așa cum menționează Petre Cazacu, la Chișinău „manifestații naționale pe stradă au fost foarte puține”²⁵. Impulsul pentru declanșarea mișcării naționale l-au dat așadar militarii moldoveni de pe frontul românesc, de cei de la Odessa și din alte localități de pe cuprinsul imperiului țarist. De menționat că, la acțiunile organizate cu prilejul trecerii prin capitală basarabeană a prizonierilor ardeleni, alături de populația civilă au participat și ostași moldoveni din garnizoana Chișinău. Refugiații ardeleni, bucovineni și regăteni vor avea un rol extrem de important în procesul educativ pentru populația din Basarabia, fiind organizate cursuri de limba română, în primul rând pentru învățătorii din provincie, astfel încât aceștia, la rândul lor, să fie în măsură să facă același lucru în școlile unde își desfășurau activitatea. Pântea însuși a participat la Congresul învățătorilor, unde a pledat cu înflăcărare despre necesitatea predării limbii române în școlile din Basarabia²⁶.

3. Exploatarea abilă a atitudinii mai „flexibile și înțelegătoare” a unor comandanți ruși

Crearea Comitetului nu a fost coordonată cu administrația militară rusă, făcându-se practic printr-o manevră abilă de „ocolire” a unora dintre suferite pe câmpul de luptă, repartizate în diferite orașe ale Basarabiei în scopul luptei cu anarhia. Vezi pe larg Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 6-8; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 85.

²³ Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 6.

²⁴ *Ibidem*, p. 9.

²⁵ Petre Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru. 1812-1918*, Chișinău, 1992, p. 262.

²⁶ Vezi pe larg Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 12-13.

șefii acesteia și de exploatare a atitudinii mai „flexibile și înțelegătoare“ a altora dintre ei, la nivel superior. Comandantul Armatei a IX-a ruse, generalul Lecițki, având în subordine Divizia 8 Cavalerie, din care făceau parte mulți basarabeni, a refuzat să semneze cerea moldovenilor de a-și forma o organizație centrală, fapt ce i-a determinat pe aceștia să se adreseze direct locțiitorului Comandantului Suprem al Armatei Ruse de pe Frontul Român, Al. Șcerbaciou. Convins de necesitatea înființării Comitetului, acesta a ordonat generalului maior Satin să întocmească decizia de aprobare a Comandamentului de pe Frontul Român, în care se arăta că „Din ordinul comandamentului suprem se delegă pe timp nelimitat la Comitetul Ostășesc Moldovenesc din Chișinău locotenentul Petre Vărzaru, praporșcicul Gherman Pântea și soldatul Ion Mitrean, toți făcând parte din Armata a IV-a. 13 iunie 1917. ss General maior Satin“²⁷. Cei trei delegați s-au întâlnit la Chișinău cu Comisarul Gubernial, Constantin Mimi, care a declarat: „Sunt bucuros că ați început să vă mișcați și dumneavoastră basarabeni, că noi aici nu mai putem sufla din cauza comitetelor de străini care acționează în Basarabia“²⁸. În aceeași zi, ca sediu al Comitetului a fost distribuit un local în strada Gogol, vis-a-vis de Liceul „B.P. Hașdeu“. Înființarea comitetului de inițiativă din Chișinău a fost amplu reflectată în presa din ținut, inclusiv cea de limbă rusă.

A doua zi a avut loc prima ședință a comitetului, la care au participat coloneii Furtună și Știrbu, maiorul Cojocariu, locotenentul Vărzaru, alți ofițeri și soldați. S-au discutat atunci aspecte referitoare la securitatea organizației și măsurile ce se impuneau a fi luate pentru apărarea ei, având în vedere că, la Chișinău, exista deja un comitet militar al soldaților ruși, care intenționa să-i aresteze pe membrii organizației moldovenești și să distrugă mișcarea națională. Luându-se în considerare aceste amenințări s-a hotărât urgentarea demersurilor pentru înființarea organizației centrale a militarilor moldoveni.

4. Președinte al Comitetului Central executiv moldovenesc al uniunii soldaților și ofițerilor

Ca urmare a demersurilor întreprinse pentru centralizarea mișcării naționale în rândul militarilor basarabeni, în ziua de 23 iunie 1917, s-a format Comitetul Central Executiv Moldovenesc al Uniunii Soldaților și Ofițerilor. Înființarea Comitetului s-a făcut după consultări serioase

²⁷ Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 15; Cristian Troncotă, *loc.cit.* p. 48-49; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 48-49.

²⁸ *Ibidem*, p. 15; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 49.

cu alte personalități ale timpului, luându-se în calcul soarta Moldovei de Răsărit, în contextul situației generale din Rusia, dar și a celei constatate pe plan european. Mișcarea al cărei important promotor a fost Pântea se impunea cu atât mai mult, cu cât, la 16 aprilie (3 aprilie - stil vechi) 1917, se înființase Partidul Național Moldovenesc, care hotărâse ca Basarabia să se autoguverneze, ținând seama de drepturile tuturor naționalităților.

La ședința de constituire a Comitetului Central, care a fost prezidată de Vasile Țanțu, au participat și reprezentanți ai altor comitete ale basarabenilor: slt. Anton Crihan și slt. Nicolae Ciornei de la Odessa, soldatul Braga de la Novo-Gheorghievsk, soldatul Vasile Harea de la Chișinău²⁹. S-a convenit de la început că toți acești reprezentanți ai altor comitete vor face parte din Comitetul Central.

Acest Comitet Central a ales în unanimitate, ca președinte, pe sublocotenentul Gherman Pântea – cel mai tânăr dintre toți (23 ani), ca vicepreședinți pe: slt. C. Vărzaru și soldatul Vasile Harea, iar ca secretari pe lt. Petre Vărzaru și soldatul Ion Mitrean³⁰. Aspectul este confirmat și de Serviciul Secret de Informații Român³¹.

Comitetul Central își propunea să lupte pentru organizarea unităților militare moldovenești, pentru introducerea limbii materne în școală și biserică și pentru apărarea drepturilor moldovenilor din Basarabia. Așa cum vom vedea mai departe, scopul final al lui Pântea și al celorlalți frunțași basarabeni era convocarea Congresului militar moldovenesc și organizarea Sfatului Țării.

5. Activitatea Comitetului Central

Principalul pericol pentru activitatea Comitetului Central executiv moldovenesc al uniunii soldaților și ofițerilor îl constituia Comitetul Rus, a cărui forță ajunsese la apogeu. Acesta era „atotputernic și de fapt deținea toată puterea militară și civilă în Basarabia: la orașe prin delegații săi în toate instituțiile, la sate prin emisarii săi în toate volostele”³². Practic, Comitetul Militar Rus intenționa să susțină comitetul moldovenilor, dar în scopul de a-l

²⁹ Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 16; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 49. Vezi și cuvântarea lui Elefterie Sinicliu, la înmormântarea lui Gherman Pântea, din ziua de 4 februarie 1968, în vol. Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*, Vol. 7, p. 104-105.

³⁰ Iorgu Tudor, *În vârtoarea revoluției din 1917-1918 Basarabia Autonomă și Republică*, iunie 1967, p. 67.

³¹ Cristian Troncotă, *Primarul Odessei povestește*, în „Magazin Istoric”, Anul XXIX, nr. 3 (336), martie 1995, p. 45.

³² Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 16.

folosi în atragerea populației locale în mișcarea revoluționară rusă. De fapt, Comitetul Militar Rus reprezenta o „uniune antimoldovenească, care lupta împotriva revendicărilor naționale, contribuia la destabilizarea situației din ținut... efectivul unităților militare din Chișinău era format din străini, oamenii simpli nu cunoșteau adevărul despre evenimentele ce se derulau în Rusia”³³. Într-o direcție similară acționa și Congresul deputaților, soldaților și marinarilor din Eparhia Chișinău, un organism cu caracter antinațional, care a apărut la Chișinău, în august 1917.

Între cele două comitete au avut loc tratative, în cadrul cărora reprezentanții rușilor, Levenzon și Alexandrov au propus fuzionarea. Propunerea a fost susținută de unii membri ai Comitetului moldovenilor, dar până la urmă s-a convenit doar ca reprezentanții ambelor comitete să se convoace în ședințe comune. După acceptarea conlucrării, comitetul moldovenesc s-a transferat în „Palatul Libertății”, unde își avea sediul Comitetul Rusesc, ocupând în cele din urmă întregul spațiu al clădirii³⁴. Acest pas a avut o mare importanță. „Pacea – arăta Pântea în evocările sale – ne-a permis să ne ocupăm în liniște de revendicările noastre moldovenești; iar instalarea acolo (în «Palatul Libertății» – *n.n.*) a dat un avânt puternic mișcării noastre, deoarece moldovenii au simțit că de acum încolo au și ei Comitetul lor, unde se vorbește moldovenește și unde în limba lor strămoșească își pot expune durerile și nevoile lor”³⁵.

6. Pretențiile Ucrainei asupra Basarabiei

Pe fondul dezagregării Rusiei țariste și a mișcărilor de autodeterminare din întregul imperiu apare un nou pericol pentru mișcarea națională din Basarabia: Ucraina. În mai 1917, Semion Petliura a fost ales șef al Comitetului Armatei Ucrainene, iar după proclamarea Radei Centrale Ucrainene (28 iunie 1917), a devenit primul secretar pentru probleme militare. În iulie 1917, noile autorități de la Kiev își manifestă intenția de a anexa Basarabia. În acest scop, comisarul gubernial din Basarabia este invitat la Kiev pentru a participa la o „consfătuire a comisarilor”. „Sub această formă neobservată, Ucraina făcea prima tentativă pentru încorporarea Basarabiei și subjugarea moldovenilor”³⁶. Provocarea ucraineană a stârnit o reacție categorică de revoltă din partea organizațiilor militare moldovenești, care au protestat împotriva acestui act nedemocratic.

³³ Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 8; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 49.

³⁴ Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 49.

³⁵ Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 17.

³⁶ *Ibidem*, p. 18.

Comitetul Central executiv moldovenesc al uniunii soldaților și ofițerilor a remis Radei Centrale de la Kiev o telegramă, redactată de Ion Buzdugan, în care se exprima indignarea în privința tentativei de a ocupa Basarabia, reamintindu-se „surorii“ Ucraine că „nu este demn din partea unui popor, care a fost și el până acuma subjugat, să înăbușe alt popor, care n-are nimic comun nici cu Ucraina, nici cu ucrainenii”³⁷. Revolta basarabenilor a avut, cel puțin, pentru moment, succes, iar Ucraina a renunțat momentan la Basarabia, explicând faptul că s-a produs o „greșeală”.

7. Contracarea propagandei rusești antinaționale

Pentru contracarea propagandei rusești bolșevice, în ședința Comitetului Central din 20 iulie 1917 a fost luată decizia pentru înființarea unei secții culturale, în fruntea căreia a fost desemnat colonelul Teodosie Cojocaru, devenit ulterior primul Director General al Armatei Republicii Moldovenești. „Om blând, harnic, muncitor și bun vorbitor, Cojocaru a pus toată priceperea și energia sa în această ramură de activitate”³⁸ – aprecia Pântea. Secția culturală acționa, în principal prin trimiterea de emisari în teritoriul Basarabiei, care să riposteze agitatorilor ruși și să explice populației inițiativele privind chestiunea autonomiei ținutului și esența revendicărilor sociale, prevăzute de programul comitetului. Pentru îndeplinirea în bune condițiuni a acestei misiuni, au fost organizate cursuri speciale de pregătire a viitorilor „propagandiști și luminători ai satelor” moldovenești. În cea mai mare parte a lor, emisarii erau oameni tineri cu carte proveniți din mediul rural, care cunoșteau bine obiceiurile și tradițiile țărănești. Ei erau primiți, în general, cu bucurie de cetățeni, dar se înțelege că nu peste tot și întotdeauna. Uneori, acești „trimiși” erau întâmpinați cu ostilitate, fiind chiar izgoniți din sate, considerați „dușmani ai poporului și vânduți moșierilor”. Îndoctrinați cu idei revoluționare, țărani considerau declararea autonomiei drept o „vrere a boierilor”, care până atunci fuseseră devotați țarului. Unii dintre propagandiștii Comitetului Militar Central Moldovenesc au fost bătuți, linșați sau chiar asasinați³⁹.

În scopul întăririi propagandei naționale în mediile militarilor moldoveni, Comitetului Militar Central din Chișinău a decis, la 4 septembrie 1917, editarea ziarului „Soldatul Moldovan”, având ca redactor pe scriitorul Iorgu Tudor. Ziarul apărea de două ori pe săptămână, în câteva mii de exemplare și, ca și „Cuvânt Moldovenesc”, avea drept principal obiectiv propagarea idealurilor naționale. Necesitatea muncii de propagandă

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ *Ibidem.*

³⁹ *Ibidem*, p. 19; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 51.

În acele momente se resimțea cu atât mai mult cu cât pretenții asupra Basarabiei manifesta nu numai Rusia, care o stăpânise până atunci, dar și Ucraina. Față de aceste pretenții, Comitetul Militar Central Moldovenesc a înaintat Radei Ucrainei un protest, în care se menționa: „... Basarabia, pe baza drepturilor istorice, etnografice, pe baza obiceiurilor sale deosebite și a situației economice are dreptul imprescriptibil pentru o completă autonomie”. Astfel se declară că în numele principiilor supreme de drept și dreptate, în persoana reprezentanților tuturor organizațiilor moldovenești, „Comitetul va lupta prin toate mijloacele pentru autonomia Basarabiei, pe baza principiilor anunțate de revoluție și cheamă pe ucrainenii la conlucrare frățască în numele autonomiei Ucrainei și Basarabiei în condiții de vecinătate amicală”⁴⁰.

Una dintre cele mai complexe probleme pe care le avea de rezolvat mișcarea națională din Basarabia era introducerea în școlile din provincie a învățământului în limba română. La 7 septembrie 1917, Comitetul Central executiv moldovenesc a cerut Zemstvei guberniale ca, în continuare, în școlile din satele cu populație preponderent moldovenească să se predea în limba română. Întrucât lipsea numărul necesar de cadre didactice, profesori dar mai ales învățători, urma ca în acest scop să fie angrenați cei refugiați din România. Se propunea organizarea unor cursuri de două luni pentru analfabeți⁴¹.

8. Încercări de obținere a acceptului Marelui cartier general al armatei țariste pentru convocarea Congresului Ostașilor Moldoveni.

Fiind ofițer al armatei țariste, Gherman Pantea trimite ca emisari, în septembrie 1917, pe alți doi militari, Ion Păscăluță⁴² și Ștefan Holban spre a purta tratative cu Marele cartier general al armatei țariste de la Petrograd (care de fapt se retrăsese la Moghilev), în vederea obținerii formale a acceptului pentru convocarea și funcționarea congresului militarilor moldoveni. Plutonierul Păscăluță a fost delegat la Marele Stat Major al Comandamentului Suprem din Petrograd și la Ministerul de Război al Rusiei, pentru a stabili relații de colaborare între Comitetul de la Chișinău și administrația militară și civilă de la Petrograd. Comitetul Militar din Chișinău a cerut Comandamentului Suprem Rus să-l confirme pe Vasile

⁴⁰ Apud Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 51.

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² Vezi Schițe biografice.

Cijevski, propus și desemnat anterior la una din ședințele Comitetului Central Moldovenesc în funcția de comisar al Basarabiei⁴³.

Comandamentul rus, inițial, se declara în principiu de acord (mai mult în încercarea de a câștiga timp)⁴⁴, dar imediat emite ordine contrare către toate unitățile militare aflate pe front. Doar că șeful comitetului militar moldovenesc de la Iași, Vasile Țanțu, intră în posesia unui astfel de ordin al comandamentului de la Moghilev, și îl prezintă lui Pântea. Problema este discutată în Comitetul Central care, în ședința din 24 septembrie 1917, decide ca o delegație formată din Gherman Pântea, colonelul Furtună și plutonierul Terziman să meargă la Marele Cartier General Rus de la Moghilev, pentru a cere în numele moldovenilor din Basarabia formarea unităților militare naționale și confirmarea numirii rotmistrului V. Cijevski în funcția de comisar superior pentru organizarea și conducerea armatei naționale⁴⁵.

9. *Întâlnirea „fatală” cu delegația guvernamentală română în drum spre Moghilev*

În drumul plin de peripeții, membrii delegației moldovene s-au întâlnit întâmplător, în gara Kiev, cu Dinu Brătianu (fratele primului ministru român Ion I.C. Brătianu) și cu generalul Constantin Iancovescu, ministrul de Război din acea perioadă. Aceștia aveau aceeași destinație și i-au invitat pe moldoveni în vagonul lor special. Delegații guvernului român aflat în retragere la Iași se deplasau la Moghilev, pentru rezolvarea unor chestiuni privind aprovizionarea armatei române. Moldovenii au acceptat invitația, fără să prevadă neplăcerile care vor rezulta din această situație. În cursul deplasării trenului, cei cinci conaționali au discutat despre multe lucruri, s-au împrietenit, dar cu o stație înainte de a ajunge la Moghilev, pentru a evita orice suspiciuni, moldovenii s-au retras din vagonul special al delegației guvernului român, ocupând locuri într-un vagon obișnuit. Dar era prea târziu pentru ceea ce urma să se întâmple moldovenilor, dat fiind că Ohrana țaristă nu stătuse nici ea cu mâinile în sân și pe parcursul deplasării trenului, prin agenți aflați în vagoane (mijloacele de tehnică operativă pentru ascultarea convorbirilor nu intraseră încă în uzul serviciilor speciale la vremea respectivă) reperase întâlnirea basarabenilor cu membrii delegației guvernamentale române și, posibil, câte ceva chiar despre conținutul

⁴³ Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 52.

⁴⁴ Vezi pe larg *Ibidem*, p. 94-95.

⁴⁵ Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 22.

discuțiilor purtate. Pântea și-a dat seama de acest lucru din felul distant, rece și chiar ostil în care reprezentanții moldovenilor au fost primiți la Marele Cartier General Rus („Stavca“) de la Moghilev. Când au solicitat să fie primiți de generalul Duhonin, șeful Marelui Stat Major Rus, moldovenii au fost dirijați spre un anume comisar politic Vârubov, care, sigur pe sine, i-a abordat direct cu întrebarea: cu cine au călătorit în vagon spre Moghilev? La încercarea moldovenilor de a o „da cotită“ că „au venit cu ofițeri ruși“, Vârubov le-a tăiat-o scurt că „nu este adevărat“ și a precizat că „Dacă ați uitat D-voastră, voi spune eu: ați venit cu misiunea militară română; iar de aici noi putem trage concluziuni neplăcute pentru d-voastră“⁴⁶. Continuând pe un ton ridicat, Vârubov îi întreabă pe basarabeni: „ce legătură poate să fie între d-voastră ofițeri ruși și misiunea română; și de ce tocmai pe dumneavoastră v-au invitat în vagonul lor? Erau doar mai mulți ofițeri ruși în vagonul d-voastră“. Plutonierul Terziman, rănit de cinci ori pe front, având și toate decorațiile de război care se acordau soldaților, a încercat să explice comisarului Vârubov că „reprezentantul soldaților moldoveni făcându-și complet datoria are drept la alt tratament decât acesta“. Vârubov se înfurie și le-o retează moldovenilor: „Eu nu primesc lecții de bună cuviință de la nimeni și cu atât mai puțin de la agenți ai statului românesc. În ce mă privește, vă declar că în ruptul capului nu voi da aviz pentru formarea armatei moldovenești, urmărind alte scopuri decât apărarea statului rus“⁴⁷.

10. Audiența la generalul Duhonin și la primul ministru rus Al. Kerenski

Ajunși la concluzia că noaptea petrecută în vagonul ministrului român de Război le-a fost „fatală“, delegații moldoveni nu se lasă descurajați și caută alte căi pentru a ajunge la generalul Duhonin și la primul ministru rus Aleksandr Kerenski⁴⁸. Norocul le-a ieșit în drum chiar în fața Marelui Cartier General Rus de la Moghilev, unde îi abordează un moldovean de-al lor, soldatul Dabija originar din Purcari-Cetatea Albă, care își efectua serviciul militar la „Stavca“. Acesta fusese martor întâmplător la discuția confrăților săi cu Vârubov și chiar vroia să-i lămurească asupra motivelor „pornirii“ comisarului politic rus. Cu puțin timp înainte de sosirea delegației basarabene la Moghilev, comandamentul general de aici primise o telegramă de la comitetul rus din Chișinău, prin care se comunica faptul

⁴⁶ *Ibidem*, p. 23.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 23-24.

⁴⁸ Vezi Schițe biografice.

că armata pe care vor să o înființeze moldovenii ar urma „să o punem în slujba Românilor și în contra Rusiei; iar cu un ceas sau două înainte de prezentarea noastră a primit comunicarea, că noi am venit împreună cu ministrul de război român într-un vagon, ceea ce confirma prima știre⁴⁹.

A doua zi, moldovenii cer audiență atât la Kerenski, cât și la generalul Duhonin. I-a primit mai întâi acesta din urmă, care nici nu vroia să audă de armată moldovenească, spunând că „aceste mișcări dezorganizează puternica armată rusă!⁵⁰. A urmat apoi întâlnirea cu primul ministru Kerenski, care i-a primit pe moldoveni în biblioteca țarului, în stare de maximă indispoziție și surescitare, grăbindu-se să plece și la gară. Îi ascultă puțin pe moldoveni și îi întrerupe brusc, spunând că știe de cererea lor de la Vârubov (era normal), dar „nu poate face nimic“, invocând motivul că bolșevicii amenință unitatea imperiului cu anarhia. Enervați și cu sentimentul că oricum nu mai au nimic de pierdut, moldovenii încep să amenințe că față de acest tratament vor pleca toți de pe fronturi, că „noi vrem prin bună voe, iar nu cu hapca, să formăm unități militare precum au făcut Ucrainenii; dar față de această atitudine a cârmuirii noi nu ne mai luăm răspunderea pentru liniștea din Basarabia⁵¹. Față de acest argument, Kerenski întreabă ce scop urmăresc moldovenii prin formarea unităților armate? „Organizarea forței militare, cu care să apărăm părinții, copiii și revoluția (subl. în text)⁵² – au replicat ei. După un asemenea răspuns, Kerenski l-a chemat pe generalul Duhonin și, în prezența moldovenilor, i-a comunicat hotărârea sa de a se permite organizarea treptată a unităților moldovenești; iar pentru moment să ordone comandamentului de la Odessa transferarea regimentului 40, compus în majoritatea lui din moldoveni, pentru a fi „naționalizat⁵³.

În urma acestei audiențe, moldovenii s-au reîntors „radioși“ la Chișinău, iar Kerenski a dispus ca generalul Duhonin să trimită o telegramă Comitetului Moldovenesc executiv al garnizoanei Odessa, prin care se comunica aprobarea formării treptate de unități moldovenești, însă adăuga telegrama, „nu în Chișinău, ci în alte orașele mai mici“. „Cu toate acestea – arată Gherman Pântea – formarea a început și continuat întâi la Chișinău și pe urmă în celelalte orașe ale Basarabiei⁵⁴.

⁴⁹ Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 24.

⁵⁰ *Ibidem.*

⁵¹ *Ibidem.*

⁵² *Ibidem.*

⁵³ *Ibidem*, p. 24-25.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 27.

11. *Întâlnirea cu Vladimir Ilici Lenin*

Simțind că situația politică generală din Rusia este instabilă și imprevizibilă, la sugestia și a unuia dintre confrății basarabeni, Dumitru Topciu, în zilele imediat următoare audienței la Kerenski, Pâtea se gândește că nu ar rău să poarte discuții și cu tabăra adversă, chiar cu Vladimir Ilici Lenin, care se afla în capitală în acel moment (la începutul lunii octombrie). În rândul căpeteniilor bolșevice de atunci domnea, în mod explicabil, o stare de nesiguranță, cei mai mulți aflându-se în clandestinitate, aproape toți purtând pseudonime, în special în cazurile când se exprimau în calitate de publiciști, fiind deosebit de precauți în executarea fiecărei mișcări, mai ales în contactele realizate cu persoanele din afara mediului lor.

Pe acest fundal de incertitudine și așteptare încordată, în jurul datei de 5 octombrie 1917, la Petrograd, are loc întâlnirea dintre Gherman Pâtea și viitorul șef al Rusiei. De menționat că, potrivit afirmațiilor lui Pantelimon Halippa⁵⁵, un alt lider marcant al mișcării naționale din Basarabia, și acesta se întâlnise cu ceva timp în urmă, cu Lenin, de această dată după o discuție eșuată cu Al. Kerenski, în legătură cu rezolvarea situației școlilor din Basarabia și propunerea de a i se permite să aducă de la Iași manuale, învățători și profesori, pentru ca anul școlar să se desfășoare în limbile materne ale copiilor. La această propunere, Kerenski răspunsese negativ, adăugând că chestiunea în sine este una „de constituantă“. În vara anului 1917, Halippa a avut, astfel, discuții cu Leon Troțki, care era originar din Orhei și pe care îl cunoștea de mai multă vreme⁵⁶. Acesta l-a lămurit că „omul de mâine“ este V.I. Lenin, și s-a oferit să-i intermedieze o întâlnire cu liderul bolșevic, aflat în conspirativitate. În aceste condiții, Pantelimon Halippa, împreună cu Grigore Sinicliu și un bulgar Ciumacencu, s-au întâlnit cu V.I. Lenin, într-o noapte, în locuința unui muncitor din Petrograd, care servea drept adăpost conspirativ pentru liderul bolșevic. În cadrul discuțiilor, Halippa i-a arătat lui Lenin că guvernul Kerenski nu dă Basarabiei ajutoare pentru a se deschide anul de învățământ în limba națională a populației Basarabiei, și nu le restituie datoriile împrumutate de Basarabia pentru nevoile din Rusia etc. Lenin, ascultând cu mare atenție, le-a spus basarabenilor: „Nu vă pierdeți vremea zadarnic pe aici, că nimeni nu vă dă nimic. Guvernul Kerenski este pe poziția de a cădea, nu are bani nici pentru frontul de luptă, dar să vă și mai dea ajutor, sau să vă și restituie datoriile, – este exclus. Mergeți acasă și procedați așa cum vă

⁵⁵ Vezi Schițe biografice.

⁵⁶ Despre contactele cu Leon Troțki, Pantelimon Halippa va fi anchetat în cursul procesului intentat de instanțele sovietice, la Chișinău, în anul 1952 (Vezi Iurie Colesnic, *Apostolul Unirii – Pantelimon Halippa*, p. 95-96).

dictează interesul și momentul politic potrivit, dar faceți totul prin Sfatul Țării al vostru. În ceea ce privește deschiderea anului școlar de învățământ, adresați-vă României de acolo, care vă poate ajuta în toate problemele voastre – și cu cadre didactice, și cu manuale școlare etc.,⁵⁷.

Potrivit celor povestite de Gherman Pânteș, întâlnirea sa cu Lenin s-a petrecut într-un mod oarecum similar celei pe care o avusese mai înainte Halippa cu liderul bolșevic. După venirea sa din Elveția, în aprilie 1917, Lenin locuia la palatul fostei balerine Cșesinscoi. Contactul propriu-zis cu liderul bolșevic s-a făcut prin intermediul unui apropiat al acestuia, Bonci-Bruevici. După o primă întrevedere cu acesta, întâlnirea cu Lenin a avut loc a doua zi, la o casă conspirativă. „Lenin ne-a primit foarte prietenos, într-o cameră la intrare. Eu i-am explicat că dorim să facem un congres militar moldovenesc, unde să discutăm și să hotărâm soarta a trei milioane de moldoveni din Basarabia și că primul-ministru Kerenski ne-a refuzat aprobarea”⁵⁸, relatează Pânteș în însemnările sale. Lenin le-ar fi explicat pe un ton categoric că „partidul comunist susține cu toată tăria autodeterminarea tuturor națiunilor din fostul imperiu țarist. „După ce-i atenționează că au greșit mergând la Kerenski, Lenin „i-ar fi mângâiat pe creștet“, spunându-le: „Sfatul meu este să vă convocați congresul în mod revoluționar și să vă hotărâți soarta voastră după cum vor dori ostașii moldoveni veniți de pe fronturi, care, prin suferințe groaznice, au căpătat acum mari experiențe și curaj. Voi trebuie să vă smulgeți drepturile voastre cu forța și să nu le cerșiți de la un aventurier, pe care popoarele îl vor goni în curând de unde este, pentru totdeauna.”⁵⁹ Rezulta, deci, în mod evident că Lenin a dat „undă verde“ desprinderii basarabenilor din imperiul țarist. Ulterior, atât Gherman Pânteș, cât și Pantelimon Halippa, au precizat în mai multe rânduri că totuși în acel început de toamnă a anului 1917 s-a comis o mare greșeală, în sensul că nu i s-a solicitat lui Lenin să-și depună semnătura pe un document care să-i ateste poziția exprimată atunci față de dreptul la autodeterminare a Basarabiei. Mai târziu, în perioada regimului comunist din România, odată cu noul curs de relativă independență înregistrat în politica externă a țării după 1964, atât Pantelimon Halippa, cât și Gherman Pânteș, ca și alți fruntași basarabeni, și-au pus mari speranțe într-o schimbare de percepție a autorităților în privința problemei basarabene, invocând principiul că însuși „marele Lenin“ a formulat dreptul românilor din Basarabia de a se uni cu

⁵⁷ A.N.I.C., Fond Nicolae Nitreanu (2467), dosar 27, f. 38-39.

⁵⁸ Gherman Pânteș, *Memoriile mele în legătură cu Basarabia*, 5 februarie 1965, p. 3; Petre Porea, *Bolșevicii români au sărbătorit crearea României Mari organizând acțiuni teroriste*, în „Curentul“ din 1 decembrie 2005.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 3-4; Petre Porea, *loc.cit.*

România, însă „numai dacă așa hotărăște Sfatul Țării“. Legat de acest aspect există și ipoteza, împărtășită de unii istoricii români, potrivit căroră, întâlnirile lui Halippa, Pântea și a altor fruntași basarabeni cu Lenin ar fi de fapt o chestiune „inventată“ în perioada comunistă, tocmai pentru a invoca principiul autodeterminării popoarelor, susținut chiar de „marele învățător al popoarelor“, ca argument în chestiunea Basarabiei. Cert este faptul că despre întâlnirile cu Lenin, fruntașii basarabeni menționați fac mențiuni, uneori cu detalii despre felul cum au fost pregătite și s-au desfășurat acestea, în lucrările lor cu caracter memorialistic, în actualul stadiu al cercetărilor fiind hazardantă afirmația că asemenea întâlniri nu ar fi putut avea loc.

*12. Pregătirea Congresului Ostașilor Moldoveni.
Telegrama fictivă către comandantii unităților militare ruse
de pe toate fronturile*

Evenimentele petrecute în toamna anului 1917 arată că Gherman Pântea a avut o contribuție esențială la acțiunile care pregăteau unirea Basarabiei cu România. Pântea a luptat cu hotărâre pentru consolidarea forțelor naționale, cât și a contracarării forțelor ruse bolșevizante, care provocau anarhie și dezordine în Basarabia. El a dat semnalul pentru începerea Congresului Militarilor Moldoveni din 20-28 octombrie 1917, congres care a hotărât alcătuirea Sfatului Țării, a primului parlament basarabean, care avea să decidă autonomia acestei provincii iar apoi Unirea ei cu patria mamă.

De comun acord cu alte comitete ostășești, Comitetul de la Odessa a decis convocarea congresului la 20 octombrie 1917, în capitala Basarabiei. Congresul avea rolul să unească toate forțele revoluționare și naționale ale moldovenilor din întreaga Rusie și să pună bazele instituțiilor naționale de conducere a Basarabiei.

În mod normal, pentru ca lucrările Congresului să poată avea loc, trebuia obținută permisiunea Cartierului General Rus. În acest scop, Guvernului Kerenski i-a fost expediată o telegramă, prin care se cerea autorizarea acestui for⁶⁰. Demersul a rămas fără vreun răspuns oficial, ceea ce însemna practic un refuz. Oficialii ruși, influențați de organizațiile antimoldovenești, care promovau o propagandă de defăimare a asociațiilor naționale și a populației moldovenești, refuzau categoric să aprobe această cerere, aducând un șir de învinuiri neîntemeiate. Lucrurile încep să se complice, odată cu răspândirea zvonului că „Stavca“ nu a aprobat organizarea Congresului. Situația era de

⁶⁰ Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 65.

asemenea natură încât „un pas greșit al nostru sau lipsa de curaj ar fi putut să ne fie fatale”⁶¹

În aceste împrejurări, după discuții intense purtate la Chișinău cu ceilalți factori responsabili, Gherman Pântea, dându-și seama că nu va obține o aprobare în adevăratul sens al cuvântului din partea autorităților ruse, propune și obține acceptul în cadrul unei ședințe secrete a Comitetului central, din 7 octombrie 1917, să transmită o telegramă cu un conținut fals către fiecare corp de armată sau divizie, prin care solicita ca din fiecare companie să fie învoiți, pentru data de 20 octombrie (stil vechi), câte doi soldați și un ofițer moldoveni, pentru a participa la congres. Telegrama avea următorul conținut: „Comandanților de armată, de corp de armată și divizii. În baza autorizației comandamentului suprem (generalissim) și a primului ministru Kerenski, nr. 378764, s-a aprobat Congresul Ostașilor Moldoveni pentru data de 20 octombrie 1917, în orașul Chișinău. Rugăm dispozițiunea Dumneavoastră pentru delegarea a câte doi soldați și a unui ofițer de la fiecare companie de moldoveni, cărora să li se elibereze delegațiile și diurna pentru 10 zile”⁶². Scrisă în limba rusă de secretarul Comitetului, Maleavin, telegrama purta semnătura lui Pântea.

Aparent, totul era în regulă, fiindcă Pântea invoca în sprijinul cererii sale chiar aprobarea lui Kerenski și pe cea a comandantului suprem al armatei, dată pe o telegramă având și... număr de înregistrare și în care era indicată și cota de participare la Congres și necesitatea asigurării delegațiilor cu diurne. Că totul era un fals este o altă poveste. În realitate, așa cum am arătat mai sus, Pântea fusese refuzat de Kerenski, iar presupusa aprobare și numărul de înregistrare al acesteia erau pure invenții. Cam la o săptămână diferență, o telegramă similară a fost expediată de Ștefan Holban și Ion Păscăluță, având un conținut similar. Astăzi, încă mai au loc dezbateri aprinse în legătură cu inițiatorii acestei telegrame, iar fiul lui Ștefan Holban, Eugen, a editat chiar o carte referitoare la această problemă controversată, în care demonstrează că telegrama, de fapt, a fost una și aceeași, iar primatul ideii și realizarea acesteia aparținut echipei Ștefan Holban – Ion Păscăluță⁶³. De altfel, unele amănunte, descrise de Ștefan Holban în lucrările sale contrazic afirmațiile lui Gherman Pântea din lucrarea *Rolul organizațiilor militare moldovenești în actul unirii și studiul Evenimentele premergătoare congresului ostașesc din 1917*, în care susținea că, deși purta titulatura de Comitetul Revoluționar al Ostașilor Moldoveni din Garnizoana Odessa, această grupare, fondată de el anterior,

⁶¹ Gherman Pântea, *Rolul organizațiilor militare...*, p. 28.

⁶² Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 65.

⁶³ Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*, Vol. 7, p. 66.

a jucat rolul de Comitet Central și a reprezentat un vector pentru mișcarea de eliberare națională⁶⁴. Membru al Comitetului de la Odessa, apoi și al Sfatului Țării, Ștefan Holban afirma că inițiativa de a convoca Congresul militar aparține Comitetului din Odessa, mărturisind că lui personal îi revenise inițiativa de a redacta, pe un pervaz, textul telegramii false privind desfășurarea Congresului tuturor moldovenilor, specificând: „nu știu de ce prietenul Gherman Pântea reitiera în lucrările sale că aceasta ar fi opera lui“. Ștefan Holban susținea că textul telegramii „se păstrează și acum în arhivă“⁶⁵. Adevărul este că, indiferent care a fost realitatea în privința telegramii sau telegramelor respective, rolul ei/lor a fost imens în istoria noastră națională, întrucât convocarea Congresului militarilor moldoveni a pus bazele primului parlament basarabean, Sfatul Țării.

Cert este că, luați prin surprindere, comandanții militari ruși, fiind marcați și de anarhia și haosul care dominau atunci în Basarabia, nu au pus la îndoială conținutul telegramii și au îndeplinit cerințele formulate în ea. De altfel, cu tehnica existentă la vremea respectivă în domeniul comunicațiilor și a posibilităților de verificare, era mai dificil de stabilit autenticitatea unei atari telegramme decât în zilele noastre.

Cu toate acestea, unele forțe naționale ai căror reprezentanți aflaseră că forul nu a fost autorizat, încercau să inducă în eroare participanții referitor la ziua începerii Congresului. Pe 19 octombrie 1917, a avut loc ședința extraordinară a Comitetului Central, la care au participat delegați din alte garnizoane. Deși nu toți delegații au fost informați cu privire la data convocării Congresului, Comisia de Organizare a reconfirmat hotărârea inițială ca lucrările lui să înceapă la 20 octombrie, deoarece au fost deja comandate locurile la hotel. Deputatul Prahnițchi a propus să se trimită Statului Major al Comandamentului Suprem o adresă prin care să se ceară stoparea trimiterii de telegramme ce anunțau că forumul moldovenilor nu a fost autorizat. În același timp, Ion Păscăluță susținea că autoritățile au aprobat convocarea Congresului și opina că acțiunile de împiedicare a desfășurării lui sunt antidemocratice⁶⁶. La aceeași ședință s-a hotărât ca lucrările congresului să înceapă pe data de 20 octombrie la orele 13.00, cuvântările urmând să fie rostite în limba română și numai celor care nu cunosc româna să li se permită să vorbească în limba rusă. Deschiderea lucrărilor Congresului urma să fie făcută de un sobor de preoți, iar după slujba religioasă orchestra militară trebuia să susțină un concert festiv⁶⁷.

⁶⁴ Ștefan Holban, *Evenimentele Congresului ostașilor din 1917*, în „Patrimoniul“, nr. 1, Chișinău, 1991, p. 10; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 9.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 15; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 9.

⁶⁶ Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 67.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 68.

Ambianța desfășurării Congresului nu era prea favorabilă din partea mass media noilor autorități ruse de la Petrograd. Potrivit oficiosului militar al lui Kerenski, Comitetul Ostașilor Deputați de pe Frontul Român s-ar fi declarat împotriva Congresului, de pe data de 20 octombrie, invocându-se faptul că la redacție au parvenit „telegrame care demonstrează că militarii nu susțin această idee, fiind revoltați din cauza momentului inportun și considerându-l o acțiune contrarevoluționară”⁶⁸.

13. Vicepreședinte al Congresului Ostașilor Moldoveni

Încă din 18 octombrie 1917 au început să sosească la Chișinău delegații pentru Congres, astfel că, în ziua începerii acestuia, erau prezenți în capitala Basarabiei 500 de invitați. Congresul și-a desfășurat lucrările în Sala Eparhială din Chișinău și au participat peste 600 militari, sosiți din toate colțurile Rusiei, și 300 civili, reprezentanți ai partidelor, organizațiilor și mișcărilor naționale ale moldovenilor. Iată cum descrie atmosfera acestui Congres redactorul M. Minciună de la gazeta „Soldatul Moldovan”: „În ziua de 20 octombrie în Chișinău s-a deschis întâia adunare a împuterniciților soldaților moldoveni... La 2 ceasuri și 20 minute după amiază, toată această mulțime de norod, cu steaguri naționale moldovenești și muzică a purces de la Curtea Slobozeniei („Palatul Libertății” – *n.n.*) la casa eparhială. În fruntea acestei manifestațiuni mergea Președintele Comitetului Central împreună cu tot Comitetul și delegații fruntași de la fronturi; mâna dreaptă a președintelui era acoperită cu un frumos tricolor moldovenesc... Ceasul a sunat trei. Muzica a cântat Marsilieza și Președintele Comitetului Central Moldovenesc podporucicul (sublocotenentul – *n.n.*) Pântea în strigătele entuziaste de «ura» și «vivat» a deschis cea dintâi adunare a moldovenilor din Basarabia și întreaga Rusie”⁶⁹

Ca președinte al Prezidiului a fost ales, cu majoritate de voturi, rotmistrul Vasile Cijevschi. Din prezidiu au mai făcut parte: Gherman Pântea, Ioan Păscăluță și Braga; secretariatul a fost alcătuit din Holban, Plătică, Rujină, Năstas, Lungu și Buga. Cel dintâi a luat cuvântul adjunctul comisarului Basarabiei, Ion Inculeț, care a încheiat cu urarea „Trăiască Basarabia autonomă”. În numele redacției „Cuvântul Moldovenesc” a vorbit marele luptător pentru Basarabia, Pantelimon Halippa, care a încheiat cu apelul: „Frați ostași, spre voi este toată nădejdea noastră. Țara se îneacă în lăcrimi și sânge. Vrajmașii noștri stau la hotare, vrajmași avem câtă frunză la spatele noastre, în lăuntruț țării, dar cel mai mare dușman este în mijlocul

⁶⁸ *Ibidem.*

⁶⁹ Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 31.

nostru: acesta este neunirea. Frații mei, biruiți pe acest dușman și apoi vom birui totul⁷⁰. Cuvinte profetice rămase valabile până în zilele noastre.

Trimisul partidului social-democrat din Rusia, doctorul armean Arzumaneanț a prezentat adunării salutul din partea formațiunii pe care o reprezenta și a spus că „nu e alt neam pe lume care mai mult s-ar bucura de bucuria neamului moldovenesc decât Armenii de la Caucaz⁷¹. În numele partidului social-democrat evreiesc numit „Bund“ a salutat adunarea doctorul Lurie. A urmat la cuvânt Pantelimon Erhan, care a vorbit în numele tuturor țăranilor din Basarabia, iar dr. Elena Alistar a spus că „femeile în rândul întâi vor lupta pentru autonomie și școală moldovenească⁷². Au vorbit apoi reprezentanți ai diverselor comitete militare din afara Basarabiei.

Deosebit de impresionant pentru întreaga adunare a fost discursul soldatului Toma Jalbă de peste Nistru, care a spus următoarele: „... Fraților, din cuvintele D-voastră, care le-am auzit eu, văd că toți aici v-ați hotărât să vă luați tot ce vi se cuvine – drepturi și autonomie. Dar eu acum vă întreb pe D-voastră, fraților: frații mei și neamurile mele, care suntem moldoveni dintr-un sânge, – cui ne lăsați pe noi moldovenii, cei ce suntem ruși din coasta Basarabiei și trăim pe celălalt mal al Nistrului? Noi rămânem ca șoarecii în gura motanului. Frații noștri nu ne lăsați, nu ne lepădați, nu ne uitați! Iar dacă ne veți uita, malul Nistrului îl vom săpa și vom îndrepta apa pe dincolo de pământul nostru; căci mai bine să-și schimbe râul mersul, decât să rămânem noi moldovenii despărțiți unul de altul⁷³. Cum era și firesc, cuvântarea lui Toma Jalbă a stârnit ropote de aplauze asurzitoare și strigăte: „Nu vă vom uita“, „Veniți cu noi“ ș.a. Profund mișcat, basarabeianul Ion Buzdugan, viitorul secretar al Sfatului Țării, s-a ridicat și a spus: „Când i-am auzit jăluierea fratelui nostru moldovan de peste Nistru, mie mi s-a părut că aud bocetul mamei, care și-a pierdut copii, doinele de care plâng văile și munții în tot pământul românesc, toată desnădejdea și tânguirea neamului nostru. «Nu ne lăsați» – strigă fratele nostru, și eu socot că și pietrele, dacă ar auzi, s-ar împle de jale. Nu vă lăsăm fraților! Veniți în brațele noastre. Nistrul hotarnic îl vom săpa împreună și vom îndrepta apa pe dincolo pentru ca nimic să nu ne mai despartă⁷⁴. Cum era de așteptat, și aceste cuvinte demne de reflecție și astăzi când se discută despre complicata problemă transnistreană, au fost atunci întâmpinate cu ropote de aplauze.

În ziua următoare, Congresul a fost prezidat de V. Cijevski, care a

⁷⁰ *Ibidem*, p. 32.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ *Ibidem*, p. 33.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 34.

comparat forul de la Chișinău cu Congresul Popoarelor de la Kiev⁷⁵. Președintele Comitetului Central executiv moldovenesc al uniunii soldaților și ofițerilor, Gherman Pântea a făcut o dare de seamă asupra activității desfășurate de acest organism, subliniind rolul celor 65 de emisari trimiși prin satele moldovene pentru educarea populației Basarabiei în limba română și al căror număr trebuia să crească în perioada următoare până la 105. A evidențiat, de asemenea, importanța gazetei „Soldatul Moldovan“, care este trimisă peste tot unde se află moldoveni. În final, Pântea a arătat necesitatea înființării unui „polc“ (regiment) moldovenesc și îndeosebi cea a creării Sfatului Țării, obiectivul principal al Congresului Ostășesc și care urma să fie „stăpânirea noastră“⁷⁶.

Momentul de vârf al Congresului Ostașilor Moldoveni l-a constituit proclamarea autonomiei Basarabiei și alegerea Biroului de Organizare a noului organ reprezentativ al ținutului, Sfatul Țării. Ca membri ai Biroului de Organizare au fost aleși: V. Țanțu – președinte, I. Păscăluță – comisar, Șt. Holban – secretar; D. Hârza, An. Moraru, L. Țurcanu, Gh. Pântea, C. Sberea, N. Cernăuțan, E. Sinicliu, I. Tudos, I. Ignatiuc, I. Buzdugan, G. Turcuman – membri simpli⁷⁷. În cadrul Congresului, Gherman Pântea a fost ales în funcția de vicepreședinte. Au fost adoptate, de asemenea, mai multe rezoluții și hotărâri importante referitoare la relațiile cu Republica Federativă Rusă, naționalizarea trupelor moldovenești, cohortele moldovenești, alte acte de însemnătate majoră pentru soarta populației din Basarabia. Dar cele mai importante hotărâri au fost cele referitoare la autonomia politică și teritorială a Basarabiei și crearea organului legislativ suprem, Sfatul Țării. Ambele idei fuseseră promovate încă de la formarea Partidului Național Moldovenesc. Practic, militarii constituiți în Congres au declanșat evenimentele care vor conduce, în final, la Unirea Basarabiei cu România. Iar între aceștia, rolul lui Gherman Pântea a fost unul de frunte, ceea ce nu exclude faptul că o contribuție de seamă în desfășurarea acestor evenimente au avut-o și alte personalități basarabene ale vremii.

Aflând de telegrama fictivă expedită unităților din armata rusă, pentru învoirea militarilor moldoveni, pe timpul desfășurării Congresului Ostășesc, Al. Kerenski a dat ordin pentru arestarea lui Gherman Pântea. Dar Congresul era în plină desfășurare, iar la 25 octombrie 1917, Kerenski însuși a fost înlăturat de la putere de către forțele bolșevice conduse de V.I. Lenin⁷⁸.

⁷⁵ Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 69.

⁷⁶ Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 35.

⁷⁷ Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 69.

⁷⁸ Gherman Pântea, *Memoriile mele în legătură cu Basarabia*, p. 4.

14. Deputat în Sfatul Țării

Sfatul Țării, ca organ legislativ, a fost creat la 20 noiembrie 1917, urmând „... să ocârmuiască viața dinlăuntru a Basarabiei potrivit obiceiurilor și nevoilor de acum ale Țării”⁷⁹. Congresul Ostășesc Moldovenesc l-a ales pe Gherman Pântea ca deputat în Sfatul Țării, având mandat validat între 21 noiembrie 1917 și 27 noiembrie 1918, ca reprezentant al județului Bălți.

La deschiderea Sfatului Țării, în ziua de 21 noiembrie 1917, Gherman Pântea a vorbit în numele Congresului Ostășesc Moldovenesc, exprimându-și speranța că noul organism legislativ creat în provincie va face din aceasta un „trandafir”⁸⁰. Pornind de la discursul rostit de Pântea atunci, publicistul George Tofan îl caracteriza sugestiv pe acesta: „Președintele Comitetului Central Ostășesc Moldovenesc, Pântea, om tânăr, vecinic în mișcare, fire de organizator și agitator de idei, vorbește în rusește scurt, hotărât, cu voce puternică, cu multe și largi mișcări. Declarațiile lui sunt repetate și viu aplaudate. Vede scăparea Basarabiei numai în Sfatul Țării și crede că, dacă i se va da o organizare temeinică, va putea sluji de model și celorlalte Țări”⁸¹. Un alt contemporan al lui Pântea, publicistul Vasile Harea, vorbind despre cei care au vizitat redacția „Cuvântului Moldovenesc” în 1917, consemnează în memoriile sale următoarele: „... Ceva mai târziu, prin luna mai, venise Gh. Pântea, tot locotenent, care adusese cu el un sac mare de literatură de propagandă, în limba română, dar tipărite cu litere chirilice în tipografia rusească înființată la Socola de către militarii ruși de pe frontul românesc. Gh. Pântea era un tânăr cam afectat, cu privirile neliniștite, ambițios și cu fel de fel de combinații în minte”⁸². Prin această ultimă formulare, trebuie să recunoaștem că profesorul universitar și istoricul ieșean de mai târziu, Vasile Harea intuise câte ceva, încă de atunci, din firea neliniștită, ambițioasă, curajoasă, inventivă și imprevizibilă a lui Gherman Pântea.

15. Locțiitor și șef al Directoratului General de Război și Marină în Consiliul Directorilor Generali

În baza hotărârii Sfatului Țării, la 8 decembrie 1917 a fost creat Consiliul Directorilor Generali al Basarabiei, care a funcționat ca un guvern al

⁷⁹ Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 70.

⁸⁰ Gherman Pântea, *Rolul organizațiilor militare...*, p. 55.

⁸¹ George Tofan, *Sărbătoarea Basarabiei*, Chișinău, 1917, p. III; Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*, Vol. 7, p. 47.

⁸² Vasile Harea, *Basarabia pe drumul unirii. Documente*, București, 1995, p. 38; Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*, Vol. 7, p. 47.

Republicii Moldovenești⁸³. Președinte al executivului a fost ales Pantelimon Erhan. În Consiliu au mai intrat 8 persoane, titulari la diverse resorturi: Vladimir Cristi – la Interne, Ștefan Ciobanu – Instrucțiune Publică, Teofil Iancu – Finanțe, Nicolae Bosie-Codreanu – Căi Ferate, Poște, Telegraf și Telefon, Mihail Savenco – Justiție și Culte, Ion Pelivan – Afaceri Externe, T.P. Cojocaru – Război și Marină. Locțiitor al șefului Directoratului General de Război și Marină era Gherman Pânteș. Principala sarcină a executivului era lichidarea anarhiei și instaurarea ordinii în Basarabia, organizarea administrativă în toate domeniile vieții social-economice ale statului, reglementarea raporturilor cu guvernul central al Rusiei.

Din motive de sănătate, dar probabil și din cauza divergențelor dintre militarii din conducerea moldovenească, Directorul Militar, T. Cojocaru nu și-a putut ocupa funcția de Director General. Într-o scrisoare din 11 decembrie 1917⁸⁴, el îi propunea lui Pânteș să ocupe funcția respectivă, informându-l, totodată și pe Ion Inculeț, președintele Sfatului Țării, despre decizia luată. Pânteș trebuia să preia conducerea armatei până la o hotărâre definitivă a Sfatului Țării. Această decizie a fost luată câteva zile mai târziu, pe 16 decembrie 1917, când Pânteș a fost numit, cu statut oficial, în funcția de Director General, în condițiile în care T. Cojocaru tot nu era în măsură sau dispus să preia demnitatea respectivă. Acesta va reveni în rândurile conducerii Armatei moldovenești, abia la începutul lunii martie 1918, dar nu în calitate de titular al Directoratului Militar, ci în funcția de șef al Statului Major al Armatei.

În componența Directoratului General pentru Problemele Militare intrau: secția personal-cadre; secția instruire; secția operativă; secția de mobilizare; secția medico-sanitară; secția maritimă și construcție a porturilor, secția de mobilizare⁸⁵. Secțiile de recrutare din Basarabia se supuneau ordinelor Directoratului Militar, care era încadrat cu 176 persoane, dintre care 35 se aflau în serviciul activ, iar celelalte în rezerva directoratului⁸⁶. Formațiunile militare moldovenești urmau să fie subordonate nemijlocit Directorului Militar, dar până la crearea acestuia ele se subordonau Comisariatului Militar.

⁸³ *Consiliul Directorilor Generali ai Basarabiei* este denumirea cabinetelor de miniștri (directori generali) care au guvernat Republica Democratică Moldovenească și apoi regiunea românească Basarabia în perioada 7 decembrie 1917-12 decembrie 1918. În perioada activității Sfatului Țării, au funcționat trei guverne ale Basarabiei conduse de Pantelimon Erhan, dr. Daniel Ciugureanu și dr. Petre Cazacu.

⁸⁴ Gherman Pânteș, *op.cit.*, p. 60-61; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 115.

⁸⁵ Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 115.

⁸⁶ Dimitrie Bogos, *La răspântie: Moldova de la Nistru 1917-1918*, Întreprinderea Editorial-Poligrafică Știința, Chișinău, 1998, p. 129; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 115.

La ședința Consiliului Militar din 14 decembrie 1917, Pantelimon Erhan a propus spre aprobare lista locțiitorilor Directoratului General Militar: pentru afacerile de marină – locotenentul Prahnițchi; pentru infanterie – plutonierii Secară și Osoian. S-a hotărât ca pe viitor „cohortele moldovenești”⁸⁷ să se supună comisariatelor de județ, fiind stabilită, totodată, și componența acestora. A fost formată și o comisie specială, compusă din Ion Codreanu (director), Vladimir Cristi și Gherman Pântea. Aceste măsuri erau impuse de amenințarea fluxului tot mai mare de unități militare rusești de pe teritoriul Basarabiei. Comisia a angajat discuții și cu colonelul francez Dalbia, care venise special în Basarabia. Acesta a fost informat despre starea de lucruri existentă, subliniindu-se necesitatea unei înțelegeri bilaterale între cele două guverne privind problema militară, inclusiv invitarea unor atașați militari și trimiterea viitorilor instructori în unitățile militare franceze. Obiectivul acestei acțiuni era instruirea efectivului pentru organizarea corectă a structurii organismului militar moldovenesc. În urma convorbirilor purtate, colonelul Dalbia a acceptat propunerea basarabenilor, sugerând fixarea ei într-un document care să specifice drepturile și îndatoririle părților și numele celor care urmau să plece în Franța⁸⁸.

Conform primului ordin al Directoratului, emis la 15 decembrie 1917, ostașii Republicii Moldovenești erau chemați să execute toate ordinele superiorilor, și erau informați că anarhia s-a răspândit în toată Basarabia. Un paragraf aparte interzicea ca bunurile materiale, armamentul și tehnica militară să fie scoase în afara teritoriului Basarabiei fără consimțământul Directorului Militar. Ordinul mai prevedea crearea la Bender a unui divizion moldovenesc de artilerie în baza Unității Militare Herson, dislocată în oraș, formată doar din soldați basarabeni⁸⁹.

16. Arestarea lui Ilie Cătărău

Tot prin ordinul Directoratului din 15 decembrie 1917, în fruntea garnizoanei Chișinău a fost numit soldatul Ilie Cătărău, având împuternici depline pentru menținerea ordinii în capitală. Pentru a înțelege mai bine împrejurările și motivele numirii lui Ilie Cătărău, simplu soldat, în funcția

⁸⁷ „Cohortele” au fost primele unități militare naționale organizate în Basarabia, reprezentând un gen de detașamente polițienești, al căror scop era să restabilească ordinea în ținut. Ele urmau să includă detașamente formate din soldați refăcuți după rănilor suferite pe câmpul de luptă, repartizate în diferite orașe ale Basarabiei în scopul luptei cu anarhia (Vezi pe larg Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 85).

⁸⁸ Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 118.

⁸⁹ Vezi *Ibidem*, p. 115-116.

respectivă, trebuie făcute unele precizări privind biografia și traiectul socio-profesional al acestuia. Fire aventurieră, Ilie Cătărău, basarabean originar din Orhei, petrecuse ceva timp în Vechiul Regat al României, unde fusese student, intrând pentru activitățile sale dubioase sau/și „provocatoare“, în atenția Siguranței. Din perioada cât s-a aflat în România a rămas o legendă potrivit căreia, în ziua de 27 septembrie 1913, studentul Ilie Cătărău, împreună cu un coleg Timotei Kirilov, bulgar de origine, ar fi dinamitat un monument ridicat, la sfârșitul secolului al XIX-lea, pe Tâmpa de lângă Brașov, constând dintr-o coloană având așezat pe capitel un personaj înfățișând un arcaș din timpul dinastiei arpadiene, reușind să-l deterioreze⁹⁰. Ziarul „Gazeta Transilvaniei“ îl descria pe Cătărău ca fiind „un aventurier politic. Bulgar de origine, a stat câțva timp în Rusia, unde nu se știe din ce a trăit“⁹¹.

La puțin timp de la reîntoarcerea în Basarabia, Ilie Cătărău a intrat (dacă n-a fost de la început) în slujba serviciului de spionaj al Rusiei, apoi al noii structuri informative bolșevice (CEKA). „Acest tip elegant, deștept – va consemna Pântea în evocările sale –, sub o formă amabilă și modestă s-a prezentat personal comisarului general al armatei Moldovenești de pe lângă comitetul central, rugând să fie numit în regimentul moldovenesc «ca să deștepte pe frații lui moldoveni». Comisarului militar părându-i-se suspectă această dorință, i-a propus să lucreze în altă direcție unde va fi de folos. Cătărău însă, cu lacrimi în ochi, a rugat și pe ceilalți membri ai comitetului să intervină pentru a fi primit ca soldat simplu în regimentul «fraților pentru a-i ajuta și lumina». A fost primit. Dar cine putea cunoaște ce gânduri nutrea acest om în mintea lui?!“⁹². Evenimentele ulterioare vor demonstra că acest aventurier se strecurase în armata moldovenească pentru a o dezorganiza și tulbura.

Lansând lozinca „Totul aparține norodului, boierii trebuie omorâți“, Cătărău își crease un program cu un conținut demagogic, populist și „revoluționar“, în baza căruia fusese ales unanim șef al garnizoanei Chișinău. Deși Sfatul Țării propovăduia ordinea, disciplina și realizarea tuturor revendicărilor moldovenești pe cale legală, Cătărău contesta orice formă de proprietate, adresându-se militarilor și populației cu îndemnuri de genul: „totul este al vostru, puneți mâna cât se mai poate, că pe urmă

⁹⁰ Pentru majoritatea cetățenilor Brașovului, statuia respectivă de 20 m a rămas ca fiind statuia lui Arpad, ducele care a condus triburile maghiare în Pannonia. Ruinele rezultate din explozia provocată de Cătărău și Kirilov au rămas pe munte până în 1966, când au fost îndepărtate de autorități. Astăzi, capul statuii se afla în Casa Parohiei Evanghelice din Brașov, iar pe Tâmpa mai există doar fundația soclului.

⁹¹ Alina Andrei, *Legendele Brașovului*, în www.mytex.ro/fapt.myTEXro., din 30 iunie 2009.

⁹² Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 63.

va fi prea târziu⁹³. Înconjurat de o adevărată „gardă pretoriană“ formată din indivizi aleși după chipul și asemănarea lui, Cătărău începuse o serie de acțiuni de gen haiducesc asemănătoare celor ale altui companion de-al lui, rusul Grigori Kotovski⁹⁴, membru al secțiunii bolșevicilor, cu care nu întâmplător stabilise raporturi de „conlucrare“. Împreună cu acesta, Cătărău crease la Dubăsari un depozit de arme, făcând agitație pentru declanșarea unei răscoale în Basarabia⁹⁵, începând cu armata unde se resimțea o puternică mișcare de contestare a ofițerilor și subofițerilor. El, chipurile, lua de la bogați, pentru a da la săraci. Dar, în realitate, cum proceda? Pe baza ordinelor verbale date de Cătărău, „comisii speciale“ alcătuite din oamenii săi „rechiziționa“ animale și alte bunuri luate cu japca din proprietățile oamenilor înstăriți din județ. Acestea erau aduse la Chișinău și adăpostite în curtea seminarului teologic. Rechizițiile se făceau „pentru binele norodului“. „Buna credință a nenorociților soldați era perfect înșelată – arăta Pântea. Cătărău liniștit și sigur opera ca în codru. Lozincile lui au prins rădăcini: ele erau ademenitoare și ușor realizabile. De la demagogie, Cătărău trecu la excrocherie⁹⁶. „Haiducul“ bolșevic s-a gândit că nu e rău ca din această campanie „revoluționară“ să facă și ceva avere. El a dispus că, dacă rechiziționarea vitelor se face potrivit ordinelor sale date verbal, în schimb eliberarea acestora să aibă loc numai pe bază de chitanță, adică în mod „legal“, chipurile. Dar eliberarea nu se făcea oricum, ci contra cost, firește, banii luați de la proprietari intrând în buzunarele lui Cătărău. Rostul chitanțelor era să se da o fațadă de „legalitate“ și ca haiducul să aibă un control exclusiv asupra sumelor încasate de la proprietari. Întrucât o asemenea măsură, în mod firesc, crea o oarecare nedumerire în rândul militarilor din regimentul său, Cătărău găsisese și argumentul „pertinent“ pentru această măsură, explicându-le acestora că vitele respective sunt destinate pentru hrana soldaților de pe front și în caz de reținere vor avea de suferit frații și surorile lor de la țară, fiindcă „li se va rechiziționa și ultima văcuță de la copii⁹⁷. Cu această ultimă formulare „înduioșătoare“, ordinul dat de Cătărău avea „priză“ în rândul soldaților din subordinea sa. El amenința, astfel, să compromită mișcarea revoluționară și de resurrecție națională din Moldova de Răsărit.

Între Directoratul Militar și Ilie Cătărău ales șef al garnizoanei Chișinău, au apărut încă de la început o serie de divergențe, care s-au acutizat odată

⁹³ *Ibidem*, p. 64.

⁹⁴ Vezi Schițe biografice.

⁹⁵ Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 129.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 68.

⁹⁷ *Ibidem*.

cu refuzul acestuia din urmă de a curs ordinului șefului Directoratului, privind organizarea primei parade militare în ziua de 25 decembrie 1917, când trupele moldovenești urmau să depună și primul jurământ militar care suna în felul următor: „În numele lui Dumnezeu Atotputernic jur Credință Republicii Democratice Moldovenești, supunere ocârmuitorilor și legilor ei, îndatoririlor militare în toate împrejurările, în timp de pace, ca și în timp de război. Așa să-mi ajute Dumnezeu“⁹⁸. În strategia gândită de Directoratul de Război condus de Pântea, această manifestare, în cursul căreia unitățile moldovenești urmau să primească și steaguri cu tricolorul, avea între altele și rolul de încurajare a armatei și de slăbire a acțiunii lui Cătărău.

Parada s-a desfășurat la data prevăzută, în baza ordinului nr. 4 din 18 decembrie 1917, dat de șeful Directoratului Militar, Gherman Pântea. Au fost prezenți membri ai Sfatului Țării, în frunte cu președintele Ion C. Inculeț. Desfășurarea însuflețitoare a paradei militare nu a convenit deloc celor care doreau bolșevizarea și anarhizarea oștirii moldovenești. Parada de la 25 decembrie 1917 micșorase considerabil influența lui Cătărău în rândul armatei. Dezvoltarea unor forțe militare moldovenești în Basarabia încurca practic planurile cercurilor bolșevice ruse, al căror „vârf de lance“ era Cătărău, mai ales pe cele care vizau desființarea Sfatului Țării, exponentul revendicărilor moldovenești, care trebuia „șters de pe fața pământului“⁹⁹.

Influențați și chiar timorați de ideologia bolșevică al cărei principal agitator era chiar șeful lor, Cătărău, majoritatea soldaților din Regimentul I Moldovenesc din Chișinău nu a participat la parada din 25 decembrie 1917. De altfel, Cătărău chiar ordonase să nu se participe la această manifestare, iar în ziua de 27 decembrie el a emis un ordin de organizare a unei alte parade la data de 1 ianuarie 1918. Ordinul se încheia cu următoarele cuvinte: „armatele revoluționare trebuie să arate Sfatului Țării, cu reacționarii lui, că spiritul de libertate încă trăiește în inimile norodului“¹⁰⁰. Era evident că, în timp ce parada din 25 decembrie avusese un caracter național, cea preconizată de Cătărău trebuia să aibă unul „internațional“, de esență bolșevică, cu un caracter explicit amenințător împotriva Sfatului Țării.

Pântea și-a dat seama de pericolul pe care-l reprezenta Cătărău, prin faptul că se prelua de a fi fost „ales de întreaga oaste“ și că în acest fel putea instiga masele de soldați împotriva puterii legale a Republicii Moldovenești. În consecință, trebuiau luate măsuri neîntârziate de neutralizare a sa. Mai întâi chestiunea a fost discutată în Consiliul Directorilor, în noaptea de 27-28 decembrie 1917, dar se pare că bolșevicii deja bănuiau ceva sau

⁹⁸ Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 125.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 67.

¹⁰⁰ Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 69; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 126.

poate chiar aveau agenți acolo, pentru că după terminarea ședinței, așa cum arată Pântea, „ne-am trezit de îndată cu Cătărău la ușă, înconjurat de câțiva soldați înarmați, complet turburați și furioși, care ne-au întrebat brusc: «Ați hotărât arestarea șefului nostru?»». Am răspuns calm: «Avem altă treabă decât a ne ocupa de șeful D-vs.». Surprinși de acest răspuns, ei se uitau unul la altul, iar noi ne-am continuat drumul¹⁰¹. Intrigați de felul cum a putut să afle Cătărău de discuția din Consiliul Directorilor, membrii acestuia au hotărât ca, pentru a-l „adormi“ pe acesta și a-i distra atenția, până la 31 decembrie să nu se mai discute despre „personajul“ respectiv.

În dimineața zilei de 31 decembrie 1917, Gherman Pântea a discutat cu președintele Sfatului Țării, Ion Inculeț, convenindu-se ca Ilie Cătărău să fie arestat chiar în noaptea de revelion, pentru a nu-i permite acestuia să participe la parada militară programată pentru ziua următoare (1 ianuarie 1918) și care ar fi putut fi „fatală“ pentru mișcarea națională din Basarabia. La solicitarea lui Pântea, problema nu mai trebuia să fie discutată în plenul Consiliului Directorilor, din considerentele „contrainformative“ rezultate din cele de mai sus. Inculeț a fost de acord, a semnat ordinul de arestare, iar Pântea a fost însărcinat cu punerea lui în aplicare. Oficial, Cătărău a fost învinovățit de spionaj și abuz de putere în scopuri personale¹⁰².

În aceeași zi de 31 decembrie 1917, Directoratul Militar condus de Gherman Pântea a luat hotărârea asupra modului în care să fie arestat Ilie Cătărău. Dificultatea consta în faptul că o parte din armata moldovenească se afla deja sub influența lui Cătărău, iar cealaltă parte, deși „disciplinată și credincioasă republicii“, nu aprecia oportună arestarea acestuia, ceea ce cam tot același lucru însemna. În aceste condiții, Pântea a decis să se implice personal în acțiune și să se adreseze, pentru sprijin, comandantului regimentului IV de cazaci „Zaamurski“, Ermolenko. În urma negocierilor cu acesta s-a stabilit ca, în schimbul unei sume de bani, cazacii să fie la dispoziția lui Pântea în cursul nopții de revelion ce urma și să intervină atunci când li se va cere acest lucru. La ora 1.00, Ermolenko și soldații săi trebuiau să fie la Pântea acasă. În acea seară, la orele 21.00, Pântea a mers la locuința poetului și prietenului basarabean Iorgu Tudor, din strada Nicolaevscaia nr. 130, unde fusese invitat, împreună cu mai mulți apropiați, pentru petrecerea nopții Anului Nou. Aici era o atmosferă de destindere și voie bună specifică revelionului, cu participarea unor protagoniști importanți ai mișcării naționale din spațiul românesc, atât basarabeni ca Ion Pelivan, Pantelimon Halippa, dr. Elena Alistar, Anton Crihan, Grigore Cazacliu, Teofil Iancu, Ion Văluță, Nina Bogos, Liviu Marian, V. Semaca

¹⁰¹ *Ibidem.*

¹⁰² „Cuvânt Moldovenesc“, nr. 5, din 1918; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 116.

ș.a., dar și transilvăneni ca Onisifor Ghibu¹⁰³. S-au rostit „cuvântări înfocate cu urări de a ne întâlni cu toții la Alba Iulia”¹⁰⁴. În această ambianță veselă s-au fredonat și cântece pe versuri improvizate, având dedicații de genul: „Frunză verde de arțar, trăiască Doamna Alistar – frunză verde de leuștean, trăiască Domnul Pelivan – frunză verde de șofran, trăiască Halippa Pan – frunză verde de mohor, trăiască Ghibu Onisifor”¹⁰⁵.

Aflat sub presiunea celor stabilite în legătură cu arestarea lui Cătăraș, Pântea nu a putut rămâne prea mult timp la petrecerea de la locuința lui Iorgu Tudor și la un moment dat a trebuit să plece, scuzându-se sub un pretext oarecare față de gazdă și cei prezenți. A mers imediat la Directorul General al Comunicațiilor, N.N. Codreanu, la care a rămas până aproape de ora 24.00 și căruia i-a destăinuit planul, argumentându-i că „arestarea este singura soluție și că dându-mi seama de riscul la care mă expuneam, îl rog ca în cazul unei nenorociri pentru mine să fie dânsul tovarăș de mângâiere pe lângă părinții mei”¹⁰⁶. Pentru acțiunea propriu-zisă de arestare, Pântea s-a îmbrăcat în uniformă de soldat, fiind înarmat cu două revolve „Mauser”. De la N.N. Codreanu a plecat acasă la el, unde îl așteptau Ermolenko, împreună cu 25 de cazaci înarmați. De aici soldații s-au urcat într-un autocamion, Ermolenko împreună cu două ajutoare ale sale într-un automobil, iar Pântea l-a luat cu el pe comandantul pieții Chișinău, Levenzon, în autoturismul personal, toți îndreptându-se spre hotelul „Londra”, unde locuia Cătăraș. Iată cum descrie Pântea desfășurarea acțiunii de arestare a acestuia: „La intrarea în hotel am fost întâmpinați de prima gardă, care nu ne-a opus rezistență, astfel că ne-am îndreptat spre camera lui Cătăraș. Sentinelele de la ușă, văzându-ne, ne-au somat să ne oprim, amenințându-ne cu arma, dar cazacii s-au repezit la acești păzitori, i-au dezarmat și i-au arestat. Comandantul pieții – Levenzon – a bătut la ușa lui Cătăraș, anunțându-l că are a-i face o comunicare urgentă în legătură cu parada de a doua zi. Cătăraș l-a întrebat dacă e singur și, la răspunsul afirmativ al lui Levenzon, a deschis ușa. În momentul acesta am năvălit în odaie, cu toții, iar garda lui Cătăraș din interiorul camerei a început să tragă în noi focuri de revolver, rănind pe un cazac, ceea ce a îndârjit pe ceilalți cazaci, care s-au repezit asupra oamenilor din garda lui Cătăraș, lovindu-i și dezarmându-i. Subsemnatul în numele republicii moldovenești am declarat arestat pe Ilie Cătăraș, după care numitul a fost ridicat, scos afară și imbarcat în camion”¹⁰⁷. Înainte de a se urca în automobil, Cătăraș

¹⁰³ Vezi Schițe biografice.

¹⁰⁴ Iorgu Tudor, *op.cit.*, p. 163.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 164.

¹⁰⁶ Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 70.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

s-a adresat celor prezenți cu aceste cuvinte: „Pe acest pământ m-am născut, aici am crescut, dă-mi voie să-mi sărut pământul strămoșesc”¹⁰⁸. Deloc impresionat de patetismele lui Cătărău, Pântea a ordonat ca acesta să fie imediat îmbarcat în automobil, care a pornit în direcția Odessa, conform planului stabilit. Pentru supravegherea lui Cătărău pe timpul transportului au fost delegați deputații din Sfatul Țării, Grigore Turcuman și Tudose, care au fost ajutați de aghiotantul lui Pântea, lt. Harconiță. La Odessa, Cătărău a fost predat comisarului ucrainean Poplavco. La întrebarea acestuia de ce este arestat, Cătărău a răspuns că „moldovenii basarabeni trag spre România; singurul eu lupt ca Basarabia să se unească cu Ucraina”¹⁰⁹. Față de un asemenea răspuns, comisarul Poplavco, animat și el ca mulți ucraineni din acea vreme de dorința ocupării Basarabiei, l-a pus în libertate pe Ilie Cătărău, fapt ce a stârnit senzație și o vie neliniște în cercurile conducătoare ale tinerei Republici Moldovenești.

Conștient că nu se mai poate întoarce în Basarabia, Cătărău și-a procurat un pașaport fals și a ajuns în Franța, unde nu și-a schimbat stilul său de viață aventurieră, a comis diverse infracțiuni și a fost condamnat. Abia după război, în primii ani ai regimului totalitar de stânga de tip sovietic, el a revenit în România, încercând să profite de faptul că în anii 1917-1918 a acționat conform cauzei „revoluționare” comuniste, făcând declarații publice adesea mincinoase împotriva unor „reacționari burghezi” de genul lui Gherman Pântea. În decursul timpului, Ilie Cătărău a rămas un personaj extrem de controversat, îndeosebi în rândul basarabenilor, inclusiv în discuțiile acestora din perioada de relativă liberalizare a regimului comunist.

Prin acțiunea de arestare a lui Ilie Cătărău, Gherman Pântea a riscat mult, fiind reținut, la rândul lui de către bolșevici, din fericire însă pentru scurtă vreme. Așa cum vom vedea într-un alt capitol al lucrării de față, Cătărău nu va pierde ocazia să se răzbune pe Pântea, acuzându-l în presă de fapte, în cea mai mare parte inventate, pentru a determina condamnarea acestuia la închisoare de către autoritățile comuniste de la București.

17. Stare de haos între Prut și Nistru. Anarhie în armata moldovenească.

Toate acestea se întâmplau într-un context în care, după desființarea organizațiilor bolșevice de pe front, o parte activă a liderilor acestora au revenit la Chișinău, acționând intens împotriva Unirii Basarabiei cu

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 70-71.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 71.

România. Conform informațiilor obținute la vremea respectivă, printre agitatorii bolșevici mai cunoscuți se aflau: Melcum, președinte al unei organizații armenești cu o asemenea orientare, Perper și Pancratie Teodor, care organizaseră în incinta spitalului din Costiujeni un centru bolșevic¹¹⁰.

La sfârșitul lunii decembrie 1917 – începutul lunii ianuarie 1918, Republica Democratică Moldovenească, de facto, abia își căpătase libertatea, iar instituțiile create aveau încă o putere politică limitată. În cea mai mare parte a lor, localitățile dintre Prut și Nistru se aflau sub influența altor forțe sau erau dominate de haos. Aflată în retragere prin Basarabia, armata rusă a început să jefuiască, să violeze și să omoare populația civilă băștinașă, fruntașii basarabeni fiind asasinați de către organizațiile bolșevice.

În iarna anului 1917, starea de anarhie din Basarabia s-a înrăutățit. Refugiații, prizonierii ruși întorși din Germania, prizonierii germani în drum spre țările lor, se dedau la acte de vandalism, violențe, crime, distrugerii, care au destabilizat complet ordinea în Basarabia. Consiliul Directorilor era incapabil să mai mențină ordinea în nou-proclamata Republică, cu atât mai mult cu cât avea de înfruntat rezistența violentă a bolșevicilor instigați de Moscova¹¹¹. În decembrie, cete înarmate de bolșevici se adunaseră la Chișinău și se dedau la grave provocări la adresa Consiliului. Singurul sprijin al Republicii Democratice Moldovenești era parlamentul ales, Sfatul Țării, care trebuia să fie „zdrobit și nimicit”. „În această privință cântau în unison cu toții: revoluționarii și reacționarii, anarhiștii și bolșevicii, precum și toți aceia care vedeau în parlamentul Basarabiei pericolul pentru existența și stăpânirea lor de odinioară”¹¹².

La 1 ianuarie 1918 s-a instalat la Chișinău un cuib de anarhie și bolșevism cunoscut sub denumirea de „Front-otdel” (o parte din front), cu sediul în localul liceului „Dadiani”. Această forță armată devine un mare pericol pentru însăși existența Republicii Democratice Moldovenești. Atunci când, în ziua de 6 ianuarie 1918, în Basarabia sosea de la Kiev corpul ofițerilor prizonieri ardeleni, pregătit să lupte împotriva austro-ungarilor, aceștia au fost dezarmați de bolșevici. Câțiva deputați în Sfatul Țării au fost prinși de forțele militare bolșevice, iar alți deputați au părăsit Chișinăul sub amenințarea cu moartea. Situația era descrisă astfel de Gherman Pânteia, în calitate de Director de Război, într-o ședință a Sfatului Țării din ziua de 8 ianuarie 1918: „Sunt bucuros că aici văd numai moldoveni. În încurcătura aceasta de evenimente nimeni nu știe ce se face. Provocați de elemente

¹¹⁰ Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 129-131.

¹¹¹ Vezi Costin Scorpan, *Istoria României. Enciclopedie*, Editura Nemira, București, 1997, p. 37.

¹¹² Gherman Pânteia, *op.cit.*, p. 77.

răuvoitoare, soldații, îmbătați cu vin și înarmați până în dinți, s-au pus în poziție de război, neconduși de nimeni și fără nici un ordin. Aceasta se întâmplă din cauză că nu ne este încă destul de scump poporul nostru și că nu suntem suficient pătrunși de seriozitatea momentului neluând cârma în mâinile noastre hotărât și de aceia a avut loc nenorocita întâmplare cu transilvănenii. Să vedem cine stă în fruntea front-otdelului: Perper! Nici un moldovean... În furtuna acestor evenimente, atât de nenorocite cu roadele lor și cu amenințarea catastrofei inevitabile, *nouă ne rămâne să ne strângem rândurile în o massă compactă pentru o luptă organizată și să nu fim despărțiți și când vom crede unul în altul ne vor crede și alții pe noi* (subl. în text). Ce a rămas din oștile moldovenești? Ele au rămas ca puii fără cloșcă. Ca o turmă de berbeci, soldați moldoveni, fără ordinul meu, au plecat la poziția de război. Pentru ce? Nu se știe... *Și dacă, domnilor, noi nu simțim că suntem în stare să îndeplinim și să dezlegăm aceste probleme, mai bine plecăm, lăsând locul altora, mai vrednici* (subl. în text). Datoria noastră, în primul rând, este să clarificăm situația în ochii poporului, să-i explicăm sensul evenimentelor de astăzi și să-i dovedim că aventurile și toate nelegiuirile ce se fac nu cad în răspunderea noastră, și odată pentru totdeauna trebuie de pus capăt provocațiilor în mijlocul poporului și a ostașilor. Cu mare regret vă aduc al cunoștință că lucrurile au mers până acolo că și pe mine a avut cineva intenția să mă aresteze, servindu-se de soldații moldoveni. La întrebarea mea «de ce voiți să faceți aceasta?», am căpătat răspunsul misterios: «avem ordin». E arestat deputatul Crihan. Unde sunt drepturile noastre? Unde e puterea noastră? Îl caut pe deputatul Crihan toată ziua și prin toate locurile, dar «front-otdelul» nu găsește de cuviință să-mi spue măcar unde se găsește arestatul. Destul! Armele în mână și cu toții să mergem în apărarea drepturilor noastre¹¹³. Pe data de 9 ianuarie 1918, Gherman Pânteia a fost „reținut” într-o pivniță de către „Front-otdel”, fiind eliberat în aceeași zi, odată cu soldații și ofițerii ardeleni arestați, grație implicării armatei moldovenești.

Despre fenomenul de haos din armată relata cu regret și dr. Elena Alistar¹¹⁴, membru al Sfatului Țării, într-o lucrare memorialistică referitoare în special la situația din intervalul de timp decembrie 1917 – începutul anului 1918: „Soldații moldoveni, pe care îi trimiteam contra devastatorilor, fiind și ei, în mare parte, molipsiți de ideile bolșeviste, deseori treceau de partea acestora”¹¹⁵.

¹¹³ *Ibidem*, p. 74-76.

¹¹⁴ Vezi Schițe biografice.

¹¹⁵ Elena Alistar, *Amintiri din 1917-1918*, în „Patrimoniul”, nr. 3-4, 1991, p. 112; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 8.

18. *Intervenția armatei române*

Situația incertă și pătrunderea ideologiei bolșevice printre militarii din unitățile din Basarabia au făcut ca, la începutul anului 1918, anarhia să devină incontrollabilă în acest teritoriu, fapt ce i-a determinat pe basarabeni să apeleze la o forță militară organizată din afara republicii, pentru a stopa fărâdelegile și acțiunile banditești, a garanta pacea civilă și recoltele din ținut. Și această forță militară organizată nu putea fi decât cea a României. Armata română rămăsese singură pe frontul de est după retragerea rușilor, fiind și ea nevoită în cele din urmă să accepte armistițiul cu germanii la 9 decembrie 1917.

La 22 decembrie 1917, prin intermediul Consiliului Directorilor, Sfatul Țării a cerut guvernului român aflat la Iași să trimită armata să restabilească ordinea. După mai multe apeluri primite cu prudență, guvernul român a decis să trimită peste Prut două divizii de infanterie și două de cavalerie, pentru restabilirea ordinii, protejarea populației, apărarea căilor de comunicație și a depozitelor, cu mențiunea că armata română fusese chemată prin comandamentul militar rus. La intervenția în Basarabia a participat și misiunea franceză care se afla atunci în țara noastră, în baza înțelegerilor convenite în cadrul Antantei. Trupele române, conduse de generalul Ernest Broșteanu, însoțit de generalul Henri Berthelot, comandantul misiunii franceze, au trecut Prutul în ziua de 10 ianuarie 1918, fiind întâmpinate cu bucurie de populația basarabeană. Înaintarea spre capitala Basarabiei s-a făcut rapid. Înainte de sosirea trupelor române la Chișinău, a avut loc ședința comună a tuturor comitetelor militare moldovenești, prezidată de președintele Sfatului Țării, Ion Inculeț. Pe 12 ianuarie, aceste comitete revoluționare au trimis la Călărași o delegație în frunte cu Ion Inculeț și Ion Pelivan, pentru a veni în întâmpinarea diviziei a 11-a care se îndrepta spre Chișinău și a discuta cu generalul Broșteanu condițiile intrării în capitala basarabeană. Acesta a explicat faptul că nu sunt motive pentru a i se pune piedici la intrarea în Chișinău, căci Armata Română vine pentru „paza depozitelor de armament și a căilor ferate“. La 13 ianuarie, generalul trebuia să primească un răspuns. După cum va arăta mai târziu Gherman Pântea, răspunsul a întârziat o oră și Broșteanu i-a ordonat colonelului Atanasiu să înainteze spre Chișinău. Atanasiu se afla deja în satul Cojușna când Pântea i-a adus ordinul. După tratative, la orele 18.30, Armata Română a intrat în Chișinău dinspre bariera Sculeni¹¹⁶. A fost întâmpinată și salutată de câteva escadroane moldovenești, cu steaguri naționale, iar în fruntea lor era Primul Director Pantelimon Erhan și directorul de Război,

¹¹⁶ Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 79; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 111.

Gherman Pânteia. În după amiaza zilei de 13 ianuarie a avut loc ședința Sfatului Țării, prezidată de Ion Incuț, care a declarat, între altele, că „dacă a fost înlăturată izgonirea Sfatului Țării și arestarea deputaților și dacă nu s-au întâmplat linșări, apoi în acestea este meritul meu, al lui Erhan și al lui Pânteia”¹¹⁷. Similar a vorbit și Primul Director, P. Erhan, care în finalul discursului și-a exprimat speranța că „și Sfatul Țării se va asocia cu mine pentru a exprima recunoștința lui Pânteia”¹¹⁸.

Pe 16 ianuarie 1918 s-a reușit eliberarea Chișinăului de jefuitori. Unitățile bolșevice s-au retras la Tighina, fără a opune rezistență, fiind complet anihilate la 7 februarie. În același timp, divizia 13 a trecut Prutul în sudul Basarabiei, unde dezordinea era cu atât mai mare cu cât elementele bulgare, lipovene, tătare, găgăuze, fuseseră incitate la dezordine de bolșevici și pe care armata rusă le scăpase complet de sub control. Pacificarea regiunii a fost mai dificilă, dar până la 8 martie, în condiții de iarnă grea, armata română a intrat în Cetatea Albă. Astfel, întreaga Basarabie era eliberată. Puterea sovietică, ignorând principiul autodeterminării pe care aparent îl susținuse până atunci, a considerat acțiunea drept un act de agresiune pe propriul teritoriu, a rupt relațiile diplomatice cu România și a confiscat tezaurul României aflat atunci la Moscova.

După intrarea trupelor române în Basarabia, bolșevicii și-au intensificat propaganda, declarând că „Sfatul Țării s-a vândut la români pe bani” și că „vin români să le ia înapoi pământurile câștigate prin revoluție și libertățile dobândite după un veac de suferințe”¹¹⁹. Se mai clama că „țărani vor fi lipsiți de pământ, care va fi reîntors marilor moșieri”, încercându-se astfel să se trezească nemulțumirea acestora. Genul acesta de propagandă se desfășura mai ales printre ostașii moldoveni, majoritatea originari de la sat¹²⁰. În același timp, la Chișinău a fost creat un Comitet Revoluționar al Salvării Republicii Moldovenești, format din membrii comitetului din Crimeea, militari din garnizoanele Chișinău, Tighina și din alte orașe ale Basarabiei, care luptau împotriva trupelor românești și declarau că dușmanii revoluției din Sfatul Țării „au intrat în alianță cu boierii români, cu regele lor și cu ajutorul acestor trădători ai poporului, baioneta românească a venit să restabilească în Țara noastră ordinea veche...”¹²¹.

În istoriografia de sorginte sovietică, rezistența militară împotriva unităților militare românești, care înaintau spre Chișinău în scopul înlăturării anarhiei a fost prezentată adesea tendențios. Forțele bolșevice

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 80.

¹¹⁸ *Ibidem*.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 77.

¹²⁰ Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 131.

¹²¹ *Ibidem*, p. 135.

din teritoriu au format un detașament militar pentru „apărarea“ orașului Chișinău. În acest scop, la 8 ianuarie 1918, a fost emis ordinul nr. 1 pentru detașamentul respectiv. Mai târziu, Gherman Pântea va arăta că el și colegii lui din conducerea Directoratului de Război, luând cunoștință de acest ordin, au trimis anume unitățile moldovenești bolșevizate în direcția Hâncești, pentru a nu opune rezistență trupelor române¹²².

În ședința Guvernului din 22 ianuarie 1918 a fost citită telegrama ministrului francez, aflat la Iași, în care se menționa că trupele române au fost trimise în Basarabia în baza unei înțelegeri între aliați și au ca scop să apere spatele frontului, potrivit regulilor militare, și că această acțiune „nu poate schimba situația internă din Basarabia“¹²³. După venirea trupelor române, unitățile moldovenești nu au fost desființate, deși în rândurile acestora existau și opinii favorabile autodesființării lor. Aspectul a fost surprins de istoricul Alexandru Boldur, care a tratat în lucrări fundamentale evenimentele istorice, faptele militarilor moldoveni participanți la unirea Basarabiei cu România. Potrivit lui Al. Boldur, „chiar și la unii basarabeni, cu un sentiment național mai slab dezvoltat, s-a născut ideea: de ce să ne organizăm armată proprie, dacă armata ce stă la paza ordinii actuale, adică armata venită de peste Prut, este armata noastră“¹²⁴.

La 24 ianuarie 1918, Sfatul Țării proclamă independența Republicii Democratice Moldovenești. Se formează un nou guvern al Basarabiei, condus de dr. Daniel Ciugureanu. Directoratul General pentru Probleme Militare și Maritime, care fusese condus până atunci de Gherman Pântea, a fost transformat în Minister de Război. În funcția de titular al resortului a fost numit colonelul Brăescu, avansat mai târziu la gradul de general. Noul Minister de Război a continuat activitatea de formare a armatei naționale. Într-un interviu, Brăescu spunea: „în viitorul apropiat va fi creată o comisie din reprezentanții Franței și României care să înceapă pregătirile pentru crearea unui corp de armată moldovenesc“. Conform afirmațiilor ministrului, unitățile urmau să fie compuse numai din moldoveni. După crearea lor Armata Română urma să părăsească teritoriul Republicii Moldovenești, deoarece, funcțiile ei vor fi preluate în întregime de unitățile naționale¹²⁵. La ședința Guvernului din 16 februarie 1918, ministrul de Război a propus introducerea unei noi uniforme ostășești. Potrivit ziarului „Cuvânt Moldovenesc“, „haina e foarte plăcută vederii, de culoare albastră (vânăță) și cu croiala ca cea a ofițerilor români, dar pe chipiu se vedea

¹²² *Ibidem*, p. 131.

¹²³ Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 135.

¹²⁴ Alexandru Boldur, *Istoria Basarabiei*, Chișinău, p. 505.

¹²⁵ „Cuvânt Moldovenesc“, nr. 10, din 1918; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 136.

deosebirea, în față pe veston, în locul literelor cu numele regelui și cu coroana peste ele, strălucesc literele RM, care înseamnă Republica Moldovenească sau ostaș al Republicii Moldovenești¹²⁶. Unii martori oculari presupuneau că literele RM semnificau România Mare¹²⁶. Chiar dacă literele respective nu însemnau acest lucru, presupunerile sau premonițiile acelor martori se vor adevăra, România Reîntregită devenind în curând o realitate. Iar proiectul constituirii unei armate moldovenești nu va mai fi unul de actualitate.

19. Rolul lui Gherman Pântea în cadrul Sfatului Țării

În perioada imediat următoare, pe lângă atacurile bolșevice venite din teritoriul de peste Nistru controlat de germani, apar și pretenții teritoriale din partea Ucrainei, și ea proclamată independentă. Sfatul Țării începe atunci să manifeste intenții de unire cu România, care sunt exprimate și prin „moțiuni de unire votate de diferite județe“ (Soroca, Bălți). Unirea cu România a fost hotărâtă de Sfatul Țării la 27 martie 1918 prin 86 de voturi contra 36 (pentru menținerea independenței) și 3 abțineri. Gherman Pântea a votat pentru Unirea Basarabiei cu patria mamă.

În cadrul Sfatului Țării, Gherman Pântea a activat în Comisia Școlară, ca pedagog de profesie, și în Comisia de Lichidare. A conlucrat cu Pantelimon Halippa, Vlad Herța și Ion Pelivan. Așa cum am arătat mai sus, în primul guvern al Basarabiei autonome îi revine postul de adjunct al titularului Directoratului General de Război și Marină, dar în realitate a exercitat funcția de șef al acestui resort. În mod nefundamentat, mai târziu, i s-a reproșat faptul că s-a manifestat ca un adversar înverșunat al revenirii Basarabiei la România. În ziarul „Epoca“ din 12 martie 1935, istoricul și genealogistul Emanoil Hagi Moscu îl acuza vehement că era autorul masacrului voluntarilor ardeleni săvârșit în noaptea de 6 ianuarie 1918 în gara Chișinău. I se contesta calitatea de ministru de război al Republicii Moldovenești – cum semnase Pântea în Buletinul Ofițerilor de rezervă – arătându-se, pe bună dreptate, că el fusese doar locțiitor al directorului general de război¹²⁷. În acest sens, se citau și pasaje din corespondența ce o purtase în ianuarie 1918 cu căpitanul Anatol Popa, din Bălți, împușcat ulterior de trupele române. Pântea îi scria acestuia următoarele: „Eu, ca muncitor cinstit din partida republicii care ține cu Rusia politicește, convins că Basarabia republicană este pe cale numai cu Rusia, găsesc că este o crimă să rămân în serviciu. Vă promit că pe Basarabia am s-o apăr ca republică alături de Rusia chiar dacă m-ar costa și viața... eu am

¹²⁶ Idem, nr. 21, din martie 1918; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 119.

¹²⁷ Cristian Troncotă, *loc.cit.*, p. 45.

dat ordin să iasă la front toată armata moldovenească; când am aflat că românii vin cu prea mari forțe, am schimbat ordinul. Românii se țin tare... Tare mă tem că românii să ne ia nouă Basarabia. Mai la urmă e greu, dar eftin nu ne vom da. Dacă voi vedea că cineva se uită peste Prut, imediat vă voi da de știre¹²⁸. Intervenția lui Hagi Moscu nu era prima de acest gen, iar Gherman Pântea îl dăduse și în judecată pentru calomnie. În 1935, același Hagi Moscu îl acuza și pe marele istoric Nicolae Iorga, „care deține monopolul patriotismului în această țară“, că i-a luat apărarea lui Gherman Pântea¹²⁹. Referitor la atitudinea adoptată de Pântea în ianuarie 1918, revista „Patrimoniul“ o caracteriza drept cel puțin stranie... ambiguă, greu de definit. Se arată în continuare – fără a se aduce dovezi documentare, ci doar pe baza unor speculații – că era posibil ca acea ambiguitate să îi fi fost impusă de condițiile extrem de dificile în care a fost obligat să acționeze. Există însă o serie de argumente care arată că, la momentul respectiv, Gherman Pântea s-ar fi putut manifesta public împotriva unirii numai din calcul politic.

20. Delegat al guvernului român la adunarea de la Tarutino-Cetatea Albă, unde comunitatea germană din Basarabia a votat moțiunea de aderare la Unirea acestei provincii cu România

În ziua de 7 martie 1919, Gherman Pântea a participat ca delegat al guvernului român la marea adunare de la Tarutino, județul Cetatea Albă, unde comunitatea coloniștilor germani din Basarabia a votat, prin aclamații o moțiune de aderare la hotărârea Sfatului Țării, din 27 martie 1918, privind Unirea acestei provincii cu România. De menționat că deputații germani din Sfatul Țării se abținuseră de la vot, întrucât nu avuseseră înputernicirea întregii comunități germane de a vota în numele ei. După cum consemnează Pântea, „Sărbătoarea aceasta de loialitate față de statul român a durat două zile. Școlile, în cinstea marelui eveniment, erau închise; bisericile, prin sunetele clopotelor, vesteau populația despre fericita înfrățire a poporului german cu cel român – pentru totdeauna¹³⁰. La aceste manifestări, care s-au transformat într-o sărbătoare românească, întrucât s-au încheiat cu o Horă a Unirii, au luat parte toți ofițerii regimentului de cavalerie în frunte cu colonelul Râureanu, precum și soțiile lor, autoritățile civile și Gherman Pântea.

¹²⁸ *Ibidem.*

¹²⁹ *Ibidem.*

¹³⁰ Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 102.

La solicitarea coloniștilor germani din Basarabia, Pântea a însoțit apoi o delegație a acestora, la București, unde a avut loc o întâlnire cu regele Ferdinand I și reprezentanți ai guvernului român. Audiența la regele Ferdinand a fost deosebit de emoționantă, acesta subliniind că „simte o îndoită bucurie: întâi ca Rege al tuturor Românilor, și, apoi ca german, față de hotărârea înțeleaptă luată de populația germană din Basarabia”¹³¹.

21. Recunoașterea contribuției lui Gherman Pântea la Unirea Basarabiei cu patria mamă

Într-un „Rescriptum” care i-a fost remis de către Președintele Republicii Moldovenești, Ion Inculeț, cu puțin timp înainte de hotărârea luată de unire a Basarabiei cu patria mamă, acesta aprecia destoinicia pe care Gherman Pântea a dovedit-o în conducerea departamentului Ministerului de Război, în „timpurile cele mai grele, în perioada de la 7 Decembrie 1917 până la 26 Ianuarie 1918, când țărișoara noastră se afla în mare primejdie și când prin toate unghiurile țării și pe tot cuprinsul ei cutreerău dușmanii neamului nostru”. Ca recunoștință pentru toate aceste merite, căpitanului Gherman Pântea i se exprimau mulțumiri, iar ca „recunoștință pentru adevăratul luptător”, era înaintat la gradul de maior și i se acorda ordinul „Sf. Vladimir în grad 4 de cavaler cu spade”¹³². Dar cel mai puternic argument este votul categoric dat de Gherman Pântea pentru Unirea Basarabiei cu România și împroprietărirea țăranilor, la adunarea Sfatului Țării, la 27 martie 1918.

Nu mai puțin importante sunt aprecierile altor congeneri basarabeni ai lui Pântea, protagoniști la rândul lor ai Unirii Moldovei de Răsărit cu România, după ce Pântea a publicat în ziarul „Dreptatea” din primele luni ale anului 1931 fragmente din viitoarea sa carte în care evoca amintirile sale cu privire la rolul jucat de organizațiile moldovenești militare în actul „Unirii”. În acest sens, în martie-aprilie 1931, Pântea a primit o serie de scrisori de apreciere din partea lui Vasile Cijevschi, fost deputat în Sfatul Țării și președinte al Congresului Militar Moldovenesc, col. Simeon Gurschi, fost comandant al Regimentului 1 Moldovenesc de Infanterie, col. Mihai Popa, fost comandant al Brigăzii de Cavalerie Moldovenești și, nu ultimul rând, maiorul Emanoil Catelli, ofițerul de stat major care jucase un rol esențial în constituirea celei mai puternice organizații a militarilor moldoveni din toată Rusia, la Odessa, în vara anului 1917. Într-o scrisoare olografă din 22 martie 1931, Catelli îi reproșa lui Pântea tocmai „modestia” dovedită în amintirile publicate în ziarul „Dreptatea” și în care nu

¹³¹ *Ibidem*, p. 102.

¹³² *Ibidem*, p. 108; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 47.

evidențiasse în măsură suficientă rolul său personal în cursul evenimentelor din 1917-1918. Din descrierea făcută de Pântea – scria Catelli în epistola sa – nu reiese „rezultatul activității D-voastre. Eu care v-am urmărit de aproape începând cu înființarea primei organizații militare în Odessa și cu încoronarea mișcării «Comitetul Central Militar» în Chișinău și Sf. Țerei, sunt îndreptățit să afirm că energia și inteligența D- tale au făcut mult mai mult decât reiese din amintirile D-voastră tipărite în «Dreptatea»¹³³. Concluzia lui Catelli era că personalitatea lui Gherman Pântea „a avut o influență mult mai mare în mersul progresului ideii pe care am servit-o. Viitorul istoric cred că va lămuri și va da în adevărata lumină activitatea D-voastre din timpurile mari”¹³⁴.

Un alt argument îl constituie încrederea de care s-a bucurat Pântea, din partea autorităților și a unor personalități de cultură românești, precum și cariera strălucită pe care a făcut-o în cadrul României reîntregite. De menționat că, pentru cea de-a doua ediție a lucrării *Rolul organizațiilor militare în actul unirii Basarabiei*, apărută în anul 1932, Gherman Pântea a beneficiat de o prefață redactată de Nicolae Iorga, care apreciază în mod deosebit însemnătatea lucrării și rolul pe care l-a jucat autorul ei în evenimentele epocale din 1917-1918, ce au dus la formarea României Reîntregite.

¹³³ A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 15, f. 1-2.

¹³⁴ *Ibidem*, f. 2.

CAPITOLUL II – CARIERA LUI GHERMAN PÂNTEA ÎN TIMPUL ROMÂNIEI MARI

1. Problema studiilor superioare

După Unirea din 1918, Gherman Pântea pleacă la Iași, unde urmează cursurile facultății de drept ale Universității din localitate, devenind avocat. În unele documente întocmite de Securitate există afirmația că „ocupându-se exclusiv de politică, în plină ascensiune, se spunea că Pântea, neavând studii superioare, a reușit să obțină prin fraudă, diploma de licență în drept la facultatea din Iași”¹. Această aserțiune a fost preluată., de fapt, din mai vechile documente ale S.S.I. care arătau că „neputând ocupa posturi importante din cauza lipsei de titluri universitare, din ordinul Primului Ministru Ion Brătianu, Profesorul Cuza pe atunci rectorul Universității din Iași a trebuit să-i elibereze diploma de licență în licență în Drept². O asemenea chestiune este greu de probat. Cert este, însă, faptul că în fondul personal nr. 1646 de la Arhivele Naționale Istorice Centrale există diploma de licență în drept, în original a lui Gherman Pântea, având nr. 2108 din 20 septembrie 1919, eliberată de Ministerul Instrucțiunii și al Cultelor din România, Universitatea din Iași, „în numele Majestății Sale Regelui FERDINAND I-*iu*“. Diploma este semnată de decanul facultății de drept al Universității ieșene, A.C. Cuza și înregistrată și la Decanatul Baroului din Chișinău, sub semnătura decanului C. Teodorescu³.

Se înțelege că, mai târziu, în anii '50 – începutul anilor '60 ai secolului trecut, Securitatea avea tot interesul să-l prezinte într-o lumină negativă pe Gherman Pântea, privit ca „dușman al Uniunii Sovietice“, din cauza rolului pe care-l jucase în Unirea Basarabiei, în anii 1917-1918, faptul că fusese primar al Chișinăului în mai multe rânduri, dar mai ales că exercitase funcția de primar general al orașului Odessa, între anii 1941-1944, așa cum vom arăta într-un capitol următor. Aceleași surse ale Securității susțineau despre Pântea că „n-a fost niciodată avocat, n-a fost înscris în barou“ și „nici nu putea să apară ca apărător în procesele politice“, afirmație infirmată atât de cele arătate mai sus, cât mai ales de faptul că despre activitatea sa ca avocat s-a scris și în presa vremii, inclusiv în publicații care apăreau în limba română la Chișinău: „Cuvântul Basarabiei“, „Poziția Basarabiei“

¹ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 58. Nota nr. 321/Z/17 martie 1961, furnizată de agentul „Dan“

² *Ibidem*, f. 388. Nota S.S.I. din 10 aprilie 1942.

³ Vezi A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 3, f. 1.

ș.a. Mai mult, în fondul de arhivă Gherman Pânteia există și un certificat eliberat de decanul corpului de avocați din Basarabia, care atestă faptul că Gherman Pânteia era înscris în tabloul avocaților din această regiune prin „Deciziunea Corpului de Disciplină nr. 2 din 5 august 1919”⁴.

2. Apărător al comuniștilor

Ca avocat, el a debutat ca apărător, în mod gratuit, al grupului celor 108 simpatizanți comuniști, condus de Pavel Tcacenco⁵. În urma procesului, desfășurat în lunile iulie-august 1919, liderul Tcacenco și alți trei membri ai grupului de comuniști au fost condamnați la moarte în contumacie, alți 39 acuzați au primit diverse pedepse, iar restul de 65 au fost achitați, din lipsă de dovezi. Pe cei 39 de acuzați, Pânteia i-a apărat mai departe la recurs, la Curtea Marțială din Iași, unde toți au fost în cele din urmă achitați. În cadrul procesului, cât și la tribuna parlamentară și în presă, Pânteia a criticat metodele adesea excesiv de aspre folosite de organele Ministerului de Interne împotriva arestațiilor, menționând îndeosebi atitudinea „dură” a comisarului de siguranță Nicolau și a șefului acestuia, Zachiu. Astfel, în ședința Adunării Deputaților din 13 decembrie 1919, având ca președinte pe prof. Nicolae Iorga, deputatul Gherman Pânteia a adresat o interpelare ministrului de Interne, afirmând că „în Basarabia unii din agenții siguranței generale a statului sunt persoane care au intrat acolo numai ca să terorizeze și să mituiască populația. Speculând cuvântul de bolșevic atât la modă azi, comite adevărate șantajuri, amenințând cu arestarea pe presupușii bolșevici numai pentru a le putea stoarce cât mai multe parale. Parte din personalul siguranței este recrutat din persoane suspecte, cu trecut dubios și care au lucrat în fosta Siguranță a statului Rus, și care, prin urmare, nu pot lupta sincer pentru țara românească”⁶. Având în vedere aspectele semnalate, deputatul Pânteia solicita ca „pentru liniștirea spiritelor și întronarea bunei ordine, într-o provincie unde cu toții suntem datori să ne dăm osteneala, să facem unire sufletească, să ordonați facerea unei anchete severe, pentru ca să se îndrepte această stare de lucruri și să înceteze terorizarea populației, iar vinovații să fie îndepărtați din serviciul statului și să ia pedepse conform legii”⁷. Pentru ca ancheta să dea rezultate cât mai bune, Pânteia s-a oferit să furnizeze datele necesare delegatului ce trebuia să fie însărcinat în acest scop. Ca urmare, titularul Internelor din acea vreme, dr. Nicolae Lupu a

⁴ A.N.I.C., Fond Gherman Pânteia (1646), dosar 3, f. 3.

⁵ Vezi Schițe biografice.

⁶ A.N.I.C., Fond Gherman Pânteia (1646), dosar 8, f. 10. Dezbaterile Adunării Deputaților nr. 12, 16 decembrie 1919, p. 109.

⁷ *Ibidem*.

dispus efectuarea unei anchete la organele locale de la Chișinău, unde fuseseră comise abuzurile respective. În consecință, inspectorul general Zachiu din Chișinău a fost înlocuit din funcție cu Zaharia Husărescu⁸, „om mai temperat și blajin“⁹.

Mai târziu, Pântea i-a apărat pe Tcacenco și ceilalți comuniști implicați în „răscoala“ de la Tatar-Bunar. Așa cum arată unele articole din presa vremii și dezbaterile parlamentare din 1930, ca deputat, Gherman Pântea a cerut sancționarea agenților de siguranță abuzivi, care „se purtau neomenos“ cu comuniștii. Păstrarea de către Pântea a unei anumite orientări spre stânga eșichierului politic din România este evidențiat și de către unele documente provenind de la fostul Serviciu Special de Informații (S.S.I.). Acestea arată că, la 31 noiembrie 1931, în urma unei descinderi făcute la tipografia ziarului „Basarabia“ din Chișinău, ziar care îi aparținea lui Pântea, s-au găsit manifeste revoluționare¹⁰. În perioada comunistă, el va invoca aceste episoade în fața autorităților noului regim, ceea ce nu-l va scuti de ani grei de închisoare, pentru faptul că a îndeplinit funcția de primar general al orașului Odessa, așa cum vom arăta în capitolele următoare.

3. Rolul lui Gherman Pântea în negocierile româno-sovietice de la Viena

În anii 1923-1924, Gherman Pântea a jucat un rol important în demersurile diplomatice întreprinse de guvernul român pentru reglementarea pe cale diplomatică a problemelor litigioase dintre Uniunea Sovietică și România, privind în principal chestiunea Basarabiei. După cum consemnează Pântea în notele sale memorialistice, la începutul verii anului 1923, a fost chemat de I.G. Duca, ministrul de externe, care i-a spus că Dr. Cristian Rakovski¹¹, „ne face mare rău în străinătate, atacând legalitatea Sfatului

⁸ Vezi Schițe biografice. Despre viața și activitatea lui Zaharia Husărescu vezi pe larg Pavel Moraru, *Serviciile Secrete și Basarabia (1918-1991). Dicționar*, Editura Militară, București, 2008, p. 126-132; Nicolae Balint, *Spionaj la Târgu Mureș*, în „Ziarul de Mureș“, 23 mai 2005.

⁹ A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 9, Documentar Gherman Pântea, *Mișcarea comunistă din Basarabia*, f. 5. Pe această temă vezi pe larg Ludmila Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, Editura Enciclopedică, București, 2004; Alin Spânu, *Istoria serviciilor de informații/contrainformații românești în perioada 1919-1945*, Prefață de Gh. Buzatu, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2010, p. 142-144.

¹⁰ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 383. Nota din 29 iunie 1954; Cristian Troncotă, *loc.cit.*, p. 45.

¹¹ Vezi Schițe biografice.

Țării și afirmând că acest organ nu a reprezentat poporul basarabean¹². „Noi știm – a continuat șeful diplomației române de atunci – că Dumneata (Pântea – *n.n.*) ai organizat Comitetul Central al Ostașilor Moldoveni; că ai fost președintele acestui Comitet și că ai convocat Congresul Militar la 20 octombrie 1917, care a declarat autonomia Basarabiei și a ales Sfatul Țării. Am dori ca toate aceste lucruri să le știe și Doctorul Rakovski, căci poate el este de bună-credință, dar a fost informat greșit de către dușmanii neamului nostru“. „Atât Domnul Ion Brătianu (primul ministru – *n.n.*) cât și eu – a mai spus I.G. Duca – credem că acest lucru îl poți face Dumneata, dat fiind rolul important pe care l-ai avut în timpul revoluției¹³. În final, ministrul Duca i-a spus lui Pântea că aranjase întâlnirea cu Dr. Rakovski, prin intermediul ambasadorului român de la Paris, Victor Antonescu și că Ion I.C. Brătianu îl ruga să-i reamintească sus-numitului că el l-a eliberat din închisoare în luna mai 1917 și i-a aprobat să plece în Rusia aflată în pragul bolșevizării. Menționăm că, după ce a îndeplinit mai multe funcții importante în noul regim de tip sovietic, inclusiv pe aceea de Președinte al Consiliului Comisarilor Poporului din Ucraina, Cristian Rakovski ajunsese între timp ambasador al Uniunii Sovietice în capitala Franței.

Pântea a acceptat misiunea încredințată de primul ministru al României și a plecat la Paris, luând cu el procesele-verbale originale, redactate în limba rusă, ale Comitetului Central Ostășesc Moldovenesc din care reieșea, „în mod evident, că acest Comitet a organizat și condus toată mișcarea revoluționară și națională din Basarabia în anul 1917, precum și procesul-verbal al marelui Congres Militar Moldovenesc din 20-27 octombrie 1917, care a declarat autonomia Basarabiei și a ales Sfatul Țării¹⁴. Ajuns la Paris, Pântea a fost întâmpinat la gară de către Victor Antonescu, ambasadorul român, care i-a comunicat că Dr. Rakovski îl va primi în aceeași zi la orele 11 dimineața, la ambasada sovietică. La ora stabilită, a fost introdus la Doctorul Rakovski, căruia i-a făcut cunoscută însărcinarea ce o avea din partea primului ministru român Ion I.C. Brătianu, arătându-i că „atacurile prin presa franceză la adresa Țării noastre au produs legitime nemulțumiri în opinia publică română“. Continuând convorbirea cu doctorul Rakovski, i-a arătat acestuia că afirmația cuprinsă în atacurile presei franceze la adresa României, potrivit căreia organul care a votat unirea, adică Sfatul Țării, nu ar reprezenta voința populației din Basarabia, „nu rezistă la o examinare serioasă a faptelor“. „Pentru a dovedi că Sfatul Țării reprezintă

¹² A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 12, *Conferința ruso-română Viena 1924*, f. 18; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 48.

¹³ *Ibidem*, f. 18-19; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 48.

¹⁴ *Ibidem*, f. 20; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 48-49.

realmente voința poporului din ținutul cuprins între Prut și Nistru – i-a spus Pântea lui Rakovski – v-am adus toate documentele referitoare la actul unirii, din care reiese în mod evident că mișcarea noastră din Basarabia a avut un caracter nu numai național, ci și revoluționar, precum și faptul că toate hotărârile noastre au fost luate pe cale revoluționară¹⁵. A arătat, de asemenea, doctorului. Rakovski că marele Congres Militar a fost ținut în urma sugestiei dată de „marele Lenin“ delegației ostașilor moldoveni – din care făcea și Pântea parte – care i-a sfătuit să convoace Congresul peste capul lui Kerenski, primul-ministru al Rusiei din acea vreme. „Am încredere în Dv., Domnule ambasador, și de aceea vă las toate actele și documentele spre a le putea studia în liniște și a vă forma o convingere personală¹⁶ – i-a spus Pântea doctorului Rakovski în momentul plecării sale. După trei zile a avut loc o nouă întâlnire cu dr. Rakovski, care a înapoiat toate actele și documentele, spunându-i lui Pântea că le-a studiat și că și-a format convingerea că „organizațiile noastre militare au acționat în mod revoluționar și că organul nostru, Sfatul Țării, a reprezentat într-adevăr voința poporului basarabean“. În încheiere, dr. Rakovski i-a declarat că „va lua măsuri, pe proprie răspundere, ca să înceteze campania de presă împotriva României, ceea ce s-a și întâmplat, și că va stărui pe lângă Lenin și Cicerin să recunoască actul unirii Basarabiei cu România¹⁷. Ajuns acasă, Pântea a povestit lui I.Gh. Duca despre felul cum a decurs întâlnirea sa cu dr. Cristian Rakovski, exprimându-și convingerea că acesta a fost „sincer“. Duca i-a răspuns, însă, zâmbind: „Domnule Pântea, dumneata ești încă tânăr și nu știi ce viperă este Dr. Rakovski¹⁸. Pântea i-a mai relatat lui Duca despre faptul că, la despărțire, Cristian Rakovski i-a declarat că după explicațiile și lămuririle primite, precum și lectura actelor ce i-au fost aduse, „nu numai că nu va ataca chestiunea Basarabiei, dar va face totul pentru convocarea unei conferințe moldo-ruse, unde vom pune la punct toate chestiunile în litigiu între U.R.S.S. și România, cu recunoașterea Unirii Basarabiei¹⁹. Pântea explică atitudinea lui Rakovski prin faptul că la conferința de la Geneva din 1922, primul ministru Ion I.C. Brătianu avusese o convorbire cu ministrul de Externe rus Cicerin, care îi dăduse de înțeles șefului guvernului român că U.R.S.S. ar fi gata să reglementeze neînțelegerile între Moscova și București pe chestiunea Basarabiei. Pântea era convins că dr. Rakovski „vrea să-și facă un titlu de

¹⁵ *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 49.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, f. 21; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 49-50.

¹⁸ *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 119.

¹⁹ *Ibidem*.

glorie din înțelegerea româno-rusă și-și va întrebuița tot prestigiul pentru a se ajunge la un rezultat pozitiv²⁰.

În perioada următoare, campania de presă împotriva României s-a mai diminuat, ce-i drept, pe fondul interesului Moscovei privind o conferință sovieto-română, în scopul reglementării tuturor chestiunilor în litigiu dintre Uniunea Sovietică și România. Această conferință a avut loc la Viena, între 27 martie și 2 aprilie 1924, iar la pregătirea condițiilor pentru desfășurarea ei, Gherman Pântea a avut un rol destul de important, așa cum am arătat mai sus. La Viena, delegația română a fost condusă de ministrul plenipotențiar Constantin Langa-Rășcanu, iar cea sovietică de Nikolai Nikolaevici Krestinski, ambasador al U.R.S.S. la Berlin. Din delegația română au făcut parte Mircea Djuvara, profesor la Facultatea de Drept din București, iar ca reprezentanți ai provinciei dintre Prut și Nistru, reunită cu patria-mamă: dr. Petre Cazacu, Anton Crihan și Gherman Pântea. Anton Crihan nu a participat la această conferință, fiind plecat la Paris. Din delegația sovietică, în afara șefului acesteia, au mai făcut parte: Serebreakov, ministru adjunct la ministerul Afacerilor Interne; Levițki, ambasadorul sovietic din Austria; Lorenț, ambasadorul sovietic de la Kovno (Lituania), precum și mai mulți consilieri politici și economici.

În ziua sosirii sale la Viena, în martie 1924, Pântea a fost vizitat de Solski, un personaj „inteligent“, de origine poloneză, redactor șef la gazeta „Izvestia“ și care era șeful echipei de presă din delegația U.R.S.S. Solski venise să-i facă lui Pântea o comunicare cu caracter confidențial din partea dr. Rakovski, urmare discuțiilor pe care cei doi le avuseseră cu un an de zile în urmă, la Paris. La întâlnirea desfășurată la hotelul „Bristol“ din capitala austriacă, Solski i-a comunicat lui Pântea, din partea dr. Rakovski, că după întâlnirea menționată de la Paris, acesta ar fi căutat să facă „tot posibilul“ pentru înțelegerea româno-rusă pe chestiunea Basarabiei și reluarea raporturilor diplomatice dintre București și Moscova. Dr. Rakovski l-ar fi convins atât pe comisarul Afacerilor Externe, contele Cicerin, cât și pe „marele Lenin“ să recunoască Unirea Basarabiei cu România, dar Guvernul Român, sub diferite pretexte, ar fi târăgănat timp de aproape un an de zile fixarea datei unei conferințe prin care urma să se realizeze acest lucru. Între timp a survenit moartea lui Lenin din ianuarie 1924, iar Stalin, succesorul său, nu a mai manifestat aceeași receptivitate la ideile lui Rakovski. În cursul confruntărilor la nivelul conducerii partidului comunist bolșevic sovietic, pentru succesiunea lui Lenin, acesta făcuse parte din fracțiunea rivală viitorului lider, împreună cu Troțki, Kamenev, Zinoviev, Buharin și alții. Stalin a schimbat complet politica externă a

²⁰ *Ibidem*, f. 22; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 119.

statului sovietic, considerând că „Lenin, fiind bolnav a căzut sub influența lui Troțki, care împarte fostul imperiu țarist la toată lumea și anume: la polonezi, la finlandezi Țărilor Baltice, românilor”²¹. Rakovski a comunicat, prin intermediul lui Solski, faptul că această politică nu este împărtășită de Stalin, care va face totul pentru revenirea teritoriilor „pierdute” la Uniunea Sovietică. Aceeași politică era promovată și în cazul Basarabiei. Stalin ar fi făcut, totuși, o „concesie cu noi”, dând indicații delegației sovietice să ceară plebiscitul la conferință²². În final, Solski a arătat că dr. Rakovski l-a însărcinat să comunice părții române că aceasta este „singura soluție pentru rezolvarea problemei Basarabiei și vă sfătuiește să primiți plebiscitul, căci în Basarabia trăind în majoritatea moldoveni ei desigur vor vota alipirea la România”²³.

După ce i-a mulțumit lui Solski pentru comunicarea făcută din partea dr. Rakovski, Pântea a apreciat că această problemă este „foarte complicată” și și-a exprimat îndoiala că propunerea sovietică va fi acceptată de delegația română. În legătură cu chestiunea în cauză el a discutat cu dr. Petre Cazacu, care-l cunoștea bine pe dr. Rakovski, din perioada când venea des la București și îi făcea „curte” fiicei lui Zamfir Arbore (Elena Codreanu), pe care a luat-o și în căsătorie. Pântea a căzut de acord cu dr. P. Cazacu asupra faptului că „dacă rușii vor propune plebiscit sub armate internaționale, noi să-l susținem, căci este imposibil, ca Moldovenii noștri în număr de aproape 1.000.000 de oameni, după ce a primit din mâna Sfatului Țării tot pământul aproape în mod gratuit, să voteze întoarcerea la Statul Rus unde au fost așa de mult umiliți și batjocoriți din toate punctele de vedere mai mult de 100 de ani”²⁴.

Așa cum vor demonstra negocierile complicate purtate la Viena, problema plebiscitului a fost respinsă de principiu, de către partea română, pentru că ea nu era de acceptat. Aceasta ar fi însemnat implicit punerea în discuție a Unirii Basarabiei cu patria mamă, prin hotărârea Sfatului Țării din 27 martie 1918, cât și a recunoașterii internaționale a acesteia, prin tratatul semnat la Paris, în ziua de 28 octombrie 1920, între România, pe de o parte, Franța, Marea Britanie, Italia și Japonia, pe de altă parte. În aceste condiții, după patru ședințe (27, 28, 31 martie și 2 aprilie 1924), conferința de la Viena s-a încheiat, fără a se ajunge la un acord. Despre această conferință, Gherman Pântea relatează pe larg în însemnările sale memorialistice²⁵,

²¹ *Ibidem*, f. 23.

²² *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 51.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, f. 23-24.

²⁵ *Ibidem*, f. 24-25. Vezi și fragmentul *Conferința ruso-română de la Viena din martie-aprilie 1924 (Mărturiile unui participant)*, în Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 48-64.

referindu-se inclusiv la rolul său personal în desfășurarea negocierilor și a discuțiilor neoficiale purtate cu partea sovietică. Rezultă că, după încheierea fără nici un rezultat a tratativelor cu partea română, delegația sovietică a oferit o recepție presei vieneze și străine, la sfârșitul căreia, Pântea a fost invitat, în mod particular, la Ambasada sovietică de către Krestinski, conducătorul delegației sovietice. La această întrevvedere, Krestinski i-ar fi declarat lui Pântea că „regretă foarte mult faptul că această conferință a eșuat, dar că, apreciind atitudinea mea obiectivă din tot timpul cât a durat conferința și ținând seama și de faptul că în realitate eu reprezentam Basarabia, ca fost președinte al Comitetului Central ostășesc moldovenesc, iar ca vicepreședinte al Camerei deputaților, demnitate pe care o aveam în acea vreme, reprezentam România“, el, pe propria răspundere, i-ar fi făcut următoarea propunere, în scopul de a lichida problema Basarabiei: „România să cedeze Uniunii Sovietice județele: Hotin, Ismail și Cetatea Albă, a căror populație, în majoritate, nu este moldovenească, iar în schimbul acestei cedări, Uniunea Sovietică va recunoaște restul teritoriului dintre Prut și Nistru, în care elementul predominant este moldovenesc, ca aparținând României“²⁶.

Răspunsul pe care Pântea l-a dat lui Krestinski la propunerea sa, a fost următorul: „Eu, care în calitate de deputat în Sfatul Țării am votat unirea întregii Basarabii cu România în granițele ei actuale, nu pot face acest târg și nu pot ceda Uniunii Sovietice un teritoriu, care încă după războiul din Crimeea din anul 1856 a aparținut Moldovei“. A mai adăugat și faptul că „România are nevoie și ea de gurile Dunării și de ieșire la mare, în aceeași măsură ca și Uniunea Sovietică și că, neputând deci să-mi însușesc acest punct de vedere, cu atât mai mult nu-l pot propune guvernului român“²⁷. Dar, folosind acest prilej, Pântea i-a propus lui Krestinski, având asentimentul prealabil al lui Ion I.C. Brătianu, primul ministru al României din acea vreme, că „suntem dispuși să cedăm Uniunii Sovietice tezaurul nostru aflat la Moscova, care în timpul primului război mondial a fost trimis acolo din motive de siguranță, în schimbul recunoașterii actului unirii Basarabiei cu România“²⁸. În însemnările sale, Gherman Pântea precizează că acest mandat i-a fost încredințat de către primul ministru Ion I.C. Brătianu, „fără știrea delegației oficiale“. La această propunere, Krestinski a „răspuns zâmbind că din tezaurul nostru de la Moscova au rămas doar casetele, deoarece, fiind amenințată din toate părțile de armate străine, Uniunea Sovietică a fost nevoită să cheltuiască tot aurul din Rusia, atât al ei, cât și a altor țări, pentru a se apăra de dușmani“. La despărțire,

²⁶ *Ibidem*, f. 25; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 63.

²⁷ *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 63.

²⁸ *Ibidem*, f. 26; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 63.

Krestinski i-a declarat lui Pântea în mod „amical că Uniunea Sovietică nu va face niciodată război pentru Basarabia, dar că ea va aștepta un moment diplomatic prielnic, când Basarabia va reveni iar la U.R.S.S.”²⁹. Acest lucru s-a întâmplat la 28 iunie 1940, când Uniunea Sovietică, ca mare putere, a răpit Basarabia și Nordul Bucovinei, printr-un ultimatum, deși numai cu 7 ani în urmă, la 3-4 iulie 1933, avusese loc la Londra semnarea convențiilor, prin care toate țările semnatare, inclusiv România, în frunte cu Uniunea Sovietică, își luaseră obligația de a respecta granițele existente la acea dată. Prin aceste convenții semnate între U.R.S.S. și mai multe state, inclusiv România, s-a adoptat o definiție clară a agresiunii, care cuprindea și precizarea că „prin teritoriu trebuie să se înțeleagă teritoriul asupra căruia un stat își exercită în fapt autoritatea”³⁰. Aceste documente constituiau o recunoaștere de către Uniunea Sovietică a graniței comune cu România așa cum exista ea în acea vreme. „Știu că semnând această convențiune – afirma în iulie 1933 Maksim Litvinov, ministrul de Externe sovietic – v-am dăruit Basarabia. Dacă nu pot recunoaște acest lucru oficial, este din cauza dificultăților ce le-aș avea cu opinia mea publică, în special cu cea din Ucraina. Când, însă, mă angajez să nu fac niciodată o agresiune împotriva Basarabiei, atunci nici revizuirea nu pot s-o cer, nu numai pentru că U.R.S.S. nu este membru al Societății Națiunilor, dar pentru că, din principiu, suntem împotriva revizuirii, căci ea înseamnă război; prin ce mijloc aș mai putea să obțin înapoi Basarabia?”³¹. Cu ocazia discuțiilor asupra convenției pentru definirea agresorului, N. Titulescu și M. Litvinov au realizat un gentlemen's agreement (acord verbal) prin care se angajau să vegheze cu deosebită atenție ca în comportarea și manifestările lor publice să nu ridice sub nici o formă chestiunea diferendului teritorial între cele două țări³². Cei doi miniștri de Externe au convenit să se evite în discuții cuvântul Basarabia.

4. *Discuții cu ministrul sovietic în România, Mihail Ostrovski*

În împrejurările arătate, prin schimb de scrisori, între miniștri de Externe ai României și U.R.S.S., din 9 iunie 1934, efectuat la Geneva, cele două

²⁹ *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 63-64.

³⁰ Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia 1918-1940*, Editura Junimea, Iași, 1991, p. 146; Ion Constantin, *România, marile puteri și problema Basarabiei*, Editura Enciclopedică, București, 1995, p. 31.

³¹ *I documenti diplomatici italiani, 1939-1943*, Vol. IV, Ministero degli Affari Esteri, Commissione per la pubblicazione di documenti diplomatici, Libreria dello Stato, Roma, MCMLX, p. 128; Ion Constantin, *op.cit.*, p. 31.

³² *Ibidem*, p. 302.

țări au reluat relațiile diplomatice³³. În funcția de ministru plenipotențiar al Uniunii Sovietice în România a fost numit Mihail Ivanovici Ostrovski, care după cum povestește Gherman Pântea în amintirile sale, cunoștea bine Basarabia și pe basarabeni, întrucât frecventase ultimii ani de liceu în orașul Bălți, după ce fusese exmatriculat de la un liceu din Kiev, pentru „propagandă revoluționară“ (bolșevică). Cu viitorul fruntaș basarabean Anton Crihan, Ostrovski fusese chiar coleg de clasă la liceul din Bălți. După sosirea ca diplomat la București, ministrul Ostrovski a început să facă o serie de vizite fruntașilor basarabeni, îndeosebi celor care făcuseră parte din Sfatul Țării. A devenit, astfel, bun prieten cu dr. Daniel Ciugureanu³⁴, fost prim ministru al Basarabiei, până la Unirea acesteia cu patria mamă. El a avut contacte, de asemenea, cu Ion Inculeț, care în acea perioadă îndeplinea funcția de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru de Interne în guvernul condus de Gheorghe Tătărescu. S-a întâlnit, totodată, și cu Gherman Pântea care era parlamentar și conducea efectiv organizația Partidului Național Liberal din Basarabia. Conform celor consemnate de Pântea în amintirile sale, Ostrovski îl aprecia pe Nicolae Titulescu „drept unul din cei mai mari bărbați de stat din Europa“, exprimându-și speranța că, grație relațiilor pe care șeful diplomației române le avea cu omologul său sovietic, M. Litvinov, „în curând va fi recunoscută Basarabia (unirea acesteia cu România – *n.n.*) și de drept“³⁵, nu numai de fapt. În toate discuțiile cu politicienii români și îndeosebi cu basarabeni, Ostrovski insista asupra ideii necesității de a face „front comun“ în lupta „împotriva fascismului din România, pe care el îl vedea just în legionari și cuziști, adăugând că U.R.S.S. este gata să conlucreze cu celelalte partide burgheze pentru a salva omenirea de fascismul german...“³⁶. Așa cum se vor derula ulterior evenimentele, se va dovedi că U.R.S.S. nu aveau, totuși, vreun motiv de ordin principial să nu conlucreze cu fascismul german, atunci când interesele îi dictau acest lucru, fapt dovedit cu prisosință de Pactul Molotov-Ribbentrop, din 23 august 1939.

În vara anului 1934, ministrul Ostrovski l-a invitat pe Pântea la ambasada sovietică, pentru a avea cu el o „conversație prietenească“ în chestiunea Basarabiei. El i-a spus interlocutorului că adună „material favorabil pentru recunoașterea Basarabiei de drept“ și i-a solicitat să-l ajute în acest sens, având în vedere că acesta îndeplinise funcția de președinte al Comitetului Central Ostășesc Moldovenesc, organism care a condus

³³ Arh. M.A.E., fond Conferința Păcii, 1946, vol. 124, f. 417; Ion Constantin, *op.cit.*, p. 31.

³⁴ Vezi Schițe biografice.

³⁵ A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 12, f. 27.

³⁶ *Ibidem.*

mișcarea revoluționară din Basarabia. Pântea îl aprecia pe Ostrovski drept „un om extraordinar de deștept și un prieten sincer al românilor“, mai ales pentru faptul că afirmase că „eu știu bine că moldovenii din Basarabia sunt români“³⁷. După ce a consultat actele și documentele puse la dispoziție de Gherman Pântea, ministrul Ostrovski a constatat că acestea „dezminț în mod categoric toate informațiile eronate pe care le au ei la Ministerul de Externe sovietic în legătură cu Basarabia“. Ostrovski i-a promis lui Pântea că va face un memoriu pentru „recunoașterea și de drept a Basarabiei“, dar l-a sfătuit pe acesta să meargă împreună cu el la Moscova, pentru ca „la nevoie să mai dau relații forurilor conducătoare ale Uniunii Sovietice“³⁸. În cele din urmă, deși ar fi vrut, Gherman Pântea nu a putut merge cu Ostrovski la Moscova, întrucât a avut o tragedie în familie (i-a murit tatăl), dar la reîntoarcerea sa la București, ministrul sovietic l-a chemat la ambasadă și i-a citit raportul pe care l-a prezentat lui Litvinov și în care arăta că „poporul român are simpatii reale pentru ruși și recunoașterea Basarabiei și de drept va consolida și mai mult aceste sentimente de prietenie“³⁹. Oricum toate aceste demersuri au rămas fără nici un efect, în condițiile în care mai întâi Litvinov a fost schimbat din funcția de Comisar al Afacerilor Externe al U.R.S.S., iar apoi, în august 1936, însuși Nicolae Titulescu și-a pierdut funcția de ministru de Externe al României. „Ostrovski, deși rămas la București – explică Pântea – a căzut în dizgrație, ducea o viață foarte retrasă iar cu noi evita discuțiile și întâlnirile“⁴⁰.

Într-una din zilele lui decembrie 1937, Pântea este chemat la telefon de Ostrovski și rugat să vină la Ambasada sovietică, pentru a sta de vorbă cu el într-o „chestiune foarte delicată“. Aceasta se întâmpla după ce Partidul Național Liberal pierduse alegerile, obținând un număr insuficient de voturi pentru a forma guvernul (35%), iar regele Carol al II-lea numise guvernul Goga-Cuza. Sovieticii considerau că venirea la putere a unui asemenea guvern însemna că „România a trecut în lagărul fascist“. „Bietul Ostrovski – comenta Pântea în amintirile sale –, care avea mandatul să lupte contra acestei mișcări era dezolat, căci el nu prevăzuse o asemenea catastrofă“⁴¹. La o întâlnire din 9 februarie 1938, Ostrovski i-a spus lui Pântea că „Uniunea Sovietică a căzut de acord cu Franța, unde la guvern era Frontul Popular cu Leon Blum, să ceară regelui înlocuirea guvernului fascist, care amenințase securitatea U.R.S.S.-ului cu alt guvern“. I-a mai spus lui Pântea că ministrul Franței de la București l-a rugat pe el să ceară

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ *Ibidem.*

³⁹ *Ibidem*, f. 28.

⁴⁰ *Ibidem.*

⁴¹ *Ibidem*, f. 29.

audiență regelui și să-i vorbească și în numele Franței. Întrebat ce crede el despre această situație și cum va reacționa regele, Pântea, pentru „a-l liniști“, i-a spus că părerea sa este că „regele va ține seama de aceste două mari puteri, din care una este și aliata României, adică Franța și desigur va căuta o soluție“⁴². A doua zi, pe 10 februarie 1938, Ostrovski s-a prezentat la rege și, în numele U.R.S.S. și al Franței, a cerut înlocuirea guvernului Goga-Cuza. În aceeași zi, la orele 10.00 seara, regele a înlocuit cabinetul cu un guvern condus de Patriarhul Miron Cristea, având ca „om de mână forte“ în cadrul acestuia pe ministrul de Interne Armand Călinescu. După această întâlnire, Pântea afirmă că nu s-a mai întâlnit niciodată cu Ostrovski, despre care a păstrat „cele mai frumoase amintiri“⁴³.

6. Cariera politică în cadrul Partidului Național Liberal

Încă de la începutul anilor '20 ai secolului trecut, Gherman Pântea a făcut politică liberală, ajungând vicepreședintele organizației P.N.L. din Basarabia. În cadrul organizației liberale basarabene a fost practic „mâna dreaptă“ a președintelui Ion Inculeț, mai ales că acesta s-a mutat cu domiciliul la Iași, în timp ce Pântea a continuat să locuiască la Chișinău până în 1940. El a fost membru în 10 legislaturi consecutive ale Parlamentului României Mari, fiind ales de două ori și vicepreședinte al Adunării Deputaților. După moartea președintelui Partidului Național Liberal, Ionel. I.C. Brătianu (noiembrie 1927) și mai ales după aderarea la fracțiunea liberală a lui Gheorghe I. Brătianu, la începutul anilor '30, s-a ajuns la răcirea relațiilor dintre Pântea și Inculeț. Mișcarea lui Gh.I. Brătianu neavând succes, Pântea a reușit să fie ales deputat pe listele guvernamentale ale alianței Iorga-Argetoianu (1931), fapt care „l-a compromis politicește în ochii liberalilor“⁴⁴. Pe fondul neînțelegerilor mai vechi cu Ion Inculeț, care s-au acutizat în urma faptului că acesta, îndeplinind funcții importante în timpul guvernării liberale din perioada 1933-1937 (vicepremier și ministru de Interne), a „trimis în posturi de conducere din Basarabia toată scursura foștilor militari din vechiul Regat care au asuprit populația din acea regiune“⁴⁵ (lucru în parte adevărat), Gherman Pântea a părăsit Partidul Național Liberal, în anul 1937.

⁴² *Ibidem.*

⁴³ *Ibidem.*

⁴⁴ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 58. Nota nr. 321/Z/17 martie 1961, furnizată de agentul „Dan“.

⁴⁵ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 317. Nota informativă a agentului „Constantinescu A.“, din 25 octombrie 1956.

7. *Primar al oraşului Chişinău*

Gherman Pântea a fost primar al oraşului Chişinău în mai multe rânduri (1923, 1927-1928, 1932). În munca de edil al municipiului, el a dovedit calităţi de bun gospodar şi de om cu multă dragoste pentru cei năpăstuiţi de la periferiile municipiului. Pentru aceştia, la Chişinău, a construit într-un an cinci şcoli monumentale, care şi azi constituie o fală a învăţământului din acel municipiu. În plină criză economică, în anul 1932, populaţia nevoiaşă a Chişinăului, pentru a învinge greutăţile iernii, a amanetat la Banca oraşului îmbrăcăminte şi diferite obiecte casnice, iar primăvara, la scadenţă, nu avea cu ce răscumpăra. În calitate de primar, Gherman Pântea a preluat asupra primăriei întreaga sumă datorată de aceşti nevoiaşi şi toate obiectele amanetate au fost returnate acestor depunători nevoiaşi⁴⁶.

Pe seama felului său deschis ca om, care nu se temea să pună problemele pe faţă, să trăiască viaţa aşa cum şi-o imaginează el, multă vreme a circulat în Chişinău o poveste frumoasă despre faptul că, pentru nişte impozite, primarul oraşului a fost judecat la o zi de puşcărie şi, dimineaţa, prietenii l-au dus cu trăsura şi cu tot alaiul pe Gherman Pântea la închisoare, iar seara l-au luat de acolo, făcând un chef de pomină. Acest detaliu i-a fost mărturisit publicistului Iurie Colesnic de către Alexandru Cononov, al cărui tată, figură influentă în Chişinău de odinioară, era prieten cu Gherman Pântea şi participase la această „pedepsire“ a primarului de Chişinău⁴⁷.

Ca primar al Chişinăului, Gherman Pântea a fost delegat de Guvernul României la Roma, în scopul înmânării actelor pentru o casă din capitala moldavă, pe care regele o dona mareşalului Badoglio, pentru contribuţia la recunoaşterea Unirii Basarabiei cu România. Potrivit declaraţiilor făcute, ulterior, de către o sursă a Securităţii comuniste, pe timpul călătoriilor făcute în perioada respectivă de către Gherman Pântea, în Italia şi Franţa, acesta ar fi „cheltuit mari sume de bani, pentru a putea cuceri una din cele mai frumoase femei din România“⁴⁸, care l-ar fi însoţit în călătoriile respective. Având în vedere că informaţia furnizată de sursa Securităţii provenea de la istoricul Ştefan Ciobanu, care nu era tocmai în raporturi bune cu Pântea, cât şi faptul că nu este confirmată de alte date, ea trebuie privită cu circumspecţie. Aceeaşi sursă a Securităţii relatează despre o broşură intitulată „Rasputinul Basarabiei“, în care „un grup de autori“

⁴⁶ *Cuvântarea Domnului Elefterie Sinicliu*, în vol. *La catafalcul lui Gherman Pântea*, 4 februarie 1968, p.5; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 105.

⁴⁷ Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 66.

⁴⁸ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 235. Nota informativă a agentului „Vlaicu“, din 16 octombrie 1959.

ar fi descris „toate matrapazlăcurile“ lui Gherman Pânteia, până în 1939. Între faptele de „corupție“, care i se imputau lui Pânteia, pentru perioada cât a fost primar al Chișinăului, era și aceea că ar fi „demonstat gardul de la grădina publică a orașului și l-a mutat la via lui“⁴⁹. Agentul mai afirmă că, un oarecare L.T. Boga, fost consilier municipal la primăria din Chișinău, în perioada cât Pânteia era edil al orașului, își „aducea aminte“ că acesta ar fi venit o dată „cu o statueta de bronz a lui Carol al V-lea, cerând să fie plătită de Municipiu cu suma de 120.000 lei și ea nu făcea decât 1.000 lei. Și s-a plătit. (Pânteia) făcea mare cârdășie cu jidanii de aceea a scăpat ieftin din buclucurile ce le-a avut“⁵⁰. De remarcat tenta antisemită din partea finală a notei informatorului, care începuse să fie pe placul regimului din acea vreme.

Cert este că, în calitate de primar general al Chișinăului, Gherman Pânteia a insistat ca în centrul orașului să fie înălțată statuia regelui Ferdinand I, pe locul unde mai târziu s-a amplasat o statuie a lui Grigori Kotovski, apoi, temporar, a fost instalat Ștefan cel Mare, iar mai apoi V.I. Lenin. Pe fațada casei unde a locuit Gherman Pânteia înainte de 1940, inclusiv în perioadele cât a funcționat ca primar al Chișinăului, în anul 1998 a fost amplasată o placă memorială în amintirea acestuia⁵¹.

În perioada 1934-1937, Gherman Pânteia a exercitat funcția de membru în Comitetul Local de Revizuire Chișinău, iar din 1937 și-a reluat meseria de avocat. A fost, de asemenea, consilier la Curtea superioară a ținutului Nistru și președinte al Camerei de Comerț și Industrie din Chișinău

Participând la 10 legislaturi consecutive ale Parlamentului român, odată cu instaurarea regimului de autoritate regală al lui Carol al II-lea, în februarie 1938, el a devenit senator de drept.

8. Factor activ în cadrul Cercului Basarabenilor din București

Gherman Pânteia a fost membru activ al Cercului Basarabenilor din București, înființat la începutul anilor '30 ai secolului trecut, de către ing. Nicolae Codreanu, avându-și sediul în București, strada Vasile Boerescu nr. 12. La început, asociația a avut un caracter preponderent cultural, organizând diverse manifestări, serbări, serate sau social, prin ajutorarea studenților basarabeni săraci din România. La o adunare a Cercului Basarabenilor, din 1932, organizată cu ocazia împlinirii a 15 ani de la constituirea Congresului

⁴⁹ *Ibidem.*

⁵⁰ *Ibidem*, f. 165. Nota informativă a sursei „Vlaicu“, din 8 ianuarie 1960.

⁵¹ Textul plăcii comemorative este ortografiat în limba română: „Gherman Pânteia 1894-1967“.

Ostășesc Moldovenesc, eveniment deosebit de important pentru evoluțiile ulterioare ale mișcării naționale din Basarabia și Unirea acesteia cu patria mamă (27 martie 1918), Pântea a adresat un apel înflăcărat membrilor Asociației, din care spicuim următoarele: „Frați luptători! În 1917 un mic grup de oameni inspirați de o dragoste nemărginită către poporul său a luat asupra sa inițiativa a uni pe toți luptătorii din Basarabia împrăștiați pe frontul rusesc. Această operă grea a fost strălucit realizată de un grup de patrioți înfocați. Acest apel a fost auzit în toate colțurile Rusiei și fiind devotați Basarabiei s-au adunat la Chișinău la Congresul luptătorilor moldoveni și au fondat Comitetul central al moldovenilor. Noi am fost acei care la 21 octombrie 1917, la Congresul luptătorilor basarabeni, cu riscul pentru viață și cu entuziasmul general al poporului, am declarat Basarabia ca Republică Autonomă Moldovenească... Entuziasmul și dragostea pentru țară și popor a contribuit la realizarea scopului. În Chișinău a fost convocat Sfatul Țării și la 27 martie 1918 a fost realizat visul nostru ascuns, Basarabia a fost alipită la Patria Mamă România Mare... Azi după 15 ani de la evenimentele cele mari, din nou a venit momentul să încheiem (strângem – *n.n.*) rândurile noastre spre apărarea dragei noastre Basarabia pe veci unită cu Patria Mamă... Noi vom ridica glasul nostru în contra aceluia care încearcă să ne întoarcă sub jugul strein, sub care am gemut o sută și ceva de ani. Noi, dacă va fi nevoie, vom apăra cu arma în mână poporul și Patria noastră. Azi când Guvernul Sovietic a ridicat la Riga din nou chestiunea Basarabiei trebuie să declarăm fățiș și tare: «Jos robitorii popoarelor». Basarabia a fost, este și va fi partea nedespărțită a României Mari. Noi toți de la general la soldat trebuie să ne unim din nou sub falnicul steag al foștilor luptători basarabeni. Organizațiunea noastră nu urmărește nici-un scop politic decât următoarele: «Dreptul la viață în propria Patrie cu poporul nostru». Sub un steag să se unească toți în care bate inima românească, în vinele cărora curge sângele românesc⁵².

9. Jubileul aniversării a 20 de ani de la Congresul Ostășesc Moldovenesc

La împlinirea a două decenii de la Congresul Ostășesc Moldovenesc, din 20-27 octombrie 1917, când s-a proclamat autonomia Basarabiei și s-a ales Sfatul Țării, care avea să hotărască Unirea acestei provincii cu patria mamă, în ziua de 20 octombrie 1937, la catedrala metropolitană și sala eparhială din Chișinău s-au desfășurat ample manifestări pentru aniversarea acestui eveniment important din istoria țării, la care au participat personalități de

⁵² *Ibidem*, f. 386.

seamă ale vieții publice din România Mare, figuri proeminente ale luptei naționale pentru Unirea Basarabiei cu patria mamă, reprezentanți ai mass media și un numeros public. În cuvântul de deschidere a acestui jubileu, Gherman Pânteia, în calitatea sa de fost Prim Vicepreședinte al Congresului Ostășesc Moldovenesc, a expus cele trei motive pentru care s-a luat hotărârea organizării aniversării respective. Primul dintre acestea a fost convingerea că „hotărârile istorice ale Congresului din Octombrie 1917 au fost decisive și au pecetluit definitiv soarta Basarabiei, fiindcă, declarându-se autonomia Basarabiei, înființându-se Sfatul Țării și alegându-se primii 44 de deputați care au format – ulterior în Sfatul Țării – blocul moldovenesc, acest Congres, desigur, a făcut pasul hotărâtor pentru Unirea Basarabiei cu Patria-mamă⁵³. Al doilea motiv al organizării jubileului a fost pomenirea memoriei unora dintre camarazii plecați la cele eterne și care au avut un rol major în actul Unirii din 1918, precum: Vasile Cijevschi, Vasile Țanțu, Mihail Minciună, Creangă ș.a. Și, în sfârșit, ultimul motiv a constat în ratificarea hotărârii unui comitet de inițiativă compus din congresiștii din octombrie 1917, privind ridicarea unui monument al Regelui Ferdinand I în Chișinău. Cei prezenți în sala eparhială din capitala Basarabiei au ovaționat îndelung „înălțătoarea inițiativă, ratificând, cu entuziasm de nedescris, ideia ridicării unui monument Regelui Întregitor de Neam la granița Nistrului Românesc⁵⁴.

Cu ocazia jubileului au mai rostit cuvântări: Ion C. Inculeț, viceprim-ministru, fost președinte al Sfatului Țării, generalul N. Ciupercă, Ion Pelivan, președinte al Asociației „Sfatul Țării“, fost ministru de Externe în Consiliul de Directori al Basarabiei, Pantelimon Halippa, fost vicepreședinte și președinte al Sfatului Țării, ministru și deputat în mai multe legislaturi ale Parlamentului României Mari, dr. Ștefan Ciobanu, membru al Academiei Române, Vladimir Cristi, fost Înalt Comisar Gubernial al ultimului guvern central rus, pentru Basarabia, dr. Petre Cazacu și Pantelimon Erhan, foști președinți ai Consiliului de Directori din Basarabia, Dimitrie Bogos, fost ministru. Regele Carol al II-lea, Regina Maria, președintele Senatului, Alexandru Lapedatu, președintele Adunării Deputaților, Nicolae Săveanu, secretarul general al Academiei Române, Gheorghe Țițeica, prefectul județului Bălți, Emanoil Catelli, președintele Consiliului de Administrație al Societății de Radio Difuziune, gen. Amza Ștefănescu ș.a. au transmis mesaje de salut participanților la această mare sărbătoare. În final, Comitetul de comemorare a 20 de ani de la Congresul Ostășesc Moldovenesc din

⁵³ Gherman Pânteia, *Două decenii de la autonomia Basarabiei*, 20 octombrie 1937, p. 34-35..

⁵⁴ *Ibidem*, p. 35.

octombrie 1917, având ca președinte pe Gherman Pântea și secretar pe Elefterie Sinicliu, a luat act „cu toată însuflețirea“ de hotărârea Societății de Radio Difuziune, privind înființarea la Chișinău a unui post de Radio Difuziune cu denumirea „Radio Basarabia“.

10. O activitate susținută în cadrul Cercului Basarabenilor după raptul Basarabiei și Nordului Bucovinei, din iunie 1940

După cedarea Basarabiei către U.R.S.S., în iunie 1940, Gherman Pântea s-a refugiat cu întreaga familie la București, desfășurând o activitate susținută în cadrul Cercului Basarabenilor din București. În urma ocupării de către U.R.S.S. a Basarabiei și Nordului Bucovinei, circa 120.000 de basarabeni și bucovineni s-au refugiat în capitala României și în alte locuri din țară. Conducerea Cercului Basarabenilor avea următoarea componență: președinte de onoare – Ion Inculeț; președinte executiv – dr. Daniel Ciugureanu; vicepreședinți – Gherman Pântea și Nicolae Codreanu; membri – Ioan Pelivan, prof. Ștefan Ciobanu, Pantelimon Halippa, dr. Petre Cazacu, col. Eugen Adamovici, Vasile Bârcă, Gheorghe Lașcu, Vladimir Chiorescu, Vladimir Cristi, Ion Buzdugan, Anton Crihan, Grigore Cazacliu ș.a. În calitate de vicepreședinte al Cercului Basarabenilor, Gherman Pântea avea ca principală sarcină întreținerea demersurilor necesare pentru plasarea în câmpul muncii a refugiaților basarabeni.

Ședința Cercului, privind comemorarea a 23 ani de la Unirea Basarabiei cu România, din 27 martie 1941, a fost prezidată de vicepreședintele Gherman Pântea, fiind de față, printre alții, Pantelimon Halippa, fost vicepreședinte și președinte al Sfatului Țării, Nichita Smochină, reprezentantul românilor transnistreni, Gavriiliuc, din partea ucrainenilor și o delegație a românilor ardeleni refugiați, de asemenea, la București, după ocuparea părții de nord-vest a Transilvaniei, ca urmare a Diktatului de la Viena. În cuvântarea pe care a rostit-o cu acest prilej, Gherman Pântea și-a exprimat convingerea că, „așa cum s-a prăbușit regimul țarist în 1917, tot așa se va prăbuși în U.R.S.S. regimul actual, aducând cu aceasta din nou dreptatea românească“⁵⁵. În încheiere, vorbitorul a atras atenția că „dacă Domnul General Antonescu, care este un vrednic ostaș și veritabil conducător de Stat nu poate vorbi de toate, să ne dea voie nouă să vorbim și să ne strigăm dreptatea noastră“. În acest sens, numitul a cerut chiar „un guvern care să le înțeleagă nevoile și care să reprezinte întreaga suflare

⁵⁵ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 387. Nota S.S.I. din 31 martie 1941, din „Sursă Serioasă“.

românească⁵⁶. După cum rezultă din declarațiile pe care le-a dat ulterior organelor de Securitate, Gherman Pânteș și-a înaintat demisia din funcția de vicepreședinte al Cercului Basarabenilor, la 1 mai 1941, din cauza unor neînțelegeri cu fostul ministru de Interne Pârcă, de asemenea membru în comitetul acestei asociații și casierul Cercului, dr. Gheorghe Lașcu⁵⁷.

⁵⁶ *Ibidem.*

⁵⁷ *Ibidem*, f. 367 bis. Proces verbal de interogatoriu luat lui Gherman Pânteș, la închisoarea din Ocnele Mari, în data de 15 octombrie 1954.

CAPITOLUL III – PRIMAR AL ODESSEI (1941-1944)

1. Consilier juridic al generalului Nicolae Ciupercă. Cum a salvat Pântea aproape 100 persoane condamnate la moarte

România a intrat în cel de-al doilea război mondial pe 22 iunie 1941 alături de Germania pentru eliberarea Basarabiei și Nordului Bucovinei, anexate de U.R.S.S. cu un an în urmă. La jumătatea lunii august, armatele româno-germane ajunseseră deja la Bug și eliminaseră rezistența sovietică, cu excepția orașului Odessa, cel mai mare port la Marea Neagră și locul pe unde se aprovizionau trupele sovietice din sudul U.R.S.S. La intrarea României în război, Gherman Pântea a fost mobilizat la Armata a 4-a, unde a devenit consilier juridic al comandantului, generalul Nicolae Ciupercă, luându-se în considerare capacitatea sa de a rezolva mai ușor diferite probleme în legătură cu Basarabia, dat fiind că era originar din partea locului și familiarizat cu realitățile din această regiune.

Aflându-se încă la Huși, în data de 14 iulie 1941, cu două zile înainte de ocuparea Chișinăului, Pântea a fost chemat de generalul Ciupercă, șeful său, care „pe un ton foarte solemn, îmi redă o listă, pe care erau scrise la mașină vreo 100 de nume. Generalul adaugă imediat, că această listă este trimisă lui de la Cabinetul militar al mareșalului Antonescu și urmează, ca la intrarea în Chișinău, persoanele enumerate să fie împușcate fără judecată, fiind considerate indezirabile pentru neamul românesc. Generalul, dându-și seama, probabil, de gravitatea faptului, m-a rugat să controlez și eu lista, ca nu cumva să se fi strecurat pe acolo «vreun bun român», care să cadă victimă represaliilor nejustificate. Am cetit lista și m-am îngrozit, văzând cine trebuie să fie împușcați fără judecată. O parte din persoanele de pe listă erau, într-adevăr, elemente progresiste (cu vederi revoluționare de stânga – *n.n.*) și înainte de anul 1940, dar nimeni nu se gândea nu numai să le împuște, dar nici să le facă procese pentru cerințele lor politice, iar marea majoritate erau diferiți funcționari, de la diferite instituții, precum primăria Chișinău, administrația financiară, direcția silvică, și marea majoritate, lucrători de la uzinele electrice din Chișinău, care într-adevăr, prin concepția lor erau totdeauna de stânga, dar de aici și până la împușcarea fără judecată era cu neputință pentru o țară civilizată. Am intrat în Chișinău la 17 iulie dimineața, împreună cu generalul Ciupercă și generalul Pălăngeanu, șeful lui de stat major. Cum casa mea din Chișinău am găsit-o intactă, am rugat pe ambii generali prima noapte, să poposească la mine. Fata din casă, care făcuse serviciul la birourile Radiodifuziunii

sub regimul sovietic, instalate în casa mea, în lipsa mea, a improvizat o masă modestă pentru musafirii sosiți în Chișinău. Pe la orele 10 seara, vine foarte agitat la mine acasă colonelul Eugen Dumitrescu, care ținea legătura cu Comandamentul german și cere generalului Ciupercă lista cu proscrișii, pentru ca germanii să-i execute în acea noapte. Românii făcuseră liste, iar germanii urmau să-i împuște pe indezirabili. Această listă era alcătuită de directorul de siguranță Maimuca, pe baza informațiilor primite de la diferiți indivizi suspecti veniți din Chișinău la București ca refugiați. Când am auzit acest lucru, m-a pătruns groaza și revolta și am hotărât, cu toate riscurile, să salvez de la măcel oameni absolut nevinovați. Generalul Ciupercă mi-a cerut lista. Eu m-am sculat în picioare și în fața generalilor și colonelului Dumitrescu am spus aproximativ următoarele: «Domnilor generali, de dimineață și până acum eu am căutat să adun informații despre persoanele care urmează să fie *împușcate fără judecată* (subl. în text – *n.n.*) și am ajuns la convingerea fermă că majoritatea celor de pe listă nu au absolut nici o vină. Ca basarabean, vă rog, vă implor, nu omorâți oameni nevinovați, nu repetați greșelile generalului Broșteanu, care, intrând în Chișinău la 13 ianuarie 1918 cu trupele române, a executat după denunțurile unor ticăloși o serie de oameni nevinovați, iar acest fapt ne-a făcut foarte mult rău mai târziu, în sferele internaționale, căci rușii spuneau că unirea Basarabiei s-a făcut sub teroarea armatei române și a jandarmilor români. Aceasta v-o spun ca fruntaș basarabean, iar ca consilier juridic al armatei, vă fac un referat scris, pe răspunderea mea, în care vă arăt, în mod precis și categoric, că lista este făcută de oameni de rea-credință, care nu urmăresc decât răzbunări meschine; dar ca să nu rămână nici un dubiu asupra vinovăției persoanelor vizate, propun prin referat ca lista cu cei vizați să fie imediat trimisă la Curtea Marțială spre urgentă cercetare»¹.

„Generalii – arată Pânteia, în continuare – impresionați de pledoaria mea, acceptă formula, eu scriu referatul, Ciupercă pune rezoluție: «Se aprobă» și, a doua zi, eu am predat lista persoanelor vizate colonelului Pohoată, președintele Curții Marțiale, care, cercetând discret, prin organele sale, activitatea celor vizați sub ocupația rusească, a găsit vinovați numai pe doi, și anume pe Drugan Alexei, fost secretar general al primăriei Chișinău, condamnat la un an închisoare, și un muncitor de la uzina electrică din Chișinău, al cărui nume îmi scapă, la 6 luni închisoare, iar restul de 98 au rămas sănătoși și voioși, găsiți nevinovați. Am și astăzi o adâncă mulțumire sufletească: că prin inspirația pe care am avut-o în acel moment hotărâtor, am scăpat de la moarte sigură atâtea suflete nevinovate. Mulți dintre acei

¹ A.N.I.C., Fond Gherman Pânteia (1646), dosar 6, f. 9-11; Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*, Vol. 7, Editura MUSEUM, Chișinău, 2007, p 71.

care erau pe lista de indezirabili ce urma să fie *executați fără judecată* (subl. în text – *n.n.*) sunt astăzi în țară, și anume: Gheorghe Stere, fost procuror general al Republicii și președintele Tribunalului Suprem, Mâță Alexandru, fost deputat și Decanul Institutului de Planificare, inginerul Veceslav Podoabă, avocatul Drugan Alexe și mulți alții. Unul dintre ei nu numai că nu mi-a făcut bine, când a ajuns mare, dar mi-a făcut rău. Nu am nici o supărare: fiecare om cu conduita lui și cu conștiința lui. M-am abătut puțin de la subiectul meu, dar am crezut că nu pot ocoli o faptă, care putea să ducă la o crimă cu consecințe extrem de grave după evenimentele care au urmat².

2. Numirea ca primar general al Odesei

În timp ce se afla în București, la 5 august 1941, Gherman Pântea a fost anunțat de ministrul aviației Jienescu, că din ordinul mareșalului Antonescu, i se va pune la dispoziție un avion, în dimineața zilei de 6 august, pentru ca la orele 9 dimineața să se prezinte în audiență la mareșal în vagonul său din gara Chișinău, fiind chemat în mod expres de șeful statutului. Sosit la timp, Pântea este introdus de colonelul Elefterescu, aghiotantul mareșalului, în vagonul de lucru al mareșalului. Modul cum a decurs întrevăderea este relatat de Pântea însuși, în mai multe declarații date Securității. Rezultă că, până atunci nu-l cunoscuse și nu-l văzuse vreodată pe Ion Antonescu. Potrivit uneia dintre declarații, la baza susținerii sale s-ar fi aflat liderul P.N.Ț., Ion Mihalache, care era atunci mobilizat la Marele Cartier General, „lucru care m-a surprins, căci am fost adversar politic cu Mihalache, el fiind țărănist, iar eu liberal...³ Cu privire la impresia despre Ion Antonescu, Pântea declara că „Mi s-a părut foarte sever. Erau de față la audiența mea generalul Nicolae Ciupercă, comandantul Armatei a IV-a, și generalul Voiculescu, guvernatorul Basarabiei. Mareșalul Antonescu mi-a spus următoarele: «Domnule Pântea, probabil și dumneata ai auzit, ca mulți alții, că eu numesc demnitari în posturi de răspundere cu forța, împotriva voinței lor. Acest lucru nu este adevărat: este o infamie. Te-am invitat să te rog să primești funcția de guvernator al Transnistriei căci, ca basarabean, cunoști limba rusă și vei putea vorbi cu populația în limba ei maternă. Am adunat informații despre dumneata, ele sunt foarte bune. Ai fost cel

² *Ibidem*, f. 11-12; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 72. Menționăm că această declarație a fost dată la 6 august 1957, iar cel la care se referă Gherman Pântea că i-a „făcut rău... când a ajuns mare“ este Alexandru Mâță.

³ Cristian Troncotă, *Primarul Odesei povestește*, în „Magazin Istoric“, Anul XXIX, nr. 3 (336), martie 1995, p. 46.

mai bun primar al Chișinăului, ai o suficientă pregătire administrativă și politică. Deci, ești cel mai indicat din toate punctele de vedere de a ocupa demnitatea de guvernator al Transnistriei, dar te rog gândește-te dacă primești sau nu această demnitate». Am întrebat atunci pe mareșal de ce el, în Basarabia și Bucovina, unde majoritatea populației este românească, a numit guvernatori militari, iar în Transnistria, unde majoritatea populației este ucraineană, vrea să numească guvernator civil. Mareșalul, care nu suferea contraziceri, s-a formalizat și mi-a spus că el constată cu regret, că eu nu vreau să-mi iau răspunderea guvernământului Transnistriei. Și ca atare m-a numit primar al orașului Odessa, unde este sigur că voi face treabă bună, dată fiind experiența și pregătirea mea administrativă. De altminteru, a adăugat mareșalul, vei fi numai cu titlul primar general, căci, de fapt, vei fi guvernatorul orașului și al portului Odessa, căci nemții nu admit ca Odessa să facă parte din guvernământul Transnistriei, ei pretind că au interese atât în oraș, cât și în port și doresc a lua parte activă la administrarea Odesei, dar conducerea vom avea-o noi, românii, așa că dumneata vei lucra direct cu mine⁴. Dându-și seama că va fi mai util la Odessa decât la Comandamentul militar al armatei a IV-a, unde era mobilizat, Pântea a spus mareșalului că primește această însărcinare și este convins că va fi de folos și țării și populației de la Odessa.

Există indicii clare că persoana lui Gherman Pântea, și deci și numirea sa ca primar general la Odessa, nu era prea agreată de anumite persoane cu funcții importante în aparatul de stat al regimului Antonescu, precum Guvernatorul Transnistriei, Gheorghe Alexianu și șeful Jandarmeriei, generalul Constantin Pichi Vasiliu. În această privință este relevant un episod pe care-l povestește în *Memoriile* sale o personalitate marcantă a Transnistriei, Nichita Smochină, care a avut, la rândul lui, un rol important în evenimentele din anii 1941-1944. El arată că înaintea unei audiențe ce urma să aibă loc, în ziua de 19 august 1941, la conducătorul statului, Ion Antonescu, „așteptam cu generalul Pichi Vasiliu, om cinic, care desconsidera lumea, pe profesorul Gh. Alexianu în fața locuinței. De noi s-a apropiat și Gherman Pântea la care Alexianu s-a uitat cu răceală. Pântea a intrat cu noi în vorbă, ne-a spus că generalul Antonescu l-a făcut primar al Odesei, că la Unirea Basarabiei el era ministru de Război al Republicii Moldovenești, adică al Basarabiei, la care Pichi Vasiliu în zeflema îl întreabă: «Și cu cine te-ai bătut?»⁵. Cât se poate de grăitor în privința atitudinii celor doi reprezentanți ai regimului Antonescu față de noul primar general al Odesei.

⁴ A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 6, f. 13-14; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 72-73.

⁵ Nichita Smochină, *Memorii*, Ediție îngrijită de Galin-Corini Vlad, Editura Academiei Române, București, 2009, p. 450.

La 8 august 1941, a început asediul asupra Odesei, iar luptele s-au dovedit crâncene și grele, România făcând sacrificii umane și de tehnică militară imense. Această bătălie a fost evaluată de istoricii militari români ca „una din cele mai mari operații de asediu din secolul XX”⁶. Confruntarea armată s-a terminat cu o victorie românească plătită însă foarte scump: circa 70.000 de militari români au căzut, morți și răniți. Acest preț scump plătit la asediul Odesei se explică prin 2 greșeli săvârșite de mareșalul Antonescu: prima a fost subestimarea apărării sovietice a orașului, iar a doua a fost orgoliul de a refuza orice ajutor german. În pofida pierderilor, a erorilor de comandament și de execuție, cucerirea Odesei a însemnat pentru armata română prima operație de anvergură executată împotriva unui inamic puternic (armata sovietică fiind cotate ca a doua din Europa la acea vreme).

Odessa a căzut abia pe 18 octombrie 1941, după 2 luni de rezistență, în condițiile în care conducerea Armatei Roșii a hotărât o retragere strategică, temându-se că germanii vor ocupa Sevastopolul, iar trupele din Odessa vor rămâne izolate, așa cum vom vedea mai jos.

După cum arăta Pântea în amintirile sale, „Divizia de grăniceri, comandată de generalul Potopeanu, a fost aproape în întregime decimată la Vacarjani, deși Potopeanu conta ca unul din cei mai buni generali. Rușii au luptat pentru Odessa cu mare fanatism. Orașul Odessa a fost baricadat și transformat într-o fortăreață, greu de cucerit. Comandantul suprem al armatei române, dându-și seama de sacrificiile inutile pe care le făcea pentru ocuparea Odesei în toamna anului 1941, hotărâse să întărească pozițiile ocupate și să amâne ocuparea Odesei pentru primăvara anului 1942. Acest lucru mi l-a confirmat generalul Pălăngeanu Nicolae, la 14 octombrie 1941; el, la ora aceea, conducea de fapt marele cartier general. Comandamentul rus însă, de teamă că nemții vor ocupa Sevastopolul și trupele din Odessa vor rămâne izolate, a hotărât să se retragă de bună voie din Odessa. Au pregătit cu atâta abilitate retragerea, încât în dimineața zilei de 16 octombrie, pentru a-și retrage ultimele trupe cu vapoarele, au scos o parte din populația civilă și au pus-o să tragă în tranșeele golite de armată, iar ai noștri au crezut, că rușii au început o mare ofensivă și au comunicat marelui cartier general să ia măsuri în consecință. Dar, peste câteva ore, au constatat că nici în tranșee, nici în oraș, nu mai era nici un

⁶ Jipa Rotaru, Octavian Burcin, Vladimir Zodian, Leonida Moise, *Mareșalul Antonescu la Odessa*, Editura Paideia, București, 1999, p. 82; Cristian Troncotă, *Glorie și tragedii. Momente din Istoria Serviciilor de informații și contrainformații române pe Frontul de Est (1941-1944)*, Editura Nemira, București, 2003, p. 70.

soldat rus. Așa că toată gloria ocupării Odesei a fost pur și simplu un marș al trupelor române, de la un capăt la celălalt al orașului, părăsit de inamic, din motive strategice. După ocuparea Odesei, rușii spuneau că dacă nu erau amenințați cu ocuparea Sevastopolului, ei erau pregătiți să reziste la Odessa cel puțin 6 luni...⁷.

După ocuparea Odesei, de către trupele române, la 16 octombrie 1941, în ziua următoare, guvernatorul Transnistriei, Gheorghe Alexianu a dat în numele șefului statului, Ion Antonescu o decizie prin care Gherman Pântea a fost numit primar al Odesei. Acesta din urmă a intrat în exercițiul atribuțiilor oficiale prin Decizia nr. 1, avându-i drept colaboratori imediați pe ajutorii de primar: Vladimir Chiorescu, Elefterie Sinicliu, Constantin Vidrașcu și secretar general pe Al. Costinescu⁸. Prin Decizia nr. 2 din 19 octombrie 1941, Primăria Municipiului Odessa începea să funcționeze cu următoarele compartimente: aprovizionare, tehnică, financiară, electrică, apă și canalizare, medico-sanitară și veterinară, bunuri comunale și inventariere, administrativă, contencios, stare civilă și notariat.

Gherman Pântea cunoștea Odessa încă din copilărie, întrucât își făcuse studiile în orașul Cetatea Albă (Akkerman – în perioada țaristă), fiind originar din Zăicani-Bălți, locul nașterii sale, de unde venea cu trenul până la Odessa, iar de aici pleca la Cetatea Albă cu vaporul „Turgheniev”. „Prin anii 1910-1914 – consemna viitorul edil al localității în amintirile sale – când îmi făceam studiile la Cetatea Albă, Odessa ajunsese la apogeul frumuseții și bogăției sale. Înzestrată cu cel mai mare port al Mării Negre, care pe atunci, ca și acum, era o mândrie a poporului rus, Odessa, cu toate bogățiile ei și cu frumusețea Mării Negre, devine punctul de atracție nu numai pentru întreaga populație a marelui teritoriu rus, dar ea atrage și lumea străină, care vin(e) să-și petreacă zile de odihnă în acest mare port și oraș de la Marea Neagră⁹. După cum arăta Pântea, „Orașul și portul Odessa a luat ființă în anul 1794, după războiul ruso-turc, când pământul dintre Bug și Nistru a trecut sub stăpânirea rusă, evident însoțit de bogățiile și frumusețile Mării Negre. Grație portului Odessa, care devine centrul de descărcare a mărfurilor rusești venite din străinătate pe apă, orașul Odessa ia o dezvoltare uriașă și numai după 100 de ani de la înființarea

⁷ A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 6, f. 15-16; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 73.

⁸ Vezi Primăria Municipiului Odessa, *În slujba țării. Un an de gospodărire românească la Odessa – 16 octombrie 1941-16 octombrie 1942* (Cuvânt înainte de Gherman Pântea), Odessa, 1942, p. 6; Cristian Troncotă, *op.cit.*, p. 71.

⁹ A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 6, f. 5; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 70.

lui, și anume în anul 1894, populația Odessei număra 750 000 de locuitori. Orașul, cu o climă destul de dulce în comparație cu clima din restul Rusiei, devine, în mod special iarna, centrul de atracție a marii aristocrații rusești, care în semn de admirație și mulțumire denumește orașul Odessa *Crasavița Odessa*, adică românește *Prea frumoasa Odessă*. Denumirea era justă, căci Odessa era și frumoasă și bogată. Odessa a fost și este frumoasă prin străzile ei mari și largi, acoperită cu multă verdeață și pomi decorativi de tot felul, cu clădirile ei mărețe și impunătoare și, în fine, cu superba, splendida Marea Neagră, care, cu valurile ei muzicale, dă marelui oraș și port o înfățișare excepțional de atrăgătoare și frumoasă. Suflet mare, pricepere, entuziasm și energie au depus pentru înflorirea Odessei revoluționarii francezi refugiați, care au rămas nemuritori pentru Odessa, recunoscătoare acestor mari edili, le-a imortalizat numele lor prin statui frumoase și străzi mărețe. Orașul Odessa a fost construit de cei mai celebri arhitecți italieni. Odessa a fost și este nu numai un oraș frumos, dar și un oraș bogat, bogat din toate punctele de vedere, căci dată fiind poziția ei economică, Odessa a devenit un centru industrial de cea mai mare importanță pentru poporul rus. Populația Odessei, cosmopolită, de aproape un milion de suflete, își iubește mult orașul și bogățiile lui și pune mult suflet și dragoste pentru ridicarea și înflorirea orașului lor. În tinerețe, am vizitat toate orașele mari ale Rusiei și anume: Petrogradul, Moscova, Kievul. Erau orașe mari, frumoase, bogate, dar Odessa se părea că le întrece pe toate în frumusețea și bogățiile ei. Desigur, farmecul acesta îl dădea orașului Odessa frumusețea Mării Negre. Rușii erau așa de îndrăgostiți de Odessa, încât, întrebându-se unul pe altul ce orașe mari au vizitat în Rusia, dacă unul spunea că nu a vizitat Odessa, celălalt îi răspundea indignat: «Dacă nu ai vizitat perla noastră Marea Neagră, înseamnă că nu ai văzut nimic». Acest oraș frumos și bogat, l-am cunoscut și l-am iubit și eu, ca toți rușii, căci într-adevăr orașul Odessa era și frumos, și bogat, și vesel. L-am văzut ultima dată, în luna august 1917 și nu l-am mai revăzut decât la 18 octombrie 1941, când am venit la Odessa ca primar general al acestui mare oraș și port de la Marea Neagră. Niciodată nu am visat și nu m-am gândit că voi ajunge părintele orașului, pe care așa de mult l-am iubit în tinerețe. Dar destinul este mai tare decât legile omenești¹⁰.

3. Starea dezastruoasă a orașului

Odată sosit la Odessa, ca primar general, Gherman Pântea a găsit

¹⁰ A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 6, f. 5-8; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 70-71.

localitatea și populația „în situațiunea cea mai jalnică. Orașul în mare parte distrus la bombardament, iar populația după un asediu de trei luni muritoare de foame”¹¹. Așa cum va arăta el în declarațiile ulterioare, a găsit nu orașul pe care îl cunoștea, ci „o fortăreață în adevăratul sens al cuvântului. Trotuarele desfundate și piatra de pe ele cărată pe străzi pentru baricade, apoi zeci de mii de saci de nisip și toate acestea acoperite cu vagoane de tramvaie. Pietonii trebuiau să întrebuițeze toată strategia pentru a trece de pe o stradă pe alta, iar de vehicule nici pomeneală. Apă nu era în oraș de la începutul lunii august, căci orașul Odessa se aproviziona cu apă din Nistru, 70 km. de Odessa, unde se afla uzina de la Beleaevka și care fusese ocupată de trupele române de la începutul lunii august. Populația se aproviziona cu apă din puțuri și mare. La plecarea trupelor rusești din Odessa, 15/16 octombrie, ambele uzine electrice, cu o putere de 75.000 KW, au fost aruncate în aer, fiind considerate bunuri strategice. În aceeași noapte, a fost distrus și digul de pe lacul Hagibei, și apa, la înălțime de 1 metru – 1 metru și jumătate, a invadat tot cartierul industrial al orașului, unde erau morile, uzinele electrice și o mare parte din fabrici. Așa că noi vizitam aceste instituții cu luntrile. Rușii spuneau că și aceste distrugerii aveau un caracter strategic, căci pe acolo trecea șoseaua spre Nikolaev și în felul acesta ei tăiau accesul trupelor române și germane spre Nikolaev. Dacă la aceasta mai adăugasem, că câteva sute de mii de oameni nu aveau nici un fel de rezervă de provizii, orice om obiectiv poate vedea ce oraș am luat eu în primire în toamna anului 1941 și ce eforturi supraomenești a trebuit să depun spre a salva populația și de foame, și de frig, căci iarna din anul 1941/1942 a fost o iarnă foarte aspră. Bătrânii din Odessa spuneau că așa iarnă nu au mai avut la Odessa de 30-40 de ani. Populația era înfometată, însetată și extrem de speriată, căci ea era informată, că, în special, nemții extermină nu numai evrei, dar și restul populației. Acest lucru l-am aflat eu personal imediat ce am sosit la Odessa, căci, cunoscând limba rusă, am stat de vorbă cu diferiți cetățeni, fără să știe ei că eu sunt primarul orașului, mai cu seamă că nu eram îmbrăcat militar. Am înțeles că populația trebuie imediat liniștită”¹².

4. Primele măsuri de redresare

Folosind posibilitățile unei tipografii locale și ale lucrătorilor acesteia, pentru liniștirea populației, Gherman Pântea a lansat un apel în publicația de limbă rusă „Odeskaia Gazeta” („Gazeta Odessei”), având următorul conținut: „Cetățeni, Fiind ostaș, mobilizat pe front, mareșalul Antonescu,

¹¹ Cristian Troncotă, *Primarul Odessei povestește...*, p. 46.

¹² A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 6, f. 17-19; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 73.

conducătorul Statului Român, m-a numit primar general al orașului Odessa, ținând seama în mod special că eu cunosc limba rusă și mă va înțelege mai ușor populația orașului. Am primit acest post de mare răspundere în timpul războiului, fiind convins că voi face numai bine populației și Odessei, pe care din tinerețea mea o iubesc tot așa de mult, cum o iubiți și voi. Sunt născut în Basarabia și crescut, ca și voi, la școala lui Pușkin și muzica lui Ceaikovski. Știu și cunosc sufletul bun și blând, sincer și ospitalier al poporului rus. De aceea, am venit cu bucurie, cu dragoste și entuziasm să vă ajut într-un moment greu pentru voi. Suferințele voastre de acum înainte vor fi și suferințele mele. Bucuriile voastre de acum înainte vor fi și bucuriile mele. Nu am venit să fac nici un fel de politică la Odessa, sub nici o formă, eu am venit să vă administrez, adică să vă dau pâine, apă, lumină, tramvaie etc., să vă fac viața cât mai ușoară, cât mai bună, cât mai dulce. Veți vorbi în limba voastră maternă în instituții, școli, universități și veți cânta la marea, frumoasa și vestita Operă de la Odessa, ca întotdeauna, în limba marilor voștri poeți și scriitori. Pentru a realiza însă ceea ce vă promit în acest ceas solemn, am nevoie și de concursul Dvs., care, precum vedeți cu ochii, totul este distrus de bombardamente nemiloase: și fabrici, și clădiri, și uzine, și întreprinderi. Trebuie totul să refacem rapid. Singur nu voi face nimic, cu Dvs. voi face totul. Declar de la început, că atât timp cât voi conduce Odessa, voi sprijini inițiativa particulară, comerțul particular etc. Nici o restricție, sub nici o formă. Asigurați cu această libertate, porniți cu toții, și cei care cunoașteți, și cei care nu cunoașteți, dar veți învăța, la comerț de tot felul, la industrie și alte îndeletniciri, pentru a vă asigura existența voastră, a familiilor voastre și a ajuta să refacem orașul Odessa, pentru ca în timpul cel mai scurt să-și recapete faima de odinioară și anume «Crasavița Odessa», adică «Frumoasa Odessa». Dragi cetățeni, Ușile primăriei și ale casei mele sunt deschise pentru voi la orice oră. Vreau să fiu un adevărat părinte al vostru nu numai prin vorbe, ci și prin fapte. Vreau să cinstesc țara care m-a trimis aici, vreau să vă cinstesc și pe voi, autohtonii Odessei. Cu Dumnezeu înainte: Primarul General al Orașului Odessa, 20 octombrie 1941 ss. Gherman Pântea¹³.

Apelul noului primar al Odessei a stârnit entuziasm în mediile largi ale populației orașului. La apariția „Gazetei Odessei“, străzile erau pline de cetățeni ieșiți din ascunzișuri, care discutau „pe toate fețele“ apelul insolit al primarului „forțelor de ocupație“. „Mergând pe stradă, în uniformă – arăta Pântea – bieților cetățeni nici prin cap nu le trecea că maiorul în uniformă este primarul cu apelul și strigau, comentau în gura mare apelul meu spunând tare: «Am scăpat de nemți, avem un primar al

¹³ *Ibidem*, f. 19-21; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 73-74.

nostru, vorbește rusește ca noi, iubește Odessa ca noi, se vede că este un om bun, inimos, trebuie să-l ascultăm, căci vom avea o viață frumoasă și bogată». Auzind aceste cuvinte, mi s-a umplut inima de bucurie și mi-am format din primele zile, convingerea fermă că misiunea mea, așa de grea, va da rezultate frumoase, căci populația este hotărâtă să mă ajute și să mă secundeze la refacerea orașului. Evenimentele ulterioare au dovedit că nu m-am înșelat, căci populația locală totdeauna a fost alături de mine cu toată dragostea ei. Hotărât a porni la refacerea orașului și la asigurarea existenței populației, desigur că aveam nevoie și de liniște și de concursul autorităților militare, cu care trebuia să colaborez și cărora la început le-am fost chiar subordonat. În loc de armonie, de la început între noi s-au ivit fricțiuni. Militarii porneau de la ideea că au de-a face cu o populație străină, dușmană, care trebuia stăpânită cu forța; eu porneam de la ideea că aveam de-a face cu o populație pașnică, liniștită, pe care o puteam capta prin bunăvoință, făcând-o prietenă, concepție diametral opusă. Dar cum militarii de la acea oră aveau puterea în mână, lupta mea era foarte grea¹⁴.

Problema cunoașterii limbii localnicilor a obligat conducerea Primăriei să angajeze imediat personal de origine română care să știe bine limba rusă. În cea mai mare parte, acest personal a fost recrutat din rândurile foștilor funcționari administrativi din Basarabia care s-au arătat dispuși să colaboreze cu noile autorități.

Între operațiunile prioritare care s-au impus a fost curățarea orașului. „Cum străzile orașului era pline de mii de cadavre“, ne spune Gherman Pântea, „iar normalizarea vieții Odesei trebuia să înceapă de la asigurarea unei bune stări sanitare – element principal al oricărei activități – prima grijă a fost curățarea arterelor de circulație și a curților ca să prezinte garanția unui început de asanare¹⁵. În același timp, evacuarea numeroșilor locuitori ai Odesei care au însoțit armata sovietică în retragere a pus problema reglementării ocupării locuințelor lăsate în părăsire și păstrării bunurilor rămase fără proprietari. Aceeași grijă s-a manifestat și pentru păstrarea bunurilor rămase, luându-se măsurile necesare ca inventarierea întreprinderilor industriale și a depozitelor de alimente, materiale, materii prime și semifabricate să se desfășoare cu cea mai mare urgență. Prin urmare, noile autorități românești instalate în Odessa (Primăria, Armata, Jandarmeria și S.S.I.) erau dispuse să facă astfel încât, după luptele sângeroase care costaseră viața a zeci de mii de oameni, atât români cât și sovietici – militari și civili –, viața orașului Odessa să reintre în normalitate.

¹⁴ *Ibidem*, f. 22-23; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 74-75.

¹⁵ *Primăria Municipiului Odessa, În slujba țării...*, p. 6.

5. Aruncarea în aer a Comandamentului Militar Român de la Odessa

Din nefericire, acest lucru nu s-a putut întâmpla prea curând, întrucât, la numai șase zile după ocuparea Odesei, în data de 22 octombrie 1941, s-a produs un tragic eveniment, cu consecințe a căror evaluare este greu de exprimat în cuvinte: aruncarea în aer a Comandamentului Militar român și german. La intrarea în oraș, Comandamentul Militar și comandamentul Diviziei a V-a s-au instalat într-o clădire destul de încăpătoare, unde înainte fusese o mare unitate militară rusă. În data de 20 octombrie, Comandamentul se mută în str. Marazlie, într-un sediu al serviciilor de informații sovietice (după unele surse, sediu al N.K.V.D.-ului, după altele sediu al G.P.U. – spionajul militar sovietic), care atrăgea prin eleganța și luxul interior, lăsat în această stare în mod intenționat. Clădirea era frumoasă, cu mai multe etaje, fiind construită în stil american. După cum va arăta în *Memoriile* sale, Nichita Smochină, bolșevicii au lăsat în clădire intacte „toate covoarele și mobilierul până și stilourile în birouri pentru a atrage armata română”¹⁶. În legătură cu împrejurările în care s-a instalat acolo Comandamentul Militar Român este de remarcant faptul că a existat și o oarecare dispută pentru clădirea respectivă cu... S.S.I.-ul. Astfel, Eugen Cristescu, directorul general al S.S.I. de atunci, într-o declarație din 26 mai 1949, face mențiunea că „După ocuparea Odesei de către trupele române, «Eșalonul» și-a ales ca sediu clădirea N.K.V.D.-ului din Odessa, care rămăsese intactă și avea tot mobilierul necesar. Comandamentul Militar însă a pretins că el e în drept să ocupe această clădire, iar eșalonul S.S.I. să-și aleagă o altă casă din oraș, ceea ce s-a efectuat”¹⁷.

Referitor la faptul că autoritățile românești au cunoscut anticipativ despre faptul că această clădire ar fi putut să fie minată de sovieticii înainte de a o părăsi, ca urmare a retragerii din oraș în fața ofensivei româno-germane, există informații din mai multe surse. Înainte de ocuparea orașului, S.S.I. alcătuisese un plan de cooperare cu Jandarmeria, intitulat „Primele măsuri de ordine la Odessa”, în care se spunea că „Întrucât Odessa a constituit în permanență un centru comunist de prim ordin și era reședința organelor diriguitoare a acțiunilor subversive îndreptate împotriva statului român, se impune, în actualele împrejurări, luarea, din primul moment al ocupării sale, a unor măsuri speciale... În vederea acestei situații, S.S.I.-ul a studiat

¹⁶ A.N.I.C., Fond Nichita Smochină (1956), dosar 57, f. 100; Nichita Smochină, *op.cit.*, p. 466.

¹⁷ Cristian Troncotă, *Glorie și tragedii...*, p. 71.

din timp modalitatea cercetării amănunțite a orașului Odessa, împărțindu-l în sectoare, întocmindu-se și un plan de detaliu pe baza informațiilor deja stabilite asupra diferitelor instituții, întreprinderi de stat și particulare, precum și tabele de persoane suspecte ce trebuiesc verificate... Paralel cu acțiunea de curățire a terenului, organelor S.S.I. le revine misiunea specială de a identifica toate sediile N.K.V.D.-ului, ridicând în vederea studiului și cercetărilor tot materialul documentar și arhivele. Totodată, organele S.S.I. vor identifica, urmări și aresta spionii, teroriștii și agenții N.K.V.D. rămași în teritoriu¹⁸. În răstimpul de șase zile, câte au trecut din momentul intrării trupelor române la Odessa și până la aruncarea Comandamentului Militar în aer, membrii Eșalonului, folosind cel mai probabil agenți implantați dinainte, au reușit să își creeze o rețea informativă suficient de puternică, astfel încât să poată culege informații documentate despre o posibilă explozie în clădirea respectivă. Și de această dată, ca în multe alte cazuri, se va dovedi că nu este suficientă informația în sine pentru a fi luată cea mai adecvată soluție de către cei îndreptățiți (decidenți), ci felul în care aceștia o iau în seamă și o utilizează în modul cel mai judicios cu putință. Mai exact spus, activitatea de informații, dacă nu e însoțită și de măsuri preventive, care să poată ducă la prevenirea și anularea unor decizii pripite ori insuficient fundamentate ale factorilor de decizie politică și militară, rămâne fără valoare.

În legătură cu această chestiune, să-i dăm cuvântul, în primul rând, lui Eugen Cristescu, șeful S.S.I. din acea vreme: „Un cetățean din Odessa s-a prezentat colonelului Pallius (Ionescu) și i-a denunțat că, după informațiile sale, clădirea N.K.V.D.-ului ar fi minată de trupele sovietice, înainte de părăsirea Odesei. Colonelul Pallius a recompensat bănește pe acest informator ocazional și a informat despre aceasta Comandamentul Militar Român. Acesta a cerut germanilor o echipă de cercetare, care a făcut unele cercetări cu rezultat negativ. După explozie s-a constatat însă că materialul exploziv fusese foarte bine izolat și camuflat în subsolul clădirii (potrivit altor documente, s-ar fi aflat într-o casă de bani – *n.n.*), astfel că el nu a putut fi sesizat de aparatele germane. Colonelul Pallius m-a informat, *mai târziu* (*subl. ns.*), despre acest lucru, ceea ce am raportat și mareșalului Antonescu, fără a-mi da alte detalii¹⁹.

¹⁸ Arh. C.N.S.A.S., fond documentar, dosar nr. 7241, f. 103-104; Cristian Troncotă, *op.cit.*, p. 72.

¹⁹ *Ibidem*, dosar nr. 48163, vol. 2, f. 263; Cristian Troncotă, *op.cit.*, p. 72-73.

6. *Primarul general informează pe conducătorul statului, Ion Antonescu, despre tragicul eveniment de la Odessa*

În cea mai mare parte, informațiile lui Eugen Cristescu erau confirmate și completate de un raport pe care primarul Odesei, Gherman Pântea, l-a trimis conducătorului statului, Ion Antonescu, la puțin timp de la producerea tragicilor evenimente: „În ziua de 21 octombrie, pe la orele 11.00, subsemnatul fiind în cabinet la dl. General Glogojanu²⁰ (în text apare Glugojeanu sau Glugojanu – *n.n.*), comandantul militar al Odesei, s-a anunțat o femeie de origine rusă (Ludmila Evghenici Petrovna – *n.n.*), care cu o înfățișare speriată a spus că vrea să comunice ceva urgent personal d-lui General Comandant. Subsemnatul, servind de interpret, femeia a declarat d-lui General că știe precis, că organele I.K.V. (N.K.V.D. – *n.n.*) la plecare au minat această clădire cu scopul de a fi aruncată în aer, atunci când se va crede necesar²¹. Dl. General a mulțumit doamnei pentru informație și a dat ordin imediat d-lui Colonel Ionescu Mangu să ia măsuri pentru o nouă verificare a clădirei, chemând pentru aceasta pionieri români și germani. A doua zi dimineața, adică la 22 octombrie, dl. General mi-a spus că organele de specialitate au controlat clădirea din nou și au raportat că nu există nici un pericol. Am rugat totuși pe dl. General să schimbe localul, căci femeia care a dat informații nu putea să mintă neavând nici un interes. Dl. General a convenit, dar nenorocirea s-a întâmplat în aceeași zi la ora 6 seara (de fapt, ora 17,35 – *n.n.*). Deci, dacă era puțină prudență din partea Comandamentului, toată catastrofa, cu toate consecințele ei, era desigur evitată²².

Să vedem acum și mărturiile colonelului Radu Glogojanu, nepotul generalului Ion Glogojanu, mort în deflagrație, și care, într-un interviu acordat în anul 1994 Secției de Istorie Orală din Radiodifuziunea Română, declara la rândul său că militarii români au fost avertizați de acest pericol:

²⁰ Vezi Schițe biografice.

²¹ În memoriile sale, Nichita Smochină menționează că femeia de origine rusă care a venit la generalul Glogojanu să informeze că organele de specialitate sovietice au minat clădirea în care s-a instalat ulterior Comandamentul Militar Român era chiar mama celui sau a unuia dintre militarii sovietici care au făcut acest lucru, deci era în deplină cunoștință de cauză. Dându-și seama de lipsa reacției adecvate și imediate a generalului Glogojanu, la care fusese în ajun, ea a insistat chiar în ziua catastrofei, întâlnindu-i pe stradă pe Nichita Smochină și Gherman Pântea, rugându-i „cu lacrimi în ochi“ să anunțe despre faptul că a fost minată clădirea și să se ia măsuri cât mai urgente pentru părăsirea acesteia. Cei doi au ajuns, însă, în împrejurări pe care le vom arăta mai jos, prea târziu la locul catastrofei (vezi A.N.I.C., Fond Nichita Smochină (1956), dosar 57, f. 100; Nichita Smochină, *op.cit.*, p. 466).

²² A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 5, f. 35; Cristian Troncotă, *op.cit.*, p. 73.

“La Comandamentul militar al Odesei se prezintă o femeie care se numea Ludmila Evghenici Petrovna, o femeie în vârstă, și care a spus că vrea să vorbească cu cel mai mare comandant. Ofițerul de serviciu i-a spus că nu se poate. Ea a insistat că vrea să discute numai cu el, că este ceva foarte important. Ofițerul de serviciu a raportat mai departe șefului de cabinet al unchiului meu. Generalul Glogojanu a primit-o pe această femeie, rusoaică, care i-a spus că această clădire este minată, că a lucrat chiar fiul ei, care era electrician, și că nu e bine să rămână în acest comandament, care va sări în aer. Deci unchiul meu a fost pus în gardă. Pe atunci se întâmplau o mulțime de acte de sabotaj, care nu erau de forță, așa cum a fost cazul unui ofițer de aviație pe care îl durea măseaua și s-a dus la o felceriță să-i scoată măseaua. În loc să-i scoată măseaua cariată, i-a scos o altă măsea, una bună! Țsta era un act de sabotaj mic. Și-atunci, unchiul meu n-a putut să pună bază pe ceea ce a spus femeia. A dat ordin ca femeii să i se dea zahăr, pâine, cafea, și a fost recompensată. Imediat a dat dispoziție să fie evacuată clădirea și să intre în acțiune geniștii români și germani. S-a controlat întreaga clădire și detectoarele nu au indicat absolut nimic.,”²³

În mod evident, dacă era mai mult spirit preventiv din partea instituțiilor abilitate ale statului și o mai bună coordonare, acest eveniment tragic putea fi evitat. Dar să încercăm să descifrăm, pe baza datelor furnizate ulterior de Gherman Pântea și de alți factori responsabili, unde a fost greșeala. Pe fond, aceasta a constatat în faptul că generalul Ion Glogojanu nu a luat imediat hotărârea schimbării sediului Comandamentului militar român într-un alt local, deși avea suficiente elemente care să-i impună acest lucru. În fapt, acesta pare să fi fost depășit de evenimente. Faptul rezultă și mai clar dintr-o expunere mai detaliată pe care Gherman Pântea a făcut-o ulterior organelor de Securitate. El arată că a doua zi după discuția în trei cu femeia rusă, la generalul Glogojanu, la care el a servit de interpret, comandantul i-ar fi comunicat „radios“ că pionierii, verificând din nou clădirea, au constatat că ea nu este minată. Cea mai plauzibilă explicație pentru faptul că explozibilul nu a fost identificat de detectoarele de metal este faptul că el fusese ascuns în structura de rezistență a clădirii.

7. Pântea încercase să-l convingă pe generalul Glogojanu despre pericolul aruncării în aer a clădirii Comandamentului

În discuția cu generalul Glogojanu, Pântea a insistat și i-a spus că „mai mult cred spuselor unei femei bătrâne ruse, care nu avea nici un interes

²³ Steliu Lambru, *Armata română în cel de-al doilea război mondial - cazul Odessa*, în „Pro Memoria“ din 3 noiembrie 2008.

să mintă, decât constatările superficiale ale pionierilor. Atunci generalul a convenit să căutăm un alt local, dar nu în ziua aceea, căci pentru ora 12 se anunțase că vine la Odessa, pentru o ședință secretă, generalul Iacobici, comandantul Armatei a IV-a, care avea Comandamentul în orașul Baden. Generalul Glogojanu m-a rugat să nu spun nimic lui Iacobici despre povestirea femeii ruse, căci această informație ar putea produce panică²⁴. La ora 12, a sosit generalul Iacobici însoțit de șeful lui de stat major generalul Tătăranu și vreo 30 de generali, comandanți de mari și mici unități. Generalul Iacobici, deschizând ședința în marea sală a Comandamentului, ședință la care am fost invitat și eu, ca primar general al orașului, și colonelul Dorel Davila ca prefect de poliție al orașului, a comunicat celor prezenți, sub mare secret, că regele și mareșalul doresc neapărat să viziteze Odessa duminică, 29 octombrie. I-am răspuns generalului, că în starea în care se află orașul Odessa, este imposibilă vizita anunțată, dar el mi-a răspuns militărește că execută un ordin și nu îl discută. Totuși, a convenit să trimită cu avionul un raport al meu în care ceream amânarea vizitei cu două săptămâni. După comunicarea făcută, generalul Iacobici a rămas numai cu generalii lui, pentru a pregăti partea militară. Prefectul de poliție și cu mine am părăsit ședința. La ora 1 și jumătate, am revenit și am vizitat cu musafirii Opera și portul de unde la ora 2 și jumătate ne-am îndreptat spre Comandamentul militar, pentru a lua masa²⁵.

„La sfârșitul mesei, ora 3 și jumătate – povestește Gherman Pânteia în continuare – generalul Tătăranu se adresează pe un ton glumeț colonelului Ionescu-Mangu și îi cere să fie tratat cu șampanie. Colonelul Mangu ia gluma în serios, și peste 10 minute apare un soldat cu zece sticle de șampanie, dar când ajunge la etajul doi, unde era masa, soldatul cade jos și sticlele se sparg, toate împrăștiindu-se; peste 5 minute apare alt soldat cu alte 10 sticle, dar cade și acesta în același loc și sticlele toate se strică. Atunci generalul Iacobici, deși un om de o cultură vastă, se scoală în picioare și spune tare: «Camarazi, acesta este un semn rău, nu miroase a bine, plecăm imediat de aici». Ne-am coborât din Comandament jos, dar generalul Iacobici era așa de impresionat încât, urcându-se în mașină, și-a luat rămas-bun numai de la mine. La orele 6 seara, trebuia să ne adunăm la Comandamentul miliar toți șefii autorităților din Odessa: comandantul

²⁴ Aceeași informație este reluată de Gherman Pânteia într-o altă declarație dată Securității, în care arăta că generalul Glogojanu i-a cerut „să nu comunique generalului Iacobici ce a spus femeia pentru a nu produce panică inutilă. Evident, i-am satisfăcut dorința, căci el avea răspunderea situației militare“ (Apud Cristian Troncotă, *Primarul Odesei povestește...*, p. 47).

²⁵ A.N.I.C., Fond Gherman Pânteia (1646), dosar 6, f. 24-26; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 75-76.

militar generalul Glogojanu, subsemnatul și prefectul de poliție colonelul Davila. La această ședință, urma să stabilim definitiv programul pentru 29 octombrie. Tot la această ședință, trebuia să participe și colonelul Enache Borcescu, lăsat de generalul Iacobici pentru legătura cu autoritățile locale. Am plecat de la masă acasă pe la orele 4. Colonelul Ionescu-Mangu mă roagă să-l iau cu mașina mea. Pe drum începe a plânge cu hohote, spunând că el presimte că va muri, dar ar vrea să moară frumos, cu muzică. Eu căutam să-l liniștesc, dar totul a fost inutil; el plângea fără întrerupere. La ora 6 seara, el a fost sfâșiat în bucăți și noi nu ne-am mai văzut niciodată. La orele 5 seara, au sosit la mine acasă coloneii Borcescu, Davila și Mănescu, cumnat cu generalul Glogojanu și șeful de stat major al Comandamentului Militar. Colonelul Mănescu plângea. La întrebarea mea de ce plânge, el îmi răspunde: «Plâng de dimineață fără nici un motiv». La 6 fără un sfert, Mănescu pleacă plângând, iar la 6 fix este omorât în Comandament. La orele 6 fără 5 minute, propun lui Borcescu și Davila să mergem la ședință. Borcescu însă îmi spune pe un ton glumeț: «Domnule primar general, eu nu merg la ședință, nu vedeți Dvs. că toți plâng, oare acestea nu sunt semne că poate Comandamentul acesta militar să fie aruncat în aer; dar eu vă spun drept că nu vreau deloc să mor ca un prost, de ce domnii s-au băgat în această clădire luxoasă?». Am lăsat pe colonelul Borcescu la mine acasă și am plecat numai cu colonelul Davila. Când am coborât din locuința mea, un sergent mă vestește, că guvernatorul Transnistriei mă cheamă la telefon de la Tiraspol în mod urgent. Davila mă roagă să-l duc cu mașina până la comandament. Am plecat împreună, el s-a dat jos, iar eu mi-am continuat drumul, făcând vreo 100 de pași cu mașina. În timpul acesta, fiind exact ora 6 (în realitate explozia s-a produs la ora 17,35 – *n.n.*), Comandamentul militar a fost aruncat în aer cu o zguduitură așa de puternică, încât eu am fost aruncat jos din mașină la o distanță destul de mare, din cauza suflului, și am căzut în totală nesimțire, revenindu-mi numai după ce șoferul mi-a turnat câteva căldări de apă rece. Deci, am scăpat de la moarte ca prin minune. Dacă nu era telefonul guvernatorului, muream și eu cu Davila, pe care l-am găsit turtit în ușa, la intrarea Comandamentului. Așa s-a produs catastrofa. O greșeală a comandantului a fost fatală... Oameni pe care îi văzusem cu o oră înainte erau bucăți de carne, aruncată în toate părțile.²⁶

Cercetările efectuate de specialiști, mai târziu, au stabilit că numărul morților a fost de 103, dintre care 2 civili din oraș, 15 militari germani și 86 de militari români. Printre cei care și-au găsit moartea în această catastrofă s-au aflat șeful Comandamentului Militar român, generalul Ion Glogojanu, 16 ofițeri și 46 de subofițeri români. Corpul neînsuflețit a lui Glogojanu a

²⁶ *Ibidem*, f. 26-29; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 76-77.

fost scos de sub dărâmături în ziua următoare, la ora 13,10. Toate victimele atentatului terorist au fost înmormântate la 25 octombrie 1941 în parcul Șevcenko din Odessa²⁷.

8. Represaliile împotriva populației locale. Demersurile lui Pântea pentru diminuarea proporțiilor acestora

Acest eveniment a stârnit mânia lui Hitler și Antonescu care au dat ordine de represalii. Adrian Grigoropol, fost jurist și judecător la Curtea Marțială Militară între 1941 și 1945, a dat un interviu în anul 1998, în care el își amintește despre amploarea represaliilor: “Acest eveniment foarte grav a ridicat o întrebare: cum de a putut să se întâmple așa ceva? Pe de altă parte, s-a luat decizia luării unor măsuri de represalii considerându-se ca și cum locuitorii care au rămas în Odessa ar fi fost responsabili de acest lucru. În același timp era o măsură de intimidare. Această chestiune a fost aflată și de Hitler care a purtat discuții cu Antonescu. Hitler a cerut să se treacă la represalii pentru că, spunea el, în această chestiune trebuie să fi fost amestecați evrei. Represaliile au fost groaznice pentru că au fost în mare măsură nediscriminatorii, procentul cel mai mare a privit populația evreiască²⁸”.

Despre represalii, Gherman Pântea relatează următoarele: „... cinci regimente, câte avea Odessa, au primit ordin să execute prin spânzurătoare câte 90 de cetățeni, de preferință evrei – de fiecare regiment, în total 450 de oameni absolut nevinovați. Spânzurătoarele erau așezate pe străzile principale. Așa că în dimineața zilei de 23 octombrie aveam acest spectacol rușinos, care a înspăimântat întreaga populație de la Odessa, căci populația, cum s-a stabilit precis, nu avea nici un amestec în aruncarea în aer a Comandamentului militar. Dacă era vorba de pedeapsă, trebuiau pedepsiți cei care, preveniți, s-au băgat în localul minat, iar nu populația, care nu avea nici o vină. Dar Comandamentul militar și-a pierdut complet capul și a început să treacă la măsuri anarhice. Un colonel de jandarmi semnează o Ordonanță ca comandant militar al Odesei, prin care dispunea ca toți evreii din Odessa să părăsească orașul în cursul zilei de 23 octombrie și să plece în coloane spre Dalnic. Cei ce nu vor executa acest ordin, vor fi împușcați pe loc fără judecată. Evreii, îngroziți de spânzurătorile din oraș, au început

²⁷ Alesandru Dușu, Florica Dobre, Leonida Loghin, *Armata Română în al Doilea Război Mondial 1941-1945*, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 229

²⁸ Steliu Lambru, *Armata română în cel de-al doilea război mondial – cazul Odessa*, în „Pro Memoria“ din 3 noiembrie 2008.

să fugă din toate părțile spre Dalnic, iar localnicii rămași în oraș, au început o jefuire totală a locuințelor celor plecați. La ora 9 dimineața, sosește de la Tiraspol, generalul Macici, comandantul Corpului II Armată. El era trimis la fața locului să ia măsuri convenite față de situația creată. Deși militar sever, considerat de militarii lui foarte rău, am avut curajul să-l înfrunt și să-i dovedesc că oamenii spânzurați și cei trimiși la Dalnic pentru a fi împușcați nu au nici o vină. Am mai adăugat că, oricare va fi rezultatul războiului, noi vom răspunde în fața forurilor internaționale pentru nelegiuirile acestea strigătoare la cer. După o discuție aprinsă, generalul Macici a convenit că eu am dreptate și a dat ordin ca spânzurații să fie imediat ridicați și predați familiilor lor spre a fi înmormântați după obiceiurile lor. În același timp, arătându-i generalului ordonanța cu totala evacuare a evreilor, semnată de colonelul de jandarmi, și demonstrându-i că această evacuare este nedreaptă și neumană, el mi-a declarat, că el nu știe nimic de această ordonanță. Imediat a chemat pe colonelul de jandarmi, care a semnat ordonanța și a țipat la el, spunându-i: «Aici nu e sat fără câini ca fiecare să vă faceți de cap, cum doriți voi» și i-a ordonat colonelului să meargă cu mine la Dalnic și să dea ordin jandarmilor să lase populația să se întoarcă în oraș. Am plecat spre Dalnic, am oprit coloanele de evrei, cărora le-am spus în rusește că s-a produs o greșeală și că au dreptul să se întoarcă în oraș. S-au produs cu această ocazie scene sfâșietoare, bătrâni, bătrâne, copii se aruncau asupra mașinii noastre, sărutându-ne mâinile, hainele. Lucrul acesta se petrece pe la orele 12. Până la orele 3 și jumătate s-a înapoiat în oraș majoritatea covârșitoare a populației evreiești, dar la orele 3 și jumătate, generalul Macici a primit o telegramă cifrată de la cabinetul militar al mareșalului Antonescu, semnată de colonelul Davidescu, directorul cabinetului militar și al mareșalului, în care se ordonau noi represalii, anume: pentru fiecare ofițer urma să se execute 200 de evrei, pentru fiecare soldat sau civil 100 de evrei. Macici, speriat, calculează și constată, că trebuie să omoare circa 20.000 de evrei și, foarte enervat, se adresează mie și îmi spune: «Dacă nu erai dumneata cu intervenția d-tale, eu îi aveam pe evrei la Dalnic, adunați la un loc, și acum numai îi împușcam, dar odată veniți în oraș, ce fac eu acum cu ordinul mareșalului?»²⁹. Pântea l-a rugat să comunice mareșalului că ordinul de represalii este nedrept, dat fiind că represalii s-au făcut și dimineața, dar comandamentul a dat probabil mareșalului informații greșite. Macici și mai enervat i-a replicat: „Domnule primar general, dumneata nu-l cunoști pe Antonescu, eu nu pot discuta ordinul lui, căci, dacă aş face așa ceva, mareșalul ar da ordin imediat să mă împuște și

²⁹ A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 6, f. 24-26; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 77-78.

pe mine ca pe jidanii de la Odessa³⁰. Pântea a înțeles că nu mai este nimic de făcut, dar la urmă i-a sugerat generalului că el „nu poate număra 20.000 de oameni, ca oile, și în fine că de el depinde omenia lui, cum va executa acest ordin faimos. M-am despărțit de el, spunându-i că se face o crimă, omorându-se oameni nevinovați. A doua zi, generalul Macici a venit la mine și mi-a spus foarte radios, că el a dat ordin colonelului de jandarmi, pretorul Odesei, să execute numai pe acei care nu au reușit să se reîntoarcă în oraș, aproximativ 2-3.000 de oameni bătrâni, bătrâne și bolnavi, copiii. Macici a comunicat telegrafic marelui stat major, că a executat în întregime ordinul mareșalului, dar în realitate nu s-au omorât 20.000, ci numai 2-3.000 de oameni. Este și explicabil acest lucru, căci într-o clădire a unui colhoz, oricât de mare ar fi fost ea, nu încăpeau mai mult de 2-3.000 de persoane. Dar crima mare rămâne crimă, și faptul rămâne fapt, s-au omorât oameni absolut nevinovați. Aceasta este cea mai neagră pagină a noastră, care ne-a făcut mare rău, căci am devenit de o cruzime nemaipomenită, noi, un popor bun și milos, căci așa este românul din fire³¹.

În condițiile în care acum este evident care au fost adevărații autorii ai aruncării în aer a clădirii Comandamentului Militar Român de la Odessa, se pune în mod firesc problema cum a fost posibil masacrul împotriva evreilor, de ce au reacționat în maniera arătată autoritățile române, când și cât de exact a fost informat conducătorul statului, mareșalul Ion Antonescu.

În legătură cu ordinele și rapoartele ce s-au dat în intervalul 22 octombrie, orele 17.35 și 24 octombrie 1941, nu există încă o cronologie bine stabilită. În actul de acuzare al Tribunalului poporului, din anul 1946, la pagina 11, se spunea că în seara zilei de 22 octombrie 1941, la ora 20.20, cabinetul militar al lui Antonescu a trimis Armatei 4 telegrama nr. 3.154, prin care cerea să se ia măsuri drastice de represalii. Un asemenea document ca atare nu a fost identificat în arhivele cercetate, dar conținutul lui este menționat în Nota telefonică nr. 2, din 22 octombrie, orele 20.40, trimisă Armatei 4 de generalul Trestioreanu, cel care preluase comanda la Odessa, și care se încheia cu următoarea afirmație: „Am luat măsuri pentru a spânzura în piețele publice din Odessa evrei și comuniști³²”.

Se știe, de asemenea, că în ziua următoare, 23 octombrie 1941, orele 12.30, de la cabinetul mareșalului Ion Antonescu a pornit ordinul cu nr. 562, care conținea, între altele, următoarele: „... 2. Deoarece este aproape sigur că acțiunea de la Odessa a fost pusă la cale de *comuniști locali*

³⁰ *Ibidem*, f. 32; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 78.

³¹ *Ibidem*, f. 33; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 78.

³² Cristian Troncotă, *Primarul Odesei povestește...*, p. 47; Idem, *Glorie și tragedii...*, p. 74.

(*subl. ns.*) și pentru a se înlătura pe viitor o asemenea acțiune, dl. Mareșal ordonă să se treacă la represalii severe astfel: a) pentru fiecare ofițer român sau german, mort în urma exploziei, vor fi executați 200 comuniști; pentru fiecare 100 comuniști, execuțiile vor avea loc în cursul zilei de astăzi; b) toți comuniștii din Odessa vor fi luați ca ostateci, de asemenea, câte un membru din fiecare familie evreiască. Li se vor aduce la cunoștință represaliile ordonate în vederea lor, și familiile lor că la al doilea act asemănător, vor fi toți executați³³. În aceeași zi a fost trimis armatei Ordinul nr. 3.161, care nu s-a păstrat în original – sau, cel puțin, în actuala fază a cercetării nu a fost încă identificat. Putem deduce însă conținutul acestui document din cel al Ordinului nr. 563 din 24 octombrie ținut: „Pentru dl. General Macici. Ca represalii, Dl. Mareșal Antonescu ordonă: 1) Executarea tuturor evreilor din Basarabia refugiați la Odessa. 2) Toți indivizii ce intră în prevederile Ordinului nr. 3.161 (deasupra acestui număr este scris 302.858, număr care se repetă în josul Ordinului) din 23 octombrie 1941, încă neexecutați și alții ce mai pot fi adăogați, vor fi băgați într-o clădire în prealabil minată (urmează un cuvânt indescifrabil) și care se va arunca în aer. Aceasta se va face în ziua înmormântării victimelor noastre. 3) Acest ordin se va distruge după citirea lui. D(in) O(Ordin). Șeful de cabinet militar Colonel Davidescu. Nr. 563 din 24.X.1941/302.858³⁴. După cum arată istoricul Cristian Troncotă, acest ordin ni s-a păstrat într-o transcriere a telegramii cifrate, care, evident, nu avea cum să conțină semnătura olografă a colonelului Davidescu, nici ștampila. Până la producerea unor dovezi incontestabile că ar fi un fals trebuie să-l luăm în considerare ca document³⁵.

9. Represiunea s-a făcut înainte de a se primi ordin expres de la București

Există indicii că represiunea la Odessa a fost declanșată fără a se mai aștepta ordin special de la București, în pofida evidenței – cel puțin pentru ofițerii S.S.I. atașați pe lângă Comandamentul Militar Român, dar în mod sigur și pentru generalii care au coordonat măsurile luate – că nu populația Odessei era vinovată de aruncarea în aer a Comandamentului. Documentele cercetate nu ne permit să stabilim când anume, exact, a fost informat mareșalul Ion Antonescu despre adevărul faptelor petrecute la Odessa.

³³ Matatias Carp, *Cartea Neagra. Le livre noir de la destruction des juifs de Roumanie (1940-1944)*, vol. III, Paris, 2009, p. 208-209; Cristian Troncotă, *op.cit.*, p. 74.

³⁴ Cristian Troncotă, *Primarul Odessei povestește...*, p. 47; Idem, *Glorie și tragedii...*, p. 74.

³⁵ Cristian Troncotă, *Glorie și tragedii...*, p. 74.

Și, oricum, chiar și după aceea, Ion Antonescu a continuat să considere prezența evreilor în oraș un potențial pericol pentru armata română, așa cum rezultă și din Memoriul depus de el, Tribunalului poporului, la 16 mai 1946: „Nu-mi însușesc crimele. Nici aceea îngrozitoare de la Odessa. Am dat ordin de represalii. Eram în cadrul dreptului internațional, care autoriza represaliile când adversarul întrebuițează mijloace nepermise: înarmarea și lupta populației civile, partizanii, mașini infernale etc. Era cazul în plin. Am ordonat represalii și am indicat câți să fie omorâți. Nu știam câți căzuseră victimă mașinii infernale. Știam că comandamentul unei Divizii are 7-8 ofițeri și 15-20 secretari. Dar când operația s-a transformat în masacru, comandamentul armatei și șeful lui de Stat-Major care erau prezenți trebuiau să intervină și să mă avertizeze. Nu au făcut nici una, nici alta. Ceva mai mult, nici n-au raportat ce s-a întâmplat. Totul mi s-a ținut ascuns... Eram și într-o stare sufletească grea. Dimineața văzusem la un spital un ofițer și patru soldați orbi și cu toate membrele amputate de la bază. Erau toți victima unei mașini infernale, atașată de clanța unei uși, care, când s-a apăsat pe ea de ofițer, a explodat³⁶.

Este evident că, în acele zile, nu au funcționat normal canalele militare de informare dintre ceea ce mai rămăsese din Comandamentul Militar din Odessa, respectiv Armata a 4-a, și conducerea de la București. Pe de altă parte trebuie să înțelegem de ce represiunea s-a îndreptat atât de prompt contra evreilor. Se impune să se ia în considerare că tensionarea deosebită a relațiilor interetnice se produsese încă din 1940. În momentul retragerii autorităților române din Basarabia și Nordul Bucovinei, ca urmare a ultimatumului sovietic, în iunie 1940, alături de români au fost abandonați și minoritari ruși, ucraineni, germani și evrei. Nu este mai puțin adevărat că, în aceste împrejurări, unii minoritari, mai ales evrei, s-au manifestat cu ostilitate față de trupele și de administrația română aflată în retragere. Actele comise de aceștia au fost considerabil exagerate din rațiuni propagandistice, și aceste exagerări au fost constatate de cercetarea istoriografică, chiar cu acribie științifică. Mulți dintre cei obligați să se retragă în 1940 au reținut comportamentul acestor grupuri și persoane de origine etnică evreiască, totul generând o stare de spirit vindicativă, ceea ce s-a văzut în vara anului 1941, când românii au revenit în Basarabia și Nordul Bucovinei. Este bine cunoscut din istorie că ura și spiritul vindicativ naște tot ură și dorință de răzbunare. Aceasta a dus la crearea unei adevărate psihoze, pe fondul propagandei antisemite care avea atâta trecere în epocă și se știe că nu în

³⁶ *Viața și moartea lui Antonescu*, în „Almanah istoric – 50 de ani de la moartea Mareșalului“, Editura Tess-Expos, 1996, p. 159-160; Cristian Troncotă, *Glorie și tragedii...*, p. 74-75.

România, în primul rând. Psihoza a fost dusă la paroxism de scrisoarea pe care Ion Antonescu a adresat-o lui Wilhelm Filderman, președintele Federației Comunităților Evreiești din România, la 19 octombrie și care a fost publicată în ziare și a ajuns, la 21 octombrie, și la Odessa. Trebuie menționat că toate acestea se petreceau în condiții de război, când totul capătă alte dimensiuni și se supune altor legi decât în vreme de pace, iar când s-a produs atentatul, bănuielile nu se puteau îndrepta decât într-o singură direcție: evreii și comuniștii – două noțiuni care se cam contopeau în epocă. Este și motivul pentru care șefii militari, în frunte cu generalul/mareșalul Ion Antonescu apreciau prezența evreilor în Odessa (ca și în alte părți), un potențial pericol pentru armata română. În același timp trebuie luat în considerare că, în epocă, rapiditatea cu care s-au derulat evenimentele, presiunea psihologică la care au fost supuși factorii de comandă deopotrivă cu cei din subordine, militari și civili, nu au permis momente de răgaz pentru măsuri preventive bine fundamentate și anticipate.

10. Raportul lui Pântea către Antonescu

La 8 zile de la catastrofa de la Odessa, în data de 30 octombrie 1941, primarul municipiului, Gherman Pântea a trimis prin intermediul prietesei Alexandrina Cantacuzino, „o femeie foarte cultă și extrem de deșteaptă“, care s-a aflat în localitate, un raport pentru mareșalul Ion Antonescu, în care i-a relatat despre cele întâmplate acolo, așa cum am arătat în cele de mai sus. După ce raportează despre grozăvia catastrofei, Pântea descrie apoi scenele îngrozitoare pe care le-a văzut în dimineața zilei de 23 octombrie, la Odessa: „... pe străzile principale și pe la colțuri stăteau spânzurați câte 4-5 oameni, iar populația înspăimântată fugea din oraș în toate părțile. Revoltat, am întrebat cine a făcut această barbarie, această rușine, de care noi nu ne vom spăla niciodată în fața lumii civilizate. Cei în drept mi-au răspuns că ei nu știu nimic. Pe de altă parte, pe zidurile Odessei a apărut un comunicat ca toți evreii să părăsească orașul în cursul zilei de 23 octombrie și să plece în coloane spre Dalnic. Evreii, îngroziți de cele petrecute în oraș, au părăsit locuințele și avutul lor și s-au îndreptat cu miile spre Dalnic, iar populația rămasă în oraș a început o jefuire totală a locuințelor. Dându-mi seama, în calitate de primar al orașului, că am și eu o răspundere față de populația aceasta și fiind informat că în localitate a sosit dl. General Macici, Comandantul Corpului II Armată, m-am prezentat d-sale. Dl general avea însărcinarea de a supraveghea și cerceta situația din Odessa. L-am găsit la locul catastrofei și, fiind îngrijorat de situația populației, l-am întrebat dacă din ordinul d-sale a apărut ordonanța pentru evacuarea totală

a evreilor din oraș. Dl. General mi-a spus categoric că el nu a dat nici un ordin de asemenea natură și nici nu știe nimic de acest ordin. I-am arătat d-lui general pericolul ce va decurge din această evacuare neomenească și i-am cerut aprobarea d-sale, ca pe cale administrativă să iau măsuri pentru întoarcerea evreilor în oraș. D-sa mi-a dat cuvenita aprobare. Am rugat, de asemenea, pe dl. General Macici să-i dea delegație de prefect de poliție Maiorului de rezervă Dimitrie Bogos, fost ministru, care, cunoscând limba rusă, va putea contribui la liniștirea spiritelor agitate. Dl. General i-a dat în scris această delegație până la numirea titularului³⁷.

După instalarea noului prefect, Gherman Pântea a plecat spre Dalnic pentru a-i reîntra pe evreii plecați din oraș. Odessa avea în momentul respectiv circa 50.000 de evrei rămași în oraș. „Ajungând coloanele de mii de oameni – raporta Pântea conducătorului statului – le-am oprit și le-am vorbit în rusește, arătând că s-a produs o greșeală și că dl. Mareșal a dat ordin să vă înapoiți la casele voastre. S-au petrecut cu această ocazie scene sfâșietoare. Au năvălit asupra noastră, sărutându-ne mâinile, hainele, mașinile și strigând cu toții «Trăiască mareșalul Antonescu, salvatorul nostru». Era un act drept, căci populația nu a avut nici un amestec în catastrofa de la 22 octombrie. Coloana înaintată însă de evacuați a fost reținută de organele militare. Mi s-a spus că aceștia vor fi executați ca represalii în urma ordinului Dvs., sunt convinși³⁸. Subliniind că nu e apărătorul evreilor, Pântea îl avertiza pe mareșal că „măsurile acestea pripite și nedrepte“ vor avea urmări nedorite mai târziu și arăta că „situația nu este mai bună nici acum. Dl. General Ghineraru, noul comandant al Diviziei a X-a, retrăgându-se cu divizia la Tatarca, a dispus ca și primăria să se evacueze, d-sa fiind informat că toate clădirile mari din oraș sunt minate și orașul va produce o și mai mare panică și situațiunea se va agrava mai mult. Insistând că pe răspunderea mea să rămână cu primăria în oraș, în mijlocul populației, d-sa pe un ton supărător mi-a spus textual următoarele: «Nu am nevoie nici de oraș, nici de cetățenii d-tale. Dacă eu aș fi în locul mareșalului, aș da foc acestui infect oraș, cu toți cetățenii d-tale, în 24 de ore»³⁹. „Cu asemenea comandanți ai Odessei și cu asemenea mentalități – arăta Pântea în partea finală a raportului său către mareșalul Antonescu – nu vom putea aduce liniște în Odessa. Ca basarabean, cunosc bine rușii: cu binișorul, cu vorba bună, faci cu ei ce vrei, cu brutalitate și teroare nu faci decât să-i îndârjești și mai mult. Am dorit să conduc Odessa

³⁷ A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 5, f. 35; Cristian Troncotă, *Primarul Odessei povestește...*, p. 49; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 79-80.

³⁸ *Ibidem*, f. 36; Cristian Troncotă, *loc.cit.*, p. 49; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 80.

³⁹ *Ibidem*; Cristian Troncotă, *loc.cit.*, p. 49; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 80.

cu blândețe și omenie, după cum mi-ați dat această grea însărcinare, dar toate bunele mele intenții sunt nesocotite de organele militare. Față de această situație, vă rog respectuos, domnule mareșal, să binevoiți a numi o altă persoană în locul meu ca primar al Odesei, subsemnatul, cu toată bunăvoința, fiind pus în imposibilitatea de a-mi îndeplini misiunea încredințată în condițiile create. ss. Gherman Pânteau⁴⁰.

11. Reacția lui Antonescu: „Dacă Pânteau ar fi militar activ, l-aș împușca fără judecată imediat“

Așa cum îi va povesti ulterior Alexandrina Cantacuzino lui Gherman Pânteau, la primirea și citirea acestui raport, mareșalul Ion Antonescu a avut o reacție de furie, spundu-i chiar doamnei: „Dacă Pânteau ar fi militar activ, l-aș împușca fără judecată imediat. Cum îndrăznește să-mi scrie mie un raport cu asemenea conținut?“⁴¹. Prințesa Cantacuzino, care se bucura de o oarecare influență asupra mareșalului, pe care îl ajutase în câteva ocazii în decursul vieții⁴², i-a explicat conducătorului statului că masacrele de la Odessa „le vom plăti foarte scump mai târziu și le va plăti nu numai el, ci și țara întreagă“⁴³, ceea ce, trebuie să recunoaștem, arată că interlocutoarea dovedea un acut spirit de premoniție, iar faptele ce s-au produs ulterior au confirmat cu prisosință acest lucru. După aceste explicații, mareșalul s-a mai liniștit și a întrebat-o pe Alexandrina Cantacuzino ce dorește Pânteau, în definitiv? „Pânteau vrea o anchetă obiectivă, – a spus d-na, – și dacă se va dovedi că raportul lui nu corespunde adevărului, mi-a declarat că primește să fie cât de aspru sancționat. Dar dacă se va dovedi contrariul, cere să fie sancționați exemplar cei ce te-au indus în eroare“⁴⁴. Pentru lămurirea faptelor, mareșalul Antonescu i-a ordonat subsecretarului de stat și șef al Jandarmeriei, Constantin Pichi Vasiliu să facă o anchetă discretă. Despre cel însărcinat cu ancheta, Pânteau povestește că „două zile nu a luat contact cu mine. În schimb, a avut grijă ca, prin organele lui, să terorizeze femeia, care anunțase pe generalul Glogojanu că clădirea a fost minată. Femeia, deși bătută și amenințată cu împușcarea, a rezistat și nu s-a pretat la ticăloșiile lui Pichi Vasiliu, care vroia să-și acopere jandarmii lui de crimele pe care le

⁴⁰ *Ibidem*; Cristian Troncotă, *loc.cit.*, p. 49; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 80.

⁴¹ Gherman Pânteau, *Triumful Dreptății. Procesul meu*, f.a., p. 19; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 80.

⁴² După război, prințesa Alexandrina Cantacuzino s-a sinucis, pentru a evita calvarul închisorilor regimului comunist din România.

⁴³ Gherman Pânteau, *op.cit.*, p. 19; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 80.

⁴⁴ *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 80-81.

săvârșise(ră) la Odessa⁴⁵. Într-o declarație dată ulterior Securității, Pântea arată că, după cele două zile în care Pichi Vasiliu n-a vrut să-l contacteze, făcând investigații „discrete“, a venit, totuși, la el și i-a spus că „cele scrise de mine mareșalului le-a verificat și sunt adevărate, dar evreii nu se mai pot aduce înapoi de la groapă; în schimb, mareșalul a înlocuit pe generalul împotriva căruia m-am plâns în scrisoare (generalul Nicolae Ghineraru, a cărui funcție de comandant al Diviziei 10 infanterie a încetat la data de 23 noiembrie 1942 – *n.n.*), trimițându-l pe front, iar mie mi-a respins demisia, ordonând să rămân pe loc, spunând că sunt mobilizat la lucru pe loc⁴⁶.

Ceva mai târziu, mareșalul Ion Antonescu a venit la Odessa și, aflând de la Pântea că femeia de naționalitate rusă care a anunțat minarea clădirii este în serviciul primăriei și știe limba franceză, și-a exprimat dorința să stea de vorbă cu ea. După conversație, Antonescu i-ar fi spus lui Pântea: „Militarii mei m-au mințit, am ordonat represalii nedrepte, așa este legea războiului⁴⁷. Imediat după acest dialog, Pântea a mers cu mareșalul în parcul Șevcenko, unde erau înmormântați cei omorâți în Comandamentul militar, în frunte cu generalul Glogojanu, iar Antonescu, dând onorul cuvenit în fața generalului Glogojanu, a spus cu voce tare: „Ai luptat pentru Odessa ca un erou și ai murit în Odessa ca un prost“. „De abia atunci – comentează Gherman Pântea – Antonescu și-a dat seama că toate nenorocirile de la Odessa se datoresc greșelii lui Glogojanu. Dar era târziu, căci pagina neagră pentru nația noastră era scrisă cu mult, mult sânge nevinovat⁴⁸.

12. Măsuri de refacere a orașului, cu sprijinul populației locale

Rămas, practic, fără voia sa, din ordin, în funcția de primar al Odesei, Gherman Pântea a întreprins o serie de măsuri adecvate pentru refacerea orașului și asigurarea existenței populației. Pentru a asigura hrana populației, a dat o ordonanță cu consimțământul guvernatorului, potrivit căreia populația se poate aproviziona, cu tot felul de alimente, în mod absolut liber în întreaga Transnistrie, iar guvernatorul, la rândul lui, a dat ordin prefectilor să asigure concursul necondiționat populației din Odessa pentru a se putea aproviziona în județele respective cu cele necesare traiului. Pe de altă parte, s-a dat libertatea populației din Transnistria să-și aducă bunurile lor alimentare la Odessa, unde nu erau prețuri maxime, pe care primarul nu le-a admis niciodată în Odessa. „Grație acestor măsuri și a libertății de

⁴⁵ *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 81.

⁴⁶ Apud Cristian Troncotă, *loc.cit.*, p. 48.

⁴⁷ Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 19; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 81.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 20; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 81.

aprovizionare – arăta Pântea – populația Odesei la Crăciun, adică peste 2 luni și ceva de la ocupare, era aprovizionată ca în timp normal. Mai aveam însă două chestiuni mari și grave: apa și lumina. Deși uzina de la Beleaevka era intactă, tuburile prin care venea apa de la Beleaevka, erau, ca măsuri strategice, distruse. Am depus eforturi supraomenești prin inginerii și lucrătorii localnici, am refăcut tuburile și, într-o lună și jumătate, am adus apa în oraș, aceasta fiind o adevărată salvare a nenorocitei populații, care 4 luni de zile a băut apă din puțuri și mare. Dar mai gravă ca toate era uzina electrică, care – cum am mai spus mai sus – a fost distrusă total la plecarea trupelor rusești din Odessa. Era gravă problema, pentru că, cu curent electric, funcționau morile, brutăriile, apa adusă de la Beleaevka la centrala Ciunka se distribuia în oraș cu curent electric etc. Într-un cuvânt, fără curent electric, viața era moartă, orașul era mort. Comandamentul militar avea mobilizați câțiva ingineri de seamă din țară. Ei primesc ordin să facă un raport asupra situației uzinei electrice. Raportul lor constata că totul este distrus și, fără mașini din Germania, nu se poate face absolut nimic, nici vorbă nu poate fi de curent electric în Odessa înainte de 6 luni. Aceasta însemna că populația Odesei trebuia să fie 6 luni fără pâine și fără apă⁴⁹. Însăpăimântat de această perspectivă sumbră, Pântea a luat hotărârea să convoace la o consfătuire la primărie pe inginerii ruși de la uzina electrică distrusă, în număr de circa 50-60, din rândul cărora, practic, era cel/cei care înfăptuise(ră), la ordinul comandanților din Armata Roșie aflată în retragere distrugerea efectivă a uzinei electrice. Fără îndoială, era o idee ingenioasă, practică și lipsită de prejudecăți, așa cum se va dovedi mai departe. El le-a spus acestora că „am grâu, dar nu pot face făină, că am apă, dar nu o pot aduce în oraș din cauza curentului electric care lipsea. I-am rugat să vorbească cu mine sincer și să-mi dea soluția cea mai practică și reală pentru a avea cât mai curând curent electric, pentru a putea face față situației grave și urgente. Am întrebat cine a distrus uzinele și, sculându-se în picioare un tânăr slăbănog, îmi răspunse cu voce tare: «Eu, inginerul Lisenko, fiind de serviciu în noaptea de 15/16 octombrie, am primit ordin de la Comandamentul militar rus și, în prezența unui ofițer de geniu, am distrus ambele uzine». M-am agățat de declarația inginerului care a distrus uzinele, și i-am spus pe un ton părintesc: «Poate d-ta, d-le inginer care ai distrus ambele uzine, vei putea aduna ceva din piesele aruncate și vei crea o cât de mică uzină ca să putem face față nevoilor urgente». El mi-a răspuns prompt și categoric: «Dacă ceilalți ingineri sunt de acord, eu vă promit că într-o lună de zile voi forma o uzină mică, de 10.000 kw, cu care veți face față tuturor nevoilor urgente ale orașului». «Pentru aceasta – adaugă

⁴⁹ *Ibidem*, p. 21; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 81..

inginerul – am nevoie de hrana întărită a scafandrilor, căci piesele cu care doresc eu să construiesc mica uzină sunt aruncate în apă». I-am declarat că îi voi da necondiționat tot ce îmi cere. Am cerut și părerea celorlalți ingineri și ei s-au declarat solidari cu soluția lui Lisenko, pe care ei mi l-au recomandat ca pe un om de mare ispravă. Impresionat și emoționat de întorsătura lucrurilor, am sărutat pe inginerul Lisenko și am declarat, în aplauzele celor prezenți, că de astăzi înainte Lisenko este numit de mine directorul uzinei electrice, cu mâini libere din partea mea⁵⁰.

13. Divergențe cu șefii militari

Hotărârea luată la ședința respectivă, Pântea nu a comunicat-o nici Comandamentului militar, generalului Ghineraru, nici guvernatorului Alexianu, de teama unor „intrigi sau a nereușitei operației, cu toată bunăvoința inginerilor ruși, căci eu îi priveam cu încredere, ca prieteni, nu ca dușmani, cum făcea Comandamentul militar. Le-am dat tot ce mi-au cerut, iar ei, ca să se țină de cuvânt, lucrau zi și noapte, evident schimbându-se echipele. Au pus atâta suflet, energie și devotament, că eu nu i-am uitat niciodată, cât am administrat Odessa și totdeauna i-am ajutat cu ce am putut. După trei săptămâni, Lisenko vine și îmi spune să facem proba. «Să facem probă, Lisenko, îi răspund eu bucuros, dar parcă a fost vorba de o lună». «Am luat o săptămână în plus, pentru a vă face această surpriză» – îmi răspunde inginerul bucuros. Am plecat la uzină, am făcut proba convenită, evident, reușită și am stabilit peste o săptămână inaugurarea uzinei electrice, a Universității, a Operei și a Catedralei, căci aveam curent electric. Uzina, de 10.000 kw, era destul de mare: în baza ei cu economii, puteau funcționa morile, brutăriile, puteam aduce apa de la Ciunka, în oraș puteau funcționa 50-60 de tramvaie pe zi. De asemenea, am dat curent electric la toate autoritățile și instituțiile de stat, precum și la o mare parte din populație. Era cel mai mare succes al administrației românești într-un timp record⁵¹.

În pofida atitudinii rezervate și chiar de neîncredere a Comandamentului militar (generalul Ghineraru se mai afla încă pe funcție) față de refacerea, de către inginerii ruși, într-un termen atât de scurt a uzinei electrice (în raportul inginerilor români prezentat Consiliului de Miniștri se spusese că Odessa nu poate avea curent electric într-o perioadă mai mică de 6 luni), în ziua de 23 noiembrie 1941 a avut loc solemnitatea de inaugurare a uzinei electrice într-un cadru „frumos și impunător“, în prezența guvernatorului

⁵⁰ *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 81-82.

⁵¹ *Ibidem*, p. 21-22; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 82-83.

Transnistriei, Gh. Alexianu. După cum povestește Gherman Pântea, „Corul muncitorilor a cântat superb slujba religioasă. Eu am mulțumit din inimă muncitorilor și inginerilor ruși. Apoi, am plecat la Catedrală, unde un sobor de preoți, în frunte cu un mitropolit, au făcut un serviciu religios înălțător, răspunsurile religioase fiind date de Corul Operei de la Odessa, într-o formă așa de frumoasă și înălțătoare, încât îți părea că plutești în ceruri. De la Catedrală ne-am dus la Universitate, unde erau adunați toți profesorii și studenții. Rugat de guvernator să le vorbesc în limba rusă, maternă, le-am spus că își vor face studiile în limba maternă și vor fi ajutați de către guvernământ, cât și de primărie, cu tot de ce vor avea nevoie. Au răspuns atât profesorii, cât și studenții, mulțumindu-ne pentru atitudinea noastră binevoitoare. După masă, la ora 5, s-a deschis cu mare festivitate Opera cu piesa «Boris Godunov», în roluri fiind artiștii Savcenko și Iugunova. Seara, la ora 9, primăria a oferit o masă în fostul restaurant Fanconi, lângă mare. La această masă au participat profesorii universității și studenții localnici, artiști și artiste de la Operă, muncitori și ingineri de la uzină, care ne-au ajutat efectiv într-un moment greu. Masa a fost așa de animată, încât se părea că ne cunoaștem de mult și ne stimăm reciproc. Am uitat să adaug că generalul Ghineraru și prefectul nu au intrat în nici un local care s-a inaugurat, dar la masa de seară ei au venit primii. Cu această ocazie, generalul german von Rotchih, în bătaie de joc, îi spunea comandantului militar al Odesei, generalul Ghineraru, «că lumea, nevăzându-l pe generalul român la Operă, era foarte îngrijorată de soarta lui». Comandantul Odesei, neînțelegând ironia neamțului, îi răspunde: «Sunt foarte ocupat, domnule general»⁵². Nu știm cât de „ocupat” era generalul N. Ghineraru în acele zile, dar sigur era... preocupat de iminenta lui înlocuire din funcție, ca urmare a raportului înaintat de primarul Gherman Pântea mareșalului Ion Antonescu și a verificărilor ulterioare făcute de șeful Jandarmeriei, gen. C. Pichi Vasiliu. De altfel, imediat după această festivitate, generalul Ghineraru și prefectul de poliție Dumitrescu au fost înlocuiți din funcții de către mareșalul Antonescu.

14. Odessa începe să ia altă înfățișare

Odată cu inaugurarea, la 23 noiembrie 1941, a micii uzine electrice, orașul Odessa a început să ia o cu totul altă înfățișare. Cu concursul armatei și al populației s-a reușit curățirea orașului de baricade, care, „pe lângă faptul că încurcau circulația, făceau o impresie detestabilă. După 25 noiembrie, circulau pe toate liniile 50-60 de tramvaie, care, evident, dădeau

⁵² *Ibidem*, p. 23-24; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 83-84.

orașului un aspect mai vioi, mai civilizată. Morile și brutăriile lucrau din plin, mai mult noaptea, căci ziua curentul electric era folosit de tramvaie și alte instituții și întreprinderi, care lucrau numai ziua. La Crăciun și Anul Nou 1942, adică după 2 ani și jumătate, după ocuparea Odesei, viața era aproape normală. Piețele alimentare erau foarte bogate. Odessa începuse o viață nouă, plină de avânt, în toate direcțiile. Se părea că am terminat cu zilele negre și vin zilele mai frumoase, mai senine. Dar amarnic ne-am înșelat. Comandamentul militar stătea de veghe ca o nouă tulburare să cuprindă nenorocita populație evreiească din Odessa⁵³.

Noul comandant militar al Odesei, generalul Tiberiu Petrescu, cere mareșalului Antonescu imediată și totală evacuare a populației evreiești din Odessa. Mareșalul solicită în scris opinia guvernatorului Transnistriei. La rândul lui, acesta trimite adresa primarului general al orașului, în care i se cereau explicații inclusiv în legătură cu faptul că a instalat în funcții „persoane dubioase din punct de vedere național“. Printr-un raport datat la 3 decembrie 1941, Gherman Pântea răspunde și arată următoarele: „1. Nu este adevărat că am adus funcționari din Basarabia, dubioși din punct de vedere național. Funcționarii din Basarabia nu au făcut nici un fel de politică, sunt persoane cunoscute de mine, au făcut serviciul sub trei primăriate ale mele din Chișinău, sunt buni români și conștiincioși funcționari. Calitatea lor mare este că cunosc limba rusă și se pot înțelege perfect cu populația locală. 2. Este adevărat că marea majoritate a funcționarilor primăriei Odessa sunt localnici și au fost comuniști, dar cum putea să fie altfel, dacă Statul Sovietic în structura lui a fost timp de 25 ani comunist. Funcționarii localnici sunt de o disciplină și o moralitate excepțională și ar putea servi ca exemplu pentru mulți funcționari veniți din țară. 3. Este adevărat că corespondența între conducerea primăriei și populația locală se face în limba rusă: corespondența însă între primărie și autoritățile românești se face în limba română. Dacă am introduce limba română și la populația locală, ne-ar trebui mii de funcționari români, care ar fi plătiți cu trei salarii, iar rezultatul ar fi hotărât negativ, căci populația locală nu cunoaște limba română și nici nu o poate învăța peste noapte, cum preconizează unii românizatori grăbiți. 4. Nu este adevărat că populația locală se agită. Dimpotrivă, ea s-a pus pe lucru, pe muncă, în toate domeniile, participând efectiv la refacerea Odesei. Invenția cu agitația populației evreiești este pusă la cale de diferite organe secrete ale statului, care au tot interesul să tulbure apele pentru a-și justifica existența și fondurile cheltuite. De aceea, aceste organe vorbesc de pericolul comunist, care amenință Odessa, de catacombe pline de comuniști, evrei etc. Toate aceste organe afirmă că

⁵³ *Ibidem*, p. 24; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 84.

și-au făcut datoria, prevenind pe Dl. Mareșal de pericolul din Odessa și sugerându-i în același timp ideea evacuării imediate a tuturor evreilor din oraș. Dacă acest lucru s-ar realiza acum în toiu iernii, ar fi o adevărată nenorocire⁵⁴.

Reluând elemente din raportul trimis mai înainte mareșalului Antonescu, primarul general al Odesei îl asigură pe guvernator că „Port și eu o răspundere în situația pe care o am, cunosc bine populația, căci cunoscând limba rusă, vorbesc cu această populație în limba maternă și afirm pe conștiință, că în Odessa este perfectă liniște, că toată lumea, inclusiv evreii, s-au pus pe muncă, mai cu seamă în domeniul economic, și nimeni nu se gândește la comploturi și răzvrătiri⁵⁵. În concluzie, primarul general îl ruga pe guvernator să dispună o serioasă verificare a afirmațiilor sale și „dacă ele se vor dovedi neadevărate, primesc să fiu cât de aspru sancționat, dar, dacă se vor dovedi adevărate, vă rog respectuos să fie sancționați exemplar cei care informează tendențios Președintele Consiliului de Miniștri, fiindcă, fără sancționarea calomniatorilor, noi pierdem curajul și nu ne putem îndeplini misiunea atât de grea și delicată încredințată nouă⁵⁶.

Raportul primarului general Gherman Pântea a fost transmis, pe cale ierarhică, mareșalului Ion Antonescu, de către generalul Tiberiu Petrescu. Într-un raport separat, acesta a menționat însă că el se așteaptă la o debarcare a sovieticilor dinspre Crimeea, iar în cazul acesta rolul evreilor va fi „dezastruos pentru armată“. În această situație, mareșalul Antonescu dispune ca guvernatorul să dea imediat o ordonanță pentru evacuarea totală a populației evreiești. Guvernatorul se conformează și dă ordonanța nr. 35, care se pune în aplicare la 10 ianuarie 1942. Gherman Pântea nu a făcut parte din Comisia de evacuare, în schimb a luat măsuri pentru apărarea populației evreiești nedreptățite, iar la 20 ianuarie 1942, a trimis guvernatorului un raport în care arăta următoarele: „La cererea Comandamentului militar al Odesei, dl. Mareșal Antonescu prin Dvs. a ordonat totala evacuare a evreilor din Odessa, prin ordonanța nr. 35, care reglementează evacuarea și care are putere de Decret-Lege. V-am raportat atât verbal, cât și în scris, că această evacuare este nedreaptă și neumană, iar ea, făcută acum în toiu iernii, devine de-a dreptul barbară. Cu data de 3 decembrie 1941, v-am raportat în scris că populația evreiască a Odesei nu prezintă nici un fel de pericol pentru siguranța Odesei, ba din contra,

⁵⁴ A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 5, f. 37; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 84.

⁵⁵ *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 84.

⁵⁶ *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 84.

că ea s-a pus pe lucru, pe muncă, pentru refacerea orașului și nimeni nu se gândește la comploturi și răzvrătiri. Știu că autorii acestei nenorocite evacuări sunt generalul Tiberiu Petrescu, comandantul Militar al Odesei, și cei doi conducători ai serviciilor secrete: cpt. Neșțianu, de pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, și cpt. Păunescu de pe lângă Marele Stat Major, căci ei au informat în mod tendențios pe dl. Mareșal Antonescu cu știri fanteziste, afirmând, printre altele, că Odessa este amenințată în fiecare zi cu o debarcare sovietică din Crimeea și că în cazul acesta rolul evreilor va fi dezastruos⁵⁷. Este sigur faptul că, la Odessa și în împrejurimi exista o puternică mișcare de partizani. Dar deportarea unei întregi comunități etnice, în plină iarnă, nu era de natură să soluționeze o problemă de ordin militar, ca să nu mai vorbim de considerentele de ordin umanitar, etico-moral și juridic pe care le presupunea acest lucru.

15. Ultima încercare de a salva ceea ce se mai poate salva

Conștient pe deplin de aceste aspecte, Gherman Pântea făcea totuși „ultima încercare de a salva ceea ce se mai poate salva. De aceea, mă adresez Dvs. nu numai ca guvernator, ci și ca om și vă rog, cu toată căldura, ca pe răspunderea Dvs. personală să scutiți de evacuare cel puțin următoarele trei categorii de cetățeni evrei: 1. circa 1.000 de familii de evrei caraimi⁵⁸; 2. meseriașii evrei de toate categoriile și 3. corpul didactic evreiesc de toate gradele⁵⁹. Pentru aceasta, Gherman Pântea dădea următoarea explicație: „I. Evreii caraimi au păstrat din obiceiurile și tradițiile evreiești numai sâmbăta. Atât populația creștină, cât și cea evreiască îi consideră creștini, de aceea scutirea lor apare ca o măsură dreaptă. II. Meseriașii evrei de toate categoriile sunt necesari pentru lucrările de refacere a orașului. Ei sunt buni și pricepuți meseriași și evacuarea lor ar lăsa un gol însemnat, căci numărul lor este destul de mare. III. Rămânerea în oraș a corpului didactic ar fi un gest de consacrare a elementului cultural local. Scutirea acestor trei categorii de cetățeni evrei va produce o mare satisfacție în opinia publică creștină a orașului, va liniști și calma spiritele, căci populația creștină a orașului, după 25 ani de regim comunist, în care răstimp concepțiile antisemite au dispărut, nu vede cu ochi buni această discriminare rasială. Dacă Dvs. veți

⁵⁷ *Ibidem*, f. 38; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 85.

⁵⁸ Caraimii sunt evreii de rit iudaic, care nu acceptă Talmudul, ci numai Tora (Vezi pe larg Boris Marian, *După 4000 de Ani*, Editura Ideea Europeană, noiembrie 2008, în www.survivors-romania.org/.../dupa_4000_de_ani.htm, p. 1).

⁵⁹ A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 5, f. 38; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 85.

fi de acord cu aceasta, vă rugăm să ordonați telegrafic organelor în drept să execute această hotărâre a Dvs.⁶⁰.

Pentru a descifra mai bine atitudinea rațională și plină de înțelegere a lui Gherman Pântea față de comunitatea evreiască, în general, în contrast cu a multora dintre diriguitorii de atunci ai țării, în special militari, trebuie menționat faptul că primarul general al Odesei era el însuși originar dintr-un sat din preajma Bălților, oraș cu o populație majoritară evreiască. Încă din copilărie, Gherman Pântea cunoscuse numeroși membri ai acestei etnii, dându-și seama că ei reprezintă o populație foarte unită și cu abilități deosebite, îndeosebi în domeniul comerțului. Această calitate a evreilor el a încurajat-o în timpul celor trei mandate de primar al Chișinăului, dar a încercat s-o folosească și în împrejurările, ce-i drept mult mai complicate, din perioada cât a funcționat ca primar general al Odesei. Era vorba, pe fond, și de o abordare pragmatică, ținând cont de faptul că, în condițiile de război, la Odessa se instalase foametea și lipsurile de tot felul, iar el vedea posibilitatea ca, prin intermediul evreilor, să se poată organiza mai bine comerțul și să se salveze, astfel, populația orașului. O bună parte dintre evrei o formau meșteșugarii, categorie deosebit de importantă care are nevoie de servicii: croitor, frizer, cizmar, farmacist etc. Din această perspectivă, el a înțeles perfect că, mai ales în cazul special al Odesei, oraș portuar cu tradiții specifice și unde circa o treime din populație era de origine evreiască, nu va putea restabili viața normală fără păstrarea acestei clase de mijloc, care întreține viața localității. Din aceste considerente, atât raportul sus-menționat adresat guvernatorului Transnistriei, cât și altele similare, care pledau împotriva masacrării evreilor, erau argumentate tocmai prin utilitatea pe care o prezintă comunitatea evreilor din Odessa. Din păcate, el nu a reușit să convingă autoritățile militare că pedepsirea unor oameni nevinovați nu este o faptă demnă de niște militari.

Guvernatorul Transnistriei a cerut avizul comandantului militar, care a răspuns că admiterea raportului primarului general înseamnă că, de fapt, toată populația evreiască din Odessa va rămâne pe loc, ceea ce el nu poate admite sub nici o formă. Dar, ca excepție, este de acord ca evreii caraimi să rămână în Odessa. În felul acesta, au fost salvate de la moarte circa 5.000 de suflete. Desigur că nici o debarcare din Crimeea nu a avut loc, cum prevesteau „marii comandanți“, în schimb evacuarea a fost „o adevărată rușine, căci iarna anului 1942, fiind foarte grea, lumea murea de frig pe drum“⁶¹. În pofida unor încercări – ce-i drept timide – făcute și de guvernatorul Gh. Alexianu de a nu se aplica măsura preconizată, planul a

⁶⁰ *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 85.

⁶¹ *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 85-86.

fost până la urmă executat. Cazul Odessa a rămas, astfel, ca un exemplu în care lipsa de experiență militară, neprevăzutul și ura irațională conlucrau la scrierea unor pagini de tragedie umană. Mărturisirile lui Gherman Pântea conțin, de aceea, multe învățăminte valabile și pentru oamenii politici de azi.

16. Echipa lui Pântea la Odessa

Ca primar general al Odesei, Gherman Pântea și-a format o echipă constituită din primarii de sectoare Vladimir Chiorescu (sectorul economic), Elefterie Sinicliu (sectorul întreprinderilor orășenești) și Constantin Vidrașcu (sectorul cultural și al bunurilor orășenești) din țară, Mihail Zaevoșin (sectorul sanitar și al înregistrării actelor de stare civilă) și Vladimir Cundert (sectorul tehnic) din Odessa, iar ca secretar general a fost numit Alexandru Costinescu. Primarii de sectoare aveau competențe atribuite pe criteriul unor domenii ale vieții social-economice și culturale, iar nu pe cel teritorial, ținându-se seama de necesitatea coordonării unitare a întregii vieți a urbei în condiții speciale de război. Pe același criteriu au fost constituite 18 direcții împărțite între primarii de sectoare pe domenii de specialitate, iar nu din punct de vedere teritorial, tocmai pentru a asigura conducerea unitară de către primarul general a întregii activități a localității. Primarii de sectoare au fost aleși pe criteriul competenței, având un argument hotărâtor faptul că erau buni cunoscători ai limbii ruse și puteau avea o bună comunicare cu populația locală. „Lor le datorez în mare parte înflorirea și înălțarea Odesei – menționează Gherman Pântea în amintirile/declarațiile sale. Am avut, este drept, și ajutorul neprecupețit al 12.600 funcționari, din care 40 erau din țară și aceia din Basarabia, care cunoșteau la perfecție limba rusă. Funcționarii veniți din țară erau elemente bine pregătite, corecte și au făcut cinste țării la Odessa. Secretarul general Costinescu Alexandru, vechi secretar general la primăria Chișinău, un om cu multă experiență administrativă, coordona de minune toate direcțiile și mi-a fost de mare ajutor, în toate problemele, care, la o primărie cu un personal așa de mare, se iveau atât de des. Direcțiile industriei și aprovizionării au reparat și refăcut circa 200 de fabrici, unde, pe lângă hrana populației și a frontului, și-au găsit de lucru peste 150.000 de muncitori. Acest sector economic a ajuns la apogeul înfloririi lui în anul 1943 și era condus de omul cu multă putere de muncă și bogată experiență economică, Chiorescu Vladimir, extrem de sever, dar drept. Sinicliu Elefterie a condus direcțiile uzinei electrice, uzinei de apă, a tramvaielor și direcția viilor și a grădinilor exclusiv cu elemente locale, dovedind o putere de muncă și o pricepere

excepțională, căci la direcțiile lui Sinicliu totul a fost distrus și totul a fost refăcut. Merită în mod special de subliniat că Sinicliu la direcția viilor și a grădinilor a creat câteva parcuri noi, foarte frumoase, care erau o podoabă a Odesei, provocând admirația publicului local. În mod special, se releva parcul în stil «englezesc» de lângă port și scările care duceau la port. Pe acest loc, până atunci, se cărau gunoaiile din oraș. Direcțiile imobilelor, ale inventarierii, culturii și contenciosului au fost conduse de primarul de sector Vidrașcu Constantin, unde a pus mult suflet, pricepere și energie pentru refecarea clădirilor distruse sau deteriorate. Toate au fost refăcute, reparate sau clădite din nou. Am cheltuit multe milioane de mărci pentru refacerea clădirilor. Toate chiriile încasate mergeau la reparația clădirilor. Peste 20.000 de oameni au lucrat zilnic aproape 2 ani pe diferite șantiere ale orașului Odessa. Un rol destul de însemnat a avut direcția ocrotirilor sociale, unde erau diferite orfelinate, cămine de bătrâni. Oficial, această direcție era sub conducerea mea, dar sufletul, motorul acestei direcții era soția mea, înconjurată de doamne venite din țară și localnice. Această direcție făcea impresia unui minister. Toată ziua forfotea lumea necăjită la această direcție, unde era primită cu drag și ajutată din inimă cu tot ce se putea. De altmintrelea, direcția dispunea de fonduri suficiente pentru ajutorarea necăjiților. Dar cea mai însemnată, cea mai importantă operă a direcției ocrotirilor sociale a fost înființarea a două cantine uriașe, unde se hrăneau zilnic gratuit circa 10.000 de bătrâni și copii. Era o priveliște foarte impresionantă, când copilașii luau masa, iar eu veneam câteodată să controlez meniul. Ei se sculau în picioare, îmi cântau «Mulți ani», apoi alergau ca furnicile să-mi sărute mâna, căci ei spuneau că eu sunt părintele lor. Direcția sanitară era condusă de primarul de sector Zaevloșin Mihail, decanul Facultății de medicină de la Odessa. Acest profesor universitar se bucura de simpatia generală a colegilor de la Universitate și a întregii Populații. El conducea direcția sanitară cu tot prestigiul și autoritatea de care se bucura. Primarul care avea sub supravegherea sa direcția tehnică era rectorul Institutului, Cundert Vladimir. El era un profesor vechi, cu excepțională experiență tehnică, bucurându-se de simpatia populației Odesei, care îl cunoștea de ani de zile și îi aprecia munca și priceperea lui pe terenul tehnic. Direcția finanțelor era la început sub conducerea lui Chiorescu Vladimir, dar extrem de ocupat, căci devenise și director general al direcției alimentare din Transnistria, am fost nevoit să iau sub conducerea mea această direcție. Mi-a fost foarte greu, dar am avut norocul de a avea ca director al finanțelor un funcționar din țară, cu excepționale însușiri și anume pe Leonid Bandac, care m-a ajutat din plin, căci își iubea meseria

lui până la sacrificiu. Am avut un mare regret, că om tânăr, acest element de elită a murit de un cancer nemilos⁶².

Veniturile primăriei Odessa erau asigurate din trei surse: 1. chiria pe clădiri; 2. venituri din întreprinderi și fabrici; 3. autoimpunerea, care era cel mai însemnat al bugetului primăriei Odessa. La început au fost date în mod gratuit celor ce voiau să facă comerț sau industrie localuri, resurse de apă, curent electric, cu obligația contractuală ca atunci când vor avea venituri să-și plătească chiria, apa lumina, dar să plătească în mod benevol și un impozit în măsura posibilității și dorinței lor. În aceste condiții, comerțul și industria au luat un avânt deosebit, astfel încât în anul 1943 existau la Odessa 10.0000 de întreprinderi comerciale și industriale, care plăteau nu numai chiria, apa și lumina, dar se autoimpuneau singure la sume așa de însemnate, încât bugetul primăriei Odessa, din anul 1943/44, era de 170 milioane mărci, adică 10 miliarde și 200 milioane lei⁶³. O grijă deosebită manifesta primarul general al Odesssei față de populația săracă a orașului. „În condițiile de război când au loc lupte hotărâte cu dușmanul omenirii – bolșevismul – arăta Gherman Pântea într-un apel adresat populației orașului, la 19 martie 1943 – când popoarele europene varsă sângele fiilor lor buni pe câmpurile largi de luptă, iar statele au mari cheltuieli pentru continuarea războiului până la victoria definitivă, cheltuieli în care populația Transnistriei participă în cea mai neînsemnată măsură – acordarea de ajutor populației sărace a orașului nostru este o datorie morală a fiecărui cetățean cinstit și conștient⁶⁴.

17. Activitatea primarului general al Odesssei nu era privită cu ochi buni de S.S.I.

Cu toate acestea, activitatea primarului general al Odesssei nu era privită în termeni prea favorabili de serviciul special de informații român din acea vreme. Într-o notă a S.S.I. din 10 aprilie 1942, se spunea, între altele, că „După recuperarea Basarabiei, Gherman Pântea spera să devină Guvernator al acestei provincii, însă nu a reușit să fie numit decât primar al orașului Odessa, unde se ocupa cu diferite afaceri personale cu scopul de a se îmbogăți. Astfel, vechii săi colaboratori Valent Hinculov, Gobjilă,

⁶² Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 31-32; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 87-88.

⁶³ *Ibidem*, p. 32; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 88.

⁶⁴ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, p. 190. Extras din apelul lui Gherman Pântea către populația orașului Odessa, publicat în ziarul „Molva“ din 19 martie 1943 și păstrat în arhiva Regiunii Odessa. Traducere din limba rusă: Cpt. Visner Jura.

Pesihonov, Sibirschi azi Constantinescu, toți funcționari la primăria Odessa, înarmați cu ordine de serviciu semnate de Gherman Pântea, fac naveta între Odessa și București, unde transportă diverse obiecte de valoare pe care le vând pe prețuri de speculă⁶⁵. „Tot prin intermediul acestora – se arăta în Nota S.S.I. – Pântea menține legătura cu maiorul în rezervă C. Pascu și comerciantul Kovalschi din Chișinău, cu ajutorul cărora procură prin inspectorul Clichici de la I.N.C.O.P. diverse alimente de primă necesitate pe care le transportă la Odessa cu ajutorul primăriei spre a le specula. Datorită relațiilor și intervențiilor lui Gherman Pântea, acesta a reușit să numească în postul de director al presei pe lângă Primăria Municipiului Odessa pe un oarecare Vajinschi, originar din Chișinău și care în timpul ocupației sovietice a rămas intenționat în Basarabia unde a activat sub regimul comunist⁶⁶.

Referitor la aspectele semnalate de S.S.I., trebuie să amintim și un aspect destul de controversat și încă neelucidat pe deplin, cu privire la funcționarea „Serviciului de capturi Odessa“ (denumire prescurtată „Scod“), organizație militară înființată în decembrie 1942, având în frunte pe generalul inginer Vasiliu-Perju. Pe baza unui Jurnal al Consiliului de Miniștri, „foarte echivoc și încurcat“, generalul Vasiliu – așa cum va arăta Gherman Pântea – a declarat „toate bunurile primăriei capturi de război: morile, brutăriile, spitalele, tramvaiele etc., adică, de fapt, desființa administrația civilă⁶⁷. Conform ordinului respectiv, Jandarmeria a luat măsuri pentru a încărca în vagoane 10 troleibuze noi, pe care le avea Odessa cu titlu experimental, și le-a trimis la Craiova, fieful politic al generalului C. Pichi Vasiliu, șeful instituției menționate. „Am protestat împotriva acestui abuz – va declara Pântea – dar generalul Vasiliu-Perju mi-a spus că «noi am vărsat atâta sânge că trebuie să ne despăgubim» și el a mai programat 150 de tramvaie pe care le va trimite în diferite orașe din țară. Cu toate argumentele mele că ne facem de râsul lumii, cărând tramvaiele și șinele de la tramvaie în țară, generalul și-a pus programul în aplicare și a trimis câte 10 tramvaie la Constanța, Arad, Brăila. Considerând că acest procedeu ne compromite în fața populației de la Odessa, am trimis un raport mareșalului Antonescu, în care îl rugam să înceteze această batjocură. În urma acestui raport, mareșalul a venit la Odessa personal și, după discuții contradictorii, mi-a dat dreptate mie. De la această dată, toate bunurile primăriei au revenit primăriei, iar eu nu am mai avut nici un fel de conflict de atribuție cu militarii până la plecarea mea de la Odessa⁶⁸.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 388. Nota S.S.I. din 10 aprilie 1942.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 28; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 86.

⁶⁸ *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 86.

18. Sărbătorirea a doi ani de administrație românească la Odessa

La 16 octombrie 1943 s-au sărbătorit cei doi ani de administrație românească la Odessa. „Cine a fost la această măreață sărbătoare – arată Gherman Pântea – a putut vedea recunoștința unei populații străine față de administrația românească. Pretutindeni, în piețe publice, în instituții, în cinematografe, la Operă, Universități, populația manifesta pentru administrația românească. Atunci am înțeles că munca, truda mea nu au fost în zadar și mi s-au umplut inima și sufletul de bucurie și mândrie. La această dată, adică după 2 ani de administrație românească, orașul era refăcut, fabricile funcționau ca în timp normal cu maximum de randament, piețele alimentare erau nemaipomenit de bogate, toată populația avea mijloace de existență suficiente, lucrând și alegându-și meseria pe care o dorea și îi plăcea. O mai mare parte din populație făcea negustorie, mai mare sau mai mică, căci, cum am mai spus, comerțul era liber. O parte din populație erau funcționari la diferite uzine, circa 13.000 erau funcționari la primăria orașului și marea masă de muncitori și lucrători, circa 150.000, lucrau la cele 2000 fabrici refăcute. Dar pentru ca nimeni, absolut nimeni, să nu rămână fără lucru, aveam pe șantiere, precum am mai spus, la diferite lucrări edilitare, zilnic 20.000 de muncitori, care își câștigau pâinea în mod onorabil. Toți care lucrau și erau salariați, aveau mari înlesniri de tot felul. Am deschis magazine mari, unde se găseau de toate, și muncitorii și lucrătorii de la diferite instituții se aprovizionau cu prețuri mici. Bugetul primăriei crescuse așa de vertiginos, încât îmi puteam permite libertatea să dau o viață îndestulătoare, îmbelșugată celor ce muncesc, căci cu ei refăcusem Odessa și o făcusem și frumoasă, și bogată⁶⁹. Cu prilejul împlinirii a doi ani de ocupație românească a orașului Odessa, primarul general Gherman Pântea a adresat și un apel către populația orașului, care a fost publicat în ziarul „Molva“ din 16 octombrie 1943 și s-a păstrat în arhiva regiunii Odessa. După ce expunea succint rezultatele obținute în cei doi ani de activitate ca edil al orașului, Gherman Pântea își exprima speranța că „Intrând în al 3-lea an de conducere a orașului Odessa, consider că e de datoria mea directă de a mulțumi întregii populații a orașului pentru loialitatea față de autoritățile române și pentru contribuția și sprijinul larg care a acordat-o acestor autorități. Eu din nou asigur populația orașului că atât d-l guvernator al Transnistriei, prof. Gheorghe Alexianu, cât și eu personal, suntem cuprinși de cele mai sincere dorințe de a ajuta populația pașnică în aceste vremuri grele⁷⁰”.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 33; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 89.

⁷⁰ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, p. 186-187. Extras din Apelul d-lui

La sfârșitul anului 1943, Odessa luase o dezvoltare considerabilă din punct de vedere economic, astfel încât nu mai ajungea mâna de lucru, ceea ce l-a determinat pe primarul general, Gherman Pânteș, să apeleze la căpitanul Gheață, comandantul garnizoanei de la Varvarovka, localitate de la granița cu Ucraina, să permită ca noaptea muncitori ucraineni să vină la Odessa să lucreze, ținând cont și de faptul că acolo era o stare de lucruri atât de precară, încât populația, pur și simplu murea de foame din cauza administrației hitleriste, care nu urmărea colaborarea cu populația locală, ci, din contra exterminarea ei. Ca urmare a acestei înțelegeri, timp de o lună de zile, circa 50.000 de muncitori de tot felul au mers la Odessa, unde au fost ajutați și angajați în diferite întreprinderi.

Nici problemele învățământului și educației nu au fost neglijate pe timpul mandatului de primar general al lui Gherman Pânteș la Odessa. Pentru cei 7.000 de studenți ai Universității din localitate au fost create cămine spațioase, au fost înființate cantine și li s-a acordat sprijin bănesc pentru procurarea de cărți, haine, aspect deosebit de relevant din punct de vedere umanitar, ținând cont de faptul că părinții acestor tineri erau plecați cu armatele, iar ei rămăseseră pe cont propriu, adică fără nici un sprijin. Când vizita Universitatea, studenții îl înconjurau pe primarul general cu drag și îi spuneau „Naș papașă“, adică „părintele lor, căci ei, într-adevăr, îmi erau dragi și eu îi ajutam ca un adevărat părinte în toate împrejurările“⁷¹.

Cu ocazia aniversării celor doi ani de administrație românească la Odessa, a fost realizat și un mare album cu fotografii reprezentând evenimentele mai importante ale vieții orașului, vizitele unor înalți demnitari români și germani, edificiile refăcute în perioada respectivă ș.a.⁷².

19. Conflictul cu generalul Potopeanu

În condițiile schimbărilor intervenite în raportul de forțe din cursul războiului, între armatele celui de-Al Treilea Reich și ale aliaților săi și cele ale U.R.S.S., din cauza apropierii frontului, la 24 ianuarie 1944, guvernământul Transnistriei a fost desființat și locul lui l-a luat „Comandamentul militar dintre Bug și Nistru“.

La venirea la Odessa a primar general Gherman Pânteș către populația orașului Odessa. Semnat pt. conformitate: Anchetator prim al Comitetul Securității Statului din Ucraina: Lt. Major Sevciuc. Traducere din limba rusă: Cpt. Vișner Jura.

⁷¹ Gherman Pânteș, *op.cit.*, p. 34; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 89.

⁷² Din cele relatate autorului volumului de față, de către Doamna Mioara Pânteș, nora lui Gherman Pânteș, rezultă că albumul respectiv a fost editat doar în trei exemplare: unul pentru Adolf Hitler, altul pentru Mareșalul Ion Antonescu, iar cel de-al treilea pentru primarul general al Odesei, Gherman Pânteș.

noului guvernator militar, generalul Gheorghe Potopeanu, Gherman Pântea și-a prezentat imediat demisia din funcția de primar general, motivând, în mod justificat, prin faptul că dacă se apropie frontul întreaga administrație trebuie să fie militară. Deși Potopeanu personal chiar dorea înlocuirea lui Pântea, aceasta nu s-a produs, deoarece a fost respinsă de mareșalul Antonescu pe motivul că „Odessa nu merge fără Gherman Pântea, mai cu seamă acum, când noi trebuie să plecăm de aici”⁷³.

În tumultul evenimentelor produse atunci, Potopeanu a comis o „greșeală enormă de ordin administrativ și politic”, având grave consecințe asupra situației României în perioada imediat postbelică, mai ales în ceea ce privește discuțiile pentru armistițiul și negocierile de pace, precum și soarta persoanelor din conducerea statului, implicate în conducerea războiului, alături de cel de-Al Treilea Reich, împotriva U.R.S.S. Deși, de acord cu fostul guvernator al Transnistriei, se hotărâse ca, la retragerea armatei și administrației românești din Odessa, toate bunurile și instituțiile rusești să fie predate cu procese-verbale în regulă unui comitet din localnici, compus din 5-10 persoane, care ar fi urmat să răspundă, astfel, în fața autorităților sovietice pentru bunurile primite, Potopeanu a modificat acest plan, ordonând ca toate bunurile rusești să se predea armatei germane. „Când eu i-am atras atenția la o ședință a consiliului de directori, în mod cu totul cuviincios – va declara Gherman Pântea – că armatele rusești se află la Nikolaev, distanță de 120 km de Odessa, și este mai bine să predăm bunurile sovietice rușilor, generalul Potopeanu mi-a răspuns pe un ton foarte arogant că el are capul lui, experiența lui și nu primește sfaturi de la subalterni, adăugând mândru că el vrea să aibă țidula de la nemți de predare și restul nu îl interesează. Potopeanu a rămas cu țidulele nemților, iar țara a plătit miliarde, căci nemții, punând mâna pe bunurile sovietice, o parte le-au trimis în Germania, iar la o parte, pur și simplu, le-a dat foc la Odessa”⁷⁴.

20. Plecarea de la Odessa

„La 20 martie 1944 – arată Pântea, în continuare – am predat toate bunurile primăriei unui general german, care, nebucurându-se de simpatia și încrederea populației, la câteva zile după luarea în primire a primăriei, a fost omorât de populație, în dimineața zilei de 30 martie, pe strada Deribas, căci piețele alimentare deveniseră goale, iar populația murea de foame. Am dorit să părăsesc Odessa fără zgomot. Dar duminică, 19 martie, m-am trezit cu delegați de la diferite întreprinderi și instituții, care m-au rugat să merg

⁷³ Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 34; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 90.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 34-35; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 90.

la instituțiile lor și să-mi iau rămas-bun de la ei. Nu am putut și nu am avut dreptul să refuz delicatețea acestor oameni, care au fost colaboratorii mei doi ani și jumătate în cea mai perfectă armonie. Muncitorii s-au adunat cu miile în curțile respective ale instituțiilor lor și, luând cuvântul, mi-au mulțumit pentru modul cum m-am purtat și pentru ajutorul pe care l-am dat. În momentul când îmi luam rămas-bun de la uzina electrică, a venit o delegație de studenți și profesori universitari și m-au rugat insistent să merg să-mi iau rămas-bun și de la ei, mai cu seamă, că Universitatea era în drumul meu de înapoiere. Am primit această invitație, sosind la Universitate, am găsit mii de studenți și profesori adunați în marea aulă a Universității. Au luat cuvântul profesorii și studenții și mi-au mulțumit călduros pentru că le-am înființat cămine, le-am creat cantine și i-am ajutat în toate momentele grele pentru ei, adăugând că orice se va întâmpla, ei niciodată nu vor uita grija părintească ce le-am purtat-o cât am condus Odessa. Emoționat profund de sentimentele arătate, am mulțumit acestei elite universitare, dar în acest moment am fost ridicat pe brațe de studenți, în uralele entuziaste ale mulțimii, am fost condus până în stradă la mașina mea, pe care studentele au acoperit-o cu flori. Așa s-a despărțit muncitorimea și intelectualitatea de la Odessa de acel care, în mod cinstit și loial, i-a administrat timp de doi ani și jumătate și pentru care a pus tot sufletul, toată dragostea sa, spre a-i face mulțumiți și fericiți. Așa am înțeles eu rolul meu de conducător al unui mare oraș și port străin, trimis acolo de împrejurări de război, lăsând urme de gospodar apreciat și amintiri frumoase populației Odessei, care nu le-a uitat nici mai târziu, căci în nenorocirea mea, care a urmat de la plecarea mea de la Odessa, marii demnitari ruși mi-au dat referințe excepțional de frumoase...⁷⁵.

21. Problema achiziționării unor bunuri

În timpul cât s-a aflat la Odessa, Gherman Pântea a achiziționat diverse obiecte casnice și de mobilier pe care le-a trimis în țară și pe care, conform Decretului lege din 8 noiembrie 1944 le-a predat în bună stare. Mai târziu în timpul regimului comunist, când Gherman Pântea se afla sub supravegherea organelor de Securitate, despre faptele de „corupție“ ale fostului primar general al Odessei vor relata diverse surse. În marea lor parte, afirmațiile acestora sunt greu de probat, iar altele, au fost reale doar în parte, conținând și multe exagerări, din motive lesne de înțeles. „Nu-l plâng eu pe Gherman Pântea – afirma sursa «Vlaicu», la 20 noiembrie 1959. Cât a fost primar general la Odessa, cele mai bune lucruri de la «Consignația», pe care

⁷⁵ *Ibidem*, p. 34-35; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 90-91.

el a înființat-o acolo, reveneau pe prețuri foarte convenabile primarului general. Apoi toate vinurile care s-au vândut și s-au consumat la Odessa între anii 1941-1944, toate s-au vândut cu emblema viei lui Pântea, deși în realitate erau din toate părțile Basarabiei, și din toate viile. S-au vândut cantități enorme și s-au făcut bani grei. Pântea cu via lui de 15 hectare de la Chișinău, n-ar fi putut să acopere cantitățile ce se consumau la Odessa. El a fost un om deștept, a lucrat în permanență cu evreii, chiar când era pe la Chișinău primar general și președinte al camerei de comerț făcea tot felul de tranzacții cu evreii, din care câștiga bani foarte mulți. Îmi spunea că la proces ar fi fost acuzat că a luat parte la pogromurile de la Odessa, n-avea nici un interes că doar cu evreii a făcut parale. Inteligent cum e, s-a înarmat cu o scrisoare plină de aprecieri bune de la mama mareșalului Tolbuhin, care a domiciliat pe atunci la Odessa, de asemenea o altă scrisoare de la generalul Susaikov, lucruri care l-au ajutat foarte mult⁷⁶. După cum vom vedea în capitolul următor, cel puțin aceste din urmă întâmplări relatate de sursa „Vlaicu“ s-au petrecut un pic... altfel.

⁷⁶ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 154-155. Nota informativă a sursei „Vlaicu“, din 20 noiembrie 1959.

CAPITOLUL IV – SALVAT DE CONDAMNAREA TRIBUNALUL POPORULUI, CA URMARE A INTERVENȚIEI MAREȘALULUI TOLBUHIN, DAR TOTUȘI... ÎN VIZORUL SIGURANȚEI

1. Revenirea la București

La 20 martie 1944, Gherman Pântea a părăsit Odessa, venind la București. Împreună cu el au revenit în România și celelalte persoane care îndepliniseră funcții de primari de sectoare la Odessa: Vladimir Chiorescu, Elefterie Sinicliu, Constantin Vidrașcu, Vladimir Cundert și Mihail Zaevloșin, acesta din urmă fiind de etnie rusă. După intrarea trupelor sovietice în România, în septembrie 1944, Zaevloșin a fost capturat de organele N.K.V.D., supus unei anchete atroce desfășurate la Odessa și condamnat de Tribunalul Militar la 15 ani detenție în colonie de muncă¹. În cursul anchetei, Zaevloșin va declara că, în perioada cât a funcționat ca primar general la Odessa, Gherman Pântea ar fi dat ordin să fie evacuate în România instalațiile uzinelor și a fabricilor, mijloacele de transport ale orașului (tramvaie, troleibuze), valori și alte bunuri care aparțineau instituțiilor de stat și a „stabilit angajarea limitată în serviciu a comuniștilor și populației evreiești”. „Despre crimele în masă din partea sa eu nu cunosc”² – a mărturisit Zaevloșin.

Odată revenit în București, Gherman Pântea s-a stabilit cu domiciliul în strada Argentina nr.9, unde locuia soacra sa. Din cauza bombardamentelor germane asupra capitalei, în urma evenimentelor de la 23 august 1944, a locuit, pentru două luni, împreună cu familia, la vila lui Petre Ghiță din cartierul Colentina. De la revenirea în țară și până la data arestării (12 decembrie 1949), Gherman Pântea și-a dus existența din banii pe care îi depusese la Banca Basarabiei, din salariul său de primar general la Odessa, în cuantum de 90.000 lei lunar și din care o anumită sumă a folosit-o în cumpărarea a circa 100 medalii de aur, precum și din banii pe care-i împrumutase și i-au fost restituiți de confratele basarabean Anton Crihan.

Prin lovitura de palat de la 23 august 1944, guvernul Antonescu a fost

¹ Vezi Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 178-179. Nota extras din dosarul de anchetă nr. 05861 privind pe Zaevloșin, care se păstrează în arhiva Comitetului Securității Statului din Ucraina, regiunea Odessa.

² *Ibidem*, f. 182. Extras din procesul verbal de interogatoriu a învinutului Zaevloșin M.N., din 10 ianuarie 1945.

răsturnat, arestat și înlocuit cu un guvern condus de generalul Constantin Sănătescu. În componența acestui guvern se afla și generalul Gheorghe Potopeanu, titular la două ministere, economia națională și ministerul de finanțe. Deși fusese ultimul guvernator al Transnistriei, deci șeful ierarhic al lui Pântea, Potopeanu a fost destul de abil pentru a face acest salt rapid, când a văzut că „barca lui Antonescu s-a dus la fund“. „Cu generalul Potopeanu – povestește Pântea în amintirile sale – avusesem un conflict personal, foarte urât pentru el, la Odessa, înainte de venirea lui ca guvernator acolo. Și anume: la 20 iulie 1943, s-a sfințit o troiță la Vacarjani, 20 km la Odessa, în amintirea ostașilor căzuți acolo, și cum divizia de grăniceri comandată de generalul Potopeanu, aproape toată a fost decimată la Vacarjani, a fost invitat și el la festivitate. Cu acea ocazie, venind la Odessa, generalul Potopeanu mi-a făcut o ofertă să-i cumpăr o mașină personală pentru primăria Odessa, cu prețul de 2 milioane lei. Eu am numit o comisie de ingineri, care au stabilit că mașina este veche, uzată și nu costă decât maximum 500.000 lei. Potopeanu, aflând că mașina sa este prețuită la 500.000 lei, se înfurie și cere oferta înapoi; dar ea fiind înregistrată, nu i-a fost înapoiată. Din prudență, la plecarea mea de la Odessa, am luat originalul ofertei generalului Potopeanu, pe care l-am depus la dosarul procesului meu, pentru a arăta motivele pornirii lui Potopeanu împotriva mea. Sunt dator să dau în vileag acest incident penibil și regretabil, pentru a se vedea de ce Potopeanu, ajuns mai târziu guvernator sub Antonescu și ministru sub Sănătescu, a căutat să se răzbune așa de crud cu mine, dovedind că este și un om rău și un om de calibru mic, deși poza totdeauna în mare personalitate³. Nu putem să nu remarcăm faptul că astfel de comportamente au fost destul de frecvente în situațiile de schimbare a unui regim politic, nu prea îndepărtate de noi fiind cele întâmplate în timpul și în urma evenimentelor ce au avut loc în România în decembrie 1989.

2. Generalul Potopeanu cere arestarea lui Pântea, fiind până la urmă el însuși...arestat

În cadrul primei ședințe a Consiliului de Miniștri, din 24 august 1944, generalul Potopeanu a cerut arestarea lui Pântea, invocând faptul că din informațiile sale acesta vrea să părăsească în mod clandestin țara, pentru a „scăpa de răspunderea administrării Odessei“⁴. Întrucât prin funcțiile ce le deținea în guvern, Potopeanu era unul din oamenii de bază în Consiliul de

³ A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 6, f. 68; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 91-92.

⁴ *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 92.

Miniștri, propunerea de arestare a lui Gherman Pântea a fost aprobată fără nici un fel de probleme. Informat imediat după consiliu, de un „binevoitor“ din guvern, Pântea a luat calea pribegiei, dispărând de acasă și intrând, astfel, în clandestinitate, „nedorind a cădea victimă unei răzbunări așa de josnice“⁵. Dar așa cum chiar Pântea explică, „fiecare pasăre pre limba ei pierе“. La începutul lunii septembrie 1944, sovieticii intră cu armatele lor în București și, printre primele lucruri care le fac, prezintă guvernului român o listă cu persoanele care trebuie să fie trase la răspundere pentru administrarea Transnistriei. În capul listei se găsea tocmai generalul Gh. Potopeanu, care fusese ultimul guvernator al regiunii. Gherman Pântea nu figura pe acea listă, fiind de presupus că se avusese în vedere poziția lui moderată la Odessa, dar chiar și posibilele „intervenții“ ale unor factori politico-militari sovietici, precum mareșalul Tolbuhin, din motive pe care le vom arăta mai jos. Deși Sănătescu a făcut totul pentru a-și salva prietenul și colaboratorul său, sovieticii nu au cedat și Potopeanu a fost arestat de pe banca ministerială. Așa cum va arăta Pântea, încă o dată s-a dovedit valabilitatea vechiului proverb popular: „Nu săpa groapa altuia, căci cazi singur în ea“⁶.

3. Sovieticii încearcă să-l salveze pe Pântea, iar românii să-l... înfunde. Refugiul în clandestinitate la Craiova și Sibiu

În zilele următoare s-a întocmit un decret pentru pedepsirea criminalilor de război, iar în luna ianuarie 1945 s-a publicat lista acestora, fiind aprobată de Consiliul de Miniștri. Deși Gherman Pântea nu figura pe lista sovieticilor, totuși Consiliul de Miniștri l-a trecut și pe el pe lista criminalilor de război, dat fiind că arestarea sa se ordonase încă de la 24 august 1944, la cererea generalului Potopeanu. Pe cât de paradoxală, pe atât de dramatică situație: sovieticii vroiau să-l salveze pe Pântea, dar românii căutau cu orice preț să-l înfunde în pușcărie. Credem că o analiză serioasă a unor cazuri similare ar arăta că nu este singurul de acest gen.

Pe timpul prigoanei împotriva sa, Gherman Pântea s-a refugiat la Craiova, unde locuia fratele său, Constantin, dar pentru a nu fi prins a stat la alți basarabeni domiciliați în această localitate, precum Mișu Carp, fost inspector financiar la Chișinău⁷. Mai târziu, când a început procesul la Tribunalul Poporului, Pântea s-a aflat ascuns la mai multe adrese din Sibiu,

⁵ *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 92.

⁶ *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 92.

⁷ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 260. Nota agentului „Stănescu Gh.“, din 1 septembrie 1958.

fiind ajutat de un prieten al său, Anatolie Cernescu, folosind și un buletin de identitate fals, confecționat cu ajutorul acestuia, pe numele Lozont Cernescu, o rudă decedată a sus-numitului și a cărui fotografie a înlocuit-o cu a sa.

Pentru a desluși mai bine motivele atitudinii binevoitoare în cazul său a factorilor politico-militari sovietici, trebuie luată în calcul poziția moderată și plină de înțelegere pe care Gherman Pânteia o dovedise, pe timpul exercitării funcției de primar general, față de populația Odesei, inclusiv într-o situație mai specială, precum cea a sorei mareșalului sovietic Tolbuhin, Elena Rudenco, funcționară la primăria din Odessa și soția profesorului Rudenco. În vara anului 1942, aceasta s-a îmbolnăvit grav, iar directorul direcției imobilelor Constantin Tudorovschi, avocat din Chișinău, a cărui soție fusese colegă de liceu cu sora mareșalului Tolbuhin, a intervenit pe lângă marele chirurg Pavel Ceasovnicov⁸, rectorul universității, și l-a rugat să o opereze pe sora mareșalului Tolbuhin. Dar Ceasovnikov a refuzat categoric, spunând că el nu vrea să opereze pe sora unui mare comunist și mareșal sovietic. Atunci Tudorovschi a venit la Pânteia și l-a rugat să intervină la Ceasovnikov, pentru ca Elena Rudenco să fie operată de urgență. „Am intervenit imediat – arată Pânteia –, rugându-l pe rectorul Universității să o opereze pe sora mareșalului Tolbuhin. Rectorul a înțeles, a operat-o și a salvat-o de la moarte, căci mai târziu mi-a spus mie, că operația ar fi fost grea și riscantă. După ce s-a vindecat, d-na Rudenco a venit să-mi mulțumească, dar eu, văzând-o slabă și obosită, i-am aprobat un concediu pe un an de zile, cu plata salariului integral”⁹. Acest gest umanitar nu a rămas fără urmări. Mareșalul Tolbuhin devine președintele Comisiei Aliate de Control din România și, în vara anului 1945, vine la București pentru decorarea regelui Mihai cu ordinul „Pobeda” („Victoria”). „Folosind acest prilej – arată Pânteia – mareșalul Tolbuhin dă dispoziții prefectului de poliție român să mă invite pe mine și pe directorul Tudorovschi, la ora 5 după amiază, la Comisia Aliată de Control. Pe mine prefectul de poliție nu m-a găsit, căci eu în acest moment eram în ilegalitate, dar Tudorovschi s-a prezentat la ora 5 în audiență la mareșal. Mareșalul l-a primit foarte radios și benevoitor și i-a spus că regretă foarte mult că nu-l poate vedea și pe fostul primar general al Odesei, Gherman Pânteia, căci el ne invitase

⁸ Ca urmare a intervențiilor lui Nichita Smochină, care la acea dată îndeplinea funcția de consilier al mareșalului Ion Antonescu pentru problemele transnistrene, cât și a celor făcute de prințesa Alexandrina Cantacuzino, prof. P. Ceasovnicov a primit cetățenia română, în anul 1942, pentru atitudinea sa românofilă și antibolșevică. După 23 August 1944, sovietele l-au ridicat și l-au deportat în Siberia, unde a murit (Nichita Smochină, *op.cit.*, p. 507).

⁹ Gherman Pânteia, *Triumful Dreptății. Procesul meu*, f.a., p. 38; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 92.

pe amândoi să ne mulțumească pentru că i-am salvat sora de la moarte. Tudorovschi spunând că acest lucru l-a făcut numai primarul general, mareșalul i-a răspuns că știe totul, căci el acum vine de la Odessa, unde a vizitat pe sora lui, pe care nu o văzuse de 5 ani. Mareșalul l-a mai rugat pe Tudorovschi să-mi transmită mie mulțumirile lui călduroase pentru modul uman și civilizat, cum m-am purtat eu nu numai cu sora lui, dar și cu întreaga populație de la Odessa, care până în momentul de față îmi poartă deosebită recunoștință. Iar la urmă, adresându-se generalului Susaikov, locțiitor de președinte al Comisiei Aliate de Control, mareșalul Tolbuhin i-a cerut să intervină pe lângă guvernul român să înceteze imediat cercetările împotriva mea și să claseze dosarul meu¹⁰.

4. Clasarea dosarului

În urma acestei intervenții, fiind considerat nevinovat, dosarul lui Gherman Pântea a fost clasat, la 21 iunie 1946, când el se mai afla în clandestinitate. Vestea referitoare la perspectiva clasării dosarului i-a fost transmisă încă de la începutul lunii iunie 1946, pe timpul cât se găsea la Sibiu, de către fostul său adjunct de primar de la Odessa, Elefterie Sinicliu, care la rândul lui aflase acest lucru de la Andrei Dumitrescu, fost director al Direcției Contencios și șef al avocaților din Primăria Odessa.

Imediat după clasare, soția lui Pântea a fost chemată de acuzatorul public-șef Stoican, care i-a comunicat că „dosarul soțului d-tale a fost clasat în urma intervenției Comisiunii Aliate de Control¹¹. Având aceste informații și ordonanța de clasare, Pântea a ieșit din ilegalitate și și-a reluat viața normală. A revenit în București, locuind din nou în strada Argentina nr. 9. S-a prezentat în audiență la ministrul de Justiție din acea vreme, Lucrețiu Pătrășcanu, împreună cu avocatul Istrate Micescu, spre a-i mulțumi pentru clasarea dosarului său. Pătrășcanu însă i-a răspuns sec: „Nu am nici un merit în clasarea dosarului d-tale, el s-a clasat în urma intervenției Comisiei Aliate de Control.¹²

5. Răzbunarea lui Cătăraiu.

Pântea este dat în urmărire generală

În aprilie 1947, ziarul „Cotidianul“ a declanșat o virulentă campanie împotriva lui Gherman Pântea, folosindu-se de declarațiile făcute de mai

¹⁰ *Ibidem*, p. 38-39; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 92-93.

¹¹ *Ibidem*, p. 39; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 93.

¹² *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 93.

vechiul său „prieten“ Ilie Cătărașu (Catidi), și care au fost publicate sub forma unor interviuri referitoare la evenimentele din Basarabia, din anii 1917-1918. Cătărașu găsisese acum momentul potrivit pentru a se răzbuna pe Pântea care, la 1 ianuarie 1918, îl arestase și expulzase din Chișinău, întrucât prin demersurile sale nesăbuite, amenința să compromită mișcarea de resurrecție națională a românilor basarabeni și unirea cu patria-mamă. Între acuzațiile aduse de Cătărașu era și aceea că, din cauza lui Pântea, germanii i-au omorât lui două surori la Odessa, lucru ce nu era adevărat, deoarece cele două femei locuiau la Craiova, unde erau căsătorite¹³.

În condițiile acestei campanii de presă împotriva sa, la 1 august 1947, Pântea s-a refugiat din nou la Sibiu, utilizând acte false și având domiciliul clandestin la mai multe adrese, cel mai mult locuind în strada Octavian Goga nr. 42. Teama sa de a fi arestat nu era lipsită de temei. Organele de Siguranță se aflau deja pe urmele sale, fiind vizați, pe lângă Pântea, și alți colaboratori pe care acesta i-a avut pe timpul cât a funcționat ca primar general al orașului Odessa.. Menționăm că la momentul respectiv Securitatea Statului nu apăruse încă, oficial ca instituție, dar Siguranța era deja penetrată masiv de elemente comuniste, care vor constitui nucleul viitoarei organizații represive a regimului. Într-o notă a Siguranței din 3 noiembrie 1947 se spunea că „Din sursă sigură, suntem informați că în ultimul timp a fost văzut, de diferite persoane, pe străzile Bucureștiului numitul Gherman Pântea, fost primar de Odessa în timpul guvernării antonesciene și membru marcant al Sfatului Țării din 1918. Asupra locului unde se găsește ar putea da eventuale informații fostul secretar general al Primăriei Odessa, (Alexandru – *n.n.*) Costinescu¹⁴ (fost Savinschi), cu domiciliul actual, str. Culmea Veche nr. 4¹⁵. Din notă rezultă, chiar dacă nu explicit faptul că, deși retras în clandestinitate la Sibiu, Gherman Pântea mai venea periodic prin București, pentru contactarea unor cunoștințe, în vederea pregătirea apărării în fața iminentei acționări a sa în judecată, de către autoritățile noului regim comunist din țară. Aspectul este confirmat de un referat al Securității, din 25 februarie 1958, care releva faptul că Pântea reușise să procure un alt buletin de identitate cu dovadă de rămânere în capitală pe numele de Grigore Mincu. Documentul îl obținuse cu ajutorul unei doamne pe nume Mincu, al cărei soț, col. Grigore Mincu decedase. Pântea a preluat buletinul acestuia, a cărui fotografie a înlocuit-o cu a sa.

¹³ Vezi Procesul-verbal de interogatoriu luat lui Gherman Pântea, la închisoarea din Ocnele Mari, în data de 15 octombrie 1954, în Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 371.

¹⁴ Vezi Schițe biografice.

¹⁵ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 2, f. 8.

Disponând de acest act falsificat, „fugarul“ venea în București și se întâlnea cu diferiți prieteni până la 12 decembrie 1949, când a fost arestat¹⁶.

Din nota informativă din 3 noiembrie 1947 rezulta că Direcțiunea Siguranței Statului a ordonat Inspectoratului de Siguranță al Capitalei să se treacă la verificarea datelor de primă sesizare și să se întreprindă o acțiune informativă pe lângă Costinescu, pentru descoperirea și arestarea lui Gherman Pântea. Se recomanda „a se lucra cu toată atenția pentru a nu rata scopul, raportându-se rezultatul și măsurile luate“¹⁷. Conform ordinului primit, Inspectoratul de Siguranță al Capitalei-Serviciul I a trecut la efectuarea verificărilor „pe teren“ în legătură cu Al. Costinescu. Din referatul întocmit în urma verificărilor, purtând data de 24 ianuarie 1948, rezulta că, într-adevăr, Alexandru Costinescu domiciliază din anul 1941 în strada Culmea Veche nr. 4, ap. 10, la subsol (proprietatea Patriarhiei B.O.R.), iar în momentul efectuării investigațiilor era pensionar și translator de limba rusă. Referatul consemna că „la domiciliul susnumitului vine – în mod regulat – foarte multă lume, vorbind rusește. Portăreasa blocului, care este în serviciul acestui imobil de 14 ani, ne informează că înainte de Crăciun, a fost văzut un individ, care a vorbit în grabă cu Costinescu, la geam. Se crede – după informații și semnalmente – că ar fi fost Pântea Gherman, care are următoarele semnalmente: statura potrivită, robustă, părul cărunt, dat peste cap, poartă barbișon. Se crede că poartă un nume fals“. Autorul referatului, ajutorul de comisar Dumitru Ionescu opina ca „numitul Costinescu Alexandru, care se crede că nu este străin de adresa lui Pântea Gherman, să fie reținut și cercetat, în cazul celui căutat“¹⁸, iar rezultatul constatărilor să fie raportat la D.G.S.S. S-a trecut apoi la contactarea directă a lui Alexandru Costinescu. În declarația scrisă ce i-a fost cerută de organele de siguranță, acesta a arătat că-l cunoaște pe Gherman Pântea, în subordinea căruia a lucrat ca funcționar la primăria din Odessa, dar că a avut cu șeful lui „relații pur oficiale și chiar de răceală“, din cauza unor „chestiuni familiale“, fără să explice în ce au constat acestea. Costinescu declara că nu l-a mai văzut pe Pântea, din primăvara anului 1947, când l-a întâlnit întâmplător pe B-dul Brătianu din capitală, a discutat puțin cu el, „fără importanță“, apoi s-au despărțit. Pe neașteptate, acesta i-ar fi făcut apoi o vizită la domiciliu, pentru a-i cere „informații și un sfat“

¹⁶ *Ibidem*, vol. 1, f. 416. Referat nr. 321/25 februarie 1958, Obiect: recrutarea ca agent a numitului Pântea Gherman, f. 385. Nota din 29 iunie 1954.

¹⁷ *Ibidem*, vol. 2, f. 12. Adresa Direcțiunii Siguranței Statului către Inspectoratul de Siguranță al Capitalei, nr. 40430-S din 14 noiembrie 1947.

¹⁸ *Ibidem*, f. 11. Referatul Inspectoratului de Siguranță al Capitalei. Serviciul I. Secția I. Brigada II, nr. 18844-S din 24 ianuarie 1948.

în chestiunea actelor ce trebuie întocmite pentru a-și solicita drepturile de pensie. Cel investigat nu știa unde locuiește Pântea, dar cunoștea personal pe soția, fiul și fratele său, pe care i-a „văzut pe stradă în timp de 4 ani, de două ori. Știe de fiul său că a fost student, dar nu știe la ce Facultate. Fratele lui Gherman Pântea, Constantin Pântea, a fost funcționar la Brașov și apoi la Arad. Nu știe dacă și astăzi este la Arad sau a fost transferat. Știe numai că a ieșit la pensie¹⁹. În mod categoric, Al. Costinescu afirma că „Gherman Pântea n-a dormit niciodată la el, locuința sa fiind atât de mică, încât nu poate dormi nimeni în afară de el și soția sa. Știe că Gherman Pântea a fost cercetat de Tribunalul Poporului pentru activitatea sa din Odessa, însă a auzit că dosarul a fost clasat²⁰. „Din cercetările făcute – concluziona ofițerul investigator – rezultă că numitul Costinescu Alexandru n-are nici-o legătură cu Gherman Pântea, deoarece am constatat la el destulă bunăvoință de a-mi da relații“. Dat fiind că, în pofida investigațiilor făcute nu s-a putut da de urma lui Gherman Pântea, ofițerul Siguranței propunea ca acesta „să fie pus în urmărire prin Buletinul P.P.C. și totodată să se comunice rezultatul Direcției Generale a Siguranței Statului²¹. Prin urmare, la data de 3 februarie 1948, Inspectoratul de Siguranță al Capitalei-Serviciul Operativ a transmis o circulară tuturor structurilor teritoriale din țară ale acestei instituții, având următorul conținut: „Urmăriți, prindeți și înaintați acestui Serviciu pe numitul Gherman Pântea, fost primar în Odessa, statură potrivită, robust, părul cărunt, dat peste cap, poartă barbișon, se crede că poartă nume fals²².

¹⁹ *Ibidem*, f. 5-5 bis. Nota Inspectoratului de Siguranță al Capitalei-Serviciul Operativ nr. 18844 din 3 februarie 1948.

²⁰ *Ibidem*, f. 5 bis.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, f. 4.

CAPITOLUL V – ARESTAREA, PROCESUL ȘI CONDAMNAREA

1. Arestat de fostul comisar de poliție Alimănescu, în uniformă de maior al noii „miliții populare“

În toamna anului 1949, Gherman Pântea a revenit de la Sibiu în București, unde a fost arestat, în ziua de 12 decembrie 1949. Despre felul în care a decurs arestarea sa, Gherman Pântea va povesti mai târziu agentului „Dan“ al Securității din Craiova. Rezulta că, odată cu venirea în București, el și-a dat seama că este urmărit, motiv pentru care a părăsit domiciliul său din strada Argentinei și s-a mutat în locuința lui Anton Crihan¹, situată tot în capitală. De remarcat faptul că, în acele momente Anton Crihan se pregătea să plece la fratele său, care se stabilise în zona Banatului și de unde a reușit apoi, în anul următor, să treacă frontiera clandestin în Iugoslavia. De aici a plecat în Franța, unde a locuit o perioadă, apoi s-a stabilit în S.U.A. Chestiunea raporturilor cu Anton Crihan va reveni în mod obsesiv, de fiecare dată atunci când Gherman Pântea va fi anchetat și urmărit de organele de Securitate.

Înainte de a părăsi domiciliul familial, Pântea s-a înțeles cu soția ca aceasta să răspundă oricui întreabă că e plecat în provincie, dar nu știe unde anume. De la locuința lui Crihan, Pântea mergea în oraș și se întâlnea frecvent cu Constantin Vidrașcu, Elefterie Sinicliu² și alți prieteni la domiciliul unui ardelean, fost comerciant de vinuri. Fiind informat de un prieten „de la Securitate“ că e căutat pentru a fi arestat, timp de o lună de zile el n-a mai călcat pe la acel ardelean, bănuind că această gazdă e descoperită. A aflat de arestarea lui Sinicliu și „cam peste 3 zile, s-a decis să telefoneze ardeleanului ca să mai afle noutăți în legătură cu urmărirea sa. Acesta i-a răspuns să vie imediat acolo să-i comunice ceva important. Pântea s-a dus, Ardeleanul l-a întâmpinat în fața casei, s-a apropiat de dânsul și i-a dat mâna și în acea clipă 4 inși au pus mâna pe dânsul și l-au împins în mașină“³. Nu mică i-a fost surpriza lui Pântea când l-a recunoscut printre cei 4 indivizi pe fostul comisar de poliție Eugen Alimănescu, îmbrăcat acum în uniformă de maior, întrucât fusese „recuperat“ în rândurile noii „miliții populare“, aflate tocmai în curs de constituire⁴. Acesta, îmbrâncindu-l și înjurându-l trivial

¹ Vezi Schițe biografice.

² Vezi Schițe biografice.

³ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 322. Nota informativă a agentului „Dan“, din 9 noiembrie 1955.

⁴ Organele de Miliție au fost înființate prin Decretul nr. 25 din 23 ianuarie 1949,

pe Pântea, i-a „ordonat să indice imediat cele 43 gazde din București“, unde se presupunea că a locuit. Pântea a arătat că, în ultimul timp, a locuit „la cineva, care l-a cunoscut sub numele de Cernescu, căci actele sale erau făcute pe acest nume“⁵. Conducându-l la adresa indicată, persoana care domicilia acolo a recunoscut faptul că timp de o lună l-a găzduit pe Gherman Pântea alias „Cernescu“ la locuința sa.

2. Prezentarea în fața gen Alexandru Nicolschi. Gheorghe Stere și Al. Măță îi „purtau sâmbetele“ lui Pântea

Cerându-i-se de către Alimănescu să indice alte gazde, Pântea a solicitat să fie dus la Gara de Nord și acolo, arătând sala de așteptare, a declarat că „timp de un an și ceva își petrecea nopțile, iar ziua hoinărea prin oraș“⁶. După aceea, Pântea a fost dus la sediul Ministerului de Interne, unde a fost prezentat în fața gen. Alexandru Nicolschi⁷, la acea vreme subdirector general al Direcției Generale a Securității Poporului și a unui colonel, al cărui nume începe cu litera D (posibil Mișu Dulgheru⁸, care la data respectivă îndeplinea funcția de șef al Direcției a III-a de Anchetă-Cercetări Penale a Securității), dar pe care sursa „Dan“ nu l-a reținut exact. Cei doi reprezentanți ai conducerii Securității l-au întrebat pe Pântea în ce relații s-a aflat cu Gheorghe Stere (fiul lui Constantin Stere) și cu Alexandru Măță, care la data aceea dețineau funcții importante în noul regim de „democrație populară“ și dacă a mai întreținut legături cu aceștia. Pântea a răspuns că „Măță îi datorează niște bani și polițele semnate de acesta se găsesc la el acasă, iar în ceea ce-l privește pe Stere, n-a făcut altceva decât că a luat apărarea tatălui său Constantin Stere, pe când acesta era învinuit de trădare a patriei, prin 1916, ca fiind cel mai aprig germanofil“⁹. Amănuntul despre datoria lui Al. Măță față de Pântea este de natură să explice, într-o anumită măsură, de ce s-a ajuns la judecarea și condamnarea fruntașului basarabean. De altfel, chiar cei doi anchetatori menționați ai Securității i-au spus lui Pântea că „mulți și în special Măță și Stere își exprimă nedumerirea cum dânsul, fost primar general al Odesei, cu grad de ministru a scăpat

când formațiunile teritoriale ale Jandarmeriei au trecut la Direcția Generală a Miliției (D.G.M.), iar Jandarmeria a fost desființată ca instituție.

⁵ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 322. Nota informativă a agentului „Dan“, din 9 noiembrie 1955.

⁶ *Ibidem.*

⁷ Vezi Schițe biografice.

⁸ Vezi Schițe biografice.

⁹ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 323. Nota informativă a agentului „Dan“, din 9 noiembrie 1955.

nepedepsit, el fiind a 3-a persoană, ca importanță în Transnistria, după mareșalul Antonescu și guvernatorul Alexianu și că se cere arestarea lui¹⁰. Trebuie menționat că la data respectivă Al. Măță deținea funcția de președinte al Tribunalului Suprem al R.P.R. Animositatea față de Gherman Pântea nu-l va părăsi pe Al. Măță nici mai târziu, peste mai bine de 10 ani. Pe 2 februarie 1960, întâlnindu-l întâmplător pe stradă, Al. Măță, de data aceasta ocupând doar funcția de... rector al Institutului de Studii Economice și Politice (I.S.E.P.), își exprima față de Pântea mirarea că se plimbă liber și arată bine și „cum de a scăpat de pușcărie (!?)”. „Sunt convins – spunea Pântea – că această bestie m-a turnat în trecut și chiar acum e în stare să-mi facă cel mai mare rău. Face pe comunistul, dar noroc este că fiind creația și omul Anei Pauker, azi e pe linie moartă, ca și Stere, alt dușman al meu. Întâlnirea aceasta și tonul răutăcios al lui Măță nu mi-au plăcut deloc, căci acesta poate inventa orice¹¹.

Pentru a avea o imagine cât mai corectă despre profilul moral al celor doi „prieteni” ai lui Gherman Pântea, să vedem și opinia cunoscutului om de cultură Nichita Smochină, român originar de peste Nistru, unul dintre cei mai avizați specialiști în problema transnistreană și cea basarabeană, ale cărui *Memorii* au văzut de curând lumina tiparului. Într-o enumerare mai amplă a basarabenilor care au desfășurat activitate anti-românească și în favoarea U.R.S.S., atât în perioada interbelică, inclusiv prin acțiuni specifice de spionaj, dar mai ales în timpul cât România s-a aflat sub dominația sovietică, Smochină îi menționează atât pe Al. Măță, cât și pe Gh. Stere. Despre basarabeanul Măță, el arată că a fost deputat național-țărănist, dar în același timp „a făcut parte din organizațiile clandestine comuniste anti-românești. Când era deputat în Parlamentul României ajuta cu bani pe comuniști și spioni prin organizația comunistă internațională M.O.P.R. (Societatea Internațională pentru Problemele Revoluționarilor – *n.n.*). Aceasta mi-a povestit detaliat prietenul meu, avocatul pensionar Michel Nicolau, care a contribuit și el cu asemenea ajutoare. Dar nefiind decât simpatizant a fost apoi ostracizat de organizațiile comuniste pentru atitudinea sa anticomunistă¹². „La ocuparea Basarabiei – afirmă N. Smochină în continuare –, Măță i-a întâmpinat pe bolșevici cu brațele deschise: a fost câteva zile primar al orașului Chișinău, apoi arestat și deportat în Siberia. Acolo cu Ana Pauker făcea propagandă anti-românească printre prizonierii români. Apoi a venit în țară cu prizonierii români formați se pare în divizia «Tudor Vladimirescu» cu tendința de a deveni prim-ministru al României

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, f. 130. Nota informativă a sursei „Dan”, din 3 februarie 1960.

¹² Nichita Smochină, *op.cit.*, p. 347.

ciuntite, dar nu a izbutit căci era prost. A fost în schimb câțiva ani profesor de economie politică și mare la Academia Comercială (a cărei denumire se schimbase în Institutul de Studii Economice și Politice – I.S.E.P. – *n.n.*) din București. Apoi, din cauza incapacității mutat la Catedra de limba rusă pentru rusificarea studențimii române. Dar curând a fost scos și de aici cu o pensie foarte bună de peste trei mii de lei¹³.

Despre celălalt „amic“ care i-a „purtat sâmbetele“ lui Gherman Pântea, este vorba despre Gheorghe (Gicu) Stere, al doilea fiu al cunoscutului politician și om de cultură Constantin Stere, tot N. Smochină consemnează în *Memoriile* sale că, în calitate de avocat în sudul Basarabiei, „nu a câștigat nici un proces. Țărăniștii ajungând la putere, l-au adus la Chișinău și l-au numit judecător la Tribunal; dar mai departe de judecător de instrucție nu a ajuns. În Chișinău a figurat în francmasoneria română de rit oriental sub obediența lui Sadoveanu, o altă lichea. La ocuparea Basarabiei de către sovietici a trecut de partea rușilor. A fost însurat cu o evreică și a făcut propagandă printre prizonierii români contra țării. Reîntors în țară după 23 august 1944, guvernul român la ordinul Moscovei l-a ridicat la rangul de președinte al Înaltei Curți de Casație, cel mai înalt grad. Apoi l-a făcut și procuror general al României și se ocupa cu deportarea forțată a studenților basarabeni în Rusia sovietică“¹⁴. „Iată în câteva cuvinte – conchide N. Smochină – rolul politic al unor basarabeni pe care istoria nu trebuie să-i uite. Și activitatea de spionaj pentru dărâmarea statului român se cuprinde în această rețea“¹⁵.

3. Deschiderea unui nou rechizitoriu

Încă de la începutul anului 1949, procurorul general de atunci al Curții de Apel, Bâlcu, fost greșier în timpul războiului la Curtea Marțială din Odessa, care îi cerea acolo fel de fel de favoruri primarului Gherman Pântea, a distrus actele din dosarul acestuia, și anume ordonanța de clasare, un raport al său către mareșalul Antonescu în legătură cu represaliile de la Odessa, și intervenția Comisiei Aliate de Control pentru clasarea dosarului său. Crezându-se stăpân pe situație, procurorul Bâlcu a lansat un mandat de arestare pe numele lui Gherman Pântea, dar acesta, prudent și prevăzător, a obținut imediat după clasarea dosarului său, de la primul președinte al Curții de Apel de atunci – Gheorghe Stere – copii legalizate de pe toate actele enumerate. Prezentând aceste documente legalizate, Pântea a putut dovedi

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Ibidem.*

mai întâi că i-au fost sustrate actele originale de la dosar, iar în al doilea rând a împiedicat de a i se face un nou proces cu probele vechi. Atunci, i s-a deschis un nou rechizitoriu, pe motiv că a făcut parte din Comisia de evacuare a evreilor din Odessa. Gherman Pântea a declarat, de la început și până la sfârșit, că nu a făcut parte din Comisia de evacuare. Procesul a durat aproape trei ani. Mereu Pântea cerea să fie judecat și mereu se amâna, ori la cererea procurorului, ori la cererea președintelui.

De remarcat faptul că, în aceeași, perioadă, se aflau în urmărire sau erau deja cercetate și alte persoane considerate responsabile pentru cele întâmplate în timpul războiului împotriva Uniunii Sovietice (1941-1944), printre acestea aflându-se și Theodor Pohoăț, fost președinte al Curții Marțiale din Chișinău. Prin intermediul unei cunoștințe comune, colonelul Velciu, domiciliat în București, strada Puțul cu Plopi nr. 4, et. 3, Th. Pohoăț trimite lui Pântea o scrisoare datată la 5 octombrie 1948, în care îi solicita să „interveniți pe lângă Gheorghe Stere și Alexandru Măță care au situațiuni mari în regimul actual, să mă ajute, căci dacă vă amintiți, ei figurau primii pe lista celor ce urmau să fie executați fără judecată”¹⁶. Fără îndoială, la data respectivă, Th. Pohoăț nu părea a fi în cunoștință de cauză asupra faptului că, însuși Pântea se afla în mare pericol de a fi arestat, ceea ce se va și întâmpla la puțin timp după aceea. Referitor la solicitarea de a „interveni pe lângă Gheorghe Stere și Alexandru Măță”, era desigur o iluzie totală. Faptele vor dovedi că o astfel de „intervenție” n-a făcut-o Gherman Pântea nici în cazul său personal, necum în cazurile altora. De aceea scrisoarea pare mai degrabă a fi o reamintire a faptelor reale care trebuiau să fie folosite ca argumente în procesele previzibile atât în cazul lui Th. Pohoăț, cât și în cel al lui Gherman Pântea și de punere de acord a manierei de prezentare a acestora la procesele respective. În scrisoarea sa, Th. Pohoăț amintea că Pântea, în calitate de consilier juridic al Armatei a IV-a la începutul războiului, se opusese executării fără judecată a celor peste o sută de persoane trecute pe lista venită de la Președinția Consiliului de Miniștri și se adresase lui, ca președinte al Curții Marțiale, în felul următor: „Domnule Colonel, vă rog să cercetați discret această listă, căci am convingerea fermă că acest tablou de persoane care urmează să fie executate, fără judecată, a fost alcătuit la București, de directorul de Siguranță, Maimuca, după denunțurile unor refugiați din Basarabia, și numai dacă veți stabili fapte de vinovăție, veți trece la o instruire mai serioasă”¹⁷. Evocând acel episod, Pohoăț arăta că l-a ascultat pe Pântea, a cercetat discret problema respectivă, a adunat informații despre persoanele

¹⁶ A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 18, f. 1.

¹⁷ *Ibidem.*

află pe listă și într-adevăr a constatat că „era o înscenare murdară a lui Maimuca. De altminterlea, în afară de Drugan Alexe, fost secretar general al primăriei din Chișinău, pe care l-a denunțat (ca) fost rezident regal, *restul persoanelor au fost găsite nevinovate și deci salvate de la moarte sigură* (subl. în text – *n.n.*)”¹⁸. Practic, prin această scrisoare, Th. Pohoată îl ruga pe Pânteș ca, în cazul în care va fi arestat și i se va face proces, acesta să fie martorul său și să confirme adevărul în chestiunea salvării de la moarte sigură a peste o sută de persoane, care erau „elemente progresiste și considerate dușmane ale neamului românesc”. În afară de Gh. Stere și Al. Măț, cât și de avocatul Alexe Drugan, deja amintit, Pohoată mai menționa ca figurând, pe lista respectivă pe Nicolae Bivol, profesorii Parno și Dobândă, precum și pe doctorul Brașoveanu. Nu dispunem de elemente care să ateste intervenția efectivă a vreunui dintre aceștia, nici în favoarea lui Gherman Pânteș, nici a fostului magistrat Theodor Pohoată. Există, în schimb, indicii potrivit cărora, în ceea ce-l privește pe Al. Măț, care la data procesului, îndeplinea funcția de președinte al Tribunalului Suprem, atitudinea sa a fost chiar contrară, de eludare a adevărului, cel puțin în cazul lui Gherman Pânteș, din motivele arătate mai sus, noul potentat din justiția regimului de „democrație populară” fiind animat, în mod evident, de un accentuat spirit vindicativ față de fostul primar general al Odesei. Această atitudine era într-o concordanță perfectă cu spiritul și atmosfera generală imprimată de noul regim privind pedepsirea drastică a „tuturor dușmanilor Uniunii Sovietice”, începând cu persoanele care deținuseră funcții publice, în timpul războiului, în „teritoriile sovietice ocupate de către forțele fasciste române, alături de cele ale Germaniei hitleriste”. Nu prea mai conta ce ai făcut în funcția respectivă, ci însăși faptul de a fi deținut o asemenea calitate era suficient pentru a fi judecat și condamnat cu asprime în acea perioadă de maximă represivitate a regimului stalinist din România. Așa cum rezultă din amintirile lui Pânteș, cât și din cele relatate de sursa „Dan” a Securității, despre anchetarea acestuia de către Al. Nicolschi și posibil Mișu Dulgheru, Al. Măț ar fi unul dintre oamenii care la vremea respectivă i-au făcut „mult rău” fruntașului basarabean.

4. Procesul, condamnarea, detenția la Jilava, Aiud, Ocnele Mari, Gherla, Pitești și Poarta Albă

În toamna anului 1952 a avut loc procesul lui Gherman Pânteș. În ziua judecării, a prezentat copia legalizată a ordonanței nr. 35, din care la art. 8 se vedea că el nu a făcut parte din Comisia de evacuare, și un volum

¹⁸ *Ibidem.*

masiv publicat sub titlul „Buletinul Transnistriei“ unde, la pagina 210, a fost tipărită această ordonanță. Așa cum rezulta din ordonanța respectivă, Comisia de evacuare era alcătuită din Col. Velcescu, Col. Petala, Col. Iulian Popovici¹⁹ și alții, iar conducerea o avea inspectorul Ciurea.

Pronunțarea s-a amânat de câteva ori, timp în care au fost sustrate de la dosar ordonanța 35 și „Buletinul Transnistriei“. În grabă, însă, „judecătorii“ au uitat să sustragă și petiția avocatului, în care acesta spunea că, depunând ordonanța nr. 35 și „Buletinul Transnistriei“, se dovedește practic faptul că acuzatul Gherman Pântea nu a făcut parte din Comisia de evacuare. În cele din urmă, Gherman Pântea a fost condamnat la 10 ani de închisoare, printr-o sentință semnată de judecătoarea Elena Scărlătescu.

În așteptarea procesului, el a stat închis mai întâi, timp de trei ani, la penitenciarul din Jilava, unde a îndurat un regim deosebit de sever. Aici, împreună cu el s-au aflat și foști săi viceprimari de la Odessa, Constantin Vidrașcu și Vladimir Chiorescu. După cum consemnează o notă ulterioară a unei surse a Securității, cu Vidrașcu, Pântea a dormit în același pat și erau în permanență nedespărțiți. Constantin Vidrașcu „vorbea mereu, că în cazul când se schimbă «roata», va scoate un ziar, pe care ar vrea să-l intituleze «Răspunderea», prin care să tragă la răspundere pe toți cei ce au călcat în picioare marile personalități ale țării“²⁰. Din închisoarea de la Jilava, Pântea a cerut, în repetate rânduri, aducerea ca martor în procesul său a fostului prefect al Odesei, Velcescu, deja condamnat și aflat în închisoarea de la Aiud.

După condamnare, Pântea a ajuns și el la Aiud, unde a avut cea mai grea detenție timp de un an de zile. Ca și alți „infractori politici“, el a fost supus la un regim de „adevărată înfometare cu terci și două linguri de arpacaș“²¹. La Aiud s-a întâlnit cu toți „criminalii de război“ condamnați. Între cei întâlniți acolo s-au aflat generalii Calotescu, Dobre, Pantazi, care trăiau în condiții deosebit de mizere. După eliberare va povesti unor cunoștințe că acolo au murit foștii politicieni Mihail Manoilescu, Ion Manoilescu Strunga,

¹⁹ Col. Iulian Popovici făcuse parte din Comisia de evacuare, ca prefect al Poliției din Odessa. A fost condamnat de Tribunalul Poporului pentru crime de război, dar a stat ascuns la Mănăstirea Polovragi, județul Gorj, de ieromonahul Nicolae Emilian Gâțu, fiind arestat abia în februarie 1950 și deținut la Jilava și Aiud. Binefăcătorul său a fost arestat în luna următoare (cf. Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar P-Q*, Editura Mașina de scris, București, 2006, p. 403).

²⁰ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 237. Nota agentului „Vlaicu“ din 16 octombrie 1959.

²¹ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 323. Nota informativă a agentului „Dan“, din 9 noiembrie 1955.

Al. Lepădatu, Gheorghe I. Brătianu (prin sinucidere), Gheorghe Cuza (fiul lui A.C. Cuza) și mulți alții.

A urmat apoi calvarul de la închisorile din Ocnele Mari și Gherla (câteva luni). Din noiembrie 1954 și până în februarie 1955, Pânteaua s-a aflat la penitenciarul din Craiova, apoi la Poarta Albă. Regimul din ultimii doi ani de detenție a fost „cu totul schimbat spre bine, mai ales de când s-a încuviințat primirea pachetelor”²². Este explicabil acest lucru. Doar murise Stalin și ceva trebuia să se schimbe în bine, chiar și în închisorile cu deținuți politici din R.P. Română.

În perioada cât s-a aflat la închisoare, Gherman Pânteaua a cerut de mai multe ori sentința de condamnare pentru a vedea cum, cu actele pe care le-a avut la dosar, a fost condamnat. Dar nu a primit niciodată sentința respectivă. A fost anchetat în repetate rânduri, punându-i-se întrebări de genul celor care figurau în interogatoriul luat în închisoarea de la Ocnele Mari, în ziua de 15 octombrie 1954: ce funcțiuni ai ocupat în aparatul burghezo-moșieresc?; prin care partide ai ajuns să ocupi aceste posturi importante?; ce activitate ai desfășurat în cadrul Comitetului refugiaților basarabeni?; de cine a fost sprijinit material și moral acest Comitet?; ce scop a urmărit guvernul antonescian prin înființarea Comitetului?; din ce persoane era format Comitetul?; ce funcții au ocupat aceste elemente pe teritoriul ocupat de armatele hitleriste și antonesciene și ce activitate politică au desfășurat aceștia?; după ce a fost „eliberată Basarabia de trupele sovietice”, ce persoane marcante cunoști că au fugit din Basarabia și unde s-au stabilit cu domiciliul în România? ș.a.²³ În mod special i-au fost cerute date despre persoane precum avocatul Haralambie Marchetti²⁴, avocat și fost prefect al județului Lăpușna.

În anul 1953, când Pânteaua se afla încă în detenție, în U.R.S.S. a apărut romanul „Pentru puterea sovietelor” de Valentin Kataev, publicat în anul următor și în țara noastră (în traducerea Otiliei Cazimir și a lui Nicolae Guna), și în care se vorbește despre fostul primar general al Odesei în trei locuri și anume: 1. Când căpitanul Drujinin, comandantul detașamentului de partizani din catacombele Odesei, transmite prin radio primul raport la comandamentul partizanilor, spune că, „de două zile a venit în oraș celebrul Pânteaua, care și-a fixat locuința într-o casă mare la colțul străzii Preobrajenskaya, au și început arestări în oraș și se fac pregătiri pentru

²² *Ibidem*, f. 324.

²³ *Ibidem*, f. 380-381. Chestionar nr. 333 din 15 septembrie 1954, cu „problemele care vor fi adâncite și lămurite în ancheta deținutului criminal de război Pânteaua Gherman”.

²⁴ Vezi Schițe biografice.

punerea la munca forțată a populației“; 2. La pagina 388, la o ședință a partizanilor în catacombe, Cernoivanenco, alt comandant al partizanilor, a vorbit de „bestialitățile comise de hitleriști și români, de asupririle populației civile de către conducerea Pântea-Antonescu“; 3. Când căpitanul Drujinin este prins și condamnat la moarte, în drum spre închisoare el a văzut pe ziduri lipită o ordonanță semnată de Gherman Pântea și Al. Costinescu, prin care se oprea consumul și vânzarea semințelor de floarea soarelui, sub sancțiunea unor amenzi severe. În situația grea în care se afla, „lui Drujinin i-a venit să zâmbească, văzând amara ironie, că Pântea se îngrijea de curățenia orașului pe față, iar pe din dos supunea împreună cu hitleriștii aceiași populație la muncă inumană“²⁵. Este evidentă tenta propagandistică specifică literaturii sovietice din perioada stalinistă, în ceea ce privește referirile la fostul primar general al Odesei din timpul cât acest oraș s-a aflat sub administrația românească.

5. De urmărirea Securității n-a scăpat nici soția sa, Lucia

În perioada cât a fost închis și s-a desfășurat procesul lui Gherman Pântea, cât și în timpul detenției propriu zise, nu a scăpat de urmărirea organelor de represiune ale regimului comunist nici soția acestuia, Lucia. O notă a Securității consemna faptul că Lucia Pântea „vizitează foarte des pe numita Balaș Olga din București str. Jules Michelet Nr. 25, unde mai vine o oarecare Săulescu Maria și împreună cu surorile lui Balaș Olga anume Vera și Tatiana discută unele chestiuni cu privire la realizările partidului nostru. De asemeni susnumitele își ghicesc una la alta în cărți cu scopul de a cunoaște ce se va mai «întâmpla în viitor»“²⁶. Ofițerii de Securitate erau preocupați în legătură cu faptul că față de informatorul lor care fusese „plasat în acest obiectiv“, în special Lucia Pântea și Maria Săulescu sunt „foarte prudente și... nu discută prea multe și chiar dacă li se pune vreo întrebare caută să nu răspundă“²⁷. Ce să mai facă și informatorul Securității dacă, pe cât se pare, cele două doamne îl „ghiciseră“ ce hram poartă? Cu toate acestea, Securitatea nu dispera și, în pofida faptului că soțul Luciei Pântea se afla la închisoare, o luase în studiu pe aceasta pentru o „eventuală recrutare în obiectivul Balaș Olga“, așa cum rezultă dintr-o „notă a biroului“ pe un material informativ al sursei „Barbu“. Din materialele consultate nu rezultă ca acest lucru să se fi și întâmplat vreodată.

²⁵ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 122. Notă informativă nr. 321/Z/29 februarie 1960.

²⁶ *Ibidem*, f. 321. Nota sursei „Barbu“, nr. 354/20 august 1952.

²⁷ *Ibidem*.

6. Eliberat, dar rămas sub observația Securității

După moartea lui Stalin (martie 1953), pe fondul relativului „dezgheț”, care s-a resimțit într-o măsură destul de mică în România, la 7 octombrie 1955, Gherman Pântea a fost eliberat din închisoare pe baza decretului de grațiere. Ceea ce, evident, nu l-a scutit de urmărirea cvasi-permanentă a organelor de Securitate. Într-o discuție cu sursa „Dan” a Securității din Craiova (unde locuia fratele său), din 3 noiembrie 1955, dirijată anume pentru a afla reacțiile celui condamnat în urma executării detenției, Gherman Pântea a relatat că a fost prins și arestat, trădat fiind de o gazdă, apoi a detaliat aspecte ale perioadelor în care s-a aflat în închisoare la Jilava, Aiud, Ocnele Mari-Craiova și Gherla. Pântea a arătat că „numai credința în nevinovăție și speranță în viitor l-au salvat de la moarte în urma chinurilor fizice și morale în care a trăit mai ales primii 3 ani de deținere, când bătăile și... regimul de înfometare erau să-l «curețe», după cum i-au curățat pe mulți”²⁸. Cu toate acestea, fostul condamnat avea „moralul ridicat”, fiind convins că „până la urmă va triumfa cauza României Mari și vom primi înapoi Basarabia”²⁹. Nota mai releva că Gherman Pântea se află în relații foarte bune cu Anton Crihan (S.U.A.), care luptă în străinătate pentru cauza Basarabiei, iar pentru cei din țară deviza este „răbdare și tăcere”³⁰. Cu unii basarabeni din țară, însă, Pântea nu se afla în raporturi prea bune. Unul dintre aceștia era Grigore Cazacliu, fost rezident regal al ținutului Nistru în perioada regimului de autoritate (dictatură) regală (1938-1940), iar din iunie 1940 comisar general al Refugiaților din Basarabia, „singurul demnitar basarabean... care nici n-a fost anchetat”. Despre acesta Pântea afirma că este „un incorect care l-a înșelat bănește într-o afacere (cu gheață) iar acum, îl ponegrește peste tot, ba mai mult lansează zvonuri că dânsul ar fi un colaborator (ascuns) al regimului”³¹. Animositățile dintre cei doi erau, așadar, mai vechi, dar ele s-au păstrat până târziu, în perioada comunistă, motiv pentru care Pântea spunea că este privit de Cazacliu drept „cel mai temut rival”. Pântea credea că Grigore Cazacliu, ori este îndus în eroare de către „oameni de rea credință”, ori are interesul să-l compromită în fața celorlalți basarabeni „pentru cazul când s-ar întoarce Basarabia la România”³². Aceste „detalii” erau exploatate din plin de organele de Securitate, care urmăreau tocmai alimentarea disensiunilor

²⁸ *Ibidem*, f. 305. Nota informativă a sursei „Dan”, din 3 noiembrie 1955.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, f. 306-307.

³¹ *Ibidem*, f. 324. Nota informativă a sursei „Dan”, din 9 noiembrie 1955.

³² *Ibidem*, f. 375. Procesul verbal al interogatoriului luat lui Gherman Pântea, la închisoarea din Ocnele Mari, în ziua de 15 octombrie 1954.

dintre basarabeni, ca și a celor din rândul altor categorii de persoane aflate în urmărire, în scopul folosirii unora pentru supravegherea informativă a celorlalți.

7. Participant discret la înmormântarea lui Grigore Cazacliu

În pofida animozităților față de Grigore Cazacliu, Pântea nu va ezita să participe la primul parastas oficiat pentru acesta la capela cimitirului „Învierea“, în ziua de 29 decembrie 1959. În timpul serviciului religios, Pântea a stat în fundul capelei, apoi a ieșit primul și neobservat, pentru a nu sta de vorbă cu nimeni. „Vestea morții lui Cazacliu m-a zguduit mult, mai ales că, cu câteva zile înainte am fost înștiințat (nu a spus de cine) că în închisoarea de la Suceava a murit Constantin Tomescu, un bun român scump tuturor basarabenilor și fost bun prieten cu mine³³ – va relata Pântea unei surse a Securității. El știa că basarabeni sunt filiați de Securitate, îndeosebi cu ocazia înmormântărilor, de aceea evita să se afișeze prea mult. Acest lucru l-a constatat chiar a doua zi, înainte de înmormântarea lui Cazacliu. Cu o seară înainte, la parastas, se înțeleșe cu Nichita Smochină să se reîntâlnească la această înmormântare. Cu puțin timp înainte de a pleca spre cimitir a venit la el fiica lui Smochină și i-a spus că tatăl ei nu va putea veni la ceremonia înhumării lui Cazacliu, „după cele ce i s-au întâmplat noaptea“. După ce se reîntorsese de la parastas, la o oră târzie din noapte, Smochină a fost ridicat de organele de Securitate și întrebat „ce a vorbit cu Gherman Pântea despre Constantin Tomescu?“. „Nimic“ – a răspuns acesta. „Cum nimic dacă Pântea declară că ați discutat împreună despre eventualitatea înscăunării ca mitropolit al Basarabiei a lui Tomescu?“ – a întrebat unul dintre cei care l-au arestat. „O fi vorbit Pântea cu altcineva, nu cu mine. Eu sunt transnistrian și nu mă bag în treburile și discuțiile basarabenilor“ – a răspuns Smochină. „De frică după ce a venit acasă – arăta Pântea sursei Securității – (Smochină) s-a hotărât să nu mai vină la înmormântare și a trimis-o pe fiica sa să-l prevină pe Pântea despre aceasta și să-i comunice că a negat orice discuție cu dânsul în legătură cu Tomescu³⁴. În legătură cu această „veste“, Pântea s-a arătat deosebit de îngrijorat și abătut, spunând: „Vezi că nu sunt lăsat în pace și mi se caută ac în cojoc, așa cum au vrut să mă implice și în procesul Bentoiu așa vor să mă amestece și în cazul lui Tomescu. Singurul bun din toate acestea este că, văd că Tomescu trăiește și știrea că a murit la Suceava e inexactă³⁵. În timpul slujbei religioase,

³³ *Ibidem*, f. 150. Nota informativă a sursei „Dan“, din 7 ianuarie 1960.

³⁴ *Ibidem*, f. 152.

³⁵ *Ibidem*. Constantin Tomescu va deceda la 5 iulie 1983, în București.

Pântea a stat mai retras, fiind „salutat respectuos de cei care treceau pe lângă el și soția sa“. Sursei Securității nu i-a scăpat din atenție nici detalii mărunte de la această ceremonie funerară, precum faptul că, la un moment dat s-a apropiat de Pântea un alt basarabean, Petrică Cuciujna, care „i-a spus ceva la ureche“. De menționat că Pântea evita întâlnirile cu acesta din urmă, pentru motivul că „este un om din cauza căruia ar putea avea neplăceri“. Deși îl considera „un băiat foarte bun și inimos“, pe care l-a sprijinit și apreciat totdeauna, Pântea știa că P. Cuciujna „a intrat în legătură cu polițiștii lui și nu se știe ce se poate întâmpla din această cauză. Așa că eu evit să mă întâlnesc cu el să n-am vreun bucluc“³⁶. Cam aceasta era atmosfera în mediile basarabenilor, ca și ale celorlalte categorii de persoane aflate în atenția Securității în perioada respectivă.

În partea finală a ceremoniei de înmormântare a lui Grigore Cazacliu, sursa Securității l-a întrebat pe Pântea dacă se vor rosti cuvântări și acesta a răspuns că „s-a hotărât că va vorbi numai preotul“³⁷, întrucât se știa că înmormântarea e supravegheată de organele de Securitate. De altfel, Gherman Pântea era conștient că, după moartea lui Cazacliu va fi urmărit și mai intens, fiind unul dintre puținii frunțași basarabeni rămași în viață, capabil de a mai activa.

³⁶ *Ibidem*, f. 220. Nota informativă a agentului „Dan“, din 16 septembrie 1959.

³⁷ *Ibidem*, f. 153. Nota informativă a sursei „Dan“, din 7 ianuarie 1960.

CAPITOLUL VI – REJUDECAREA ȘI ACHITAREA

1. Cererea de „îndreptare“ a procesului, făcută de președintele Tribunalului Suprem

La 30 ianuarie 1956, președintele Tribunalului Suprem, Alexandru Voitinovici¹ face cerere de îndreptare (rejudecare a procesului), Tribunalul Suprem o admite și declară că sentința de condamnare a lui Gherman Pântea drept „criminal de război“ a fost „ilegală“, căci acesta nu a săvârșit crimă de război, ci „crimă contra clasei muncitoare“, motiv pentru care cel în cauză a fost trimis în fața Tribunalului Militar, pentru a fi rejudecat sub art. 193, alin. 1 Cod Penal și art. 9, alin. 2 din legea nr. 7/1952, modificată la 4 martie 1943. Rejudecarea se făcea cu aceleași probe și cu același dosar, din care însă judecătorii au avut grijă să sustragă unele piese esențiale.

Alarmat de această „întorsătură a lucrurilor“, în cursul lunii aprilie 1956, s-a deplasat în orașele Craiova și Iași, unde sub motiv că este „în căutare de serviciu“, a căutat gazde pentru a se pune la adăpost². În tot acest timp, Gherman Pântea se afla în vizorul organelor de Securitate, care au dirijat spre acesta o serie de agenți, pentru a-i cunoaște gândurile, intențiile de viitor, legăturile cu alte persoane aflate sub urmărire, deplasările la fratele său Constantin, domiciliat la Craiova. El se confrunța cu mari probleme financiare, incluzând pe cele legate de pregătirea pentru proces ș.a., fiind ajutat de fratele său Constantin care, la rândul său, se afla în vizorul Securității locale, în baza instrucțiunilor venite de la centru, fapt care explică de ce multe informații referitoare la Gherman Pântea veneau prin filiera organelor de Securitate din regiunea Oltenia, cu sediul la Craiova și care creaseră o adevărată rețea de agenți în jurul lui Constantin Pântea. Spre acesta erau dirijați frecvent informatori ai Securității locale, pentru a urmări mișcările și intențiile lui Gherman Pântea, care se refugia adesea de la domiciliul său din București, pentru a nu fi arestat, fiind găzduit de fratele său Constantin, în locuința acestuia sau la alți cunoscuți din Craiova. Din acest considerent, a existat o permanentă cooperare între organele de Securitate ale Regiunii București și cele din Regiunea Oltenia, cu centrul la Craiova. În baza unei note din 21 mai 1956 a organelor de Securitate din regiunea Oltenia, informatorul „Dan“ urma să fie „marșrutizat“³ la

¹ Vezi Schițe biografice.

² Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 132. Nota nr. 333 din 30 mai 1956.

³ Termenul de „marșrutizare“ a fost preluat în terminologia organelor de Securitate din R.P. Română din limbajul organelor de specialitate sovietice, însemnând practic

București, pentru a-l contacta pe Gherman Pântea, în vederea stabilirii intențiilor acestuia și măsurile luate față de „cererea de îndreptare”⁴. Ca urmare, în ziua de 26 mai 1956, sursa „Dan” a făcut o vizită la domiciliul lui Gherman Pântea din București, str. Argentinei nr. 9, unde a întâlnit-o doar pe soția acestuia, Lucia, care i-a comunicat faptul că Gherman este plecat din București de 2 săptămâni și „e posibil” să vină acasă, în ziua următoare, respectiv pe 27 mai. După cum rezulta din discuția agentului „Dan” cu Lucia Pântea, soțul acesteia „își ia de pe acum măsuri de precauție, după cum a făcut și în 1944-1946, când dacă nu se ascundea, putea fi judecat și condamnat la moarte, alături de Alexianu, deși absolut nevinovat, după cum s-a dovedit la proces”. Mai rezulta că nici în momentul respectiv Pântea nu avea vreo încredere în justiție și că urmărește desfășurarea evenimentelor legate de rejudecarea proceselor „criminalilor de război” amnistiați, fiind „gata să ia ca și în 1944/45 cuvenitele măsuri de salvare”⁵. La obiecția sursei că „Gherman, oriunde s-ar duce e prea cunoscut și se întâlnește cu prea multă lume, după cum s-a întâlnit la Craiova și că vorbește cam mult, Lucia Pântea i-a răspuns că „tocmai de aceia e acum la țară, se plimbă pe câmp și nu-l vede nimeni”. Sursa nu a insistat însă asupra precizării locului, considerând ca „imprudent și absolut inutil” acest lucru, amintind de faptul că, încă din septembrie 1955, într-o discuție la București, Gherman Pântea i-a spus că nici soția sa nu știe unde se ascunde. De aceea, „Dan” era convins că „acest loc poate fi aflat numai personal de la dânsul”⁶.

În urma unei acțiuni combinate organizate de organele de Securitate din București și cele din Craiova, sursa „Dan” a reușit să-l contacteze pe Gherman Pântea, în ziua de 27 mai 1956, orele 18.00, în Gara de Nord, cu ocazia revenirii acestuia în capitală, pentru o scurtă perioadă de timp. În cadrul discuției purtate, rejudecarea procesului său era astfel explicată de Gherman Pântea: „Față de situația internațională încordată partidul a hotărât să ia anumite măsuri interne, împotriva unor persoane mai marcante, foști politicieni, militari etc., judecați pentru crime de război și parte eliberați pe baza decretului de amnistie. S-a impus președintelui Tribunalului Suprem Voitinovici să facă recursul în supraveghere (cerere de îndreptare), în cazul unor foști criminali de război, ceea ce s-a și făcut, Tribunalul Suprem admitând cererea (și) trimițând cazul spre rejudecare la Tribunalul Militar, care a fixat termenul de judecată la 30 mai. Între timp s-a primit dispoziția

instruirea și trimiterea cu sarcini a unui agent, pentru realizarea unei misiuni, obiectiv etc. Inerțial, a continuat să fie folosit de unii lucrători mai vechi din Securitate până, târziu, în anii '70 ai secolului trecut.

⁴ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 361. Nota nr. 333 din 21 mai 1956.

⁵ *Ibidem*, f. 315. Nota informativă a sursei „Dan”, din 26 mai 1956, București.

⁶ *Ibidem*, f. 316.

ca dosarele să fie judecate de Tribunalul Regional Militar, aceasta pentru ca în rejudecarea recursurilor să fie competent Tribunalul Suprem⁷. Prezumtivul inculpat mai arăta că s-a cerut arestarea tuturor celor care sunt într-o situație similară, deși procurorul s-a opus iar instanța a apreciat că nici ea nu e competentă să emită mandatele de arestare. Mai rezulta că, din ordin, s-a stabilit ca dată de judecată ziua de 6 august 1956, când urma să aibă loc un „simulacru de proces“, estimându-se că procurorul va cere rearestarea tuturor celor eliberați pe baza amnistiei, când „nu se va admite nici poate în apărare și când toți vor fi condamnați conf. art. 195, pentru activitate în contra clasei muncitoare“⁸. În situația lui Gherman Pântea se aflau circa 170 de persoane, care au deținut demnități în perioada regimului democratic din România interbelică și care erau deținute abuziv, fără să existe o sentință judecătorească în acest sens. În total, urmau să fie rejudecate circa 800 de persoane, deducându-se că dosarul lui Pântea era înregistrat la un număr depășind 700. Printre cei vizați se aflau mulți din foștii magistrații care, deși au intervenit la liderul partidului Gh. Gheorghiu-Dej și la cel al guvernului, dr. Petru Groza, ar fi primit răspuns că „ei nu se amestecă în treburile justiției“⁹. În opinia lui Pântea, a fost vorba despre aplicarea unei legi secrete apărute mult după judecarea cauzelor respective în care inclusiv el personal a fost implicat, la vremea respectivă apărând ca „fiind părerea tuturor celor interesați“. În această chestiune, Pântea s-a consultat cu Valer Pop, politician cunoscut din perioada interbelică, care „i-a spus același lucru, totuși această ilegalitate se face acum“¹⁰.

Întrebat de agentul Securității asupra motivației noii acuzații ce i se aduce, Pântea a arătat că i se impută faptul că ar fi făcut parte dintr-o comisie la Odessa, care a hotărât deportarea evreilor, murind mulți dintre aceștia. „Deși e inexact acest lucru – sublinia Pântea – el a fost judecat pentru acest fapt și condamnat la 12 ani, iar acum Tribunalul Suprem (în complet fiind Ilie Stoenu) zice că întrucât printre cei deportați desigur erau și muncitori, urmează a se admite rejudecarea cauzei și aplicarea textelor (de lege – *n.n.*) care pedepsesc activitatea contra clasei muncitoare“¹¹.

În altă ordine de idei, Pântea mai arăta că „e totalmente lipsit de mijloace materiale, că tensiunea, spaima și grija sub care trăiește acum, i-au zdruncinat nervii și sănătatea și că știe că nu mai suportă regimul penitenciar“. În această perioadă a fost ajutat financiar, în măsura

⁷ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 310. Nota informativă a sursei „Dan“, din 29 mai 1956.

⁸ *Ibidem*, f. 310-311.

⁹ *Ibidem*, f. 311.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

posibilităților, de fratele său Constantin, domiciliat în Craiova. În opinia sa, rejudecarea proceselor se face pentru ca „să se legalizeze deținerea celor neeliberați (deținuți fără judecată – *n.n.*) și pentru rearestarea celor eliberați, ca să-și execute restul de pedepse care au fost amnistiate“. El mărturisea că „nu se simte cu nimic vinovat, că n-a comis nici o crimă de război, n-a avut nici o activitate împotriva muncitorilor și cu greu a ispășit o pedeapsă mare pentru faptul că a fost numit de Antonescu primar al Odesei, în timpul când nu putea refuza această sarcină”¹². Natura politică a noului proces intentat lui Gherman Pântea era subliniată și de un fost preot militar Ureche, în cadrul unei discuții cu același agent „Dan“. „E imposibil – spunea Ureche – ca «tâlharii ăștia» să-l lase în pace, deși Gherman «nu reprezintă azi nimic, însă are un mare trecut politic»”¹³.

*2. Pregătirea procesului. Declarații favorabile decisive
din partea martorilor Iuliu Brodețchi, Ioan Bădașcu,
Taisia Arnăutu ș.a.*

Pentru pregătirea procesului, Pântea și-a strâns o serie de dovezi, prin care proba că, în perioada cât a fost primar general al Odesei, nu numai că nu a avut o activitate „criminală“, dar a și căutat și reușit de multe ori să scape de la moarte sute și mii de persoane ce mergeau spre locul de execuție. Dosarul cuprindea inclusiv declarații ale unor cetățeni sovietici care l-au cunoscut în perioada 1941-1944 și care de curând vizitaseră țara noastră în cadrul diferitelor delegații venite din U.R.S.S. Acest dosar a fost arătat de Pântea și unor prieteni vechi precum Aurelian Bentoiu, Valer Pop și alți fruntași liberali aflați în București, care au găsit probele „destul de puternice“ pentru a dovedi nevinovăția sa¹⁴.

La primul proces, acuzatul Gherman Pântea l-a avut ca avocat pe Ovidiu Rădulescu Dobrogea. „Când am deschis dosarul – arată Pântea în amintirile sale – am rugat pe avocatul meu să controlez actele principale, și anume: ordonanța 35 și «Buletinul Transnistriei», însă ambele aceste acte erau dispărute de la dosar, iar petiția avocatului, cu care depunea actele, era la dosar. Deci sustragere sau, mai bine zis, furt curat de acte. Revoltați amândoi de această nelegiuire, am protestat în scris pentru ca actul să rămână la dosar. Am găsit un alt «Buletin al Transnistriei» și ordonanța 35 legalizată și, având termen de judecată la 6 august 1956, ne-am judecat la primul termen. După pledoaria frumoasă și obiectivă a procurorului militar,

¹² *Ibidem*, p. 312.

¹³ *Ibidem*, f. 313.

¹⁴ *Ibidem*, f. 318. Nota agentului „A. Constantinescu“ din 9 august 1956.

care a cerut un verdict de achitare, Tribunalul militar, cu unanimitate de voturi și în unire, cu procurorul militar, m-a achitat de orice penalitate, reabilitându-mă, astfel, cu desăvârșire, căci prima sentință a fost anulată de Tribunalul Suprem, iar pentru a doua acuzare, precum s-a văzut, am fost achitat cu unanimitate de voturi. Deși târziu, Tribunalul Militar a reabilitat justiția civilă, care în cazul meu greșise profund și, ca om onest, sunt recunoscător celor care au avut curajul să-mi dea dreptate¹⁵.

La ședința din 6 august 1956, în favoarea lui Gherman Pânteaua au fost depuse declarații autentice din partea martorilor Iuliu Brodețchi, Ioan Bădașcu, Taisia Arnăutu, o copie legalizată după decizia din 3 ianuarie, dată de Guvernatorul Gheorghe Alexianu și un extras din „Buletinul Transnistriei“, de asemenea legalizat. Potrivit declarației lui Iuliu Brodețchi, Comisia de evacuare a evreilor din Odessa era compusă din prefectul județului Odessa, prefectul poliției orașului Odessa, prefectul județului Oceacov și prefectul județului Berezovka, fiind condusă de inspectorul general Constantin Ciurea. Martorul a mai declarat că odată cu această comisie a mai luat ființă la Odessa și o comisie de triere a contestațiilor ce urmau să fie făcute de evreii exceptați de la evacuare. El a mai arătat că, solicitând sfatul inculpatului cum să facă să rămână la Odessa, acesta i-a dat asigurări că va da instrucțiuni adjunctului de primar care urma să-l înlocuiască în Comisie, „să fie larg în aprecieri“, iar Comisia „în adevăr a fost binevoitoare cu evreii, aprobându-le contestațiile“¹⁶. Mai rezulta că inculpatul l-a sfătuit pe martor să distrugă actele din care reieșea că este evreu, „să aranjeze în casă ceva icoane... pentru ca atunci când vine delegatul comisiei să constate că este creștin“¹⁷. Nimic mai grăitor în ceea ce privește atitudinea binevoitoare față de evrei a primarului general al Odesei, Gherman Pânteaua, într-o vreme de război, când stările resentimentare antisemite atinseseră, după cum se știe, cote fără precedent.

Dar pentru decizia finală a Tribunalului Militar alte două mărturii se vor dovedi cele mai importante. Prima a aparținut inginerului Ioan Bădașcu, inspector piscicol al regiunii Iași și docent la Institutul agronomic din Iași, care în timpul ocupației Odesei, a fost student la Universitatea din localitate. Bădașcu a declarat că, în timp ce își făcea studiile la Odessa, la direcția imobilelor din cadrul primăriei, unde șef era socrul său, Constantin Todorovski, era angajată ca funcționară Elena Rudenco, sora mareșalului Tolbuhin. „În vara anului 1942 – declara Bădașcu – sora mareșalului

¹⁵ Gherman Pânteaua, *Triumful Dreptății. Procesul meu*, f.a., p. 40; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 94.

¹⁶ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 433. Sentința nr. 1051 din 6 august 1956.

¹⁷ *Ibidem*.

Tolbuhin s-a îmbolnăvit grav. Cum soacra mea era colegă de școală cu d-na Elena Rudenco, a rugat pe marele chirurg și rector al Universității Ceasovnikov să o opereze pe d-na Rudenco. Ceasovnikov a refuzat, pe motiv că d-na Rudenco este sora marelui comunist mareșalul Tolbuhin. Revoltat de această atitudine a profesorului Ceasovnikov, Pântea, împreună cu socrul meu, au plecat la d-na Elena Rudenco acasă, au luat o mașină și au adus-o la spitalul Universității, unde Ceasovnikov a operat pe d-na Elena Rudenco, salvând-o de la moarte¹⁸. Din declarația lui Bădașcu mai reieșea că, după ce Elena Rudenco s-a însănătoșit, primarul orașului, Gherman Pântea i-a aprobat un concediu pe un an, cu plata integrală a salariului. În vara anului 1945, mareșalul Tolbuhin, președintele Comisiei aliate de control, a venit la București, unde a avut o întâlnire cu socrul inginerului Ion Bădașcu. „După audiență – declara acesta – socrul meu mi-a povestit acasă că mareșalul Tolbuhin a fost extrem de amabil cu el și i-a mulțumit că i-a salvat sora de la moarte. La obiecțiunea socrului meu că nu el a salvat-o, ci primarul Odesei Pântea, mareșalul Tolbuhin i-a răspuns că știe bine lucrul acesta de la sora lui, pe care a vizitat-o de curând la Odessa și că el a invitat și pe Pântea ca să-i mulțumească, dar prefectul de poliție i-a raportat că Pântea nu este în București. Cum de față la această convorbire era și generalul Susaikov, locțiitorul președintelui Comisiei Aliate de Control, acesta i-a raportat mareșalului Tolbuhin că Gherman Pântea este cercetat pentru activitatea sa ca primar al orașului Odessa; atunci, în fața socrului meu, mareșalul Tolbuhin a dat ordin generalului Susaikov să comunice Guvernului Român să înceteze imediat urmărirea împotriva lui Gherman Pântea, fost primar al orașului Odessa, căci, cercetându-se de organele sovietice activitatea lui Pântea la Odessa, s-a stabilit că Pântea s-a purtat uman și civilizată cu populația Odesei. Știu că, în urma acestei intervenții, dosarul lui Pântea a fost clasat de Tribunalul Poporului¹⁹. Bădașcu a mai declarat că studențimea din Odessa îl prețuia mult pe primarul Gherman Pântea pentru „atenția și dragostea părintească“ pe care acesta o arăta în toate împrejurările. Venirea lui Pântea la Universitate era o „adevărată sărbătoare“, căci primarul stătea de vorbă cu studenții ore întregi, le asculta nevoile și necazurile lor și „totdeauna, după asemenea vizite lua măsuri urgente pentru împlinirea în fapt a dorințelor exprimate“²⁰. Martorul Bădașcu amintea și de episodul din 20 martie 1944, când Pântea a părăsit Odessa, luându-și rămas bun de la muncitorimea din oraș, și a fost invitat și de studenți să facă același lucru și la Universitate. „Am asistat și eu ca

¹⁸ Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 41; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 94-95.

¹⁹ *Ibidem*, p. 42; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 95.

²⁰ *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 95.

student – spune ing. Bădașcu – la această caldă manifestație de simpatie, când după mulțumirile ce i s-au adus de studenți și profesori, primarul Pântea a fost ridicat pe brațe de studenți și, în uralele mulțimii, a fost condus până în stradă la mașina sa. Știu, de asemenea, că și muncitorii de toate categoriile de la Odessa țineau foarte mult la primarul Gherman Pântea, căci i-a ajutat în orice împrejurare, ca un adevărat părinte²¹.

Pentru a conferi un „plus de greutate“ mărturiei sale, ing. Ion Bădașcu făcea precizarea că această declarație o dă un „fiu de muncitori ceferiști, al cărui părinte a fost mutilat de tren în anul 1932, în timpul serviciului, în gara Basarabeanca și care a ajuns în câmpul muncii la un post de răspundere, numai prin munca pusă în slujba poporului zi de zi, cu cea mai mare tragere de inimă și însuflețire²². Desigur precizarea referitoare la originea socială a martorului nu era întâmplătoare, ținându-se cont de percepția, în general, pozitivă cu privire la această categorie socio-profesională, la nivelul conducerii de partid și de stat din acea vreme, mai ales că unii dintre liderii de atunci, începând cu Gh. Gheorghiu Dej fuseseră lucrători ceferiști și se aflaseră în fruntea grevelor acestora din anul 1933. Iar Tribunalul Militar nu putea rămâne insensibil la acest argument, ceea ce nu înseamnă, desigur, că faptele evocate mai înainte spre disculparea lui Pântea, de către martorul Bădașcu, nu erau reale sau că ar fi avut, principial, o mai mică importanță.

A doua declarație esențială în cadrul procesul lui Gherman Pântea a aparținut artistei de la Opera din Odessa, Taisia Arnăutu-Jerebenco, cetățeană sovietică, aflată special la București, pentru a depune mărturie în acest proces. Aceasta a arătat că, în timpul cât Pântea a fost primar la Odessa, în anii 1941-1944, ea a locuit tot timpul acolo, fiind practic originară din localitatea respectivă. „La venirea lui Pântea la Odessa – declara Taisia Arnăutu-Jerebenco – orașul era distrus și populația murea de foame. Pântea orașul l-a refăcut, iar populației i-a asigurat o viață și un trai, nu ca în timp de război, ci ca în timp de pace. Piețele alimentare ale Odessei erau foarte bogate și pline cu de toate. Viața culturală a Odessei funcționa ca în timpul normal, în limba maternă, începând cu școala primară și terminând cu Opera. Muncitorii de la Odessa de toate categoriile duceau o viață frumoasă, din belșug. De aceea, muncitorii și intelectualii îl prețuiau și îl iubeau pe Pântea. Am asistat personal la plecarea lui Pântea din Odessa, în martie 1944, când muncitorimea și intelectualitatea i-au făcut mari manifestațiuni de simpatie. Pântea era un om popular la Odessa, de aceea populația orașului Odessa îi păstrează și astăzi o frumoasă amintire, căci el a fost un adevărat părinte al orașului²³.

²¹ *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 95.

²² *Ibidem*, p. 43; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 95.

²³ *Ibidem*, p. 43; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 96.

3. Procesul și achitarea

Judecarea lui Gherman Pântea a fost făcută de Tribunalul Militar Regiunea II Militară, având ca președinte pe Maiorul de Justiție Gabai Gheorghe, iar ca membrii pe: Lt. Col. Dihoescu Gheorghe și Maior Mureșanu Mihai, Procuror militar Cpt. de Justiție Brânză Vasile, Grefier Anastasiu Gheorghe, a dat sentința nr. 1051 din 6 august 1956. După expunerea detaliată a învinuirilor care au fost aduse inculpatului, privind în principal faptul că acesta ar fi făcut parte din comisia de la Odessa, formată în baza ordinului dat de Guvernatorul Gh. Alexianu, cu scopul de a se proceda la trierea și evacuarea populației evreiești din Odessa, a condamnării inițiale din 13 decembrie 1952, cât și a eliberării, ca urmare a Decretului 421/1955, au fost depuse declarațiile martorilor și celelalte dovezi depuse la dosar. Sentința atesta faptul că Gherman Pântea nu a fost membru al Comisiei de evacuare a evreilor, nu a avut vreo legătură cu chestiunea ghetourilor de la Odessa și că a luat măsuri categorice de apărare a populației de acolo, iar comisia de judecare a contestațiilor, din care inculpatul a făcut parte, era cu totul alta decât aceea de triere a evreilor și în fine că fostul primar general al Odessei nu a fost subordonat prefectului Velcescu și nici nu a avut vreo legătură administrativă sau de alt gen cu acesta. În fapt, la activitățile comisiei de triere a evreilor, Gherman Pântea a luat parte numai o singură dată, la 10 ianuarie 1942, când a stat numai la început să asiste la lucrările organismului respectiv, prezidat de Corneliu Popovici, iar apoi a declarat că el nu va mai lua parte și va delega pe primarul sectorului de resort, Vidrașcu, deoarece personal are o atitudine diferită în ceea ce privește evacuarea evreilor din Odessa, nefiind practic de acord cu o asemenea măsură. Documentul mai arăta că, din raportul ce l-a trimis la 20 ianuarie 1942, Guvernatorului Gh. Alexianu și aflat la dosar, inculpatul a arătat, printre altele, că această evacuare este nedreaptă și neumană și fiind făcută în toiul iernii, „devine de-a dreptul barbară”²⁴. Sentința mai menționa repetatele intervenții făcute de primarul Gherman Pântea pe lângă autorități, pentru a reveni și opri evacuarea evreilor din Odessa, precum și faptul că acesta personal s-a dus apoi și a oprit coloanele de evrei din drum, întorcându-i la Odessa, deoarece această populație nu a avut nici un amestec în actul de la 22 octombrie 1941, când a fost aruncată în aer clădirea Comandamentului Militar. Se mai arăta că inculpatul a atras atenția Mareșalului Antonescu, că „aceste măsuri pripite și nedrepte ne vor face mare rău și, în fine, că el ca basarabean, cunoaște bine rușii și cu binișorul, cu vorbă bună faci cu ei ce vrei, pe când cu brutalitate și teroare

²⁴ *Ibidem*, Sentința nr. 1051/6 august 1956, p. 3; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 100.

îi îndârjești mai mult, cercând până la urmă să fie schimbat din misiunea de Primar al Odessei, pe care nu o poate îndeplini, datorită celorlalte autorități militare de acolo²⁵. În favoarea lui Gherman Pântea au mai depus ca martori Chirilă Soltan, Andrei Dumitrescu, Emil Buzescu, Ion Doncilă, Nicolae Codreanu și coacuzatul Matei Velcescu. Martorul Nicolae Codreanu constata, de pildă, că Gherman Pântea era simpatizat de populația Odessei și că evacuarea evreilor s-a făcut numai prin Jandarmerie, fără concursul celorlalte autorități civile.

Prin urmare, Tribunalul concluziona că „nu a reținut în sarcina inculpatului nici o infracțiune“ și propunea „achitarea inculpatului Gherman Pântea, deoarece se constată inexistența faptului ce i se impută“. Pentru aceste motive, „Tribunalul, în unire cu concluziunile Procurorului Militar, cu unanimitate de voturi declară neculpabil pe Pântea Gherman pentru crimă de activitate intensă contra clasei muncitoare și mișcării revoluționare...“ și îl „achită de orice penalitate...“²⁶.

4. *Respingerea unor propuneri „avantajoase“*

În urma achitării, Pântea a respins unele propuneri „avantajoase“ care i-au fost făcute de reprezentanți ai Ministerului de Interne, privind acordarea unei „pensii speciale“, luând în calcul că aceasta i-ar crea „obligații“ pe care nu le va putea onora. La fel, refuzase să facă declarații unui redactor al ziarului „Scânteia“, ce i s-ar fi cerut după eliberarea sa din închisoare²⁷, pentru a nu se compromite. De fapt, el a declarat că „poate face declarații și asupra nedreptății ce i s-a făcut inițial și numai după aceasta va vorbi despre actul de dreptate ce i s-a făcut până la urmă“²⁸. Era vorba, deci, despre o formă clară de refuz de a colabora cu principalul cotidian al partidului comunist, pentru realizarea scopurilor propagandistice ale acestuia.

Așa cum rezulta dintr-o convorbire purtată cu o sursă a organelor de Securitate, Pântea era conștient că a fost eliberat nu din cauza faptului că s-ar mai fi „îmblânzit vigilența“ organelor de represiune ale regimului, ci datorită faptului că acestea „s-au convins că pentru activitatea sa politică din trecut nu i se poate imputa nimic, iar în prezent el nu face nimic din ceea ce ar putea să-i aducă neplăceri“. El știa, însă, că „se condamnă zilnic oameni pentru vini imaginare, fără probe, pe bază de simplu denunț, pentru pretinsă activitate de acum 10-15 ani. Pușcăriile sunt pline de foști legionari

²⁵ *Ibidem*, p. 6; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 100.

²⁶ *Ibidem*, p. 8; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p.102.

²⁷ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 216. Nota agentului „Dan“ din 17 noiembrie 1957.

²⁸ *Ibidem*, f. 302. Nota agentului „Dan“ din 18 aprilie 1957.

și țărăniști, din cei care n-au ocupat nici o funcție de răspundere. Pericolul de a cădea victimă unui proces înscenat este mai mare ca oricând, de aceea trebuie multă atenție pentru a nu provoca bănuieli de orice natură²⁹. Din aceste motive, Pântea evita să primească pe cineva la domiciliul propriu și, în general, contactele cu foștii săi cunoscuți, îndeosebi basarabeni, care după ieșirea din închisoare îl asaltau cu întrebări la care el nici nu putea să răspundă. Evita chiar și întâlnirile cu prof. univ. Constantin Tomescu³⁰, fost cadru didactic și decan al Facultății de Teologie a Universității din Chișinău, secretar general al Mitropoliei Basarabiei și subsecretar de stat pentru Culte în guvernarea Goga-Cuza (29 decembrie 1937-10 februarie 1938). Odată amnistiat și eliberat din penitenciarul de la Sighet, unde a stat închis șapte ani, în anul 1957 C. Tomescu a început să colinde țara și să-i viziteze pe preoții basarabeni, pe care-i cunoștea în virtutea funcțiilor pe care le îndeplinise înainte de război la Chișinău și București. În legătură cu aceasta a apărut zvonul despre presupusa intenție a unui „grup subversiv“ de preoți basarabeni de a-l alege pe C. Tomescu în calitate de Mitropolit al Basarabiei, după „eliberarea“ Moldovei de Răsărit. Se înțelege că Tomescu a intrat imediat în colimatorul Securității, fiind și anchetat în legătură cu zvonurile privind funcția sa de viitor „Mitropolit al Basarabiei“. Este și motivul pentru care Gherman Pântea, care fusese în bune raporturi cu C. Tomescu, evita de data aceasta contactele cu el³¹. În această perioadă, una dintre puținele persoane legate de politica dinainte de război și pe care Pântea le mai întâlnea din când în când era fruntașul ardelean Valer Pop.

În același timp, însă, Pântea era preocupat de evoluțiile pe plan internațional, urmărind asiduu posturile de radio străine, ca „Vocea Americii“ și „Europa Liberă“, nutrinde convingerea că S.U.A. au ca „scop final eliberarea țărilor subjugate și nimicirea comunismului din lume“³². Demn de menționat este că el mai avea o asemenea speranță, în timp ce mulți dintre foștii politicieni din perioada democrației parlamentare încetaseră a mai crede într-o astfel de posibilitate, după intervenția în forță a Armatei Roșii în Ungaria, pentru înfrângerea revoluției anticomuniste și lipsa unei reacții ferme a Occidentului în această chestiune.

După cum consemnau documentele Securității, încă înainte de izbucnirea mișcării anticomuniste din Ungaria, în mediile basarabenilor din țara noastră circulau zvonuri, potrivit cărora, la 10 mai 1956, pe

²⁹ *Ibidem*, f. 210. Nota agentului „Dan“ din 16 noiembrie 1957.

³⁰ Vezi Schițe biografice.

³¹ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 285. Nota agentului „Dan“ din 30 septembrie 1957.

³² *Ibidem*, f. 211. Nota agentului „Dan“ din 16 noiembrie 1957.

clădirea gării Dondușani din Nordul Basarabiei au fost amplasate de către partizani anticomuniști două steaguri tricolore și portretul fostului rege Mihai³³. Starea de spirit a locuitorilor din Basarabia era deosebit de agitată împotriva regimului comunist sovietic din acea perioadă. Cu privire la situația populației din Basarabia acelor timpuri, Gherman Pântea relatează într-o discuție pe care a avut-o cu Dr. N.Gh. Lupu despre faptul că, din informațiile ce le deține de la diferite persoane din această provincie românească aflată sub ocupație sovietică și care fac deplasări în România rezultă că oamenii de acolo se găsesc într-o „stare de mizerie și suferințe materiale de nedescris“. El mai arată că, înainte de moartea lui Stalin (martie 1953), „au fost deportați aproape toți învățătorii din Basarabia în alte ținuturi unde peste 70% au decedat. Pe lângă aceasta mai multe sate din jurul Chișinăului în urma unor demonstrații au fost distruse din temelie“³⁴.

³³ *Ibidem*, f. 299. Nota agentului „Titi“ din legătura Direcției Regionale Craiova a M.A.I., primită la 10 octombrie 1956.

³⁴ *Ibidem*, f. 317. Nota agentului „A. Constantinescu“ din 25 octombrie 1956.

CAPITOLUL VII – ÎNCERCAREA EȘUATĂ A ORGANELOR DE SECURITATE, PRIVIND RECRUTAREA CA INFORMATOR A LUI GHERMAN PÂNTEA

1. Planurile de recrutare.

Obiectivele urmărite erau mereu altele

Atât înainte de proces, cât și după, Gherman Pântea s-a aflat permanent în atenția organelor de Securitate, fiind monitorizat sistematic pentru stabilirea relațiilor sale și a intențiilor de viitor, privind în principal atitudinea sa în problema Basarabiei. De menționat că, în perioada respectivă, era uzuală practica Securității ca, încă înainte de proces, în timpul acestuia ori în preajma eliberării din închisoare a unui deținut politic sau, chiar după punerea în libertate, să se acționeze pentru recrutarea sa ca agent al acestei instituții, urmărindu-se, în principal, folosirea pentru exercitarea controlului informativ asupra mediilor celorlalți foști oameni politici sau persoane considerate, în general, „periculoase“ pentru regimul de „democrație populară“ din R.P. Populară. De la această procedură cvasigenerală nu a fost exceptat nici Gherman Pântea. În cazul său obiectivele-țintă pentru care se intenționa recrutarea ca informator al Securității au variat de la un moment la altul. Mai întâi, așa cum rezultă dintr-o notă a Securității din mai 1956, se propunea „documentarea temeinică a organelor noastre în ceea ce privește gravitatea faptelor în baza cărora Pântea Gherman urmează să fie rejudicat și condamnat și în raport de pedeapsă să fie studiat în vederea recrutării și folosirii sale în scopul intrării în legătură cu centrul naționalist din străinătate, din care face parte și Crihan Anton“¹.

Peste circa 3 luni de zile obiectivul urmărit prin recrutarea lui Gherman Pântea ca informator s-a schimbat. Pe materialele informative furnizate de agenți ai Securității Regiunii București, în perioada desfășurării procesului (august 1956), erau adăugate „note ale biroului“, în care se spunea că Gherman Pântea este luat de către organele respective în studiu pentru a fi recrutat ca agent în „problema P.N.L.“ Se invoca faptul că deși cel în cauză susține că s-a retras încă înainte de 1938 din acest partid, totuși în București întreține relații cu o serie de foști politicieni liberali: Aurelian

¹ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 347. Nota întocmită pe baza semnalărilor agenților „Alecuc“ și „Dan“, din 29 mai 1956.

Bentoiu, Valer Pop, V. Sasu, Ion Nistor, Mihail Romniceanu și alții². Ca „bază a recrutării“, ca să folosim un termen din limbajul specific al organelor de Securitate și nu numai, era clasică metoda din acea epocă a „materialului compromițător“, care în cazul lui Pântea îl constituia propriul său proces, deși instanțele de judecată îl achitaseră deja, așa cum am arătat. De menționat că, încă înainte de luarea deciziei de achitare a lui Gherman Pântea, ofițerii de Securitate care lucrau cazul avuseseră deja discuții cu reprezentanți ai organelor de justiție, rezultând că acesta nu va fi condamnat. Totuși, lucrătorii din Securitate mizau pe faptul că Pântea nu cunoaște încă acest lucru.

Din studiul materialelor Securității rezultă că, după achitarea lui Gherman Pântea, de către instanța de judecată, obiectivul recrutării sale ca informator s-a modificat, din nou, de data aceasta urmărindu-se folosirea lui pentru încadrarea informativă a altor fruntași basarabeni, precum... Nichita Smochină³, cunoscut drept cel mai proeminent reprezentant al românilor transnistreni. În legătură cu acesta, la 19 martie 1957 a fost deschisă o acțiune de urmărire informativă, pe baza faptului că sus-numitul reprezentase un „element de frunte al cercurilor naționaliste basarabene“ și conducătorul „Comitetului românilor de peste Nistru“, organizație considerată că avea un „caracter naționalist“. Cu privire la Nichita Smochină, un referat din 25 februarie 1958, întocmit de organele de Securitate, consemna faptul că „până în anul 1944 cel de mai sus a editat și condus mai multe publicații cu conținut antisovietic, a redactat și tipărit un număr considerabil de cărți antisovietice și a dus o largă propagandă de sprijinire a războiului antonescian prin conferințe, prelegeri și alte mijloace“⁴. În cursul măsurilor de urmărire informativă rezultase că Nichita Smochină „nutrește și în prezent speranța că regimul actual din R.P.R. se va schimba“, iar Basarabia va fi „eliberată“. Cel în cauză era bănuț că, pentru o asemenea perspectivă, acționează pentru alegerea persoanelor care ar fi urmat să ocupe diverse funcții politico-administrative în Moldova de peste Prut. Prin agentul „Bărbulescu“ se obținuse informația că „un grup de elemente fugite de regimul sovietic din care face parte și Smochină Nichita“ au hotărât numirea lui Constantin Tomescu⁵ în calitate de mitropolit al Basarabiei „eliberate“. Potrivit aceluiași plan (care putea să nici nu aibă vreo bază reală), agentul „Bărbulescu“ ar fi fost vizat pentru funcția de organizator al

2 *Ibidem*, f. 317-318. Notele agentului „A. Constantinescu“ din 9 august și, respectiv, 25 octombrie 1956.

3 Vezi Schițe biografice.

4 Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 414. Referat nr. 321/25 februarie 1958, Obiect: recrutarea ca agent a numitului Pântea Gherman.

5 Vezi Schițe biografice.

bibliotecii din Chișinău, urmând să se pregătească „temeinic“. Smochină a făcut cunoscut informatorului „Bărbulescu“ faptul că și lui i s-a propus ca după „eliberarea“ Basarabiei să se mute la Chișinău, dar nu i-a mărturisit agentului în ce scop și cine i-a propus acest lucru. Constatându-se că până în momentul respectiv informatorul a reușit „să lege oarecari relații cu cel urmărit“, acesta din urmă făcând lui „Bărbulescu“ și unele „confidențe“, în referat se aprecia că infiltrarea are loc „foarte încet“, iar „obiectivul manifestă încă rezerve față de agent întrucât nu se cunosc din activitatea comună din trecut“⁶. Tocmai pentru a se asigura încadrarea informativă a lui Nichita Smochină cu un agent care „să poată rezolva sarcinile principale“ ale acțiunii de urmărire a acestuia, se propunea să se aprobe recrutarea lui Gherman Pântea.

În motivarea propunerii de recrutare a acestuia, referatul cuprindea datele de identitate ale candidatului, susținându-se mai vechea teză lansată încă de S.S.I., potrivit căreia, pentru a deține funcțiile de primar al Chișinăului și de vicepreședinte al Camerei de Comerț din Basarabia, „era nevoie de studii superioare pe care Pântea Gherman nu le avea“⁷. Ca și alte materiale mai vechi ale Securității, multe fiind bazate pe datele preluate de la S.S.I., referatul cu propunerea de recrutare conținea afirmația că „datorită legăturilor ce le avea cu Ion I.C. Brătianu, pe atunci prim ministru și din dorința acestuia de a-l vedea pe Pântea Gherman în posturi cât mai importante“, fostul lider liberal i-ar fi procurat acestuia diploma de licență în drept, care i-a permis să ocupe diferite posturi de răspundere în Basarabia. Se mai arăta că, folosindu-se de calitatea de primar al Chișinăului, Gherman Pântea a „săvârșit diferite nereguli bănești reușind să-și acumuleze o importantă avere“. Aceleași practici – se afirma în referat – le-ar fi continuat în perioada cât a fost primar general al Odesei (1941-1944), când ar fi reușit „să-și acumuleze avere prin transportarea diferitelor obiecte de valoare la București și vânzarea lor la preț de speculă“⁸. „După 23 august 1944 – arăta referatul cu privire la Gherman Pântea – auzind că o serie de demnitari basarabeni și politicieni de teapa lui au fost arestați și dându-și seama că e și el urmărit, a părăsit domiciliul devenind fugar“⁹. Erau relatate apoi, în maniera specifică Securității din acea vreme, toate etapele avaturilor lui Gherman Pântea, privind „fuga la Sibiu“, unde cu ajutorul relațiilor și-a procurat un buletin de identitate pe numele Cernescu Lozont (sau Lozony, cum apare în alte materiale), apoi venirea periodică

⁶ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 415. Referat nr. 321/25 februarie 1958, Obiect: recrutarea ca agent a numitului Pântea Gherman.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, f. 416.

în București, pentru întâlniri cu prietenii, având o dovadă de rămânere în capitală pe numele Mincu Grigore și, în sfârșit arestarea din 12 decembrie 1949, condamnarea la 10 ani de muncă silnică și 10 ani degradare civică. A urmat apoi eliberarea, ca urmare a grațierii prin decretul nr. 421 din 7 octombrie 1955, dar la puțin timp lui Gherman Pântea i s-a intentat un nou proces, pentru „activitate contra clasei muncitoare“, conform decretului nr. 193. Aflând despre acest lucru, Pântea a părăsit din nou domiciliul pentru a nu fi arestat și judecat în stare de arest. „La rejudecarea procesului – se menționa în referat, mai departe – sus-numitul a prezentat o serie de dovezi în care arăta că în timp ce era primar al orașului Odessa ar fi avut comportări juste față de populația localnică și că personal ar fi intervenit prin memoriu la Antonescu și la guvernatorul Transnistriei Alexianu, pentru a se pune capăt masacrării evreilor. De asemenea a prezentat acte că ar fi avut o atitudine prietenoasă față de sora Mareșalului Tolbuhin care a primit și ajutor din partea primarului general al Odesei“¹⁰. Ca urmare a actelor prezentate de Pântea și neexistând alte probe, Tribunalul Militar l-a achitat de orice penalitate, la 10 august 1956.

Referatul mai evidențiază faptul că, în procesul studierii „candidatului la recrutare“, au fost folosiți agenții „Constantinescu“ al Serviciului 1, agentul „Teofil“ al Serviciului 5 și în special agentul „Dan“ al regiunii M.A.I. Craiova. De asemenea, agentul „Dan“ fiind „marșrutizat“ la București și dirijat pe lângă Gherman Pântea, a aflat de la acesta că mai mulți fruntași ai P.N.L., respectiv membrii „grupului Bentoiu“, se adunau la domiciliul acestuia și citeau „poezii cu conținut dușmănos“, discutând, totodată, „probleme politice ostile regimului“¹¹. Față de agentul „Dan“, Gherman Pântea afirmase că nu a participat la discuțiile respective, dar cu toate acestea „se cutremură la gândul că ar putea fi arestat“. Îi era teamă că va fi atras în procesul grupului în cauză pe considerentul că a cunoscut despre activitatea „dușmănoasă“ a membrilor acestuia și nu i-a denunțat.

Concluzia rezultată din studiul organelor de Securitate era că Gherman Pântea „corespunde scopului urmărit de noi, deoarece s-a dovedit în primul rând că are suficiente posibilități de pătrundere pe lângă Smochină și alte elemente fugite de regimul sovietic“¹². Se miza pe faptul că aceste persoane se cunosc de când erau împreună în Basarabia și Transnistria, cât și din cadrul Comitetului refugiaților de pe teritoriul U.R.S.S.

În prezumarea posibilităților informative ale candidatului la recrutare, referatul evidențiază faptul că acesta are cunoștință despre „activitatea

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ *Ibidem*, f. 417.

¹² *Ibidem.*

dușmănoasă prezentă“ a lui N. Smochină, ce nu rezulta din materialul furnizat de agentul „Dan“ față de care Pântea ar fi afirmat că într-adevăr cunoaște hotărârea ce s-a luat cu privire la numirea lui C. Tomescu în funcția de mitropolit al Basarabiei. Mai reieșea că Gherman Pântea „se bucură de încrederea elementelor urmărite, ceea ce-i va da posibilitatea ca odată recrutat ca agent să poată pătrunde în intimitățile acestora și să stabilească acțiunile lor ilegale“¹³.

2. Contactarea sub „acoperire“

Pentru cunoașterea personală a lui Gherman Pântea, în ziua de 22 februarie 1958, un ofițer al Securității l-a contactat, la domiciliu pe acesta, sub pretextul solicitării sprijinului pentru activitatea Asociației Voluntarilor pentru Sprijinirea Apărării Patriei (A.V.S.A.P.)¹⁴, instituție folosită adesea în acea perioadă drept „acoperire“ pentru contactarea unor persoane, de către lucrători ai M.A.I., fără declinarea calității reale a acestora. La contactarea lui Pântea, ofițerul Securității s-a prezentat drept instructor al A.V.S.A.P., dispunând și de o delegație „autentică“ din partea acestei organizații. Circumspect, Pântea a arătat că știe „despre toate numai despre aceasta (organizația în cauză – *n.n.*) nimic“. Drept care ofițerul acoperit a trebuit să-i explice, timp de 3-4 minute, despre rolul organizației și faptul că aceasta se ajută în activitatea sa de persoane cu pregătire militară, așa cum este.... Pântea. Părându-i-se în mod firesc bizară o astfel de solicitare, cel contactat „și-a cerut scuze pentru că fiind bolnav și neavând nici pregătirea militară necesară (a fost ofițer de rezervă fără activitate), nu ne poate promite ajutor. A menționat că are tensiune mare (27) și Dr. Lupu – un vechi prieten al său – care îl tratează, i-a interzis orice efort fizic, limitându-i chiar și plimbarea la numai 30 minute pe zi“¹⁵. În cursul discuției, pentru verificarea calității reale a celui care venise să-i ceară sprijinul în numele A.V.S.A.P., Pântea nu a ezitat să-i pună acestuia unele întrebări referitoare la locul unde

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ A.V.S.A.P. a fost creată prin decretul Prezidiului Marii Adunari Nationale nr. 415/30 noiembrie 1952, ca organizație paramilitară de masă, în care putea activa, pe baza de voluntariat, orice cetățean al R.P.R. care împlinise vârsta de 16 ani. Asociația a fost constituită după modelul Asociației Voluntare Unionale pentru Sprijinirea Armatei, Aviației și Flotei – D.O.S.A.A.F. din U.R.S.S. (fondată în 1927). Membrii asociației erau pregătiți pentru a deveni cadre calificate în agricultură și industrie, dar și pentru a fi „gata în orice moment să apere cu arma în mână republica populară“. Noua organizație era chemată să-și aducă aportul la pregătirea militară a populației, necuprinsă la momentul respectiv în cadrul forțelor armate.

¹⁵ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 268. Raport nr. 321/28 februarie 1958, cu privire la cunoașterea personală a numitului Pântea Gherman.

se află sediul organizației respective (B-dul Dacia) ș.a. Concluzia ofițerului investigator era că Gherman Pântea este „un element inteligent, șiret și foarte sociabil. La cunoașterea personală a deschis discuții pe teme neprovocate, despre care a vorbit fără a se controla în mod deosebit, ca de exemplu: că a făcut politică liberală, că a fost mulți ani deputat în parlamentul burghez, că este originar din Basarabia etc. De asemenea se teme de arestare....Se pare că exagerează boala sa. În cursul discuțiilor a rezultat că umblă mult prin oraș și nu numai 30 minute cum a arătat, ceea ce dovedește că nu respectă regimul impus de medic. Este de talie mijlocie și robust, cu părul cărunț. În locuință are un confort destul de bun“. Opinia finală a investigatorului era că „susnumitul poate fi recrutat ca agent“¹⁶.

Pe baza studiului efectuat și a cunoașterii personale, referatul de recrutare releva faptul că Gherman Pântea are și „calitățile necesare unui agent“¹⁷. Acestea constau în spiritul de orientare și capacitatea de a-și crea „legături cu caracter subversiv“, lucru arătat de faptul că „timp de 4 ani a putut să stea în poziția de fugar, să-și procure acte false prin intermediul altor persoane“¹⁸.

3. Miza acțiunii de recrutare: „frica de o nouă arestare“

În acțiunea de recrutare ca informator a lui Gherman Pântea, ofițerii de Securitate mizau pe faptul că acestuia îi este „frica de o nouă arestare, întrucât a cunoscut despre activitatea contrarevoluționară a grupului P.N.L. în frunte cu Benteoiu care sunt arestați și pe care nu i-a denunțat“¹⁹. În mod clar era vorba despre intenția de a se exercita presiuni asupra candidatului la recrutare prin metode de șantaj. Modul de realizare a acțiunii propriuzise prevedea ca aducerea candidatului la locul recrutării să se facă printr-un mandat de aducere prin care cel în cauză va fi obligat să se prezinte ca martor la un proces la Tribunalul din Sibiu. În finalul referatului se prevedea că, „dacă în procesul anchetei se va constata că totuși sus-numitul nu se pretează recrutării, vom lăsa să se înțeleagă că am avut nevoie de clarificarea unor situații cu privire la grupul P.N.L., care a fost reținut în ultimul timp“. Era o procedură general aplicată de organele de Securitate în cazurile în care acțiunea de recrutare întreprinsă nu-și atingea scopul propus. Aceasta consta în încercarea de a induce celui vizat pentru recrutare ideea

¹⁶ *Ibidem*, f. 269.

¹⁷ *Ibidem*, f. 417. Referat nr. 321/25 februarie 1958, Obiect: recrutarea ca agent a numitului Pântea Gherman.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, f. 418.

că a fost chemat și interogat în scopul lămuririi unor aspecte din trecutul său sau a unor probleme privind natura legăturilor cu diverse persoane aflate în atenția organelor de Securitate. Pentru mai multă siguranță, vizând și posibilul refuz ulterior al candidatului de a mai colabora cu instituția în cauză, se avea în vedere ca și în cazul reușitei acțiunii de recrutare a lui Gherman Pântea, acesta să ajungă totuși la Tribunalul din Sibiu, unde un ofițer de Securitate îmbrăcat în civil îi va lua o declarație despre fostul guvernator al Transnistriei, Gheorghe Alexianu. Pe referatul în cauză, șeful Servului (cpt. Andronic Ilie), în subordinea căruia se afla ofițerul operativ care se ocupa de cazul respectiv (lt. Zărescu Ion) a pus, totuși, rezoluția ca după aducerea la sediul M.A.I., candidatul la recrutare „să nu mai fie trimis la Sibiu”²⁰.

4. Planul de anchetă

Ca etapă preliminară recrutării, organele de Securitate au întocmit un plan de anchetă amplu, structurat pe patru capitole: I. Activitatea profesional-politică din trecut (1917-1941); II. Activitatea profesional-politică din perioada războiului antisovietic; III. Perioada de după 1944; IV. Alte probleme. Reținem în mod special unele din întrebările ce urmau a-i fi puse candidatului la recrutare, prevăzute la cel de al III-lea capitol: ce anume știe despre cercurile basarabene, problemele pe care le dezbate acestea și cine participă; persoanele vizitate în anul respectiv (1958) și problemele discutate; ce cunoaște despre cercurile preoțești; de la cine se informează asupra situației „dezastruoase din Basarabia” și cui a difuzat știrile; ce legături are peste graniță cu Anton Crihan (stabilit în S.U.A.), dar și despre activitatea acestuia (Deviza „Răbdare și tăcere”); ce prieten are la Securitate și care-l anunță de măsurile ce se iau de către instituția în cauză. Pe marginea acestei ultime prevederi din planul de anchetă, șeful ofițerului care a întocmit documentul pune următoarea rezoluție: „Nu deconspirăm sursa?”²¹, ceea ce însemna că persoana pe care Gherman Pântea o considera că este un „prieten” al său la Securitate era, în realitate, un informator al instituției respective. Interesante sunt de asemenea întrebările din cel de al IV-lea și ultimul capitol din planul de anchetă, ce urmau a-i fi puse candidatului la recrutare, intitulat „Alte probleme”: ce organizații sau asociații au avut basarabenii, cine le conducea, unde sunt aceste persoane și cu ce se ocupă; dacă se vede cu aceste persoane, ce preocupări au acestea în prezent pe linie politică; ce cunoaște despre memoriul basarabenilor din

²⁰ *Ibidem*, f. 418.

²¹ *Ibidem*, f. 420.

1946 legat de conferința de pace de la Paris, cine l-a redactat?²². Față de toate aceste probleme, șeful ierarhic al ofițerului operativ care lucra cazul respectiv mai adăuga ca, în cursul anchetei, să se urmărească și alte aspecte, dar care să fie formulate astfel încât „să nu se deconspire“ sursele, precum: legăturile cu Dr. N. Lupu (pentru a-l urmări); ce persoane venite din U.R.S.S. i-au dat lui Gherman Pântea declarații că i-a susținut la Odessa (când cel în cauză îndeplinea funcția de primar general); cu cine se întâlnește la Biserica Elefterie?²³. Din această ultimă întrebare rezultă implicit faptul că Biserica Sf. Elefterie din cartierul Cotroceni era un loc obișnuit de întâlniri ale basarabenilor din București.

5. Acțiunea propriu zisă de recrutare soldată cu respingerea propunerii de colaborare

În ziua de 7 mai 1958, a fost pus în aplicare planul propriu-zis de recrutare a lui Gherman Pântea ca informator. Conform celor stabilite în prealabil s-a folosit o stratagemă, prin care Pântea a fost invitat, mai întâi, la Secția a I-a Miliție a capitalei, de unde a fost luat și adus la M.A.I., de către lt. Zărescu Ion. A fost condus la cpt. Andronic Ilie care împreună cu cpt. Tăbăcaru Dumitru au început anchetarea sa. Din relatările făcute ulterior de Pântea unor cunoscuți rezultă că la interogarea sa a participat și un al treilea ofițer, care chiar prezida ședința și pe care cel anchetat îl „crede rus, ce posedă bine limba română“. Aspectul este verosimil, având în vedere că la data aceea erau încă prezenți în România consilierii sovietici, sub al căror control se aflau organele de Securitate, iar anchetarea frunțașilor basarabeni care jucaseră un rol important în Unirea Moldovei de Răsărit cu patria mamă, în 1918, reprezenta o chestiune prioritară pentru aceștia. Mai mult, așa cum vom vedea în capitolul următor al lucrării de față, în „lucrarea“ cazului Gherman Pântea, ca și a altor frunțași basarabeni din România, au fost folosiți chiar agenți ai K.G.B.-ului predați temporar în legătura organelor de Securitate din țara noastră, pentru acest scop.

În cursul anchetei i s-a cerut lui Gherman Pântea să relateze despre întreaga sa activitate profesională și politică „atât până la 23 august 1944,

²² Este vorba despre memoriul din 1946 al liderului basarabean Pantelimon Halippa, care atrăgea atenția autorităților asupra gravității atitudinii de abandonare a problemelor Basarabiei, nordului Bucovinei și a ținutului Herța și a necesității susținerii dreptului istoric al României asupra acestor teritorii la Conferința de Pace de la Paris (Vezi pe larg Ion Constantin, *Pantelimon Halippa neînfricat pentru Basarabia*, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2009, p. 43-48).

²³ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 421.

cât și după²⁴. În mod deosebit i s-a cerut „candidatului la recrutare“ să arate cu care dintre politicienii partidelor „burgheze“ a menținut legătura după 23 august 1944 și de ce natură au fost raporturile lor. O primă evaluare a raportului celor care au încercat recrutarea lui Gherman Pântea era că, de la început, candidatul s-a dovedit a fi un „om nesincer și care ascundea cu multă abilitate legăturile sale după 23 august 1944“²⁵.

Fiind întrebat dacă îl cunoaște pe fostul politician liberal Aurelian Benteoiu²⁶ și activitatea acestuia, „candidatul la recrutare“ a răspuns că l-a întâlnit cu 15 ani în urmă și a auzit că în prezent ar fi arestat pentru motivul că ar fi „scris niște poezii și unele amintiri“²⁷. A negat faptul că ar fi cunoscut de activitatea clandestină a „grupului Benteoiu“ înainte de a fi arestat. De asemenea a negat faptul că ar avea „legături cu alte elemente din rândul foștilor politicieni burghezi, cu toate că organele noastre dețin materiale că el s-a întâlnit și a discutat probleme politice cu acestea“²⁸. Gherman Pântea a căutat să convingă anchetatorii că este „un om cu vederea progresiste și nu de azi ci de pe timpul regimurilor trecute. Astfel făcea paradă că a scăpat mii de evrei de la executare în 1941-1944 și a intervenit pentru a apăra pe comuniști în procesele ce le erau intentate până în 1944“²⁹. Folosindu-se de această poziție a sa, reprezentanții Securității l-au întrebat pe cel anchetat care ar fi „comportarea sa prezentă dacă ar cunoaște elemente care ar desfășura activitate contrarevoluționară“. Pântea a răspuns că le-ar denunța organelor de stat, dacă ar cunoaște aceste persoane. Cerându-i-se să consemneze în scris această poziție a sa, „a refuzat categoric“. Deci, o respingere cât se poate de clară a propunerii de colaborare cu Securitatea.

6. Pentru disimularea scopului anchetei, discuțiile sunt canalizate spre problema legăturilor cu grupul Benteoiu

Constatându-se că „cel adus la recrutare este nesincer și fățarnic și deci nu se poate avea încredere în el, ancheta a fost canalizată în direcția precizării legăturii sale cu grupul Benteoiu, pentru a-l lăsa cu impresia că acesta a fost scopul chemării sale la M.A.I.“³⁰. La sfârșitul anchetei

²⁴ *Ibidem*, f. 406. Raport nr. 321 din 12 mai 1958, cu privire la anchetarea în vederea recrutării a numitului Pântea Gherman.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Vezi Schițe biografice.

²⁷ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 406. Raport nr. 321 din 12 mai 1958, cu privire la anchetarea în vederea recrutării a numitului Pântea Gherman.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, f. 406-407.

³⁰ *Ibidem*, p. 407.

propriu-zise efectuate de ofițeri de Securitate, a apărut și un procuror, care i-a comunicat celui interogat faptul că nu-l poate reține, dat fiind că pe baza anchetei nu au rezultat elemente pe baza cărora să se poată dispună arestarea sa, astfel încât va fi.... eliberat. Ca jurist versat ce era, Pânteaua a sesizat faptul că „apariția zisului procuror a fost ca să se zică că se respectă legile”³¹.

La finalul anchetei i s-a cerut lui Gherman Pânteaua o declarație olografă prin care se angaja că „ceea ce am discutat privitor la întrebările puse în anchetă de către organele M.A.I. nu le voi discuta cu nici o persoană cunoscând că în caz contrar voi fi tras la răspundere penală. De asemenea declar că voi răspunde prompt la chemările ulterioare ale organelor M.A.I.”³². Chemări la care, din documentele consultate, nu rezultă să fi răspuns vreodată, ceea ce nu înseamnă că Gherman Pânteaua nu s-a aflat, mai tot timpul în atenția organelor de Securitate, dar în calitate de... urmărit.

Ancheta a început la orele 16,45 și s-a terminat la orele 22,45. În tot acest timp, soția Lucia l-a așteptat pe Pânteaua la sediul Miliției, unde cel anchetat a fost readus cu mașina, după care cei doi au plecat acasă. Cu toate că a semnat o declarație prin care se obliga să nu spună nimănui ceva despre anchetă, Gherman Pânteaua, a doua zi dimineață după interogatoriul de la Securitate, „a trimis pe nepoata lui la (Grigore) Cazacliu, (Sergiu) Roșca și încă vreo 5 basarabeni, să le spună ce afirmații a făcut el la anchetă, pentru că dacă și ei vor fi interogați, să nu spună altfel.”³³ Nu s-ar putea spune că fruntașul basarabean nu avea o fire prevăzătoare, dovedind însă și mult curaj.

³¹ *Ibidem*, f. 265. Nota nr. 321/14 august 1958, furnizată de agentul „Avram Constantinescu”.

³² *Ibidem*, f. 411. Declarație olografă semnată de Gherman Pânteaua la 7 mai 1958.

³³ *Ibidem*, f. 265. Nota nr. 321/14 august 1958, furnizată de agentul „Avram Constantinescu”.

CAPITOLUL VIII – SUB LUPA ORGANELOR DE SECURITATE. ANCHETAT DE MILIȚIE, PENTRU PUȚIN TIMP ÎN LIBERTATE ȘI DIN NOU ARESTAT DE SECURITATE.

1. Conștient că este urmărit. O viață retrasă

Așa cum am arătat în capitolele anterioare, după instaurarea comunismului în România, Gherman Pântea, la fel ca majoritatea foștilor oameni politici din perioada „burghezo-moșierească” s-a aflat într-o formă sau alta, sub supravegherea organelor de represiune ale regimului. El știa despre acest lucru, după cum reieșea dintr-o notă a unui agent al Securității Regiunii Oltenia, din 30 septembrie 1957. Era la curent în legătură cu faptul că de curând se judecase un lot de foști politicieni național-țărăniști, care au primit pedepse mari de 20 ani de închisoare, iar în cursul procesului procurorul ceruse „pedepse cu moartea pentru 7 inși, toți țărăniști de la Ploiești”. În mod special, Pântea era îngrijorat din cauza faptului că începuse să se facă recursuri în supraveghere în multe cazuri dintre cele ale foștilor politicieni deja eliberați, fiind practic vorba despre o „nouă mare prigoană” împotriva acestora. El era de părere că „strângerea șurubului” este rezultatul tensiunii pe plan internațional între Est și Vest, agravată mult în urma succesului în alegerile din R.F. Germania a lui Konrad Adenauer, cunoscut pentru vederile sale radicale anticomuniste. În opinia sa, toate aceste măsuri cu caracter represiv erau ordonate de ministrul Emil Bodnăraș¹, care „astăzi este principalul conducător al politicii interne”². Ce-i drept, în perioada respectivă Emil Bodnăraș îndeplinea funcția de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, coordonator al organelor Ministerului Afacerilor Interne, dar nu trebuie omis faptul că din echipa decizională a acestor măsuri cu caracter represiv făcea parte titularul departamentului de resort, Alexandru Drăghici, iar întreaga activitate în acest domeniu se afla sub îndrumarea conducerii de partid, în frunte cu liderul acestuia, Gh. Gheorghiu Dej.

Știind că este urmărit, Gherman Pântea ducea o viață retrasă, după cum reiese dintr-o notă a unui agent al Securității, din toamna anului 1958. „În

¹ Vezi Schițe biografice.

² Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 284. Nota agentului „Dan”, din 30 septembrie 1957.

ceea ce mă privește – spunea Pânteș – mi-e greu să duc această viață atât de retrasă, dar este mai cuminte, nu vreau să fiu nici cel puțin bănuț că desfășor vre-o activitate politică³. Aceeași sursă a Securității consemna că, din considerentele arătate, în perioada respectivă, Pânteș încetase să mai treacă pe la biserica Elefterie și la biserica rusă. El aflase că, dintre cei care frecventau biserica Elefterie au fost arestați șapte colonei din vechea armată a regimului „burghezo-moșieresc“, iar la biserica rusă l-a văzut într-o zi de lucru pe un anume Nicolae Zdedovețki, care funcționase în serviciul secret și pe care îl cunoscuse la Odessa. „Atitudinea prea familială a lui Zdedovețki față de mine – arăta Pânteș – precum și faptul că încă la Odessa el a dat note informative mincinoase despre mine, m-a făcut să-mi pară suspect și am renunțat să mai frecventez și această biserică. Îl bănuiesc că-i agentul Securității atât din atitudinea lui cât și din faptul că a fost la biserică în zi de lucru, el având serviciu, sărbătoarea nefiind oficială“⁴.

În atari împrejurări, Pânteș nu discuta probleme politice decât cu oamenii în care avea deplină încredere, iar adesea pleca de acasă la rude sau prieteni din afara capitalei. Acest fapt era semnalat într-o notă organelor de Securitate de sursa „David“, la 9 iulie 1959: „Gherman Pânteș stă pe la diverși prieteni și de multe ori pleacă și în provincie. În București el se mai întâlnește numai cu câțiva prieteni intimi printre care Gh. Vidrașcu și Petre Ghiață, fost vice președinte al Camerei Deputaților în timpul guvernării liberale din 1934-37“⁵. A mai avut întâlniri și cu Efreim Tighineanu, ultimul mitropolit legal ales al Basarabiei, retras la o mănăstire din România, care i-ar fi spus că patriarhului Iustinian i s-a prezentat de către autoritățile regimului comunist o listă cu 1.200 de preoți care urmau să fie arestați. Patriarhul a primit asigurări că „serviciul bisericii nu va fi dezorganizat prin această măsură“⁶.

Din materialele informative adunate de Securitate nu lipseau nici consemnările privind opiniile cu caracter politic ale celui urmărit care, „considerându-se un bun cunoscător al politicii sovietice, crede că nu se va ajunge la nici o înțelegere cu Occidentul și că de aceea războiul va fi inevitabil“. Bazându-se pe această convingere, Pânteș mai afirma că „toate măsurile politice și de securitate luate la noi din septembrie 1958 și până azi sunt inspirate de guvernul sovietic. Aceste măsuri au de scop asigurarea ordinii și securității pe teritoriul R.P.R., pentru ca în caz de război Uniunea Sovietică să nu aibă complicații pe acest teritoriu“. Gherman Pânteș mai

³ *Ibidem*, f. 248. Nota agentului „Teofil“, din 8 noiembrie 1958.

⁴ *Ibidem*, f. 249. Nota agentului „Teofil“, din 10 decembrie 1958.

⁵ *Ibidem*, f. 217. Nota sursei „David“, din 9 iulie 1959.

⁶ *Ibidem*, f. 223. Nota agentului „Dan“, din 7 august 1959.

credea că „este foarte posibil ca războiul să izbucnească chiar în acest an. Pentru toate aceste motive el își ia personal măsuri de siguranță pentru a evita o nouă arestare care, de astă dată, i-ar putea fi fatală...“⁷. Pe fondul confruntării propagandistice acute din această perioadă a războiului rece, mulți dintre oamenii politici și intelectualii care activaseră în timpul regimului democratic parlamentar, nutreau speranța că, în urma unui război iminent între S.U.A. și U.R.S.S. ar putea avea loc o schimbare a sistemului social-politic din țările europene aflate în lagărul sovietic. Speranță care, așa cum vor arăta evenimentele, s-a dovedit iluzorie.

*2. O nouă prigoană împotriva „elementelor reacționare“.
Dosarul de urmărire informativă nr. 2481,
privind pe Gherman Pântea*

Între timp au fost înăsprite măsurile cu caracter represiv împotriva fostelor „forțe reacționare burghezo-moșierești“, echipa aflată atunci la putere în R.P. Română dorind prin această să-și conserve propria putere și să demonstreze în același timp Moscovei că, în urma plecării din țară a trupelor sovietice, este în măsură să „stăpânească situația“. În aceste împrejurări, Gherman Pântea avea motive serioase să fie îngrijorat din cauza măsurilor luate de regim împotriva „foștilor politicieni“, precum cea referitoare la pensiile acestora. După cum rezulta din materialele Securității, el era bine informat cu privire la categoriile de persoane care vor pierde pensiile, întrucât avusese posibilitatea să intre în posesia unui exemplar al instrucțiunilor de uz intern privind aplicarea noii legii în materie, pe care le-a studiat, iar apoi le-a distrus. Acestea îi fuseseră puse la dispoziție de Irina Djionat, fostă avocată la Chișinău și persoană apropiată lui Anton Crihan, care în acel moment se afla în S.U.A.⁸. În opinia sa, articolul 59 din noua lege avea un caracter pur politic, putând fi interpretat astfel încât să se comită abuzuri și nedreptăți, având în fapt scopul „strângerii șurubului“ împotriva persoanelor indezirabile pentru regim.

În privința relației cu Irina Djionat, organele de Securitate îl suspectau pe Gherman Pântea că, prin intermediul acesteia, menține legături pe calea corespondență poștala cu Anton Crihan din S.U.A. Se știa că acesta păstrează legături permanente cu diverși basarabeni din țară, cărora le trimitea scrisori indirect, mai întâi la Paris și de aici acestea erau retransmise de prieteni ai lui Crihan din capitala franceză celor din România. Persoana

⁷ *Ibidem*, f. 217. Nota sursei „David“, din 9 iulie 1959.

⁸ *Ibidem*, f. 219-220. Nota informativă a agentului „Dan“, din 17 septembrie 1959.

de la București care distribuia aceste scrisori adresanților era Irina Djionat. Gherman Pântea primea astfel de scrisori pe mai vechiul nume conspirativ de „Lozony Cernescu“, folosit în perioada cât s-a aflat în clandestinitate⁹.

Pentru obținerea unor date cu privire la Gherman Pântea, organele de Securitate au dirijat o serie de agenți spre alți fruntași basarabeni cunoscuți, precum liderul țărănist Pantelimon Halippa. Într-o discuție cu acesta, din 13 octombrie 1959, sursa „Moiseev“ se interesa de soarta lui Nichita Smochină și a lui Gherman Pântea. Despre acesta din urmă, Halippa spunea că „s-a retras aproape complet din anturajul basarabenilor fiindu-i frică“. Soția lui Halippa a intervenit în discuții spunând: „Cu acesta nici nu o să vă vedeți pentru că evită să mai țină legătura cu cineva“¹⁰. Referitor la Nichita Smochină, Eleonora Halippa a spus că și acesta „se ferește“. Ea a arătat că într-o zi, Smochină s-a întâlnit cu un cunoscut pe stradă, care l-a salutat dar nu i-a răspuns la salut, fiindcă „după el se ținea un agent al Securității pe care l-ar fi observat cunoscutul lui Smochină“¹¹. Este de presupus că Smochină, observând că se află sub filajul Securității, nu a dorit să se oprească pentru a discuta cu acea cunoștință și pentru a-l feri pe acesta de a intra în „colimatorul“ instituției respective, care avea ca obiectiv, între altele, stabilirea relațiilor celui urmărit. Cam aceasta era starea de lucruri și atmosfera din rândul foștilor politicieni basarabeni și nu numai, la sfârșitul anilor '50 ai secolului trecut. Începuse o adevărată prigoană împotriva acestora, arestările se țineau lanț, iar instanțele aplicau pedepse deosebit de grele pentru orice „fleac“. Erau arestați oamenii nevinovați cu nimic, numai pentru faptul că au îndeplinit funcția de parlamentari în legislativul dinainte de război, precum Alexandru Iacoban, cavalier al ordinului Mihai Viteazu. Au fost scoși din funcții oameni care în noul regim îndeplineau funcții minore, ca Petre Cuciujna, paracliser la biserica Mavrogheni din Șos. Kisseleff. Despre acesta organele de Securitate pretindeau că știu de la el că Pântea este „singurul basarabean capabil de activitate subversivă pe linia fugiților de regimul sovietic“¹².

Din urmărirea informativă desfășurată asupra lui Gherman Pântea, organele de Securitate constatau că acesta a „rămas pe aceleași poziții dușmănoase, că și-a reluat legăturile cu elementele contrarevoluționare. Astfel s-a stabilit că a avut cunoștința de activitatea dușmănoasă dusă de grupul «Bentoiu» care e arestat și că știe de «hotărârea» luată cu privire la

⁹ *Ibidem*, f. 229 bis. Nota agentului „Dan“, din 14 august 1959.

¹⁰ *Ibidem*, f. 231-232. Nota sursei „Moiseev“ din 15 octombrie 1959.

¹¹ *Ibidem*, f. 232.

¹² *Ibidem*, f. 252. Nota agentului „Dan“, din 21 decembrie 1958.

numirea lui Tomescu Constantin ca mitropolit al «Basarabiei eliberate»¹³. Documentele Securității mai relevau faptul că, în mai 1958, s-a pus problema recrutării lui Pântea ca agent dar în procesul anchetei a rezultat că „nu e sincer și s-a renunțat la recrutare“. Pe baza acestor motive, Securitatea considera că „sus-numitul trebuie urmărit prin acțiune informativă în baza ordinului 70 cabinet”¹⁴. Ca fost „criminal de război și conducător naționalist basarabean“, Gherman Pântea se încadra în prevederile ordinului M.A.I. nr. 70, referitor la urmărirea acestor categorii de persoane. Pe această bază, la 25 decembrie 1959, Serviciul „C“, Secția a I-a, Biroul II din cadrul M.A.I. i-a deschis dosarul individual cu nr. 2481. Prin planul de măsuri în acțiunea informativă privindu-l pe Gherman Pântea se vizau, în principal, următoarele: 1. Să se stabilească dacă Pântea a desfășurat până în 1944 „activitate anticomunistă și dacă a participat la prinderea grupelor de partizani din catacombele Odesei (așa cum sunt unele indicii)“; 2. Dacă în prezent desfășoară „activitate contrarevoluționară, pe ce linie, cu cine anume, care sunt formele și metodele acestei activități“; 3. Dacă are „legături cu centrul fugarilor din străinătate (așa cum sunt indicii) și în caz afirmativ cu cine ține legătura, pe ce căi și prin ce metode se realizează această legătură”¹⁵. Pentru realizarea acestor „obiective“, planul prevedea o gamă variată de măsuri, începând cu încadrarea informativă prin mai mulți agenți ai Securității de la București și Craiova, precum „Dan“, „Avram Constantinescu“, „Teofil“, „David“, „Vlaicu“ ș.a. Între altele, aceștia aveau ca sarcină să stabilească toate mișcările lui Pântea, natura relațiilor acestuia cu alți basarabeni din țară, ca Petru Cuciuja, Irina Djonat, Constantin Tomescu, precum și cu Anton Crihan din S.U.A. Din plan nu lipseau nici măsurile de urmărire a membrilor familiei lui Gherman Pântea, în primul rând a fiului acestuia, Mircea, care lucra la biroul juridic al Ministerului Construcțiilor de Mașini.

La 16 februarie 1960, Direcția a III-a M.A.I. trimitea o adresă către Serviciul „C“ din cadrul Ministerului, prin care se aducea la cunoștință faptul că Gherman Pântea e urmărit prin acțiune informativă individuală în baza ordinului nr. 70 cabinet, pentru că a desfășurat o „activitate vastă împotriva U.R.S.S.“, a fost primar general al Odesei în perioada 1941-1944 și a fost judecat și condamnat ca „criminal de război fiind amnistiat în 1955“. Din informațiile pe care le deținea Direcția a III-a rezulta că în momentul respectiv cel în cauză pregătea unele documente

¹³ *Ibidem*, f. 40. Plan de măsuri în acțiunea informativă individuală ce se duce asupra lui Pântea Gherman.

¹⁴ *Ibidem*, f. 41.

¹⁵ *Ibidem*, f. 142.

din care să reiasă că, „a apărut în calitate de avocat pe unii comuniști în procesele ce le-au fost înscenate până în 1940, vrând a dovedi că a avut poziție «democratică»“. Deși, ca avocat, Gherman Pântea chiar avusese o activitate notabilă în apărarea comuniștilor, în anii '20-'30, adresa Securității contesta acest lucru, afirmându-se că sus-numitul „în fond vrea să ducă în eroare organele competente în scopul revizuirii dosarului său și astfel să obțină pensie“. Cele de mai sus erau semnalate „spre știință“ și pentru a dispune „măsurile ce le considerați indicate“¹⁶. Aceste măsuri vizau de fapt sistarea pensiei lui Gherman Pântea, în baza unei noi legi care interzicea practic acest drept elementar persoanelor care deținuseră înalte demnități în timpul regimului „burghezo-moșieresc“ și celor considerați „criminali de război“. Intenția organelor de represiune rezultă și mai clar dintr-un referat aprobat de generalul Al. Nicolschi, la 10 octombrie 1960, care la data respectivă îndeplinea funcția de adjunct al ministrului de interne Alexandru Drăghici. În referat se constata că, din verificările făcute, Gherman Pântea, „cu toată activitatea lui antisovietică din trecut, în prezent primește o pensie recalculată de 600 lei lunar“ și, ca atare, se propunea „să se intervină pe lângă organele competente în scopul sistării pensiei lui Pântea Gherman, care în baza normelor legale cu privire la pensii, nu are dreptul să primească pensie“¹⁷. De menționat că această măsură fusese aplicată anterior, în mai multe rânduri, atât în cazul lui Gherman Pântea, cât și cel al soției, dar de fiecare s-a revenit asupra ei, după un oarecare timp. Din referat rezulta că, în aprilie 1960, Gherman Pântea a fost arestat de organele de Miliție pentru deținere de valută, însă beneficiind de un decret al prezidiului Marii Adunări Naționale, a fost pus în libertate. Mai reieșea că din urmărirea informativă efectuată până în momentul respectiv, cel în cauză a fost „în legătură cu mai multe grupuri de elemente dușmănoase ce au fost arestate de organele noastre și trimise în justiție. De asemeni, s-a stabilit că și în prezent continuă să se manifeste dușmănos și menține în rândul elementelor fugite de puterea sovietică o stare de nesiguranță și de speranțe că în curând se va declanșa un nou război ce va fi câștigat de S.U.A., că Basarabia va fi «eliberată» de comuniști și că ei se vor reîntoarce la moșiile lor și la celelalte bunuri pierdute“¹⁸. Ca urmare a intervenției organelor de Securitate, Gherman Pântea, pentru o perioadă, a fost privat de dreptul legal la pensie, care fusese în quantum de 600 lei pentru el și 250 lei pentru soția sa, Lucia.

¹⁶ *Ibidem*, f. 33. Adresa Direcției a III-a către M.A.I. Serviciul „C“ nr. 321/Z/214655 din 16 februarie 1960.

¹⁷ *Ibidem*, f. 31-32. Referat nr. 321/J/4 octombrie 1960.

¹⁸ *Ibidem*, f. 32.

3. Arestarea și anchetarea de către Miliție

În data de 14 aprilie 1960, Gherman Pântea și soția sa Lucia au fost arestați de către organele de Miliție. În acea zi, la orele 19.00, s-au prezentat la domiciliul soților Pântea doi ofițeri „în civil“, care i-au invitat să-i urmeze la sediul D.G.M. din Șos. Ștefan cel Mare. Pântea era sigur că va fi dus la Securitate, ca și soția sa, care a început să-i pregătească schimbul de rufe. Nu i s-a permis să ia ceva cu el, în afara de geanta cu actele personale legate de procesele pe care le-a avut. La sediul D.G.M., Pântea a fost anchetat de către un lt. colonel, asistat de un maior, ambii în uniforme. Primul i-a comunicat lui Pântea că este arestat de către organele Miliției Economice pentru motivul că deține aur și valută, pe care i s-a cerut să le predea de bună voie. Întrucât Gherman Pântea nu a recunoscut, i s-a dat termen de o oră, după care a fost anchetat cu mici întreruperi până la data de 12 mai a.c. În timpul anchetelor, Gherman Pântea, dar și soția sa Lucia, au fost bătuți de ofițerii anchetatori. El a fost chiar amenințat că în cazul că nu recunoaște că deține aur va fi omorât în bătaie. În fața acestei situații, Gherman Pântea a fost nevoit să recunoască faptul că a deținut după 23 august 1944, circa 250 monezi dintre care a schimbat 190, rămânându-i 60 de monezi ce au fost ascunse de el și soția sa în cimitirul Bellu. În realitate, el nu a mai avut aur după 1958, însă soția sa fiind bătută, îmbrâncită și căzând de și-a fracturat mâna în timpul anchetei, a fost nevoit să facă declarații ce nu corespund realității¹⁹. La un moment dat, fiind bătut îngrozitor în timpul anchetei, Gherman Pântea i-a spus anchetatorului că „mai bine să-l omoare întrucât dacă va ieși viu de la miliție, guvernul, partidul și toată țara va ști de bătăile suferite de dânsul și soția sa“. La aceasta, anchetatorul ar fi răspuns că Pântea este „obligat să scoată monezile din ordinul guvernului și cu știința partidului, nefăcând nimic în interesul său personal, dar că, dacă după punerea în libertate vor îndrăzni să povestească cele întâmplate la cineva sau să revină asupra declarațiilor date, vor fi readuși la miliție și bătuți până la moarte“²⁰.

În discuțiile ulterioare cu agentul „Dan“, Pântea a arătat că nu i s-a asigurat asistența medicală în timpul cercetărilor decât în ultima zi iar doctorul care l-a consultat – evreu de naționalitate – ar fi afirmat că este „neputincios în a-l ajuta și că nu el este de vină dacă ori de câte ori a fost solicitat nu i-a făcut consulturile necesare“. Cu privire la bătăile suportate la Miliție și la faptul că soția sa, s-a ales cu mâna fracturată, Gherman Pântea a afirmat că s-ar fi „consultat și cu dr. Lupu, care fiindu-i bun prieten i-a

¹⁹ *Ibidem*, f. 185. Nota informativă a agentului „Dan“, din 11 iunie 1960.

²⁰ *Ibidem*, f. 186.

promis că va sesiza personal acest caz tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej“. Din cele relatate de Pântea rezulta că Dr. Lupu deja ar fi vorbit despre cazul său cu Ion Gheorghe Maurer, primul ministru din acea vreme și că fiind în posesia unei fotografii care dovedește că soția sa are mâna fracturată în timpul cercetărilor de la Miliție, „va uza de ea în fața organelor de partid și de stat, în momentul oportun“²¹.

Pe de altă parte, aceeași sursă „Dan“ semnala organelor de Securitate că Gherman Pântea ar fi deținut aur, care era depozitat la fostul său cumnat pe nume Dardan. „Este posibil ca el – relate agentul Securității – să dețină aurul și în prezent, însă din cele afirmate de Pântea Gherman, el și soția s-au înțeles în prealabil că în cazul unei anchete, declarațiile lor să confirme același lucru și anume: că ultimele 60 monezi de aur au fost îngropate la cimitirul Bellu“. S-au făcut apoi cercetări și la... Bellu, dar fără rezultatul scontat de anchetatori. Miliția a audiat în această afacere și pe fiul înfiat al soților Pântea, juristul Mircea Pântea, care a declarat că „nu știe locul unde se află ascuns aurul“²². De fapt, la percheziția efectuată de Miliție la domiciliul soților Pântea nu a fost găsită decât o singură monedă de aur. Cu toate acestea, organele de Miliție i-au trimis în justiție pe soții Pântea, cerând Tribunalului Raional Stalin să se pronunțe atât pe linie penală cât și pe linie civilă pentru a fi „despăgubită“ Banca R.P.R., cu suma de 230.000 lei, cât reprezenta înzecitul valoric al celor 60 monezi de aur.

4. În ancheta Miliției își „băgase coada“ și Securitatea

Adevărul este că, așa cum îi sugerau și avocații săi Ovidiu Rădulescu Dobrogea, care îl apărase în procesele politice și un anume Rozenwitz – specialist în legislația privind devizele, în toată afacerea cu aurul, pentru care îi anchetau organele de Miliție pe Gherman Pântea și pe soția sa, Lucia, își „băgase coada“ și Securitatea. Documentele cercetate atestă cu certitudine acest lucru, chiar arestarea soților Pântea făcându-se după un „aviz“ prealabil dat Miliției de organele de Securitate. Tot acestea au intervenit pentru ca avocatul Rozenwitz să nu cumva să „influențeze“ completul de judecată, bănuindu-se că ar putea să facă acest lucru, iar cazul medicului care îl consultase pe Pântea în perioada anchetei și care ar fi dovedit, cu această ocazie, o „atitudine necorespunzătoare“, era luat în „colimatorul“ organelor de Securitate. Legat de această afacere, a fost luat, de asemenea, în urmărire fostul cumnat al lui Gherman Pântea, numitul Dardan, care în 1948 depozitase aurul ce-l dețineau soții Pântea.

²¹ *Ibidem.*

²² *Ibidem*, f. 118. Referat nr. 321/Z/18 mai 1960.

Într-un referat al Securității se afirma că Gherman Pântea este „un element foarte versat în procese și are numeroase legături care-l sprijină din toate punctele de vedere. E posibil ca sus-numitul să scape de pedeapsă privativă de libertate sau să primească o pedeapsă mică, dat fiind faptul că neexistând corpul delict poate să retracteze declarațiile anterioare și să spună în instanță că nu a deținut aur. Organele noastre sunt interesate ca după condamnarea lui Pântea Gherman acesta să fie transferat în arestul M.A.I. și să fie anchetat asupra elementelor despre care acesta știe că desfășoară activitate contrarevoluționară”²³. Pe baza acestor considerente, organele de Securitate propuneau să se ia legătura cu președintele Tribunalului Raional Stalin, în scopul de a se solicita ca „în limitele legii”, Gherman Pântea să primească o „pedeapsă mai severă, folosindu-se circumstanțele agravante cu privire la persoana infractorului”²⁴. În cele din urmă, Gherman Pântea și soția sa Lucia au scăpat de condamnare, grație unui decret al prezidiului Marii Adunări Naționale.

5. Fratele Constantin, domiciliat în Craiova, era și el în „colimatorul” organelor M.A.I.

Măsurile de urmărire a lui Gherman Pântea au fost corelate cu acelea care-l vizau pe fratele său, Constantin, domiciliat la Craiova, unde Gherman se deplasa frecvent. Din acest motiv, a existat o permanentă cooperare între organele M.A.I. ale regiunii București și cele ale regiunii Oltenia (potrivit împărțirii administrative a țării din acea vreme). Conform indicațiilor de la centru, organele de Securitate din Craiova își propuneau să stabilească nominal „toate legăturile lui Pântea Constantin”, iar discuțiile cu acestea să fie dirijate astfel încât să poată fi evaluată poziția lor și felul cum apreciază persoana lui Gherman Pântea, „dacă îl consideră ca o personalitate și încrederea ce i-o acordă”. Securitatea cunoștea faptul că Pântea Constantin este „căutat de mulți refugiați din U.R.S.S., pentru a afla noutăți, însă agentului („Dan” – *n.n.*) nu-i comunică numele acestora”²⁵. Pentru stabilirea identității persoanelor respective și încadrarea lor informativă, organele de Securitate de la Craiova socoteau necesară punerea în supraveghere operativă a lui Constantin Pântea, pe timp de 10 zile, ceea ce însemna filaj, tehnică operativă la domiciliu ș.a. În acest scop a fost deschisă și la Craiova o acțiune informativă care avea „dosar de control” la București. Aici se considera că Gherman Pântea este „autorul moral al activității grupului

²³ *Ibidem*, f. 118.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, f. 261. Nota agentului „Titi”, din 13 septembrie 1958.

dușmănos de la Craiova și asupra sa nu avem probe justițiabile, urmează a fi arestat după ce va fi arestat și anchetat acest grup²⁶. Întrucât principalul urmărit afirmase față de agentul „Dan“ că, dacă va considera necesar va deveni din nou „fugar“, organele de Securitate își propuneau ca odată ce se trece la arestarea grupului din Craiova, Gherman Pântea „să fie reținut pe linie de Miliție în legătură cu deținerea de aur, fapt pentru care a mai fost cercetat și a reușit să scape în urma decretului din 1960²⁷.

„Știu bine că sunt urmărit de Securitate“ – spunea Pântea unei cunoștințe, în ziua de 2 octombrie 1960. „Știu că «aceștia», după ce s-au convins că nu primesc pe nimeni acasă, urmăresc pe cine vizitez eu, de aceea sunt extrem de prudent, nu discut cu nimeni politică și mă feresc la maximum²⁸. Între basarabeni de care Pântea se ferea, pentru că-l bănuia a fi agent al Securității, se afla Mihail Cruceanu, fost Mișa Curciuc pe vremea când funcționa ca judecător la Chișinău. Mihail Cruceanu se aflase pe lista celor 100 de persoane ce urmau să fie împușcate, fără judecată, pentru „ceea ce au făcut sub ocupația rusească“ și pe care Gherman Pântea, ca primar general al Odesei, le-a salvat de la moarte. Pântea îl evita pe M. Cruceanu, întrucât surprinsese o întâlnire a acestuia cu un ofițer de Securitate și auzise de la mai mulți basarabeni exprimându-și mirarea că „ce s-a făcut cu Mișa Curciuc, care de la un timp încoace, aleargă ca un nebun și se bagă la toți, deși înainte era recunoscut ca un om modest și retras?²⁹.

6. Întâlnirea „ocazională“ cu un agent al Securității

Pentru supravegherea informativă a lui Gherman Pântea, Securitatea a folosit și surse din baza de lucru, care l-au întâlnit și cunoscut pe acesta ocazional. Un astfel de agent a dat „cu totul întâmplător“ de Pântea, în ziua de 8 aprilie 1961, orele 11.00, la bufetul barului Colorado din capitală, unde a intrat să comande un „mic aperitiv“. „Alături de mine, la altă măsuță – va povesti sursa într-un material destinat organelor de Securitate – stătea un «domn» foarte prezentabil în vârstă de 67 ani (după spusele lui), cu părul alb platinat și se «cinstea» de unul singur. Voind să scoată ceva din buzunar i-au căzut ochelarii din buzunar pe jos. Observând că el nu a sesizat căderea lor i-am atras atenția, iar el cu un pronunțat accent rusesc mi-a mulțumit corect pe românește. Cetățeanul părându-mi interesant, m-am dat în vorbă cu el, spunându-i că eu sunt fratele chestorului Dumitru din Chișinău, dar

²⁶ *Ibidem*, f. 59. Nota biroului pe nota agentului „Dan“, din 13 martie 1961.

²⁷ *Ibidem*, f. 60.

²⁸ *Ibidem*, f. 81. Nota informativă a agentului „Dan“, din 4 octombrie 1960.

²⁹ *Ibidem*, f. 84.

cu care însă n-am relații. Atunci el a început să devină limbut și puțin sub acțiunea vinului, a început să-mi spună următoarele: Că el a fost... primarul Odesei sub Antonescu și că în această calitate a salvat 22.000 evrei de la moarte, că după eliberarea țării ar fi fost închis 5 ani, dar că în urma intervenției Mareșalilor Susaikov, Tolbuhin și Malinovski a fost eliberat ca urmare a faptelor lui de bine, că este avocat și că a fost la biserică să se împărtășească. La întrebarea mea când a salvat cei 22.000 evrei, înainte de distrugerea armatelor hitleriste la Stalingrad sau după, el mi-a spus că după, – atunci mi-am dat seama de oportunismul lui. Cine știe până la această salvare câți comuniști, deportați și prizonieri sovietici o fi ucis această creatură?³⁰ – se întreba retoric, dar vigilent agentul Securității. Acesta a mai relatat că, după ce a plecat din bufet s-a „dat în vorbă cu remizierul chioșcului de ziare din capul străzii Ghica blocurile Floreasca“, originar tot din Chișinău, „mare reacționar“, căruia i-a povestit despre întâlnirea cu „Pântea Gherasimovici cu care am băut și un șpritz, la care el a tresărit uimit și neîncrezător spunându-mi că el știe că a fost omorât, și apoi mi-a spus că Pântea a fost împreună cu un altul pe nume Sprânceană cei mai «străluciți ofițeri» ai gărzilor albe contrarevoluționare ale lui Vranghel și că el era un om mare la Chișinău și Odessa“³¹.

7. Arestat și închis la penitenciarul din Craiova

În ziua de 20 aprilie 1961, Gherman Pântea a fost arestat și închis la penitenciarul din Craiova, unde fusese adus întregul lot de 6 „elemente reacționare“, sub acuzația de „uneltire contra ordinii sociale“. Între persoanele arestate se afla și fratele său Constantin, care domiciliu la Craiova. Alături de el se mai găseau Vasile Pelivan, Gheorghe Ureche, Ioachim Seabro, Teodor Rudeanu, Nicolae Bolboceanu și Elinor Usatiuc. După cum rezultă dintr-o notă adresată M.A.I. București-Direcția a III-a, Securitatea din Craiova stabilise că „Pântea Constantin a grupat în jurul său o serie de elemente dușmănoase, foști ofițeri, comercianți, preoți etc., fugiți de pe teritoriul U.R.S.S., cu care se întâlnea în diferite locuri ca: în grădina bisericii «Sf. Treime», pe stradă, precum și la domiciliul unora din membrii grupului, unde întrețineau discuții cu caracter dușmănos privind evenimentele politice interne și externe, aduceau injurii la adresa conducătorilor din țara noastră și U.R.S.S. și sperau în schimbarea regimului democrat popular din R.P.R., prin declanșarea unui război de către puterile imperialiste, în urma cărui fapt ei se vor întoarce la locurile de origină de

³⁰ *Ibidem*, f. 44. Notă din 12 aprilie 1961.

³¹ *Ibidem*, f. 45.

unde au fugit și își vor recăpăta pozițiile pierdute³². Cu ocazia anchetării celor arestați, precum și din depozițiile martorilor ce fuseseră audiați până în momentul respectiv se constatase faptul că aceștia au desfășurat „activitate de propagandă dușmănoasă împotriva regimului democrat din R.P.R., încă din anul 1948 și până la arestare“. Legat de problema „schimbării regimului“, cei menționați comentau evenimentele politice la ordinea zilei și își manifestau speranța că în urma unui eveniment mai deosebit cum fuseseră evenimentele din Laos, Congo etc., să înceapă „un conflict armat care să antreneze și lagărul socialist, care apoi să fie învins“. În cadrul discuțiilor privind situația basarabenilor într-un eventual război, ei afirmau că „împotriva lor s-ar putea să se ia măsuri să fie internați în lagăre, întrucât Uniunea Sovietică se teme de ei (basarabenii), deoarece ei fiind în libertate, ar putea întreprinde acțiuni împotriva U.R.S.S., sau le-ar pune piedici în acțiunile ce le-ar întreprinde³³. Interesant este că, în pofida prigoanei dezlănțuite de organele de represiune, basarabenii căutau să-și mențină „moralul ridicat“, considerând că va veni timpul când toți se vor întoarce la locurile de unde au plecat.

8. Într-o vreme când Securitatea cerea sprijin organelor de specialitate sovietice

În pregătirea dosarului de anchetă a lui Gherman Pântea, organele de Securitate au cerut sprijin din partea serviciilor de informații sovietice. Într-o notă din 11 aprilie 1961, adresată organelor de specialitate sovietice, era redat întregul parcurs al activității politice a lui Gherman Pântea, evident în versiunea Securității din acea perioadă, subliniindu-se că acesta „continuă a se manifesta frecvent împotriva U.R.S.S. și a regimului comunist în general și este principalul element ce grupează și instigă elementele fugite de puterea sovietică la acțiuni de natură dușmănoasă³⁴. Ca atare, Securitatea din R.P.R. cerea ca în legătură cu Gherman Pântea să se verifice și clarifice următoarele aspecte: 1. În ce organizație naționalistă a activat acesta la Kiev până în 1918 și în ce a constat activitatea sa; 2. Dacă sus-numitul a luptat împotriva puterii sovietice după 1917 până în 1918 în timp ce se afla la școala de ofițeri din Kiev; 3. Dacă au existat grupuri de partizani ce au acționat în Odessa în anii 1941-1944 care au fost exterminați de organele de ocupație și ce rol a avut sus-numitul în această acțiune; 4. Dacă

³² *Ibidem*, f. 15. Adresa M.A.I. a Direcției Regionale Oltenia către M.A.I. București-Direcția III-a, nr. 321/P/14212 din 23 septembrie 1961.

³³ *Ibidem*, f. 17.

³⁴ *Ibidem*, f. 29. Nota din 11 aprilie 1961.

există o anume Arnăutu Taisia ca artistă la Opera din Odessa (sau dacă a existat), se solicită ca aceasta să fie audiată asupra celor ce cunoaște despre Gherman Pântea și să indice și alte persoane care cunosc bine activitatea sus-numitului din perioada cât a fost primar general al Odesei; 5. Să se precizeze dacă este real că Elena Rudenco – sora mareșalului Tolbuhin – a fost în Odessa în anii 1941-1944 și a fost ajutată de sus-numitul; 6. Să se obțină probe „justifiabile“ cu privire la „activitatea represivă desfășurată de sus-numitul în anii 1941-1944 la Odessa, întrucât se cunoaște că Pântea Gherman a fost unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Alexianu – guvernatorul «Transnistriei» – și ai lui Ion Antonescu”³⁵.

Din documentele consultate nu reiese ca organele de specialitate sovietice să fi dat un răspuns oficial la această solicitare a Securității din R.P.R. Cert este, însă, că în acțiunea de supraveghere informativă a lui Gherman Pântea, ca și a altor basarabeni, s-a acționat prin agenta sovietică „Valeria“, care pentru acest scop a fost predată în legătura unui ofițer al Securității românești. Aceasta venise în România, în anul 1956, fiind căsătorită cu Miroslav Haroviuc în timp ce acesta se găsea în detenție în Uniunea Sovietică, pentru „activitatea naționalist-ucraineană ce o desfășurase până în 1944”³⁶. Până la venirea în țara noastră, „Valeria“ fusese agentă a organelor sovietice, fapt despre care aceste organe făcuseră cunoscut Securității din R.P.R., iar în 1958 a fost „trecută în rețeaua noastră informativă. De la această dată și până în prezent, agenta a muncit bine pe linia realizării sarcinilor încredințate de către organele noastre. A fost marșrutizată la Cernăuți în anii precedenți în colaborare cu organele sovietice”³⁷, iar acolo a furnizat informații asupra persoanelor din Cernăuți care erau urmărite. La înapoiere agenta a livrat informațiile obținute și Securității românești. În colaborarea cu organele de specialitate din România avea și un interes de ordin personal, privind obținerea în timp util a vizelor pentru deplasările ce le făcea la fiica sa, domiciliată la Cernăuți. De menționat că la acea dată Securitatea era încă într-o relație de subordonare față de structurile informative ale U.R.S.S., procesul de îndepărtare de acestea producându-se ceva mai târziu. Abia în anul 1964, ultimii consilieri sovietici vor părăsi România.

9. Clasarea dosarului acțiunii de urmărire individuală

În împrejurările noii arestării a lui Gherman Pântea, la data de 10 iulie 1962 s-a hotărât închiderea acțiunii informative de urmărire a acestuia și

³⁵ *Ibidem.*

³⁶ *Ibidem*, f. 25. Nota-Raport nr. 320/Z/13 iulie 1963.

³⁷ *Ibidem.*

clasarea dosarului individual cu nr. 2481 (444 file) la arhiva Serviciului „C”, deoarece „sus-numitul a fost arestat și condamnat la Tribunalul Militar Craiova prin sentința 97/1962 la 1 an închisoare”³⁸, așa cum rezulta dintr-o adresă a Direcției de Securitate a Regiunii Oltenia. Dosarul acțiunii informative individuale de urmărire a fost transferat apoi la Craiova, pentru a fi folosit în cursul anchetei penale. Cel urmărit era menținut, desigur, în evidență, dar în alte condiții, având în vedere că acum se afla la închisoare.

³⁸ *Ibidem*, f. 445. Nota de clasare a dosarului de acțiune nr. 2481.

CAPITOLUL IX – ULTIMII ANI DE VIAȚĂ

1. Speranțe legate de liberalizarea regimului

După eliberarea din închisori și, odată cu faimoasa Declarație din aprilie 1964, frunțașii basarabeni din România și-au pus mari speranțe într-o politică de independență reală a regimului de la București față de Moscova și o liberalizare a regimului intern din țară. Ei urmăreau cu multă atenție evoluția raporturilor dintre conducerea României și U.R.S.S., fiind totodată extrem de sensibili față de atitudinea acestuia de reconsiderare a unor momente din istoria națională, cât și față de unele personalități politice și culturale cu rol major în istoria poporului nostru.

Citind volumul *Karl Marx Însemnări despre români*, editat în anul 1964, sub îngrijirea acad. Andrei Oțetea, care la data aceea îndeplinea funcția de director al Institutului de istorie al Academiei R.P. Române, Gherman Pântea i-a adresat acestuia o scrisoare, la 15 februarie 1965, arătându-se „profund impresionat“ de „curajul și limpezimea ideilor“ exprimate în lucrarea respectivă, menționând că aceasta l-a inspirat și pe el de a „contribui la lămurirea unor chestiuni în legătură cu Basarabia“¹. Evocând faptul că în anii 1917-1918, el a avut „un rol însemnat în viața revoluționară și națională a Basarabiei“, petentul se manifesta hotărât să predea Institutului de istorie al Academiei o serie de lucrări și acte, precum: Memoriile sale în legătură cu Basarabia, scrise în ianuarie și februarie 1965; Procesele verbale originale ale Comitetului Central Ostășesc Moldovenesc, al cărui președinte fusese Gherman Pântea, precum și traducerea acestora în limba română; Lucrarea sa *Unirea Basarabiei*, compusă din două capitole: *Rolul organizațiilor militare moldovenești în actul unirii Basarabiei*, cu o prefață de savantul român Nicolae Iorga și *Două decenii de la autonomia Basarabiei*, scrise de Pântea în anul 1937. În final, Gherman Pântea făcea mențiunea că predă aceste documente, „care la ora actuală sunt unice, din toată inima, fiind convins că la nevoie ele vor servi și ajuta neamul nostru și pe înțeleptul conducător al poporului român Tov. Gh. Gheorghiu Dej“². Ultimei expresii, desigur, nu trebuie să i se dea mai mult decât semnificația unei formule de complezență, uzuale în acele vremuri. Între Gherman Pântea și Andrei Oțetea a fost semnat apoi și un proces verbal în două exemplare, de predare-primire a materialelor respective, pe care directorul Institutului de istorie era autorizat să le remită autorităților în

¹ A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 4, f. 4.

² *Ibidem.*

drept. De menționat că, în anul 1944, Gherman Pântea mai depusese la Biblioteca Academiei unele lucrări și materiale, care au fost înregistrate la Cabinetul de Manuscrise-Carte rară, sub numărul 44/1944, așa cum rezultă dintr-o adresă emisă la cererea Institutului de istorie, de către Biblioteca Academiei R.P.R., în data de 2 martie 1966³.

În baza raporturilor statornicite, Institutul de istorie al Academiei i-a eliberat lui Gherman Pântea unele adevăruri, pentru a-i servi la spațiul locativ, din care rezulta că este „colaborator extern al Institutului nostru, calitate în care aduce țării servicii însemnate de interes național. Actualmente tov. Pântea Gherman lucrează la un studiu în legătură cu mișcarea comunistă din Basarabia din anii 1918-1940, studiu care va servi ca material pentru redactarea istoriei Partidului Comunist Român⁴. Prin decretul nr. 1765 din 28 aprilie 1965, semnat de președintele Consiliului de Stat, Chivu Stoica, i se acorda „tovarășului Gherman Pântea, colaborator științific al Academiei Republicii Socialiste România o pensie de merit, personală de 1.500 lei lunar, începând cu data de 1 mai 1965“, pentru „merite deosebite față de clasa muncitoare în anii 1919-1926⁵.

2. Folosirea oricărui prilej pentru afirmarea crezului privind Basarabia

Socotind că „nu mai are nimic de pierdut“, în ultimii ani de viață, Gherman Pântea nu a ezitat să folosească diverse ocazii, pentru a-și afirma crezul privind Basarabia. În ziua de 29 ianuarie 1967, la cimitirul Bellu, a avut loc înmormântarea lui Ion Buzdugan, scriitor, fost secretar în Sfatul Țării, cel care a redactat actul Unirii Basarabiei cu România. La ceremonie au participat peste 200 persoane, în majoritate basarabeni. Au rostit discursuri fruntașii basarabeni Pantelimon Halippa, Gherman Pântea și preotul Vasile Țepordei. Luând cuvântul în calitate de fost președinte al blocului soldățesc-muncitoresc-moldovenesc, Gherman Pântea a adus un omagiu lui I. Buzdugan, subliniind că „a luptat pentru poporul moldovenesc dintre Prut și Nistru, pentru ca să-și păstreze în condițiile aspre ale țarismului limba și ființa⁶. El a dat citire apoi actului Unirii Basarabiei cu România, care fusese prezentat de I. Buzdugan în ședința Sfatului Țării de la Chișinău, în ziua de 27 martie 1918. În momentul în care Pântea a început să vorbească despre activitatea politică a lui Buzdugan, avocatul Copciac

³ *Ibidem*, f. 10.

⁴ *Ibidem*, f. 9.

⁵ *Ibidem*, dosar 5, f. 47.

⁶ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 161960, vol. 3, f. 141.

și alte câteva persoane au plecat imediat din capelă. Pentru mulți dintre foștii deținuți politici, frica era încă prea mare, iar amintirile calvarului închisorilor comuniste destul de proaspete. Solicitat după participarea la eveniment să relateze ce anume a spus de i-a făcut pe unii participanți să plece, Pântea a răspuns unei surse a Securității că „a vorbit ca un istoric și basarabean“. Întrebat fiind dacă nu i-a fost frică, el a răspuns că „la noi există libertatea opiniilor și deci a putut să-și exprime părerea, iar în al doilea rând, având vârsta de 72 ani, el nu mai are mult de trăit și vrea ca și la sfârșitul vieții să-și continue linia sa, că Basarabia este a României“. A mai adăugat că „prin aceasta nu lezează interesele guvernului nostru, iar altora dacă nu le convine, asta nu-l interesează“⁷. În legătură cu aceasta, avocatul Haralambie Marchetti, fost prefect al județului Lăpușna, într-o discuție cu sursa „Sedoi“, și-a exprimat părerea că „nebunul de Pântea o s-o pățească într-o bună zi“⁸. Pântea și-a asumat, însă, toate riscurile, iar la parastasul pentru fostul mitropolit al Basarabiei, Gurie Grosu, ce a avut loc la biserica Sf. Spiridon din capitală, în ziua de 26 martie 1967, a vorbit într-o manieră asemănătoare.

La aceeași biserică Sf. Spiridon, în ziua de 13 august 1967, a avut loc un parastas pentru pomenirea a 50 de ani de la moartea poetului român basarabean Alexe Mateevici. În cuvântul său, preotul Vasile Țepordei a spus că Alexe Mateevici a fost cel mai mare poet al Moldovei de Răsărit, care a scris cel mai frumos imn închinat limbii române și că basarabienii trebuie să fie mândri de contribuția ce au adus-o prin poetul lor la tezaurul literaturii și culturii române. Vorbitorul a amintit cu cifre statistice despre participarea basarabenilor la primul război mondial, luptele de la Mărășești, din 1917, despre contribuția materială și oamenii pe care i-au jertfit și a arătat că și Alexe Mateevici a fost pe frontul Mărășeștilor, unde s-a îmbolnăvit de tifos exantematic și a murit. Părintele Țepordei a mai spus că „odată cu pomenirea lui A. Mateevici tresaltă toate sufletele românești din Moldova de Răsărit și că suntem datori să auzim glasul celor ce visează să vină în brațele patriei mame“⁹. A vorbit apoi Pantelimon Halippa, care a interpretat două poezii scrise de Al. Mateevici, din care una „Eu cânt căci văd că ele vin, acele zile de senin, eu cânt căci văd acum cum piere a țării veșnice durere“, le-a considerat „profetice, declarând cu voce extrem de puternică în biserică, că nu socotește că au venit acele zile de senin și că durerea țării n-a pierit, atâta vreme cât există frați români despărțiți

⁷ Idem, dosar I 210700, vol. 1, f. 42. Nota informativă furnizată de sursa „Ira“.

⁸ Idem, dosar I 161960, vol. 3, f. 139.

⁹ Idem, dosar I 210700, vol. 1, f. 45. Nota informativă a sursei „Vlaicu Petre“, din 18 august 196767.

de patria mamă¹⁰. În final a vorbit Gherman Pântea, care după ce a citit poezia lui Al. Mateevici „Limba noastră“ a spus că poetul a fost „un mare luptător pentru independență culturală și națională, că fiecare român de lângă Nistru este un luptător pentru limba maternă, pentru proveniența sa românească și pentru întregirea patriei românești“. El a mai adăugat că „amintirea marelui poet se împletește cu a altor mari luptători pentru cauza românească de dincolo de Prut ca Ion Hodorogea, Simion Murafa, Pavel Dicescu, Vasile Stroescu, Costache Străjescu și alții¹¹. La parastasul pentru Alexe Mateevici au mai participat și alți intelectuali basarabeni cunoscuți, precum prof. Constantin Tomescu, istoricul Alexandru Gonța, Vasile Luțcanu, avocatul Teodor Păduraru, prof. Simion Vărzaru ș.a.

3. O moarte bizară. Ceremonia de înmormântare

Gherman Pântea s-a stins din viață în ziua de 1 februarie 1968, la vârsta de 78 de ani. Locuind pe strada Argentinei, făcea cumpărăturile obișnuite în Piața Amzei, unde vizita uneori un local din zonă, pentru a lua o supă sau/și un aperitiv. În ziua menționată, ieșind de la acel local și îndreptându-se spre casă, a căzut instantaneu pe stradă și a murit. Trecătorii au semnalat cazul Miliției, care la rândul ei a sesizat Spitalul de Urgență Floreasca. Era prea târziu deja, medicii au constatat moartea clinică a lui Pântea și l-au trimis la Morgă. Îngrijorați de faptul că „Tata Ghenea“, cum i se spunea în familie, nu se reîntorsese acasă, timp de o zi și o noapte, soția, fiul și nora l-au căutat peste tot, aflând întâmplător de la niște vecinii despre tragicul eveniment. Pântea nu era hipertensiv, nu suferea de cord, astfel încât împrejurările și cauzele morții sale sunt destul de bizare.

Înmormântarea a avut loc în data de 4 februarie, orele 13.00, la cimitirul Șerban Vodă (Bellu) în cavoul Rădulescu (cumnat) de lângă Capela cimitirului. La eveniment au participat circa 400 de persoane, în majoritate basarabeni, care au „înțeles să cinstească memoria decedatului cu flori, cu lacrimi și cu cuvinte duioase rostite de prieteni, în ultimele clipe ale aflării corpului lui neînsuflețit, printre cei vii¹². Discursurile rostite în cadrul ceremoniei de înmormântare au fost adunate ulterior de Elefterie Sinicliu într-o broșură intitulată *La catafalcul lui Gherman Pântea*, 4 februarie 1968.

După oficierea serviciului religios de către preoții basarabeni Simeon

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ *Ibidem.*

¹² Elefterie Sinicliu, *Cuvânt Înainte*, în broșura *La catafalcul lui Gherman Pântea*, 4 februarie 1968, p. 2.

Neaga și Vasile Țepordei, au urmat discursurile acestora, buni prieteni ai defunctului. Părintele Simeon Neaga, preot paroh la Biserica Sf. Nicolae, fostă rusă, care-i fusese și duhovnic lui Gherman Pântea, îl caracteriza pe acesta ca pe un „luptător neobosit, patriot recunoscut, român frământat, creștin convins și fiu devotat al Neamului Românesc, din care făcea parte integrantă... Atât de mult ne obișnuisem să-l vedem printre noi, și cu noi, pe bunul și neobositul Gherman Pântea, totdeauna vesel și voios, sănătos și plin de optimism în biruința dreptății, grăindu-ne cuvânt înțelept, sau istorisindu-ne din bogata lui activitate în slujba patriei și a neamului, încât greu ne este, chiar foarte greu, să putem crede că a adormit pentru vecie și de acum înainte nu-i vom mai vedea nici chipul lui senin, rumân și frumos și nu vom mai auzi graiul lui moldovenesc, plin de duioșie și parfum strămoșesc. Bogată și fructuoasă i-a fost viața acestui vrednic și curajos român, fiu devotat al plaiurilor strămoșești. Descendent dintr-o veche familie de răzeși moldoveni de pe ținuturile județului Bălți, crescut și format în dragoste de neam și în spirit religios, nu se putea ca spiritul lui emotiv și sensibil, care purta pecetea duhului gliei strămoșești, să nu rămână profund atașat și sincer credincios poporului său, din ale cărui izvoare s-a adăpat și fortificat și din ale cărui lumini s-a luminat. Sub înrâurirea binefăcătoare a țărănimii moldovenești și a bisericii strămoșești, pe un fond curat și luminos, s-a brodat acea dragoste de neam și s-a zidit frumoasa lui făptură suflească. Gherman Pântea a moștenit o inimă caldă plină de râvnă și dragoste pentru frații oropsiți și chinuiți¹³. După ce a povestit despre faptele umanitare ale defunctului, din timpul războiului, preotul Neaga arăta că „Sufletul lui bun a fost moara care a măcinat numai grâu curat și nu neghină, cugetul lui a fost limpede și cristalin, iar viața lui a fost pildă de trăire strămoșească, curat românească și în frica lui Dumnezeu“. În final, duhovnicul lui Pântea concluziona că acesta „a adormit, dar ne-a lăsat nouă urmașilor un testament sfânt, generator de optimism, izvor nesecat de nădejdi, de încredere nezdruncinată în biruința adevărului și dreptății în destinul luminos al neamului nostru scump și drag și un imperativ de a ne jertfi și noi cu toată puterea de muncă, cu devotament și abnegație pentru înflorirea și întărirea scumpei noastre patrii, pentru care el a militat, a trăit și a activat fără rezerve cu toată energia, priceperea și puterea lui de muncă. Dumnezeu să-i deschidă porțile Cerului, și în brațele Lui să-i primească sufletul obosit spre odihna cea veșnică. Dumnezeu să-l ierte!¹⁴.

La rândul său, preotul Vasile Țepordei a evocat personalitatea

¹³ Cuvântarea Preotului Simeon Neaga – parohul Bisericii Sf. Nicolae, fostă rusă, în vol. *La catafalcul lui Gherman Pântea*, 4 februarie 1968, p. 1-2.

¹⁴ *Ibidem*, p. 6-7.

complexă a lui Gherman Pânteia, a cărui energie „veșnic inepuizabilă“, inteligență „scilipitoare“ și „fîrea-i adânc umană“, ca „atribute ale celui ce a fost peste jumătate de veac sufletul celor ce au îndrumat Moldova de Răsărit pe făgașul trasat de Ștefan de la Putna“, vor rămâne în istorie ca „podoabe ale fostului primar al Chișinăului, Odesei și vice-președinte al Camerei Deputaților“¹⁵. Părintele Țepordei a menționat faptul că, în urmă cu doar o săptămână a vorbit împreună cu Gherman Pânteia la aniversarea a 50 ani de la declararea Moldovei de Răsărit, ca republică autonomă și au fost pomeniți cei 105 deputați din Sfatul Țării trecuți la cele veșnice, și atunci „nici prin minte nu-mi putea trece că astăzi vom petrece la locul de veci și pe al 106-lea – Gherman Pânteia... Prea ne obișnuisem să-l vedem permanent la datorie, ori de câte ori trebuia proslăvită Moldova lui Ștefan și răzeșii lui. A murit Gherman Pânteia ca om fizic, dar ca personalitate de frunte a generației sale nu va muri niciodată, fiindcă în istorie nu rămâne numele sec al omului, ci rămân faptele lui, și acestea-s nemuritoare“¹⁶. Între faptele enumerate, vorbitorul a amintit de cele cu caracter umanitar de la Odessa, concluzionând că, pentru toate aceste motive Gherman Pânteia își are locul în „cartea oamenilor de seamă a Istoriei Moldovei lui Ștefan de la Putna. Primească-l răzeșii bălțeni, lăpușneni, orheeni și soroceni ca pe cel ce în lupta cea bună s-a luptat, credința a păzit, patriotismul a propovăduit“¹⁷.

Au luat cuvântul apoi alți prieteni ai lui Gherman Pânteia, cunoscuți luptători pentru cauza națională, în cea mai mare parte a lor de origine basarabeană. În discursul rostit cu acest prilej, Pantelimon Halippa, fost vicepreședinte și președinte al Sfatului Țării, care a hotărât Unirea Basarabiei cu România, în 1918, și unul dintre liderii neoficiali ai basarabenilor care luptau pentru cauza națională în perioada regimului comunist, a arătat următoarele: „Ne-am adunat în jurul catafalcului prietenului Gherman Pânteia ca să ne luăm rămas bun de la un frate al nostru român basarabean, luptător pentru cauza națională în anii 1917-1918, când împrejurări istorice ne-au ajutat să întregim Moldova lui Ștefan cel Mare prin actul Unirii Basarabiei cu România, la 27 martie 1918. Toată lumea știe că Actul Unirii a fost săvârșit de Sfatul Țării basarabean, și el a fost dictat de conștiința națională și patriotică a moldovenilor dintre Prut și Nistru, care suportaseră o sută și mai bine de ani robia țarismului rusesc, dar rezistase politiciei ticăloase de rusificare. Sfatul Țării al Republicii Moldovenești, prin actul

¹⁵ Cuvântarea Preotului Vasile Țepordei, în vol. *La catafalcul lui Gherman Pânteia*, 4 februarie 1968, p. 1.

¹⁶ *Ibidem*, p. 1-2.

¹⁷ *Ibidem*, p. 4.

Unirii, a făcut, după cum se știe, un act revoluționar și el s-a înscris în istoria contemporană ca primul din actele de unire a tuturor românilor în România Mare din 1918, după Basarabia, urmând Bucovina și Ardealul... Unul din organizatorii Congresului Ostășesc și al Sfatului Țării a fost Gherman Pântea, tânăr ofițer care pe atunci, dăruit cu o minte ageră și o voință de luptător, a știut să-și facă datoria față de neamul din care se trăgea, aruncându-se în primele rânduri luptătoare pentru libertate, dreptate socială și mai ales pentru dreptul la viață a moldovenimii noastre oropsite dintre Prut și Bug. Toți românii, care l-au știut pe Gherman Pântea, l-au prețuit pentru vioiciunea sufletului său de om al inițiativei, de om al luptei, de om al norodului, care râvnește la libertate și dreptate singure bunuri care pot să răsplătească cu adevărat munca și lupta omenească. Gherman Pântea a căutat să-și facă datoria de român în toate împrejurările vieții și a avut bucuria de a vedea cu ochii lui roadele muncii și luptei sale. Dar el, sărmanul, a cunoscut și neajunsurile vieții noastre publice, care este mereu în curs de organizare mai dreaptă. Și aceste neajunsuri și amărăciuni l-au ostenit pe Gherman Pântea înainte de vreme și el ne-a părăsit tocmai acum când poate aveam mai mare nevoie de el¹⁸. În finalul cuvântării sale, Pantelimon Halippa își exprima speranța că „Moldova de răsărit va rodi și alte energii creatoare, căci moldovenimea noastră de acolo nu degeaba l-a dat pe un Zamfir Arbore, pe Bogdan Petriceicu Hajdău, pe Constantin Stere, pe Vasile Stroescu, marele filantrop, pe Ion Pelivan, marele naționalist, pe Ion Inculeț, marele diplomat, pe Daniil Ciugureanu, vechi luptător, pe doctorul Petre Cazacu, vechi cercetător al trecutului nostru, pe moș Ion Codreanu, pe poezii Alexe Mateevici și Ion Buzdugan și neastâmpăratul nostru frate Gherman Pântea¹⁹. Potrivit unei variante „comprimate“ cuprinse într-o notă întocmită de organele de Securitate, rezulta că Pantelimon Halippa a scos în evidență faptul că defunctul „a luptat împotriva politicii de rusificare a poporului din Basarabia, care a dat națiunii române personalități importante. Deși Gherman Pântea nu mai există, să nu pierdem nădejdea că Basarabia ne va mai da oameni care să lupte și să trăiască ziua mult dorită a revenirii ei la patria mamă, realizând astfel idealul nostru, al tuturor²⁰”.

În cuvinte vibrante îl descria pe Gherman Pântea un alt lider basarabean de seamă, Elefterie Sinicliu, care a accentuat asupra rolului pe care cel dispărut l-a avut în cadrul mișcării de resurrecție națională din Moldova de

¹⁸ Cuvântarea Domnului Pan Halippa, în vol. *La catafalcul lui Gherman Pântea*, 4 februarie 1968, p. 1-3.

¹⁹ *Ibidem*, p. 3-4.

²⁰ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 161960, vol. 3, f. 7.

Răsărit, în anii 1917-1918 și în Unirea acestei provincii cu patria mamă, dar și asupra realizărilor sale ca primar al Chișinăului în perioada dintre cele două războaie mondiale, cât și ca primar general al orașului Odessa, între 1941-1944. „Operă umanitară și culturală a făcut Gherman Pântea – spunea Sinicliu –, când a construit cele cinci școli la Chișinău pentru copii de la periferiile orașului. Operă umanitară și creștinească a făcut atunci, când a restituit îmbrăcămintea și obiectele de casă ale celor două mii de nevoiași din Chișinău. Operă umanitară și românească a săvârșit atunci când a salvat populația de la Odessa de la înfometare și mizeria războiului. Operă de bun creștin și umanist a făcut Gherman Pântea când a ajutat timp de doi ani și jumătate bătrânii și infirmii din Odessa”²¹. La sfârșitul discursului său, Sinicliu sublinia un aspect definitoriu al personalității defunctului, îndeosebi în ceea ce privește comportamentul și atitudinea sa în perioadele când a deținut funcții publice. Este vorba despre faptul că „Gherman Pântea, în activitatea sa binefăcătoare nu a făcut deosebire de rasă, naționalitate, credință sau convingere politică. El, deopotrivă, i-a ajutat pe toți ca pe oameni, el însuși fiind om. A fost bun, larg și iertător. Așa a înțeles Gherman Pântea să-și facă datoria față de aproapele său”²².

La rândul său, prof. Simeon Vărzaru²³ sublinia un aspect care se regăsește mai puțin în celelalte cuvântări rostite la catafalcul lui Gherman Pântea și anume dimensiunea culturală a personalității acestuia: „Setea de adevăr și de dreptate națională îl cheamă, în ultimii ani (pe Gherman Pântea – *n.n.*), spre rafturile grele ale bibliotecilor, unde caută temeuri adânci ca și cronicarii bătrâni ce, pentru întâia oară, glăsuiseră cu toții câți suntem de la Râm ne tragem”²⁴. Concluzia prof. Vărzaru era că „Dacă istoria unui popor se conturează ca un panteon de o măreție unică, apoi printre coloanele de aur ale acestui templu, menit să înfrunte veacurile, se profilează de pe acum figura luptătorului basarabean, Gherman Pântea, iar amintirea lui va sălășlui de-a pururi în conștiința noastră și a generațiilor viitoare”²⁵.

Deosebit de emoționat și plin de semnificații este discursul rostit la această ceremonie funerară de avocatul Adrian Brudariu²⁶, fost decan al

²¹ *Cuvântarea Domnului Elefterie Sinicliu*, în vol. *La catafalcul lui Gherman Pântea*, 4 februarie 1968, p. 7.

²² *Ibidem*, p. 7-8.

²³ Vezi Schițe biografice.

²⁴ *Cuvântarea Domnului Prof. Simeon Vărzaru*, în vol. *La catafalcul lui Gherman Pântea*, 4 februarie 1968, p. 3.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Vezi Schițe biografice.

baroului de avocați Timișoara în anii 1939-1942, bun prieten al frunțașilor basarabeni aflați în România. El arăta că „Încă un stejar al Basarabiei s-a prăbușit. Încă un român stâlp de nădejde al românilor de pretutindeni, ne părăsește în plină activitate și vigoare... Durerea pierderii marelui patriot Gherman Pântea, resimțită crâncen de soția și familia sa iubită, este astăzi durerea neamului întreg, căci el aparținea acum Patriei, fiind de mult intrat în istorie, pentru activitatea sa binecunoscută”²⁷. După ce amintea de faptele umanitare făcute de Pântea în timpul cât a fost primar general la Odessa, Brudariu formula o serie de judecăți interesante valabile și pentru timpurile noastre. „Patriotismul ideologic – spunea el – nu este incompatibil cu umanitarismul practic. Poți să-ți iubești neamul tău fără să dorești moarte și umilință neamurilor cu care trebuie să-ți împletești activitatea, pentru realizarea păcii universale și armoniei sociale. Aceasta a fost norma de viață și concepția socială a marelui luptător basarabean Gherman Pântea, de aceea am convingerea că lacrimile noastre de azi se vor întâlni în evaporarea lor astrală cu lacrimile de peste hotare de la Odessa ale oamenilor salvați de el în timpul războiului, care a răvășit Europa, pustiind-o, de zeci de milioane de vieți tinere, victime ale unei demențe colective. În semnul înfrățirii dintre popoare și a unei bune conviețuiri, prietenul nostru Gherman Pântea a fost purtătorul unui stindard. Să păstrăm testamentul său și în fața trupului prăbușit înainte de vreme, și când aveam mai multă nevoie de energia sa, de omenia sa, de inteligența sa pătrunzătoare și curajul său entuziast, să spunem un creștinesc și tradițional: «Dumnezeu să-l ierte și să-i fie țărâna ușoară», iar familiei zdrobită de durere, să găsească în dragostea și admirația noastră pentru marele luptător Gherman Pântea, o alinare, în marea durere care o copleșește”²⁸.

Ceremonia de înmormântare a lui Gherman Pântea a fost o impunătoare manifestare a spiritului de recunoștință vie a celor prezenți față de cel dispărut la ceruri, de cinstire a faptelor sale mărețe consacrate luptei neabătute pentru o viață mai bună a românilor de pretutindeni.

Organele de Securitate au luat măsuri ca la procesiune să participe „și unii informatori care să semnaleze modul cum va decurge aceasta și eventualele preocupări ale elementelor suspecte”²⁹. Printre acestea a fost, de exemplu, un anume Grigorescu Grigore³⁰, aflat de mai mult timp în atenția organelor de Securitate.

²⁷ *Cuvântarea Domnului Adrian C. Brudariu*, în vol. *La catafalcul lui Gherman Pântea*, 4 februarie 1968, p. 1-2.

²⁸ *Ibidem*, p. 2-3.

²⁹ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 161960, vol. 1, f. 47. Nota nr. 21/ND/03.02.1968.

³⁰ Vezi Schițe biografice.

4. Poezia „Lui Gh. Pânteă, vechi luptător“
de Tatiana Gălușcă-Crășmaru

La moartea frunțașului basarabean, prof. Tatiana Gălușcă-Crășmaru, ea însăși originară din Moldova de Răsărit, eminent cercetător științific în domeniul etnografiei și folclorului la Institutul de Etnografie și Folclor al Academiei Române, i-a dedicat acestuia o poezie, intitulată „Lui Gh. Pânteă, vechi luptător“, datată chiar la 4 februarie, ziua înmormântării:

„Gheorghe Pânteă, nu-ți plâng moartea, tu n-ai murit!
Te-a biruit pământul, dar l-ai însuflețit,
Căci l-a pătruns iubirea de țară ca sămânța.
Patriei, poporului, i-ai dăruit ființa!
Pentru marea Românie luptat-ai bărbătește
Adevărata istorie a Moldovei va crește
În pagini scrise cu căldură lumii-o oglindă
Dreptatea sfântă e peste veac răsfrântă.
Nu, Gheorghe Pânteă n-a murit!
Lumina unității – cunună de drapel,
Chemări mari viitoare străbat din nou prin el.
Și-atâți eroi ce strigă pe hotar la răsărit
Numele lui Pânteă e prelungit în infinit!
Bălți, Zăicani, Soroca, Chișinău...
Printre răzeși oșteni...
Moldova-n lung și-n larg.
Ogoare, câmpii, pășunile bogate,
Cetățile de piatră și albele ei sate
Basarabia sfințită prin lupte-un altar
Închisă-i fericirea în scumpul ei hotar.
Striga în tine dreptatea sfântă, vie
Moșia aurită de lupte și-amintire
Acelaș e pământul: Ardeal, Moldova, Muntenia
Puternic ca o stâncă, în temelie, e Carpatul!
Nu ești străin, nici singur, o țară te cunoaște
De-alungul și de-a latul
Duminică, 28 ianuarie, neuitat rămâi
Brațul spadă
Inima făclie
Te-a mistuit, doar glasul adânc parcă-nvie
Te-aud, deși dormi în somn de piatră!

«Al nostru e pământul în răs-străbuna vatră!»
Cuvântul tău lăsat-ai să-l ducem la lumină
Făclia ta va arde în piatra de mâine
Strămoșii au purtat-o în sfântul legământ
Pe veci în vechi hotare va fi al nost-pământ.

Prof. Tatiana Gălușcă³¹.

5. Concluzii finale

Părerile contemporanilor săi basarabeni, cu privire la personalitatea și activitatea lui Gherman Pântea au rămas împărțite și după moartea acestuia. Evocăm în cele ce urmează un episod semnificativ în această privință. În ziua de 1 august 1973, la domiciliul fruntașului basarabean Pantelimon Halippa s-a organizat ziua de naștere a acestuia, cu participarea membrilor familiei și a prietenilor: Ion Văluță, Iorgu Tudor, a preoților Dimitrie Balaur și Secară, Teodor (Fedia) Păduraru, Nicolae Radu Pan Halippa, Alexandru Gonța, Vasile Bilivschii, Octav Sarghețiu, Petre Ghiață, col. (r.) Panaitescu, Dumitru (Titi) Tănăsescu, Andrei Plămădeală, doamnele Halippa și Halippa jr., Panișca, Ala Mancaș și Munteanu. Cu acest prilej, s-au rostit discursuri în care a fost elogiată activitatea fruntașului basarabean pe tărâm politic, cât și în domeniul literar. În final, istoricul Alexandru Gonța a luat cuvântul și a spus că el vede în mișcarea unirii două mari personalități, pe Halippa și pe Gherman Pântea. Gonța nu și-a mai putut continua alocuțiunea, întrucât afirmația sa a fost primită de asistență cu comentarii dezaprobatore. Cei de față au fost unanim de acord că „Halippa nu poate fi pus pe același plan cu Pântea – care a apărut în viața publică a Basarabiei, deabia după 1917, fiind un produs al revoluției ruse“; Halippa merită să fie pus pe același plan cu „titanii“ basarabeni, ca B.P. Hașdeu, Constantin Stere etc. Felicitându-l pe Halippa, oaspeții i-au urat să trăiască 100 de ani și „să-și vadă visul cu ochii“³². În opinia noastră, atât Pantelimon Halippa, cât și Gherman Pântea, ca și alte mari personalități ale luptei pentru unitatea națională își au fiecare locul lor în panteonul istoriei neamului nostru, iar orice încercare de a face ierarhizări în această materie este neavenită, arbitrară și contraproductivă.

Gherman Pântea face parte dintr-o generație de mari corifei ai neamului românesc, care au înfăptuit Unirea Basarabiei cu România, au avut realizări

³¹ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 59.

³² Idem, Dosar I 161960, vol. 3, f. 43.

însemnate în timpul României reîntregite, au suferit rigorile și nedreptățile regimului totalitar de tip sovietic din țară, dar nu au încetat o clipă să lupte mai departe pentru cauza națională. El, alături de alți congeneri de-ai săi basarabeni sau din alte zone ale arealului (spațiului) românesc sunt modele de urmat pentru generațiile de azi și cele viitoare ale neamului nostru.

SCHIȚE BIOGRAFICE

Elena Alistar (n. 1873, comuna Vaisal, județul Ismail – d. 1955, Pucioasa) s-a născut în familia preotului Vasile Bălan și a soției acestuia, Elisabeta Bălan. A făcut școala primară la Congaz, în județul Cahul și apoi a urmat Școala Eparhială de la Chișinău. Aici îl cunoaște pe tânărul teolog Dumitru Alistar cu care se căsătorește. Își urmează soțul devenit preot și activează ca învățătoare începând cu anul 1890 în localitățile Văleni, Roșu, Zărnești din jud. Cahul și Rezeni, jud. Chișinău. Între 1909-1916 a urmat Facultatea de Medicină de la Iași. A fost arestată pentru „activitate naționalistă“ împreună cu membrii grupării lui Daniel Ciugureanu deoarece susținea necesitatea eliberării prin forță a Basarabiei de sub stăpânirea rusă. În 1916 a fost mobilizată în armată ca medic militar. A continuat să profeseze la Spitalul Costiujeni de lângă Chișinău. Membră a Partidului Național Moldovenesc, a fost aleasă deputat în Sfatul Țării. Este singura femeie cunoscută astăzi care a luat parte activ la evenimentele politice ce au condus Basarabia către Unirea cu România. La data de 27 martie 1918 a votat Unirea Basarabiei cu România. *Elena Alistar* a fondat Liga Culturală a Femeilor din Basarabia. A fost președinte a Partidului Poporului, înființat de Mareșalul Averescu, originar, de asemenea, din Ismail, Bugeac – Basarabia istorică, comuna Babele, actualmente în Ucraina. În 1927 fondează în Basarabia *Gruparea Femeilor Române*. S-a evidențiat în activitatea Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române care își desfășura activitatea sub patronajul prințesei Alexandrina Cantacuzino. Odată cu ocuparea Basarabiei de către Armata Roșie, la 28 iunie 1940, *Elena Alistar* s-a refugiat în România. După ce a locuit o vreme la Iași este arestată de regimul comunist și trimisă la Pucioasa, județul Dâmbovița unde a și decedat în 1955. Rămășițele pământești i-au fost aduse peste câțiva ani la Cimitirul Bellu din București.

Aurelian Bentoiu (n. 29 iunie 1892, comuna Făcăeni, județul Ialomița – d. 27 iunie 1962, Jilava) a urmat cursurile Liceului „Gh. Lazăr“ din București, apoi ale școlii de ofițeri de infanterie, iar mai târziu Facultățile de Drept și de Filosofie ale Universității din București. În primul război mondial a fost combatant, rănit la Turtucaia. Din 1919 a funcționat ca avocat membru al Baroului Ilfov, desfășurând concomitent o activitate politică susținută în cadrul Partidului Național Liberal. Din partea acestei

formațiuni a fost deputat de Ialomița, în perioada 1934-1937, și membru al Executivului condus de primul ministru Gheorghe Tătăărăscu: subsecretar de stat la Ministerul de Justiție (1935-1936), Ministerul de Interne (1936), subsecretar de stat la Ministerul de Justiție (29 august 1936 – 23 februarie 1937), (23 februarie – 14 noiembrie 1937), (17 noiembrie – 28 decembrie 1937), Ministrul Justiției (24-30 noiembrie 1939), (30 noiembrie 1939 – 10 mai 1940), (11 mai – 3 iulie 1940). În cel de-al doilea război mondial a fost concentrat ca magistrat militar. În 1948 a fost scos din Barou, ca urmare a reformei comuniste a justiției, alături de alți maestri ai avocaturii. În anii '50 ai secolului trecut a fost întemnițat în două rânduri, prima dată timp de 8 ani, fără să fi fost condamnat. A doua întemnițare, după o scurtă perioadă de libertate, i-a adus și sfârșitul, după 5 ani, în penitenciarul Jilava. În închisoare a compus numeroase poezii, transcrise pe hârtie după eliberarea din 1956, publicate postum în volumul *Zări și zodii – poezii din închisoare*, Editura Fundația Academia Civică, București, 2001. În 1996 a fost reabilitat din punct de vedere juridic, alături de alți fruntași liberali condamnați pe nedrept, în urma recursului în anulare introdus la Curtea Supremă de Justiție. A avut doi copii: Pascal Benteoiu – compozitor și muzicolog, și Marta Cozmin – scriitoare.

Emil Bodnăraș (n. 10 februarie 1904, Iaslovăț, județul Suceava – d. 24 ianuarie 1976, București), originar dintr-o familie mixtă – tatăl său, Ion Bodnăraș (14 august 1871 – 31 martie 1924), era funcționar de etnie ucraineană, iar mama sa, Elisabeta Bodnăraș (2 martie 1879 – 22 iunie 1958), era de etnie germană. A avut un frate mai mic, Manole Bodnăraș (1909-1985), care era fotograf de meserie. A urmat Liceul Militar din Câmpulung Moldovenesc, absolvit „cu distincție“ (1924); Facultatea de Drept de la Universitatea „Al.I. Cuza“ din Iași; Școala Militară din Timișoara (1927, ca șef de promoție) și Școala specială de ofițeri de artilerie din București (1930, ca șef de promoție). După absolvirea Școlii de ofițeri de artilerie, *Bodnăraș* a fost avansat la gradul de locotenent și încartiruit în garnizoana din Cernăuți. Cariera militară ca ofițer de artilerie a fost întreruptă de un conflict cu un membru al Casei Regale a României. În una dintre variante se afirmă că a avut o aventură amoroasă cu soția unui comandant al său și s-ar fi compromis astfel. A fost transferat într-o garnizoană din Basarabia, unde a fost contactat de elemente comuniste, devenind spion sovietic. Cu prilejul notării anuale pentru anul 1931, col. Ioan Rizescu, comandantul Regimentului 12 Artilerie, deși observă valoarea de ofițer a lui *Bodnăraș*, îi reproșează în raport „lipsa de tact, bețiile și frecventarea unor persoane lipsite de patriotism“. În februarie 1932, *Emil*

Bodnăraș dezertează din armată și fuge în URSS. În urma cercetărilor s-au stabilit condițiile dezertării sale. După ce în ziua de 13 februarie 1932 a solicitat o permisie, în seara zilei de 15 februarie 1932 a plecat din Sadagura la Hotin, unde a ajuns a doua zi. În aceeași seară, se duce la pichetul de grăniceri de la punctul «Cetatea Hotinului», unde face o recunoaștere a graniței și se interesează de la soldații de pază unde sunt posturile fixe de grăniceri (românești și sovietice) și dacă gheața e suficient de rezistentă. A doua zi dimineața patrulele de grăniceri inspectând malul Nistrului au găsit un chipiu de locotenent și un toc de revolver, iar pe gheață se vedeau urme ce duceau spre malul stâng al Nistrului. Nu se cunoaște cu ce s-a ocupat în Uniunea Sovietică, dosarul său de cadre de la Moscova menționând ocupația de contabil, practică între anii 1932 și 1935 la Moscova și Astrahan. La Moscova, *Bodnăraș* a frecventat Școala superioară a serviciilor speciale sovietice. *Emil Bodnăraș* s-a reîntors în mod ilegal în România în 1935, pentru a îndeplini misiuni speciale încredințate de G.R.U. – spionajul militar sovietic. A fost recunoscut în tren și denunțat de unul dintre foștii săi colegi de școală. În mai 1935 a fost condamnat la 10 ani de muncă silnică pentru dezertare în timp de pace și sustragere de acte. După rejudecarea procesului, i s-a redus condamnarea la numai cinci ani de închisoare și executându-și pedeapsa la Brașov, Doftana și Caransebeș, iar în anul 1940 a devenit membru al P.C.R. În noiembrie 1942, este eliberat din penitenciarul de la Caransebeș. Ajunge la Galați, unde a fost adăpostit de fratele său, Manole. Aflat în libertate, *Bodnăraș* se alătură facțiunii „naționale”, a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. La Târgu Jiu, simulând o criză de apendicită, este internat în aceeași celulă de spital cu „bolnavul” Gheorghiu-Dej. Acolo sunt puse la punct manevrele de anihilare a secretariatului P.C.d.R., condus de Foriș, se fac planuri de alianțe pentru crearea unui front popular cu Partidul Comunist și se decide evadarea lui Dej. În anul 1944, *Bodnăraș* s-a deplasat la București și a luat legătura cu Constantin Pârvulescu și cu Iosif Rangheț, pretinzând că este mandatarul Kremlinului, în vederea reorganizării Partidului Comunist. Împreună, cei trei au complotat pentru înlăturarea din funcția de secretar general al P.C.R. a lui Ștefan Foriș, acuzat că ar fi trădător și agent al Siguranței. După bombardamentul de aviație asupra Bucureștilor din 4 aprilie 1944, *Bodnăraș* și Rangheț l-au capturat pe Foriș și l-au forțat cu pistolul la tâmplă să-și semneze demisia. Ajuns la casa conspirativă unde se afla Ștefan Foriș, *Bodnăraș* i-a prezentat acestuia un mesaj venit, după cum susținea el, din partea Internaționalei Comuniste, prin care conducerea partidului era destituită, iar toate legăturile, inclusiv cifrul conspirativ (adică numele membrilor și casele conspirative), trebuiau predate noii conduceri. De asemenea, conducerea veche trebuia să se pună

la dispoziția conducerii desemnate. Triumviratul Pârvulescu-Rangheț-Bodnăraș a deținut conducerea partidului până la evadarea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej din închisoare în august 1944. *Bodnăraș* s-a ocupat de organizarea unor organizații paramilitare clandestine (gărzile patriotice), cărora în timpul perioadei comuniste a istoriei românești li s-a dat o importanță exagerată. Împreună cu colonelul Dumitru Dămăceanu a coordonat activitățile de sabotare a porțiunii de front numită „Poarta Iașului“ din Moldova în timpul ofensivei sovietice din august 1944, așa-numita „Operațiune Iași-Chișinău“. La data de 23 august 1944, *Emil Bodnăraș* (cu numele conspirativ de inginerul Ceaușu) a participat împreună cu Lucrețiu Pătrășcanu, ca reprezentanți ai P.C.R., la lovitura de stat organizată de către Regele Mihai pentru răsturnarea de la putere a guvernului mareșalului Ion Antonescu. A făcut parte din grupul de comuniști care l-a preluat în custodie pe mareșalul Ion Antonescu și pe ministrul Mihai Antonescu. Cei doi au fost ținuți prizonieri într-o casă conspirativă a partidului mai înainte de a fi predați autorităților militare sovietice. *Bodnăraș* a devenit membru al Comitetului Central și al Biroului Politic al Partidului Comunist Român în urma alegerilor din 1945. Din anul 1946 a fost deputat al P.C.R. în toate legislaturile Marii Adunări Naționale. Între martie 1945 și noiembrie 1947 a fost secretar general la președinția Consiliului de Miniștri însărcinat cu supravegherea serviciilor secrete și șeful Serviciului Secret al Armatei. În această calitate, a deținut rangul de subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri (1 decembrie 1946 – 5 noiembrie 1947). El s-a ocupat de organizarea fraudării alegerilor parlamentare din 1946 și de înscenarea de la Tămădău. A fost unul dintre cei mai importanți oameni politici în vremea lui Gheorghiu-Dej, fiind în permanentă legătură cu serviciile secrete sovietice, cărora le prezenta rapoarte regulate asupra activității tuturor liderilor comuniști români. În timpul în care în fruntea Partidului Comunist s-a aflat Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Bodnăraș* a ocupat mai multe funcții importante, după cum urmează: ministrul forțelor armate (5 noiembrie 1947 – 4 octombrie 1955), cu gradul de general-colonel; ministrul transporturilor și telecomunicațiilor (20 martie 1957 – 27 aprilie 1959); vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (20 august 1954 – 4 octombrie 1955, 20 martie 1957 – 17 martie 1965); prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (4 octombrie 1955 – 19 martie 1957). Ca ministru al apărării a coordonat activitatea de sovietizare a armatei. *Bodnăraș* a trimis un număr de tineri români credincioși cauzei comuniste la Moscova pentru a studia în diferite școli militare. Printre aceștia s-a aflat și Nicolae Ceaușescu, care i-a devenit colaborator apropiat lui *Bodnăraș*, fiind avansat la gradul de general și de comisar politic al forțelor armate. *Bodnăraș* a

rămas unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Dej până la moartea acestuia din 1965, opunându-se în această perioadă restructurării partidului propuse de Iosif Chișinevschi și Miron Constantinescu. În timpul Revoluției din Ungaria din 1956, *Bodnăraș* a fost însărcinat cu înăbușirea oricăror reacții de sprijin din partea românilor a revoluționarilor maghiari. În noiembrie 1956, a făcut parte din delegația condusă de Gheorghiu-Dej care a vizitat Republica Populară Ungară și a purtat discuții cu János Kádár pe tema înăbușirii revoluției maghiare. A avut un rol cheie în influențarea deciziei lui Nikita Hrușciiov de retragere a Armatei Roșii de pe teritoriul României în 1958. După moartea lui Gheorghiu-Dej la 19 martie 1965, *Bodnăraș*, unul dintre cei mai influenți membri ai Biroului Politic, a avut o contribuție hotărâtoare în alegerea în fruntea partidului a tânărului Nicolae Ceaușescu în detrimentul altor doi candidați: Gheorghe Apostol și Alexandru Drăghici. *Bodnăraș* a devenit unul dintre colaboratorii loiali ai lui Ceaușescu. Pentru o perioadă, a continuat să mai dețină funcția de prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (18 martie 1965 – 8 decembrie 1967), după care a fost numit în funcția de vicepreședinte al Consiliului de Stat (1967-1976), funcție importantă, dar fără pârghii de decizie în stat. El a rămas totuși, până la moartea sa, unul dintre cei mai influenți membri ai elitei comuniste. A fost distins cu înalte ordine și medalii. *Emil Bodnăraș* a decedat la data de 24 ianuarie 1976 în București și, spre deosebire de ceilalți lideri ai partidului care erau înmormântați la Monumentul Eroilor Comuniști din Parcul Libertății, rămășițele sale pământești au fost puse într-un sicriu de metal masiv și înmormântate, la dorința sa, într-o criptă de lângă biserica construită pe banii lui în satul natal, Iaslovăț din județul Suceava. Comuna Milișăuți (astăzi oraș, unde a fost înglobat satul natal Iaslovăț) a fost denumită *Emil Bodnăraș* în perioada de la moartea liderului comunist și până în anul 1996. În prezent, în fața Căminului Cultural din satul natal se află amplasat un bust al său.

Adrian Brudariu (n. 26 august 1893, Dobrovăț, județul Iași – d. 1977, București), fiul lui Constantin și Profira, absolvent al Facultății de drept, doctor în științe juridice, de profesie avocat. Înainte de război, a activat în cadrul Partidului Național Țărănesc – aripa dr. Nicolae Lupu. Între 1939 și 1942 a fost decan al Baroului de avocați din Timișoara. După război s-a înscris în Frontul Plugarilor, fiind președinte al organizației din județul Gorj. Pentru activitatea desfășurată în P.N.Ț., autoritățile comuniste l-au arestat în ziua de 2 decembrie 1956, la Timișoara. A fost eliberat de la Jilava, pe 13 ianuarie 1958. Ultimul domiciliu: București, B-dul Republicii nr. 56.

Emanoil Catelli (n. 25 ianuarie 1883, Zgărdești, Basarabia – d. 18 februarie 1943, Sverdlovsk, U.R.S.S.), fiul lui Grigore și Anastasia Catelli, a urmat Școala Agricolă din Cucuruzeni și apoi Școala Militară din Odessa, consacându-se carierei militare. În anii 1916-1917 a fost profesor instructor la cursurile de limba română pentru ofițerii moldoveni din garnizoana armatei țariste din Odessa, care erau destinați frontului român. Fiind căpitan de stat major, în anul 1917 a fost ales președinte al Comitetului Național Moldovenesc din Odessa. În același an, *Emanoil Catelli* a înființat Partidul Progresist Moldovenesc. În chemările către basarabeni lansate în aprilie 1917, *Emanoil Catelli* spunea: „Moldovenii care au tăcut timp de 106 ani, trebuie să vorbească astăzi mult mai tare, să li se audă glasul nu numai până la Petrograd, ci până la Londra, la Paris și la Roma. Căci ei sunt *români*, numai rușii i-au degradat la rolul de „moldoveni“. Și ei vor să-și ceară acum toate drepturile. Mai mult – ei vor să și le ieie singuri. De aceea-i revoluție acum, ca să luăm îndărăt tot ce ne-au furat tâlharii timp de 106 ani“. Între 10 aprilie 1918 și 12 decembrie 1918, a îndeplinit funcția de director la „treburile pământului“, în Directoratul General (guvern) al Republicii Democratice Moldovenești, condus de dr. Petre Cazacu. În perioada dintre cele două războaie mondiale, *Emanoil Catelli*, fiind maior în rezervă, a îndeplinit mai multe funcții publice: prefect de Bălți și senator din partea Partidului Național-Liberal, ajungând și președinte al Senatului României. A îngrijit apariția volumului enciclopedic *Cartea noastră* (București, 1936, ed. II, 1938), ediție adresată gospodarilor de la sate. Pentru meritele sale i s-au conferit „Steaua României“, în gradul de Ofițer, „Coroana României“, în gradul de Ofițer, ordinele „Ferdinand I“ și „Sf. Vladimir“. Arestat la 5 iulie 1940 de către organele N.K.V.D.-lui din orașul Bălți, a fost adus și întemnițat în penitenciarul din Chișinău. S-a stins din viață la 18 februarie 1943 în lagărul de muncă corecțională nr. 5 din Sverdlovsk, aparținând Gulag-ului sovietic.

Daniel Ciugureanu (n. 1885, Hâncești, Basarabia – d. 19 mai 1950, Turda) a fost medic în localitatea Hâncești și unul dintre promotorii Unirii Basarabiei cu România. Pe 24 ianuarie 1918, Sfatul Țării a votat în unanimitate pentru proclamarea independenței Republicii Democratice Moldovenești. După ce Sfatul Țării a votat unirea Basarabiei cu România, dr. *Daniel Ciugureanu*, a făcut parte, împreună cu Pantelimon Halippa, Ștefan Ciobanu și Ion Pelivan, din delegația care a dus la Iași proclamația unirii Basarabiei cu România. Consiliul Director a fost dizolvat și a fost înlocuit de Consiliul de Miniștri, iar ca prim-ministru al noii republici a fost numit *Daniel Ciugureanu*. După Unire a fost ministru fără portofoliu,

reprezentând Basarabia, în patru guverne în perioada 9 aprilie 1918 – 30 noiembrie 1919. Arestat la 5/6 mai 1950, a murit în ziua de 6 mai 1950, la Turda, în timp ce era transportat, împreună cu alți foști demnitari spre penitenciarul Sighet. În duba care-l transporta la Sighet a avut un atac de congestie cerebrală. A fost dus la Spitalul din Turda, unde a decedat. Securitatea l-a înregistrat ca mort la 19 mai 1950, în penitenciarul Sighet.

Alexandru Costinescu (fost Savinschi) (n. 9 martie 1889, Chișinău – d.?) a fost secretar general al Primăriei orașului Chișinău, în perioada 1942-1944. Din anul 1941 a avut domiciliul în București, str. Culmea Veche nr. 4, ap. 10 la subsol. În ianuarie-februarie 1948 fost cercetat de organele de Siguranță, fiind bănuit că l-ar adăposti în locuința sa pe Gherman Pântea, ceea ce nu s-a putut dovedi, întrucât acesta se afla în perioada respectivă la Sibiu.

Anton Crihan (n. 12 iulie 1893, Sângerei, Basarabia – d. 9 ianuarie 1993, Saint-Louis, SUA), a absolvit la Odessa facultatea de Economie. Fiind ofițer în anii primului război mondial, a organizat cohorțele moldovenești pentru apărarea populației basarabene de jafurile și omorurile făcute de soldații armatei ruse dezorganizate și dezmembrate în anii 1917-1918. Ca membru al Sfatului Țării, a votat Actul Unirii Basarabiei cu Regatul Român. A fost ales deputat în Parlamentul României în anii 1919, 1920, 1922 și 1923, și a îndeplinit funcții ministeriale și în învățământ. În 1934 susține la Sorbona (Paris) teza de doctor în științe economice. Din 1934 până în 1945 este profesor la Iași și membru important al Partidului Național-Țărănesc din România. Este autorul Legii Agrare pentru Basarabia, în baza căreia a fost îndeplinită împrăștierea țăranilor din contul marilor latifundiați. A fost distins de Guvernul României Regale cu ordinele „Regele Ferdinand” în gradul de ofițer și ordinul „Steaua României” în gradul de ofițer. Din 1946, trece în ilegalitate. În 1950 pleacă în Franța, ulterior – în Statele Unite ale Americii. Aici a fost cooptat în conducerea Consiliului Național Român ca reprezentant al P.N.Ț., calitate în care a desfășurat o intensă activitate anticomunistă. Din cauza unor neînțelegeri de ordin organizatoric și financiar, intervenite între conducătorii C.N.R., în iulie 1964, *Anton Crihan* s-a retras din conducerea acestui organism și s-a mutat de la New York la Saint Louis, unde va locui până la sfârșitul vieții. Relațiile dintre Anton Crihan și Pantelimon Halippa s-au răcit după 1970, ca urmare a criticilor aduse de Halippa lui *Crihan*, că nu ar activa îndeajuns pentru susținerea cauzei Basarabiei în străinătate, cât și a unor neînțelegeri cu Ion Păscăluță din Canada. Deși izolat în străinătate și criticat de cei din țară, *Anton Crihan*

nu a renunțat la activitățile vizând demonstrarea faptului că Basarabia și Bucovina sunt teritorii românești, menținând legături cu unii basarabeni din țară, precum Vasile Harea din Iași, Ion Văleanu și Elefterie Sinicliu din București. A publicat cărțile *Capitalul străin în Rusia și Unirea Basarabiei*“, precum și *Drepturile României asupra Basarabiei, văzute de istorici ruși și străini*. La constituirea Asociației „Pro Basarabia și Bucovina“, a fost declarat președinte de onoare al acestei formațiuni patriotice. A fost ultimul supraviețuitor din marea generație care a luptat pentru revenirea Basarabiei la Patria-mamă, închinându-și întreaga viață Unirii. În 1993 i s-au făcut funeralii naționale la Chișinău.

Mihail (Mișu) Dulgheru (numele real Mișu Dulbergher) (n. 4 decembrie 1909, Tecuci), fiul lui Sache și Olga Dulbergher, comercianți. După unele surse puțin verosimile, *Dulgheru* ar fi trăit în U.R.S.S. între anii 1924-1944. De fapt, în anul 1927 era funcționar la Banque de Belgique pour l'Etranger, iar mai apoi a lucrat în contabilitate la firma de comerț de cereale a unui unchi. După serviciul militar într-o unitate de cavalerie, a ajuns la București, unde a lucrat, mai întâi la magazinul unui văr de-al său, apoi ca magazioner la fabrica de mătase Royal. În 1938 s-a căsătorit cu o contabilă, Liza Marcusohn, și în același an a fost concediat de la fabrică, se presupune că în urma noii legislații antievreiești a guvernului Goga-Cuza. În anii 1938-1939, cei doi soți au trăit din vânzarea de prosoape și apoi dintr-un mic atelier de confecții de lenjerie bărbătească. În anul 1940, au găsit post amândoi la misiunea comercială a U.R.S.S. la București: ea – ca secretară dactilografă, iar el, ca șofer. În momentul izbucnirii războiului cu U.R.S.S., la 22 iunie 1941, amândoi au fost arestați și internați în Lagărul de la Târgu Jiu. În 1945, cu sprijinul lui Vania Dudenco (Ion Vidrașcu), militant comunist de frunte, pe care îl cunoscuseră în lagăr și care devenise unul din conducătorii serviciilor secrete ale Partidului Comunist, după un stagiul în rândul Formațiunilor de Luptă Patriotică, organizație paramilitară comunistă, *Mihail Dulbergher* a fost angajat ca inspector al Siguranței Statului și și-a românizat numele în *Dulgheru*. După crearea Direcției Generale a Securității Poporului, în anul 1948 a devenit colonel și timp de 4 ani, din 1948 până în 1952, a fost șeful Direcției a III-a de Anchete (Cercetări Penale) și șeful de cabinet al ministrului de Interne, Teohari Georgescu. El a activat și în Brigada Mobilă de pe lângă Direcția Generală a Poliției, care s-a ocupat cu deportarea sașilor și șvabilor în U.R.S.S., reprimarea grupurilor înarmate antisovietice, trierea repatriaților etc., contribuind astfel, împreună cu generalul Alexandru Nicolschi, la deportarea a zeci de mii de persoane în colonii de muncă forțată. În paralel

cu activitatea din cadrul Securității, *Mișu Dulgheru* deținea și funcția de membru al Direcției Organizatorice a C.C. al P.M.R. (1949-1952). Împreună cu Francisc Butyka a primit sarcina de a conduce Partidului și a „consilierilor“ sovietici de a conduce ancheta în cazul Lucrețiu Pătrășcanu, care ulterior a fost condamnat la moarte și executat în aprilie 1954, și a altora din deținuții din așa zisul grup Pătrășcanu, a participat la ancheta și pregătirea proceselor deținuților din lotul „Marii finanțe“, a pastorului de origine evreiască Richard Wurmbbrand etc. De asemenea a fost implicat în pregătirea Procesului Canalului. Din cauza eleganței cu care se îmbrăca, a articolelor de lux pe care le avea la dispoziție în biroul său și fiindcă se înconjurase de consilieri „cu carte“ (foști avocați), *Dulgheru* era poreclit de subalterni „Împăratul“. După mărturiile unora dintre cei anchetați din acea perioadă, *Mișu Dulgheru* s-a distins mai ales prin violența fizică față de deținuți în cursul anchetelor. În octombrie 1952 a fost destituit împreună cu șeful său, ministrul Teohari Georgescu, și arestat, împreună cu alți ofițeri, ca membri ai „grupului antipartinic de dreapta Ana Pauker-Vasile Luca-Teohari Georgescu“, pentru „activitate dușmănoasă“ desfășurată în cadrul organelor Securității Statului. În locul său a fost avansat col. Fr. Butyka. După doi ani de „anchetă“, în anul 1954 a fost eliberat din arest, îndepărtat din Ministerul Afacerilor Interne și degradat la gradul de soldat. A fost angajat ulterior la I.C.A.B., în calitate de conducător al unei gospodării de canalizare. După unii, el ar fi fost reabilitat în anul 1965, i s-au cerut scuze și i s-a dat gradul înapoi. În 1967 și 1968 a fost anchetat, se pare, pentru ultima dată, de Securitate în legătură cu activitatea sa de anchetator din anii stalinismului, în special cu privire la cazul procesului Pătrășcanu și apoi, al procesului Canalului. În 1984, fostul colonel *Dulgheru* și familia sa au emigrat în Israel, unde trăia una din fiicele sale. Ulterior a emigrat în Canada, unde locuia cealaltă fiică.

Onisifor Ghibu (n. 31 mai 1883, Săliște, comitatul Sibiu – d. 3 octombrie 1972, Cluj) a urmat cursurile școlii primare în localitatea natală Săliște. A efectuat primele 6 clase de liceu la Sibiu, terminând cursurile școlii medii la Brașov, în anul 1902. Studiile universitare le face la Universitatea din București, apoi și le desăvârșește la Budapesta, Strasbourg și Jena, în acest din urmă oraș universitar trecându-și și doctoratul în filosofie, pedagogie și în istorie universală(1909). În anul 1910 a fost numit inspector al școlilor arhiepiscopiei Ortodoxe a Transilvaniei (Sibiu), în 1912 secretar al secției școlare „Astra“ și membru în comitetele redacționale ale revistelor „Luceafărul“, „Românul“, „Transilvania“, pentru ca, în 1914, să se refugieze la București, împreună cu soția sa. Aici fondă „Tribuna“, împreună cu

C. Bucșan și Gh. Popp, deveni membru al redacțiilor „Revistei generale a învățământului“, al „Buletinului Casei școalelor“ și al „Gazetei Ostașilor“. În 1916, în contumacie, a fost condamnat la moarte de Tribunalul militar din Cluj, pentru dezertare. Refugiindu-se în Basarabia, întemeie, alături de Pan Halippa, Partidul Național Moldovenesc. Începu o luptă biruitoare pentru introducerea alfabetului latin în școală și administrație. În 1917, edită „Școala Moldovenească“ și „Ardealul“, ce se preschimbă în cotidian („România Nouă“) la 24 ianuarie 1918 – *organ de propagandă pentru unirea politică a tuturor românilor*; *Onisifor Ghibu* fiind primul militant pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat. Caracterul său de luptător pentru românismul de pretutindeni îl făcu iubit în toate casele românilor, oriunde ar fi fost ele înălțate. În anul 1918 este numit secretar general al resortului de instrucție din Consiliul Dirigent, fiind ales și deputat în Marele Sfat al Transilvaniei. Cu acest prilej, realizează preluarea Universității din Cluj, propunând și înfăptuind organizarea ei pe baze românești (1919). Pentru ridicarea prestigiului noii instituții de învățământ superior, intervine și reușește să-l aducă în țară pe marele savant Emil Racoviță, ajutându-l să înființeze la Cluj primul institut de speologie din lume. Tot acum, *Onisifor Ghibu* este numit la noua universitate ca profesor, fiind ales totodată membru corespondent al Academiei Române. În calitatea sa de profesor, funcționează până în anul 1945. Opera lui *Onisifor Ghibu* numără peste 100 de lucrări, printre care menționăm: *Limba nouălor cărți bisericești* (1905), *O călătorie prin Alsacia și Lorena, Țara și școlile ei* (1909), *Cercetări privitoare la situația învățământului primar și la educația poporală*, *Despre educație* (1911), *Școala românească din Ungaria* (1912), *Din istoria literaturii didactice românești*, *Universitatea din Cluj și institutele ei de educație* (1922), *Universitatea românească a Daciei superioare* (1924), *Portrete pedagogice* (1927), *Contribuțiuni la istoria poeziei noastre populare și culte* (1934), *Picu Pătruț din Săliște*, *Prolegomenă la o educație românească* (1941) ș.a. În timpul regimului comunist, *Onisifor Ghibu* a fost marginalizat, iar lucrările și operele sale de o viață au fost cenzurate și scoase din circulație. Desconsiderat, deși într-o oarecare măsură temut de Putere și de cei ce se învârteau în jurul ei, *Onisifor Ghibu* a rămas mai departe credincios datoriei față de poporul său și față de conștiința sa. În această perioadă de ostracizare, el nu a pregetat să facă o seamă de intervenții scrise, note, memorii, studii adresate unor autorități din țară sau de peste hotare, în legătură cu realitățile din ce în ce mai îngrijorătoare din țara noastră. Aceste lucrări nu se limitau la criticarea unor măsuri luate de autorități sau a unor stări de lucruri din toate domeniile vieții culturale și materiale, ci au fost însoțite de propuneri concrete de

soluționare. Deosebit de relevant în această privință este celebrul memoriu din 31 octombrie 1956 adresat conducătorilor sovietici Nikita.S. Hrușciiov, secretar general al P.C.U.S., și Nikolai I. Bulganin, președinte al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., prin care solicita dreptul la autodeterminare al românilor din Basarabia și Nodul Bucovinei și retragerea trupelor sovietice din România.

Ion Glogojanu (n. 1 iulie 1888 – d. 22 octombrie 1941, Odessa) a fost ofițer de carieră, parcurgând treptele ierarhiei militare până la gradul de general de divizie. A participat la al doilea război balcanic și la primul război mondial. În anul 1926 a fost avansat la gradul de locotenent-colonel, în 1933 era colonel, iar în 1939 – general de brigadă. În timpul celui de-al doilea război mondial a fost comandant al Diviziei 10 Infanterie (3 iunie – 22 octombrie 1941) și comandant militar al orașului Odessa (17-22 octombrie 1941). După ocuparea Odesei la 16 octombrie 1941, generalul *Glogojanu* și-a instalat postul de comandă în fostul sediu al N.K.V.D., deși au existat informații cu privire la minarea de către sovietici a clădirii. La cinci zile de la intrarea trupelor române în orașul Odessa, în după-amiaza zilei de 22 octombrie 1941, la orele 17, imobilul care adăpostea Comandamentul Militar al orașului Odessa și Statul Major al Diviziei 10 Infanterie a fost aruncat în aer de către partizanii sovietici, acest atentat terorist provocând pierderea a 135 militari (79 uciși, 43 răniți și 13 dispăruți), dintre care 128 români și 7 germani, inclusiv decesul generalului *Glogojanu*. Corpul său neînsuflăit a fost scos de sub dărâmături în ziua următoare, la ora 13,10. Toate victimele atentatului terorist au fost înmormântate la 25 octombrie 1941 în parcul Șevcenko din Odessa. Ca urmare a acestui act terorist comis de partizanii sovietici, mareșalul Ion Antonescu a ordonat ca represalii o serie de execuții care au rămas cunoscute sub numele de „Masacrul de la Odessa“. Post-mortem *Ion Glogojanu* a fost avansat la gradul de general de divizie (1941).

Alexandru Gonța (n. 10 august 1918, Glodeni, Basarabia – d. 24 ianuarie 1977, București), fiul lui Ioan și Maria. A urmat cursul primar în satul Mălăiești, județul Bălți, între 1925-1929, iar apoi seminarul Veniamin Costache din Iași, între 1929-1937. Din 1937 până în 1941 a frecventat cursurile Facultății de Teologie din Iași, iar după obținerea licenței s-a înscris la Facultatea de drept și Facultatea de litere și filozofie ale Universității din Iași, pe care le-a urmat între 1942 și 1946. În perioada 1942-1947 a îndeplinit funcția de paleograf la Arhivele Statului din Iași, lucrând în paralel ca profesor la Școala Medie Tehnică tot din Iași. În anii

1947-1948, a fost profesor și director la Școala Medie Mixtă din comuna Ionești, raionul Botoșani. Între 1949-1951 a îndeplinit funcția de asistent universitar la catedra de Istorie a Românilor, a Universității din Iași. Între 1951 și 1960 a fost cercetător științific la Institutul de Istorie al Academiei, filiala din Iași. La atestare (1960), pentru „lipsă de activitate științifică“, a fost trecut în funcția de documentarist științific I la sectorul de istorie feudală dezvoltată, funcție pe care o îndeplinește până în 1965. S-a transferat apoi la Institutul de Istorie (devenit ulterior Institutul de istorie „N. Iorga“) al Academiei Române, din București. A publicat un număr apreciabil de lucrări științifice, fiind unul dintre puținii specialiști cu o temeinică pregătire în problematica istoriei sociale și agrare a Moldovei. Cunoștea bine paleografia slavă și română, câteva limbi de mare circulație, a citit un mare număr de documente și izvoare narative privitoare la istoria Moldovei în primul rând și la trecutul românesc în general. La 27 ianuarie 1971, *Alexandru Gonța* a depus împreună cu soția și cele două fiice, cereri de plecare definitivă din țară, pentru a se stabili în S.U.A., unde avea acordată intrarea prin adresa expedită de Departamentul Justiției, Serviciul Imigrării și Naturalizării, Ministerului Afacerilor Externe al R.S. România. În plus, la 23 februarie 1971, Ambasada S.U.A. din București a intervenit la M.A.E. al României pentru a i se facilita lui Alexandru Gonța întocmirea documentelor necesare pentru plecarea din țară. După avizarea negativă a cererilor depuse, cel în cauză a revenit la 11 august 1971 cu un memoriu la Comisia de Pașapoarte și Vize, la care a atașat și o declarație de renunțare la cetățenia română. Motivul principal care îl determina să ceară plecarea definitivă din țară îl constituia faptul că, fiind cercetător la Institutul de Istorie „N. Iorga“, nu a putut publica în cei 25 ani de activitate decât foarte puține materiale. Această situație se datora faptului că el fiind specialist în istoria medievală, s-a ocupat de studiul izvoarelor referitoare la istoria Moldovei și a Basarabiei, implicit – materiale care nu pot fi publicate în țară, întrucât conțin argumente zdrobitoare cu privire la unitatea administrativ-teritorială a acestui teritoriu în cadrul arealului românesc. Al Gonța își mai motiva cererea prin aceea că este urmărit de organele de specialitate sovietice, fapt care în mod sigur era real. În căutarea unor posibilități pentru a-și publica lucrările, *Gonța* a intrat în contact cu mai multe persoane din străinătate, cărora le-a predat o parte din lucrările sale în mod clandestin. Încă din 1971, istoricul român îl contactase pe diplomatul american Harry Barnes, care i-a promis sprijin să-i publice unele lucrări științifice în S.U.A. La rândul său, acesta avea nevoie de sprijin personal pentru elaborarea lucrării sale de doctorat, a cărei tematică includea o componentă importantă referitoare la relațiile româno-ruse, în preajma și în timpul primului război

mondial, aspect asupra căruia *Gonța* era unul din specialiștii de bază. Din datele pe care le deținea Securitatea, el avea la domiciliul său câteva zeci de lucrări, refuzate la publicare, cuprinzând 8.000 pagini și pe care dorea să le publice, considerându-le ca o contribuție pe care o poate aduce la apărarea demnității și intereselor poporului român. *Al Gonța* a murit în circumstanțe suspecte, nici până astăzi nefiind elucidate pe deplin cauzele și împrejurările decesului său prematur.

Grigore Grigorescu (n. 5 iulie 1923, comuna Izvoarele-Prahova – d. ?), fiul lui Grigore și Iulia, absolvent a trei clase de liceu, a domiciliat în București, str. Frumoasă nr. 47. Din documentele Securității rezultă că a fost conducătorul unui „Centru de Cultură și Propagandă Italiană“, ce ar fi funcționat în localitatea Izvoarele, între anii 1943 și 1944. Înainte și după 23 august 1944 a fost membru activ al Partidului Național Liberal – aripa Bejan. În anii 1949-1950 își atribuia diverse titluri (inginer, ofițer de Securitate, inspector la Ministerul Cultelor etc.), pentru care a fost condamnat ca „impostor“. Soția sa Alentina, fostă Crețu, fiica lui Constantin și Vera, născută în comuna Moreni-Tighina, Basarabia, a fost condamnată în anul 1950, la 8 ani muncă silnică pentru „crimă de înaltă trădare“. În timp ce lucra la M.A.I. (1945-1947) ar fi fost recrutată de serviciul de spionaj american, căruia i-a furnizat informații în legătură cu situația armistițiului și starea de spirit din rândul membrilor de partid și a celorlalți funcționari din cadrul M.A.I. Între anii 1962-1963 a fost lucrată de Direcția a III-a a Securității, pentru că a vizitat Ambasada S.U.A. din București și pentru faptul că întreținea relații prin corespondență cu un anume preot Kafka din S.U.A., care i-ar fi sugerat să emigreze în această țară sau să-i facă o vizită împreună cu soțul.

Pantelimon Halippa (n. 1 august 1883, Cubolta, județul Soroca – d. 30 aprilie 1979, București) a urmat școala primară în satul natal, la Cubolta, apoi cursurile Școlii Spirituale din Edineț și ale Seminarului Teologic din Chișinău. După ce a absolvit seminarul în 1904, s-a înscris la Facultatea de Fizică și Matematică a Universității din Dorpat (astăzi Tartu, Estonia). Un an mai târziu a izbucnit revoluția și Halippa s-a văzut nevoit să renunțe la studii. Revenit la Chișinău, s-a apropiat de tinerii intelectuali români, colaborând la „revista Basarabia“, prima publicație română a epocii, în paginile căreia a tipărit imnul revoluționar „Deșteaptă-te, române“, fapt pentru care a fost urmărit de autoritățile țariste. S-a refugiat la Iași și s-a înscris la facultatea de litere și filosofie, ale cărei cursuri le-a urmat între 1908 și 1912. În această perioadă a colaborat la revista „Viața

românească“, în care a publicat „Scrisorile din Basarabia“. În 1908 a tipărit la Chișinău, cu caractere chirilice, „Pilde și povești“, prima carte literară din Basarabia, iar în 1912 lucrarea „Basarabia, schiță geografică“. Revenit la Chișinău în 1913, publică împreună cu Nicolae Alexandri și cu ajutorul lui Vasile Stroescu, ziarul „Cuvânt moldovenesc,, al cărui director a fost. În scrierile sale, Halippa nu a conținut să militeze pentru unirea Basarabiei cu România. Activitatea sa politică s-a intensificat, iar în 1917 a înființat Partidul Național Moldovenesc. Anul 1918 l-a găsit pe Halippa în fruntea curentului pro-unire, drept pentru care a fost ales vicepreședinte, apoi președinte al Sfatului Țării, adunarea care la 27 martie 1918, a votat Unirea Basarabiei cu România. A participat și la adunările de la Cernăuți și de la Alba-Iulia care au proclamat Unirea Bucovinei și, respectiv, a Transilvaniei cu România. După 1918 a deținut mai multe funcții: ministru, secretar de stat pentru Basarabia (1919-1920), ministru al Lucrărilor Publice (1927), ministru al Lucrărilor Publice și Comunicațiilor (1930), ministru ad-interim la Ministerele Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale (1930), ministru secretar de stat (1928-1930, 1932, 1932-1933), senator și deputat în Parlament (1918-1934), urmărind constant propășirea culturală a Basarabiei. *Pantelimon Halippa* a fost întemeietorul Universității Populare din Chișinău (1917), al Conservatorului Moldovenesc, al Societății Scriitorilor și Publiciștilor Basarabeni, al Societății de Editură și Librărie „Luceafărul“ din Chișinău (1940). În 1932 a editat și a condus revista „Viața Basarabiei“ și ziarul cotidian omonim. În 1950 a fost arestat și închis, fără a fi judecat, la Sighetu Marmăției, după doi ani fiind predat N.K.V.D.-ului, dus la Chișinău, judecat și condamnat la 25 de ani de muncă forțată în Siberia. A fost mutat la închisoarea de la Aiud, unde a fost reținut până în 1957. A murit la aproape 96 de ani în București, în casa de pe strada Al. Donici nr. 32. A scris peste 280 poezii, articole, schițe, traduceri, memorii, reușind să editeze în timpul vieții doar un singur volum, *Flori de pârlăoagă* (1921, Iași), prefațat de Mihail Sadoveanu. A elaborat și câteva studii istorice: *Bessarabia doprisoedineniâk Rossii* (1914), *Basarabia sub împăratul Aleksandru I (1812-1825)*, *B.P. Hașdeu* (1939). Postum i se publică în revista „Patrimoniu,, din Chișinău *Povestea vieții mele* (1990) și un volum de publicistică (2001). În colaborare a mai semnat și cartea *Testament pentru urmași* (1991). Membru corespondent al Academiei Române (1918). Excluz în 1948, *Halippa* a fost repus în drepturi în 1990 ca membru corespondent al Academiei Române. Prin decretul semnat de președintele interimar al Republicii Moldova, Mihai Ghimpu, la 23 august 2010, lui *Pantelimon Halippa* și altor 51 de persoane le-au fost acordate „Ordinul Republicii“, în semn de profundă recunoștință față de lupta dusă împotriva totalitarismului de stânga de tip sovietic.

Zaharia Husărescu (n. 6 iulie 1876, Chitaiu Moldovenesc-Ismail – d. 9 februarie 1959, penitenciarul Făgăraș), absolvent al Facultății de Drept, a fost încadrat comisar în Poliția portului Galați, în anul 1903, funcționând apoi în diferite localități de graniță. În timpul primului război mondial a condus serviciul de informații și contrainformații al poliției, ținând în același timp legătura cu Armatele a IV-a și a IX-a ruse pe probleme de informații și contrainformații militare. După război s-a specializat în organizarea și coordonarea structurilor informative/contrainformative în Basarabia în vederea reprimării acțiunilor subversive. A dovedit o eficiență deosebită în acest domeniu, contribuind la arestarea a peste 200 de spioni ruși comuniști și trimiterea lor în fața Curții Marțiale. Totodată a avut un rol hotărâtor în înființarea, în anul 1924, a unor centre de informații în orașele Tiraspol, Odessa și Harkov. Tot el a fost cel care i-a descoperit și arestat pe membrii organizației comuniste de tineret din Chișinău condusă de Pavel Tcacenco și de Chirilov, precum și a organizației cunoscute sub numele conspirativ de „Bundo“. Parte dintre aceste informații despre Husărescu și activitatea lui au fost oferite Securității române de către N.K.V.D.-ul sovietic, dar parte au fost deconspirate din arhivele serviciilor secrete romane ajunse pe mâna comuniștilor după 23 august 1944. Pe baza experienței profesionale dobândite, *Zaharia Husărescu* a publicat *Mișcarea subversivă în Basarabia*, Atelierele Imprimeriei Statului, Chișinău, 1925 (reeditată în *Suferințele Basarabiei și răpirile rusești. Antologie*, ediție îngrijită, note și comentarii de Florin Rotaru, Editura Semne, București, 1996, p. 233-350) și *Mișcarea revoluționară de la Tatar-Bunar*, Chișinău, 1925.

Ion Inculeț (n. 5 aprilie 1884, Răzeni, Basarabia – d. 19 noiembrie 1940, București, România), fiul lui Constantin și al Mariei Inculeț. A absolvit școala primară în satul natal, iar în anul 1894 este admis la Școala teologică din Chișinău, subordonată Seminarului teologic. A absolvit-o cu note foarte bune, obținând dreptul de a se înscrie la Seminar. A studiat în același an cu viitorii deputați și demnitari de stat Vasile Bârcă și Pantelimon Erhan. A optat pentru o facultate de științe exacte și s-a înscris într-adevăr la facultatea de fizică și matematică a Universității Dorpat, însă după un an de studii s-a transferat la Universitatea Imperială din Sankt Peterburg, facultatea de fizică și matematică, pe care a absolvit-o cu diplomă de gradul I. A avut recomandare pentru profesorat. În anii de studenție la Petersburg din inițiativa sa este creată asociația studenților basarabeni din Petersburg „Bessarabskoe zemliachestvo“. După absolvirea universității concurează cu succes la postul de privat-docent, lucrând apoi la mai multe școli particulare din Petersburg, predând fizica, matematica

și astronomia. A fost secretar de redacție la revistele „Vestnik Znania“ și „Nauchnoe obozrenie“, editate de Wilhelm Bittner, în care a publicat mai multe articole de popularizare a științei, fără semnătură. În anul 1917 a fost deputat în Sovietul din Petrograd din partea eserilor. În aprilie 1917 a revenit în Basarabia, ca emisar al președintelui Guvernului Provizoriu Alexandr Kerenski, în fruntea unui grup de 40 de basarabeni, studenți și profesori din Petrograd, cu scopul de a adânci cuceririle revoluției din februarie. Este ales deputat în primul parlament al Basarabiei „Sfatul Țării“ împreună cu alți basarabeni veniți din Petrograd, din partea deputaților-țărani. Inițial concepția politică a lui *Inculeț* era una de transformări politice în cadrul unei Rusii democratice și înnoite. Însă, după preluarea puterii la Petrograd de către bolșevici prin puciul din Octombrie, *Inculeț* a evoluat spre Unirea cu România. La 21 noiembrie 1917 a fost ales Președinte al Sfatului Țării. La 6 ianuarie 1918 a avut loc tentativa de preluare a Puterii la Chișinău de către bolșevici. La 24 ianuarie „Sfatul Țării“ a proclamat cu majoritate de voturi independența Basarabiei față de Rusia, iar la 27 martie 1918 a proclamat cu majoritate de voturi Unirea cu România, în condițiile în care Front-odel-ul și alte fracțiuni minoritare îi cereau parlamentului insistent să păstreze legătura cu Rusia. Gherman Pântea, fost ministru în Guvernul Republicii Democratice, caracterizează astfel activitatea lui *Inculeț*: „La 21 noiembrie 1917 se deschide Sfatul Țării, organ care avea să vorbească în numele Basarabiei și să decidă soarta ei. Președinte al acestui parlament a fost ales în mod unanim *Ion Inculeț*. El întrunea toate calitățile pentru a ocupa această mare demnitate: era calm, abil, împăciuitor, și mai cu seamă extrem de răbdător“. La 10 octombrie 1918, *Inculeț* a fost ales membru al Academiei Române la recomandarea lui Petru Poni. După Unire *Ion Inculeț* a fost ministru al Basarabiei, ministru al sănătății publice, ministru de interne, ministru al comunicațiilor și vice-președinte al Consiliului de miniștri în Guvernul României, condus de Gh. Tătărescu (1933-1937). *Inculeț* s-a stins din viață ca urmare a unui atac de cord suferit în seara de 19 noiembrie 1940, existând, însă, și unele opinii potrivit cărora s-a sinucis, ca urmare a situației dramatice a pierderii Basarabiei și a Nordului Bucovinei, în vara aceluiași an. Este înmormântat în Biserica Sfântul Ioan Botezătorul din Bârnova, aflată la periferia municipiului Iași. *Ion Inculeț* a fost căsătorit cu principesa Roxana Cantacuzino. Din căsătorie au rezultat: *Ion I. Inculeț*, Doctor Honoris Causa al Universității Western Ontario (Canada), Membru de onoare al Academiei Române, director al centrului de electrostatică aplicată al Universității Western Ontario și fratele acestuia, *Georgel I. Inculeț*.

Alexandr Fiodorovici Kerenski (în rusă: *Александр Фёдорович Керенский*) (n. 22 aprilie/2 mai 1881, Simbirsk – d. 11 iunie 1970, New York) a fost al doilea prim-ministru al Guvernului provizoriu rus, chiar înainte ca bolșevicii lui Lenin să cucerească puterea. *Kerenski* s-a născut în Simbirsk (azi Ulianovsk), ca fiul al unui director de școală. Simbirsk este și locul de naștere al lui Lenin. Întâmplarea face ca tatăl lui Kerenski, Feodor, să fi fost profesorul și directorul tânărului Vladimir Ilici Ulianov. *Alexandr Kerenski* a primit licența în drept a Universității din Sankt Peterburg în 1904. Și-a arătat repede simpatiile politice atunci când a apărat revoluționarii antițariști. A fost ales membru al celei de-a patra Dume (parlament) în 1912 ca membru al Trudovicilor (un partid moderat liberal). *Kerenski*, un orator strălucit și un lider parlamentar priceput, a devenit membru al Comitetului Provizoriu al Dumei ca membru al Partidului Socialist Revoluționar și lider al opozanților socialiști ai țarului Nicolae al II-lea. Când a izbucnit Revoluția din Februarie în 1917, *Kerenski* a fost unul dintre cei mai proeminenți lideri revoluționari, fiind ales vicepreședinte al Sovietului din Petrograd. În Guvernul provizoriu rus, el a fost numit la început Ministru al Justiției, dar a devenit Ministru de Război în mai și Prim-ministru în iulie 1917. După tentativa eșuată de lovitură de stat a generalului Lavr Kornilov din august și după demisia miniștrilor, el s-a autoinvestit și în funcția de Comandant Suprem al armatei. Principala problemă a guvernului lui *Kerenski* consta în faptul că Rusia era vlăguită după trei ani de război și rușii nu doreau altceva decât pacea. Lenin și partidul bolșevic promiteau, dacă aveau să ajungă la putere, „pâine, pace și pământ“. Armata se dezintegra, iar soldații – țărani și muncitori – dezertau pe capete. *Kerenski* și alți lideri politici s-au simțit obligați de angajamentele luate de Rusia față de aliați să continue războiul, temându-se de asemenea că Germania va cere compensații teritoriale enorme ca preț al păcii. Refuzul lui *Kerenski* de a cere pacea separată l-a distrus. Pe durata tentativei de lovitură de stat a lui Kornilov, *Kerenski* a distribuit arme muncitorilor din Petrograd și, până în octombrie, majoritatea acestor muncitori înarmați trecuseră de partea bolșevicilor. Lenin era hotărât să răstoarne guvernul *Kerenski* mai înainte ca acesta să fie legitimizat de alegerile plănuite să se țină pentru Adunarea Constituantă Rusă și, pe 25 octombrie/7 noiembrie 1917, bolșevicii au preluat puterea în ceea ce avea să devină cunoscut sub numele de Revoluția din Octombrie. *Kerenski* a scăpat de urmărirea bolșevicilor și a fugit la Pskov, unde a concentrat trupe loiale guvernului provizoriu în încercarea de a recuceri capitala. Trupele lui au ocupat Țarskoe Selo, dar au fost învinse a doua zi la Pulkovo. *Kerenski* deabia a scăpat din această înfrângere și în următoarele câteva luni s-a ascuns până când a putut părăsi țara, ajungând în cele din urmă în Franța. În timpul

războiului civil rus, el nu a susținut nici o tabără – s-a opus atât regimului bolșevic roșu cât și Mișcării Albe a generalilor monarhiști. *Kerenski* a trăit în Paris până în 1940, angajându-se în certurile și fracționările nesfârșite ale liderilor democrațiici ruși exilați. Când germanii au ocupat Franța în 1940, el a fugit în SUA, unde a trăit până la moarte. După ce Hitler a invadat Uniunea Sovietică în 1941, *Kerenski* și-a oferit sprijinul lui Stalin, dar nu a primit nici un răspuns. Totuși, el a făcut emisiuni radio în limba rusă în sprijinul efortului de război. După război, a format un grup numit Uniunea pentru Eliberarea Rusiei, dar nu a reușit să înfăptuiască prea multe lucruri. *Kerenski* s-a stabilit în cele din urmă în orașul New York, dar și-a petrecut cea mai mare parte a timpului la Institutul Hoover și la Universitatea Stanford în California, unde a utilizat, dar și a contribuit la îmbogățirea marii arhive de istorie rusă a Institutului. A scris și a făcut emisiuni radio numeroase despre istoria și politica Rusiei. Printre principalele lui scrieri se numără *Preludiul bolșevismului* (1919), *Catastrofa* (1927), *Crucificarea libertății* (1934) *Punctul de cotitură al istoriei Rusiei* (1966). A murit în orașul New York în 1970, fiind unul dintre ultimii supraviețuitori importanți ai evenimentelor din 1917. Bisericele locale ortodoxe ruse din New York au refuzat să-i facă slujba de înmormântare lui *Kerenski*, considerându-l unul dintre vinovații principali pentru căderea Rusiei în mâna bolșevicilor. O biserică ortodoxă sârbă i-a refuzat de asemenea slujba de înmormântare. Trupul neînsuflețit al lui *Kerenski* a fost transportat pe calea aerului la Londra, unde a fost îngropat într-un cimitir multiconfesional.

Grigori Kotovski (în rusă *Григорий Иванович Котовский*) (n. 1881, Hâncești – d. 1925, Bârzula), originar din nobilimea poloneză, dar ucrainean dinspre mamă, a fost un conducător militar și activist comunist din Basarabia. În timpul primului război mondial a fost trimis pe frontul din România. În cursul revoluției ruse a devenit bolșevic. După Unirea Basarabiei cu patria mamă și integrarea provinciei în România Mare, *Kotovski* a lucrat în aparatul de propagandă al Partidului Comunist Român. Peste puțin timp a trecut înapoi în U.R.S.S., unde a fost realizatorul pe teren al R.S.S.A. Moldovenești formată din opt raioane din regiunea Odessa, în Transnistria, în cadrul Ucrainei. Conform politicii sovietice de atunci, această nouă republică trebuia să propage comunismul în Basarabia vecină, urmărind să aducă revoluția comunistă în România și chiar și în Balcani. Mare amator de femei, *Kotovski* a murit asasinat de un soț gelos dintre cadrele Partidului, în 1925, la vârsta de 44 de ani. Posibil ca G.P.U.-ul să nu fi fost străin de moartea lui, întrucât autorul crimei – un oarecare Maiorov –, nu a stat decât trei ani în închisoare. În 1935 localitatea Bârzula

unde a murit a fost redenumită de autoritățile sovietice *In memoriam Kotovsk*. Tot aici i s-a ridicat un mausoleu distrus ulterior de trupele române în timpul celui de-al doilea război mondial. Autoritățile comuniste i-au ridicat un monument ecvestru în Chișinău în anul 1954, plasat chiar în fața actualului Hotel Cosmos.

Haralambie Marchetti (n. 13 aprilie 1896, Galați – d. ? București), fiul lui Neculai și Rarița, licențiat în drept, a lucrat ca procuror militar la Chișinău. În anul 1928, pentru faptul că a cerut achitarea unor persoane învinuite de participare la dezordinile țărănești ce avuseseră loc în 1924-1926 la Tatar Bunar, a fost mutat disciplinar la Galați, înscenându-i-se un proces de „insultă a superiorului“. Pentru a nu avea neplăceri, a demisionat din funcție și a profesat în continuare avocatura. Încă din anul 1930, a intrat în P.N.Ț. Grație relațiilor apropiate cu Pantelimon Halippa – șeful organizației partidului pe Basarabia, ajunge prefect în județul Lăpușna. În această calitate, datorită relațiilor sale în lumea evreilor, socialiștilor și comuniștilor, a fost supranumit „prefectul roșu“. În anul 1934, alături de alți avocați de renume, a asigurat apărarea în procesul intentat la Chișinău, comunistului Petre Constantinescu-Iași. Trei ani mai târziu, l-a apărat, într-un proces cu largi implicații, pe Mihail Sadoveanu. Din anul 1937, a făcut parte din Blocul Avocaților Democrați, organizație constituită sub directa îndrumare a P.C.R. În toamna anului 1940, în timpul guvernării legionare, a asigurat – la Buzău – apărarea unor muncitori, în favoarea cărora nu a vrut să pledeze nici un alt avocat, de teama represiunii legionarilor. În 1940 s-a stabilit definitiv în București, cu ultimul domiciliu în str. Puțul de Piatră nr. 5, et. 2, ap. 5. Între 1945 și 1948 a funcționat ca inspector de asigurare în cadrul Sovrom-ului. În anul 1952 a fost arestat. După o ședere de 1 an în arestul Ministerului de Interne (str. Uranus) a fost internat administrativ la penitenciarul din Pitești. În 1955 i s-a judecat procesul, fiind achitat la cererea procurorului. Ieșit bolnav din închisoare, în 1957 s-a pensionat. Pe data de 27 iulie 1973, a depus la C.C. al P.C.R. un dosar cu documente care îi atesta activitatea „antifascistă și progresistă“, desfășurată în trecut, solicitând să i se stabilească o pensie specială, dar la care nu a primit răspuns.

Alexandru Nicolschi (numele real Boris Grünberg) (n. 2 iunie 1915, Tiraspol – d. 16 aprilie 1992, București), originar dintr-o familie de evrei ruși din Tiraspol. Tatăl său, morarul Alexandru Grünberg, se îmbolnăvise, iar cum mama sa, Rozalia, nu lucra, în familie domnea o stare de sărăcie. Tânărul *Nicolschi* a reușit să aprobe opt clase de școală în orașul natal,

după care, din cauza sărăciei, s-a angajat în anul 1930 calfă într-un atelier de gravură în metal. După un an, a intrat ucenic la un maestru bijutier, unde a lucrat până în 1937. Și-a satisfăcut stagiul militar la Iași, în Regimentul 2 Transmisiuni. A fost lăsat la vatră la începutul anului 1940 cu gradul de caporal, absolvent al Școlii militare de telefonie. În 1932 a aderat la Comsomol, organizația de tineret a partidului comunist – motiv pentru care, în martie 1933, a fost arestat de Siguranța Statului, fiind însă eliberat după doar 5 zile de arest preventiv. *Nicolschi* a ocupat câteva funcții în ierarhia comsomolistă locală și ulterior în aceea a Partidului Comunist din Basarabia. După ocuparea Basarabiei de către U.R.S.S. în iunie 1940, *Nicolschi* a fost angajat ca tehnician la Centrala telefonică din Chișinău. În luna decembrie a aceluiași an, I.A. Efimov, secretarul de cadre de la primăria Chișinăului l-a recomandat pentru a fi încadrat în *Razvedka*, direcția de spionaj din cadrul serviciului de informații N.K.V.D. *Nicolschi* a urmat un curs special de spionaj în Cernăuți, într-un centru anume creat pentru astfel de activități. Cursul a constat în 60 de lecții a câte trei ore fiecare, la sfârșitul cărora a fost oarecum familiarizat cu realitățile din România, învățând să se poarte pe stradă, în restaurante, trenuri, hoteluri etc. N.K.V.D.-ul i-a întocmit acte false, pe numele de *Vasile Ștefănescu* și l-a trimis în misiune în România, pentru a strânge informații privind mișcările de trupe sau situația economică. Într-o autobiografie din 1944, *Nicolschi* declara: „În luna mai 1941 am plecat cu o misiune în România. Când am fost prins, ca să-mi pot ascunde trecutul și misiunea, mi-am schimbat numele în *Nicolschi Alexandru Sergheevici*, originar din Tiraspol. Sub acest nume am fost cercetat de organele Biroului II Contrainformații de la București și sub acest nume mă recomand până astăzi, 14 octombrie 1944“. A trecut granița în România în noaptea de 26 mai 1941 și a fost arestat la două ore după intrarea frauduloasă pe teritoriul românesc, după ce fusese găsit de doi grăniceri dormind într-o căpiță de fân și se demascase prin faptul că nu vorbea bine limba română. Anchetat de ofițerii români de contrainformații, *Nicolschi* a declarat că: „...fiind decăzut din punct de vedere fizic și moral, am mers numai o mică distanță, nu știu cât, și am hotărât să nu merg mai departe“. S-a prezentat cu numele de *Aleksandr Sergheevici Nikolski* și a fost judecat pentru spionaj. Procurorul a cerut pedeapsa capitală, însă instanța i-a dat circumstanțe atenuante și l-a condamnat prin sentința nr. 481/7 iulie 1941 la muncă silnică pe viață. La sfârșitul lunii septembrie 1941 a fost transferat la închisoarea din Aiud, unde își ispășeau pedeapsa agenții sovietici capturați pe teritoriul României. La 28 august 1944, *Nicolschi* fost eliberat din detenție, împreună cu ceilalți spioni sovietici (care aveau să intre în structura de partid și Securitate).

După ocuparea sovietică a României, *Alexandru Nicolschi* a avansat rapid în aparatul represiv comunist. A fost încadrat imediat ca ajutor de responsabil politic al „Formațiunilor Patriotice de Luptă“, organizație paramilitară a P.C.R., ocupându-se de organizarea grupurilor de provocatori comuniști înarmați. A semnat apoi la 17 octombrie 1944 o cerere de adeziune pentru încadrare în Direcția Generală a Poliției. În cerere, el afirma: „Vreau să lupt în cadrul Partidului Comunist Român, pentru dezrobirea clasei muncitoare, pentru dreptatea socială, să construim o societate nouă, unde să nu existe exploatarea omului de către om“. În martie 1945 a fost încadrat în Ministerul Afacerilor Interne și numit în funcția de șef al Corpului de Detectivi din Direcția Generală a Poliției, în care calitate era comandantul Brigăzii Mobile, o unitate S.M.E.R.Ș. menită să distrugă serviciile de informații existente în statele ocupate de sovietici în Europa de Est și să le înlocuiască cu servicii subordonate structurilor sovietice. La 1 septembrie 1946, Nicolschi a fost numit în funcția de inspector general la Direcția Generală a Poliției. În același an s-a căsătorit cu Iozefina Marcovici, militantă comunistă angajată în Direcția Generală a Poliției și care era cu opt ani mai în vârstă. Ca urmare a reorganizării Direcției Generale a Poliției, la 17 aprilie 1947, *Nicolschi* devine inspector general al Poliției de Siguranță. Participă și la ședințele de partid. Biroul Organizației de Bază nr. 9 din cadrul M.A.I., unde era înscris, l-a caracterizat: „Alexandru Nicolschi are muncă de conducere în Direcția Generală a Securității Poporului din 1945 și pînă în prezent. Munca profesională și-a însușit-o bine. Este vigilent față de dușmanii Partidului și ai clasei muncitoare. Este ridicat politicește și are cunoștințe. Este uneori nervos și distant. Din cauza muncii profesionale de care este absorbit, nu participă regulat la ședințele de partid. În general este un tovarăș de încredere și cu multă putere de muncă. În munca sa din M.A.I. a adus multe servicii cauzei partidului“. La 1 septembrie 1948, a doua zi după înființarea Direcției Generale a Securității Poporului, *Alexandru Nicolschi* a fost avansat în gradul de general-maior de Securitate, devenind subdirector general (locțiitor al directorului general) al D.G.S.P. A contribuit la îndepărtarea grupului Anei Pauker de la conducerea P.M.R. cu acordul Moscovei și a ordonat arestarea și anchetarea lui Vasile Luca și a fostului ministru de interne, Teohari Georgescu. A fost printre cei care s-au ocupat cu organizarea „Experimentului Pitești“, fiind recunoscut de mai mulți foști deținuți ca unul din cei care făcea vizite regulate în închisoarea Pitești, pentru a supraveghea desfășurarea „reeducării“. Ca recunoaștere a meritelor în consolidarea noului regim politic din România, *Nicolschi* a fost decorat, la scurt timp după înființarea Securității, cu înaltul și nou creatul ordin Steaua Republicii Populare Române. A continuat să se

manifeste în continuare ca agent kaghebig, fiind unul din stâlpii acestei organizații în România. Ancheta internă din 1968 a dezvăluit că Gheorghe Pintilie și *Alexandru Nicolschi* ordonaseră în 1949 instalarea de microfoane chiar și în locuința și biroul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. A participat la instructaje K.G.B. în Bulgaria și Polonia și a fost însărcinat de Moscova cu misiunea de supraveghere a obedienței liderilor noului regim. În anii 1953-1961, a fost adjunctul ministrului de interne Alexandru Drăghici și secretar general al Ministerului Afacerilor Interne. În anul 1959 a absolvit cursurile Institutului de Studii Economice din București, fiind înaintat la 11 februarie 1959 în gradul de general-locotenent de Securitate. *Nicolschi* a fost trecut în rezervă la 31 ianuarie 1961, prin hotărâre a consiliului de miniștri (H.C.M.), la vârsta de numai 46 ani, cu gradul de general-locotenent și dreptul de a purta uniformă. A primit o pensie substanțială (4.200 lei) și i s-a permis să domicilieze în același apartament luxos din str. Olga Bancic nr. 7, care îi fusese repartizat când era subdirector al Securității Poporului. Până la revoluția din decembrie 1989, s-a aflat sub supravegherea Securității pentru a fi împiedicat să ia legătura cu agentura K.G.B. din România. În toamna anului 1991, Procuratura Generală, la sesizarea Asociației Foștilor Deținuți Politici (A.F.D.P.), i-a instrumentat lui *Nicolschi* un dosar penal de inculpare pentru abuzuri în funcție și crime. În două interviuri în presă, *Nicolschi* s-a declarat nevinovat, susținând că el a luptat numai împotriva legionarilor și fasciștilor. În anul 1991, fiind acuzat de către realizatorii serialului *Memorialul durerii* de exterminarea în închisori a mii de români, *Alexandru Nicolschi* s-a arătat vexat, a dat din mână a lehamite și a răspuns: „Lăsați că știu foarte bine cum a fost acolo. Am stat și eu la închisoare!”. Direcția I de Cercetări Penale a emis la 15 aprilie 1992 o citație pe numele lui *Nicolschi*, pentru audieri, citația fiindu-i înmănată personal în aceeași zi de procurorul Șerban Niculescu. *Alexandru Nicolschi* a decedat în somn în dimineața zilei de 16 aprilie 1992, cu doar cu o zi înaintea prezentării sale la Procuratura Generală, unde urma să fie anchetat. Medicul legist a stabilit cauza morții: un infarct. În ziua următoare, Procuratura a procedat la recunoașterea cadavrului care era întins pe o masă din sufragerie. Înnebunită de durere, soția lui *Nicolschi*, Iozefina, în vârstă de 85 de ani, țipa și cerea ca acel străin mort în casa ei să fie scos afară. Cadavrul lui *Nicolschi* a fost incinerat a treia zi la crematoriul Cenușa. O fotografie a lui *Nicolschi* pregătit pentru incinerare a fost publicată atunci în revista „Zig-Zag”.

Ion Păscăluță (n. 7 ianuarie 1890, Târgul Focșei, județul Bălți, Basarabia – d. 10 octombrie 1988, Montreal, Canada) a avut un rol important în organizarea Congresului Ostășesc Moldovenesc de la Odessa,

din primăvara anului 1917 și a fost membru al Sfatului Țării, care a hotărât Unirea Basarabiei cu România, la 27 martie 1918. El nu a fost, însă, de acord cu hotărârea luată de Sfatul Țării la 27 noiembrie 1918, prin care s-a renunțat la condițiile de Unire cu România, considerând aceasta drept o „greșeală regretabilă“, întrucât au fost „suprimate libertățile și drepturile social politice ale poporului“. Pentru faptul că punctul său de vedere nu a fost împărtășit, a aderat public la mișcarea antiunionistă inițiată la Paris de către Krupenski. După Unire, a lucrat ca funcționar la primăria orașului Chișinău, până în anul 1938, când s-a stabilit cu domiciliul în București. După 1965, s-a aflat frecvent în anturajul basarabenilor stabiliți cu domiciliul în București, fiind cunoscut ca inițiator al unor demersuri la conducerea de stat a României în problema Basarabiei. În 1971 s-a stabilit la fiica sa în Canada, unde a fost activ în problema Basarabiei, încercând să atragă atenția opiniei publice internaționale asupra teritoriilor românești ocupate de Uniunea Sovietică, după cel de-al doilea război mondial. În acest sens, în anul 1972, a adresat un memoriu Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa de la Helsinki, în care invocă drepturile inalienabile ale României asupra Basarabiei, anexând o serie de documente.

Ion Pelivan (n. 1 aprilie 1876, satul Răzeni – pe atunci județul Lăpușna, acum raionul Ialoveni – d. 25 ianuarie 1954, Sighet). A absolvit Seminarul Teologic din Chișinău (1898) și Universitatea din Dorpat, Facultatea de Drept (1903). A fost un militant de vază al mișcării de eliberare națională din Basarabia, om politic, publicist, apărător și promotor al limbii române, animator al vieții culturale. A dus o activitate febrilă împotriva rusificării Basarabiei de către imperiul țarist. În anul 1912, la sărbătorirea a 100 de ani de la anexarea Basarabiei la imperiul rus s-a îmbrăcat în doliu. Pentru acest gest, a fost destituit din funcția de judecător și i s-a fixat domiciliu obligatoriu până în anul 1917. În acest timp, a fost profesor la Universitatea din Dorpat și a scos, împreună cu Constantin Stere, ziarul „Basarabia“. Pentru vederile sale progresiste și naționale, a fost condamnat în trei rânduri de autoritățile țariste. Revenit în Basarabia, în anul 1917, a avut un rol important în pregătirea unirii, fiind creatorul primei grupări naționale din orașul Bălți. În 1917 a fost ales chiar președinte al Sfatului Țării, însă pentru a-l atrage în activitățile vizând realizarea unirii, a propus să fie ales în această funcție, scriitorul Constantin Stere care, prin poziția ce o avea, era mai util la Chișinău, în acea perioadă. Datorită activității sale, județul Bălți a fost primul județ din Basarabia, care în 1918 s-a pronunțat pentru Unirea Basarabiei cu România. Ca membru în Sfatul Țării și ministru de externe în primul guvern al Basarabiei autonome, a militat activ pentru realizarea

dezideratului de un secol al basarabenilor, Unirea cu România. În perioada interbelică s-a manifestat activ în viața diplomatică și obștească a României Mari, fără a fi fost membru în vreun partid politic. În timpul guvernării liberale din anii 1919-1920, a fost numit ministru al Justiției, pe timpul pregătirii și desfășurării Conferinței Păcii de la Paris, luând parte la lucrările acesteia. Reîntors în țară, în aprilie 1921, guvernul Vaida-Voevod îi acordă portofoliul Ministerului de Justiție, însă nu se prezintă la post. În 1922, a fost trimis de guvernul român la Conferința de pace de la Geneva, deținând, apoi, mai multe mandate de deputat, precum și portofoliul unor ministere, grație activității depuse în perioada realizării unirii. Între 1927-1936 a condus filiala din Basarabia a Asociației de Cultură „Astra“. Mai mulți ani a activat și ca director al revistei „Viața Basarabiei“. Din 1934 activează ca magistrat la Curtea Superioară administrativă, până în 1936, când s-a pensionat, fiind bolnav. În toată această perioadă, a avut domiciliul la Chișinău, posedând și un mic apartament la București. În anul 1944 se stabilește definitiv în București, aducând cu sine actele și documentele referitoare la activitatea pe care a desfășurat-o în diverse funcții administrative și de stat. În anii 1949-1950, dându-și seama că va fi arestat, a stat ascuns pe la rudele sale, purtând cu el o valiză cu documente. Cu puțin înainte de arestare s-a prezentat la Arhivele Statului, unde a predat documentele pe care le mai avea spre păstrare. Funcționarul care le-a primit, nu le-a luat în evidență, lăsându-le într-o cameră izolată, fiind descoperite abia în anul 1973 și înregistrate. Tot înaintea arestării, *Ion Pelivan* a dat unui avocat din județul Olt un pachet cu documente, cu indicația de a le preda unui bun patriot basarabean, pentru a le păstra și folosi la nevoie. Acesta le-a înmânat lui Nistor Popescu, notar din Drăgășani-Vâlcea, de la care, în aprilie 1973, au fost preluate de organele de Securitate și funcționari ai Arhivelor Statului. În anii '60, Maria Pelivan a predat, de asemenea, unele documente și cărți de la soțul său, Academiei R.S. România și Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. În noaptea de 5-6 mai 1950, *Ion Pelivan* a fost arestat (în „lotul miniștrilor“) și deus la penitenciarul de la Sighet. Aici a fost deținut fără a fi judecat, până la 25 ianuarie 1954, când a decedat. A fost înmormântat în cimitirul închisorii. La 4 aprilie 1976 osemintele lui au fost reînhumate la mănăstirea Cernica, alături de mormintele altor luptători basarabeni. Atunci a fost oficiată o slujbă de pomenire în prezența unei mari mulțimi, majoritatea fiind basarabeni. Au ținut discursuri Pan Halippa, Vasile Țepordei. *Ion Pelivan* lasă posterității o impresionantă moștenire publicistică și literară, nevalorificată pe deplin, semnându-și lucrările cu *Ion Pelivan*, dar și cu Jean Bielezki, Ion Rezeneanu și M. Inorodeț. Numele lui îl poartă astăzi o stradă din sectorul Buiucani al Chișinăului, precum și un sat din județul Orhei.

Cristian Rakovski (pe numele adevărat Krăstio Gheorghev Stancev, în bulgară: *Кръстьо Раковски*, în rusă: *Христиан Георгиевич Раковский* = Hristian Gheorghevici Rakovski) (n. 1/13 august 1873, la Kotel, Bulgaria – d. 11 septembrie 1941, Oriol, Rusia), s-a născut în localitatea Kotel (potrivit unor surse în comuna Gradeț, lângă Kotel) din regiunea Sliven, în Stara Planina de est din Bulgaria (atunci în provincia Rumelia Orientală, parte din Imperiul Otoman). Mama sa, Maria, născută Terpanska, era nepoată a renumitului patriot bulgar, erou al luptei pentru eliberarea Bulgariei de sub jugul otoman, Gheorghi Rakovski (1821-1867), care s-a născut tot la Kotel și a murit în exil la București. Acesta la rândul sau era un nepot al lui Gheorghi Mamarcev, alt cunoscut militant naționalist care a luptat în 1834 împotriva turcilor, înrolat fiind în armata rusă. Tatăl lui *Rakovski*, Gheorghi Stancev, care și el era înrudit cu eroii Mamarcev și Gheorghi Sava Rakovski, s-a căsătorit cu ruda sa Maria Terpanska, având o dispensă în acest scop de la patriarhia ortodoxă din Constantinopol. Gheorghi Stancev era un comerciant și fermier bine situat, pe plan politic susținător al Partidului Democrat Bulgar, de centru-dreapta. Din copilărie, mai precis de la vârsta de 5 ani, din zilele războiului ruso-turc, desfășurat pe teritoriul Bulgariei, Krăstio Stancev a devenit admirator al Rusiei, principala susținătoare a luptei de eliberare națională a poporului bulgar. În acea perioadă, conform relatărilor autobiografice, a avut ocazia de a-l vedea pe generalul veteran Eduard Totleben (1818-1884), unul dintre eroii războiului din Crimeea și dintre artizanii victoriei din 1877 asupra turcilor în Bulgaria, la Plevna (Pleven). În 1880 familia Stancev s-a mutat, pentru o vreme, în moșiile pe care le deținea în Dobrogea, regiune de curând anexată la România, la Gherengic, azi Pecineaga lângă Mangalia și, fiind de religie creștin-ortodoxă, a obținut cu ușurință cetățenia română. Adolescent fiind, și fără a trezi prin aceasta vreo supărare din partea tatălui său, *Krăstio* a adoptat numele de familie al ilustrului unchi *Rakovski*. Studiile liceale tânărul *Krăstio Rakovski* le-a făcut în noul regat liber bulgar, la Varna și Gabrovo. Nonconformist, a fost în două rânduri – în 1886 și în 1890 – eliminat din școală din cauza amestecului său în tulburări și activități revoluționare. Sub influența lui Evtim Dabev (1864-1946), a fost câștigat în 1889 de ideile marxiste și a colaborat cu Dabev la traducerea și editarea în Bulgaria a unor lucrări ale lui Karl Marx și Friedrich Engels. La 17 ani, împreună cu Sava Balabanov, cu care va colabora mai târziu și în Elveția, a publicat un jurnal marxist clandestin numit „Zerkalo“ („Oglinda“). În 1890 a plecat să învețe medicina mai întâi la Geneva, unde s-a alăturat cercurilor socialiste din oraș. Acolo i-a cunoscut pe fondatorul social-democrației marxiste ruse, Gheorghi Plehanov, și pe Rosa Luxemburg.

A fost membru al „grupării geneveze“ a mișcării social-democrate bulgare și al Partidului Social-Democrat Muncitoresc Bulgar, orientarea sa politică situându-se în opoziție cu grupul marxist mai radical din patrie condus de Dimităr Blagoev. În timpul șederii sale la Geneva a scris la publicații socialiste bulgare ca: „Soțial-Demokrat“, „Deni“ („Ziua“), „Rabotnik“ („Muncitorul“) și „Drugar“. În 1893, la congresul Internaționalei a II-a socialiste ținut la Zürich, unde i-a reprezentat pe social-democrații bulgari, l-a cunoscut pe însuși Friedrich Engels. Din 1893 și-a continuat studiile la Berlin, unde l-a cunoscut pe liderul social-democrat Wilhelm Liebknecht. În capitala Germaniei, unde a colaborat la publicația socialistă „Vorwärts“ („Înainte“), a avut probleme cu autoritățile din cauza activității sale politice, fiind nevoit să plece și să-și continue studiile de medicină la Zürich, la Nancy și Montpellier, unde în 1897 și-a luat diploma de medic cu o lucrare de disertație în psihiatrie, mai precis psihiatrie socială, în spiritul epocii: *Cauzele criminalității și ale degenerării*. A publicat articole în franceză în gazete de stânga, ca *La Jeunesse Socialiste* și *La Petite République*. Într-un eseu „Rusia în Orient“ („Russiya na Istok“) (1897) *Rakovski* a denunțat politica externă țaristă, inclusiv arbitrariul anexării Basarabiei la Imperiul Rus. După terminarea studiilor în Franța, *Rakovski*, recent căsătorit în 1898 cu militanta Elizaveta Pavlovna Riabova, și-a satisfăcut serviciul militar în armata română ca medic militar cu gradul de locotenent în regimentul nr 9 de cavalerie postat la Constanța. Apoi a plecat cu soția la Sankt Petersburg. A fost însă expulzat de acolo curând și s-a reîntors în Franța. Între 1900-1902 a putut domicilia din nou în capitala Rusiei. În acea perioadă, în 1901, soția i-a murit din cauza unei complicații în timpul nașterii copilului lor. Anii 1902-1904 i-a petrecut din nou în Franța și în Balcani, unde Jean Jaurès îl trimite în calitate de corespondent al ziarului său, „L’Humanité“. Un timp a lucrat ca medic în localitatea Beaulieu, Haute-Loire. Încercările lui *Rakovski* din această perioadă de a obține cetățenia franceză au eșuat. În 1903 în timpul Congresului al II-lea și al scindării social-democrației ruse în două curente, bolșevic și menșevic, a adoptat, ca și Gorki, iar mai târziu Troțki, o poziție de mijloc, încercând să reconcilieze cele două tabere adverse. Din 1919 a aderat definitiv la mișcarea comunistă. După ce la moartea tatălui său în 1903 s-a stabilit pe proprietățile moștenite de la acesta în Dobrogea, în România, *dr. Rakovski* a lucrat acolo un timp ca medic, în 1913 găzduindu-l lângă Mangalia pe Lev Troțki (atunci corespondent al ziarului „Kievskaiia Mîsl“), al cărui admirator a devenit pentru toată viața. Între anii 1905-1917 *Rakovski* a deținut un rol de vârf în mișcarea social-democrată română, alături de veteranul Constantin Dobrogeanu Gherea. Fiind om înstărit, a contribuit material și moral la

organizarea unor sindicate muncitorești, a sprijinit primele mișcări greviste ale muncitorilor români de la începutul secolului al XX-lea. În martie 1905 a înființat din fonduri personale gazeta „România muncitoare“. În mai 1905 *Rakovski* s-a aflat printre organizatorii unei întruniri de protest la aniversarea a 100 de ani de la anexarea înfierată ca abuzivă a Basarabiei de către Rusia țaristă. În perioada Războiului ruso-japonez, de asemenea a criticat cu asprime politica Imperiului Rus. În vara lui 1905, când marinarii răsculați de pe crucișătorul Potiomkin s-au refugiat în portul Constanța, *Rakovski* a depus eforturi în a le lua apărarea și a le face cunoscută în lume situația, cerând guvernului român să le acorde azil politic și căutând să procure personal unora dintre ei ajutoare și locuri de muncă. La începutul anului 1907 a izbucnit răscoala țărănească, dirijată la început împotriva arendașilor evrei, dar extinsă apoi și contra marilor moșieri și înăbușită în cele din urmă în sânge de noul guvern dominat de Partidul Liberal. *Rakovski* a condamnat vehement în ziarul său represiunea și a făcut apel la soldați să nu tragă în țărani revoltați, ba chiar să li se alăture. Ca reacție la activitatea sa de opoziție, autoritățile române au decis să-i retragă cetățenia și să-l expulzeze, sub pretextul originii sale bulgare. Acțiunea a avut loc în timp ce *Rakovski* participa în Germania la un congres al Internaționalei Socialiste ținut la Stuttgart. În 1910, în jurul jurnalului „România muncitoare“ s-a cristalizat noul Partid Social-Democrat Român în locul celui Social Democrat Muncitoresc existent între 1893-1899, din care ieșiseră adepții politicii conciliante față de coroană („trădarea generoșilor“ care au intrat în Partidul Național Liberal etc). În aceeași perioadă *Rakovski*, aflat în străinătate, a contribuit, împreună cu Vasil Kolarov, promovarea proiectului sugerat întâi la Belgrad (1910) al unei Federații Social-Democrate Balcanice reunind partidele social-democrate din România, Bulgaria, Grecia și Serbia. Programul a fost adoptat de o conferință ținută la București în 1915. În 1909, *Rakovski* a încercat să intre clandestin în România, dar a fost reexpulzat. Abia în 1912, după o luptă judiciară mediatizată, i s-a restituit cetățenia, la timp, pentru a putea agita ferm împotriva războaielor balcanice din 1912-1913. În anul 1913 s-a căsătorit din nou, cu militanta socialistă româncă Alexandrina (Adina) Alexandrescu (cunoscută și ca Ileana Pralea), profesoară de matematică, prietenă cu C. Dobrogeanu Gherea și cunoscută a lui I.L. Caragiale, și care fusese în trecut soția activistului narodnic basarabean Filip Codreanu. În anii 1912-1913 alături de Ecaterina Arbore, Ion C. Frimu, Mihai Gheorghiu Bujor a ținut lecții la școala de propagandă a Partidului Social Democrat. Internaționalist convins, în timpul Primului Război Mondial s-a alăturat curentului social-democrat pacifist, de stânga, care se opunea războiului, a finanțat publicația în limba rusă a acestui

curent la Paris, „Nașe slovo“, și s-a numărat printre organizatorii conferinței de la Zimmerwald din septembrie 1915, care a condamnat războiul ca imperialist. După ce în 1916 a încercat fără succes să fie ales în Parlamentul de la București, la 23 septembrie, în același an *Rakovski* a fost pus în stare de arest sub acuzația de „agent al Germaniei„. Suspiciunea că ar acționa în interesul Germaniei fusese întărită de întâlnirea pe care o avusese la București în 1915 cu renumitul militant social democrat menșevic și om de afaceri rus din exil Parvus (Alexandr Ghelfand), care a fost cunoscut ca având legături cu serviciile secrete ale Germaniei. Fiind transferat odată cu administrația română pe teritoriul rămas neocupat în Moldova, la 1 mai 1917 a fost eliberat de sovietul local al soldaților ruși staționați atunci în România aliată, la Iași. Eliberarea lui *Rakovski* s-a făcut fără știrea și aprobarea guvernului rus, care și-a cerut autorităților române scuze pentru incident. Ajuns la Odessa, *Rakovski* s-a raliat revoluției bolșevice din octombrie și a devenit membru al Partidului Bolșevic, fiind primit cu entuziasm de Lenin și mai ales de Troțki. După victoria revoluției comuniste ruse, în speranța extinderii ei în zona balcanică și a împiedicării cuceririi și controlării Basarabiei de către armata guvernului „burghezo-moșieresc“ al României, la începutul anului 1918, ca membru în conducerea RUMCEROD-ului (Comitetul Central Executiv al Sovietelor Frontului Românesc, al Flotei Mării Negre și al districtului militar Odessa) cu sediul la Odessa, *Rakovski* a luat parte la organizarea unei încercări de puci comunist la Iași contra regelui Ferdinand I al României și a unor acțiuni militare ale unor unități revoluționare bolșevice (formate, între altele, din foști prizonieri și dezertori din rândurile armatei române) contra României. Aceste atacuri însă au fost oprite temporar după un armistițiu semnat la 23 februarie 1918 cu noul prim ministru al României, generalul Alexandru Averescu și definitiv, de o ofensivă a trupelor germane care au ajuns curând să ocupe Odessa. La 9 martie 1918 *Rakovski* a fost nevoit să semneze cu România un acord prin care Rusia Sovietică s-a obligat să-și retragă trupele din Basarabia și s-a permis în acest fel consolidarea independenței Republicii Democratice Moldovenești și unirea ei cu România la 27 martie 1918. În Ucraina, *Rakovski* a deținut importante funcții oficiale ale aparatului administrativ bolșevic: membru în conducerea Partidului Comunist Ucrainean, președinte al C.E.K.A. (poliția politică) din Ucraina etc. și în trei rânduri funcția de prim-ministru. În timpul șederii la Odessa, potrivit multor mărturii (C. Argetoianu ș.a.), *Rakovski* a luat măsuri de prigonire și de confiscare a bunurilor față de refugiații civili români aflați acolo. În cele din urmă, prin tratatul de pace de la Brest-Litovsk, Rusia Sovietică a pierdut temporar controlul asupra Ucrainei. Pentru o foarte scurtă vreme, între 17 noiembrie –

28 noiembrie 1918 *dr Rakovski* a fost cel dintâi premier al părții Ucrainei aflate sub control bolșevic – președinte al așa numitului Guvern Provizoriu al Muncitorilor și Țăranilor. Pentru o vreme, *Rakovski* a făcut parte din conducerea Internaționalei comuniste la a cărei întemeiere a contribuit în martie 1919. I s-a încredințat responsabilitatea biroului Cominternului din Ucraina. În 1919, când bolșevicii au revenit la putere în Ucraina, *Rakovski* a fost numit pentru câteva luni, (29 ianuarie 1919 – 17 decembrie 1919) în funcția de președinte al Consiliului Comisarilor Poporului al Ucrainei sovietice. În această calitate a încercat fără succes să stabilească o legătură strategică cu Republica Ungară a Sfaturilor, condusă de Béla Kun, apoi a aplicat o politică dură de rechiziționare a produselor agricole, care i-a înstrăinat majoritatea țăranimii ucrainene. În a treia sa perioadă, mai lungă, de guvernare ca președinte al guvernului comunist din Ucraina și ministru de externe al Ucrainei, între 19 februarie 1920 – 15 iulie 1923, a încercat *Rakovski*, cu aprobarea lui Lenin, să aplice o politică mai conciliantă față de aspirațiile naționale și economice ale ucrainenilor. A început să susțină „ucrainizarea“ – dând prioritate folosirii limbii ucrainene în locul celei ruse, a cooptat în partidul comunist pe „borobviști“, fracțiune comunistă autonomistă înființată de militanți din stânga Partidului Socialist Revoluționar ucrainean, a încurajat comerțul exterior separat al Ucrainei cu alte state, permițând încheierea de acorduri comerciale cu acestea, etc. În acest timp, regimul comunist, prin loviturile date de unitățile lui Mihail Frunze gărzilor albe, naționaliste (forțele Directoratului) și mahnoviste a reușit să-și reimpună controlul în toată Ucraina de est și centrală. În anul 1922 a participat *Rakovski* la dezbaterile care au dus la întemeierea U.R.S.S. – Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice, ținând mai mult partea autonomiștilor conduși de liderii comuniști din Georgia contra centraliștilor reprezentați de I.V. Stalin, Troțki, Lev Kamenev și Grigori Zinoviev. La inițiativa lui, Uniunea Sovietică a fost dotată și cu o cameră de deputați suplimentară numită Sovietul Naționalităților. *Rakovski* considera că mai puțin prin internaționalism și mai mult prin asigurarea unei mai mari autodeterminări ale popoarelor din componența U.R.S.S. ideea revoluției comuniste va putea să fie încă atractivă pentru alte popoare ca de pildă cele din Balcani. Păstrând încă cetățenia română, a continuat *dr. Rakovski*, ca unul din liderii Cominternului, să fie implicat în mișcarea socialistă de stânga din România. Foarte ostili regimului și ideii „României Mari“, *Rakovski* și Zinoviev nu au văzut cu ochi buni poziția patriotică în favoarea României Mari a unora din militanții socialiști ca Ioan Flueraș, Iosif Jumanca, Constantin Popovici, Leon Ghelerter și cu ocazia aderării Partidului Socialist din România la Comintern au cerut și obținut excluderea

acestora din partid. *Rakovski* însuși a fost dat în judecată în 1921 de o Curte Marțială română pentru „crime contra securității statului“ și în 1924 a fost condamnat la moarte în contumacie, măsură care era și un răspuns la condamnarea la moarte în contumacie de către un tribunal din URSS a liderului român basarabean Ioan Inculeț. În iulie 1923, tot mai izolat în sânul conducerii comuniste ucrainene, *Rakovski* este înlocuit în fruntea guvernului Ucrainei sovietice cu un nativ ucrainean, Vlas Ciubar. După îmbolnăvirea și apoi moartea lui Lenin, devenind un membru al taberei așa zisei „opoziii de stânga“ conduse de Troțki față de steaua ascendentă a lui Stalin, noul secretar general al Partidului Comunist unional începând din 1922, *Rakovski*, se vede tot mai mult ocupat în misiuni diplomatice. Pentru *Rakovski*, negocierile cu Republica de la Weimar, pe care le-a purtat la Berlin, împreună cu Adolf Joffe, au fost un remarcabil succes. În 1922 a obținut semnarea tratatului de la Rapallo cu Germania, care a permis Rusiei Sovietice, respectiv recent înființatei Uniunii Sovietice, ieșirea din izolare. În același an a mai participat la Conferința de la Genova și la cea de la Lausanne. La întoarcerea de la Genova, el și ministrul de externe sovietic Cicerin ar fi fost obiectul unui plan de atentat din partea unui militant socialist-revoluționar, Boris Savinkov. Anii 1923-1925 l-au găsit la Londra, unde, însoțit de soție și de fiica vitregă adoptată, Elena Codreanu, a venit ca însărcinat de afaceri la legația U.R.S.S. și a dus negocieri cu guvernul britanic. La 8 august 1924 a ajuns la semnarea unui acord comercial cu guvernul laburist condus de Ramsay MacDonald. Acordul până la urmă a fost anulat de noul cabinet conservator care a ajuns la putere, între altele și, datorită difuzării în presa britanică a unei false „scrisori a lui Zinoviev“ (confeccionată, cum s-a dovedit ulterior, de către serviciile secrete ale regatului), prin care comuniștii britanici ar fi fost instigați la agitație în sânul armatei. Tratatul duse de *Rakovski* și Krasin la Paris au avut mai mare succes și la 28 octombrie 1924 Franța a recunoscut Uniunea Sovietică și stabilit cu ea relații diplomatice. După plecarea la Londra a lui Leonid Krasin, *Dr. Cristian Rakovski* a devenit al doilea ambasador al Uniunii Sovietice la Paris, între octombrie 1924 – octombrie 1927. Ceremonia de prezentare a scrisorilor de acreditare în fața președintelui Gaston Doumergue a fost amânată cu 50 zile din cauza refuzului lui *Rakovski* de a accepta hotărârea franceză de a nu se intona imnul de stat al Uniunii Sovietice care era în vremea aceea cântecul revoluționar Internaționala. În cele din urmă autoritățile franceze au consimțit ca o formație de goarne să îngâne o melodie oarecum asemănătoare cu problematicul imn. Confruntat cu cererile creditorilor Rusiei și cu ostilitatea din multe cercuri politice față de persoana sa (Briand, Poincaré etc.) și regimul pe care îl reprezenta, *Rakovski*

a avut numeroase dificultăți în misiunea sa. În Franța i-a cunoscut pe ziaristul ex-comunist și criticul stalinismului Boris Souvarine și pe scriitorul româno-francez Panait Istrati care îi urmărise cu interes activitatea încă în România. De asemenea a avut relații calde cu Marcel Pauker, un militant comunist român, și el, se pare apropiat de Troțki. Semnând în 1927 o Declarație considerată în Franța ca „neprietenoasă“, a „opoziției de stânga“ sovietice conduse de Troțki, în care se reafirma sprijinul pentru lupta violentă a proletariatului în țările capitaliste, *Rakovski* s-a văzut declarat persona non grata în octombrie 1927 și nevoit să părăsească solul francez. Ar fi urmat să fie numit în schimb ambasador în Japonia. Însă nu a fost așa, fiindcă asocierea lui cu „opoziția de stânga“ îl făcea persoană nedorită și în Țara Sovietelor. *Rakovski* s-a întors în U.R.S.S. însoțit de vechiul său admirator, Panait Istrati, care avea de gând să scrie mai pe larg despre experiența tânărului stat sovietic. După ce încă în Franța aprobase conținutul cărții lui Max Eastman „De când a murit Lenin“, critic față de cursul luat de politica sovietică sub conducerea lui Stalin, *Rakovski* nu și-a ascuns nemulțumirea nici după întoarcerea la Moscova în toamna lui 1927. La Congresul al XV-lea al P.C.U.S. scurta lui cuvântare fu întreruptă de 54 ori de adversarii din taberele diverse – Buharin, Martemian Riutin și Kaganovici. Deși denunțat deja ca „dușman al poporului“ i s-a mai permis încă să se exprime în public, și să cuvânteze în câteva împrejurări, cu naivitate, asupra „socialismului birocratic“ reprezentat în ochii săi de politica lui Stalin. Încercând să înjghebeze o opoziție mai puternică împreună cu Kamenev, bucurându-se temporar și de colaborarea lui Nikolai Krestinski, a parcurs, însoțit de Iuri Koțubinski mai multe orașe ale Ucrainei, de la Kiev și Odessa până în Zaporojie, organizând mitinguri și răspândind manifeste. Pretutindeni fu huiduit, iar partizanii săi bătuți de miliție. După ce a aflat de sinuciderea lui Adolf Joffe, a lăsat campania politică din Ucraina pe seama lui Voja Vujovic și s-a întors la Moscova. În urma înfrângerii „Opoziției de stânga“ din care făcea parte, în noiembrie – decembrie 1927, *Rakovski* a fost exclus din conducerea Cominternului, apoi din Comitetul Central al P.C.U.S. (27 noiembrie 1927) și, în cele din urmă, în anul 1928, a fost scos cu totul din rândurile partidului comunist. De data aceasta a fost și surghiunit, mai întâi la Astrahan, apoi la Saratov și, după un timp, la Barnaul. La Astrahan, a fost angajat de Comitetul Regional de Planificare economică, „Gubplan“, unde s-a ocupat de scrierea unui eseu despre sursele socialismului utopic și gândirea contelui de Saint Simon. I-a întâlnit pe scriitorii simpatizanți Nikos Kazantzakis și pe Panait Istrati, care erau consternați de măsurile luate contra sa. A continuat să corespundeze cu Troțki, și să-și exprime neîncrederea în sinceritatea noilor

măsuri „de stânga“ luate de Stalin. Din toate scrierile sale din această perioadă, confiscate de serviciile de securitate, a supraviețuit cea intitulată „Pericolele profesionale ale puterii“, scrisă la Astrahan și în care a denunțat falimentul moral al aparatului de partid comunist în URSS. În urma deteriorării stării sale de sănătate și ca urmare a scrisorilor lui Krestinski către secretarul C.C. al P.C.U.S., Kaganovici, *Rakovski* a primit permisiunea să se mute de la Astrahan la Saratov. Louis Fischer, care l-a vizitat acolo a fost impresionat de consecvența cu care *Rakovski* continua să i se împotrivescă lui Stalin, spre deosebire de camarazi ca de pildă Karl Radek, Evgheni Preobrajenski, Aleksandr Beloborodov sau Ivar Smilga. La 4 octombrie 1929 *Rakovski* a dat (împreună cu Muralov, Kosior, Kasparova, Okudjava, Țințadze, și alții) o nouă declarație a unei așa zise opoziții leniniste, publicată două zile mai târziu într-un Buletin al opoziției, asociat cu o scrisoare de solidaritate a lui Troțki. În urma acestui act autoritățile l-au exilat și mai departe, de data aceasta, la Barnaul. După expulzarea din țară a lui Troțki în 1929, *Rakovski* a trimis în aprilie 1930 conducerii P.C.U.S. o nouă scrisoare, semnată și de Vladimir Kostior, Nikolai Muralov și de Varia Kasparova, în care cerea restaurarea libertăților cetățenești, reîntoarcerea lui Troțki, reducerea aparatului de partid, și oprirea colectivizării forțate. Între 1930-1933 se știu puține detalii despre viața lui *Rakovski*. Și prietenii săi erau îngrijorați din pricina zvonurilor despre starea rea a sănătății sale, despre o încercare a sa de a fugi și rănirea sa cu acest prilej și despre o exilare a sa în Iacuția. Troțki a scris simpatizanților săi din Franța, matematicianului Jean Van Heijenoort și activistului Pierre Frank, rugându-i să intervină în favoarea lui. Aceștia intenționaseră să intervină pe lângă scriitorul Maxim Gorki. Numai că acesta era el însuși deprimat și strict supravegheat, iar singurul cu care reușiră să vorbească a fost fiul scriitorului, Maxim Peșkov. După ce în iulie 1932 lui *Rakovski* i se aprobase un concediu medical, în anul următor 1933 circulau zvonuri că ar fi decedat. *Rakovski* a fost unul dintre ultimii activiști troțkiști din U.R.S.S. care au consimțit să renege legătura cu Troțki și să-și facă „autocritica“. Îngrijorat de venirea lui Hitler la putere în Germania, *Rakovski* s-a lăsat convins de Stalin să se supună conducerii partidului, anunțând aceasta printr-o telegramă publicată în ziarul „Izvestia“, la 23 februarie 1934. *Rakovski* și-a „recunoscut greșelile“ iar scrisoarea sa „Nu există milă“, așa cum apăruse în „Pravda“ în aprilie 1934, îl descria pe Troțki și pe adepții săi în termenii de curând inventați de propaganda stalinistă, de „agenți ai Gestapoului german“, demni de pedepsele cele mai aspre. Troțki, în exil, nu i-a luat-o, totuși, în nume de rău, înțelegând circumstanțele. Aparent reabilitat, reprimat în partid, lui *Rakovski* i s-a îngăduit să revină la Moscova

unde a fost primit de Kaganovici. A fost numit într-un post înalt (responsabil al secției științifice) la Comisariatul Poporului pentru Sănătate, iar ulterior a fost trimis ca delegat al Crucii Roșii sovietice în Japonia. În anul 1936 a fost din nou exclus din partid, iar la 27 ianuarie 1937 *Rakovski* a fost arestat în cadrul „Marii Epurări“, ca unul dintre numeroșii comuniști „suspectați“ de asasinarea lui Serghei Kirov, care de fapt fusese lichidat în 1934 de oamenii lui Stalin însuși. Troțki a povestit, după informațiile de care dispunea, că l-au silit să aștepte 18 ore în timpul percheziției, fără mâncare și odihnă. Deși aflat printre cei mai bătrâni dintre arestați, având vârsta de 65 ani, vreme de opt luni a refuzat să mărturisească în fața anchetatorilor N.K.V.D., ceea ce constituia un record. În zilele de 2-13 martie 1938, în cadrul celei de-a treia runde de procese-spectacol, cunoscută ca „procesul celor 21“ sau al „blocului troțkist de dreapta“, *Rakovski* a fost adus în fața tribunalului (prezidat de V.V. Ulrih), alături de Buharin, Rîkov, Iagoda, Krestinski și alți veterani și ex-conducători bolșevici, precum și un grup de medici, și acuzat de un șir lung de crime, între care de a fi conspirat cu Troțki pentru a-l lichida pe Stalin, de a fi spionat în favoarea Marii Britanii și a Japoniei, de a fi fost moșier, de a fi vrut să înșele partidul cu renegarea troțkismului în 1934 etc. etc. Interogat de faimosul procuror al statului Andrei Vișinski, a semnat până la urmă mărturisirea tuturor crimelor imputate. S-a încăpățânat încă să susțină că bunurile pe care le-a posedat le-a folosit în interesul cauzei socialiste și că, în tinerețe, a fost un sincer luptător pentru emanciparea muncitorilor, înainte de a deveni în anii din urmă un criminal contrarevoluționar. A explicat că nu a trăgănat mai mult mărturisirea, datorită dorinței de a fi solidar cu efortul combaterii agresorilor care interveniseră recent în China și în Spania. Spre deosebire de alți colegi ai săi, în ziua verdictului din 13 martie 1938 *Rakovski* a beneficiat de o anumită „clemență“ și nu a fost condamnat la moarte și executat de îndată, ci a primit pedeapsa de 20 ani de muncă silnică. A fost trimis în Karlag (lagăr de concentrare la Karaganda, în Kazahstan), de unde în 1940 a fost transferat la închisoarea din Oriol. După invadarea U.R.S.S. de către Germania, *Rakovski* a fost împușcat, în pădurea Medvedvski lângă Oriol, la 11 septembrie 1941, din ordinul direct al lui Beria, conform dorinței lui Stalin, alături de alți 156 deținuți politici, între care Olga Kameneva și Maria Spiridonova (fostă lideră socialist-revoluționară), precum și Bessonov și dr. Pletniov, dintre cei care fuseseră judecați împreună cu el în 1937-1938. Acesta a fost unul din numeroasele masacre de deținuți politici îndeplinite în anul 1941 de către organele Comisariatului pentru Afacerile Interne al U.R.S.S. – N.K.V.D. Prin aceasta se crede că Stalin se voia liberat de coșmarul posibilității apariției oricărei conduceri alternative din rândurile

„trădătorilor“. La 3 octombrie 1941 orașul Oriol a și fost ocupat de trupele Germaniei hitleriste. A doua soție a lui *Rakovski*, Alexandrina Alexandrescu, a fost și ea arestată și deținută în U.R.S.S. în închisoarea Butîrka unde a suferit de o boală de inimă. Fiica lui adoptivă, Elena Codreanu-Rakovski, a fost și ea o victimă a terorii staliniste: a fost demisă de la teatrul Mossoviet unde lucra și deportată în Siberia. În anii 1950, după moartea lui Stalin a putut reveni la Moscova, iar în 1975 s-a repatriat în România, unde trăia fratele ei, biologul acad. Radu Codreanu. Un nepot al lui *Rakovski*, Boris Ștefanov, care fusese încurajat de el să se alăture mișcării socialiste înaintea Primului Război Mondial, a devenit ulterior secretar general al Partidului Comunist Român și a fost, se pare, executat în U.R.S.S. în cursul Marii Terori staliniste, în anul 1940. În anii 1930 prietenul și admiratorul lui *Rakovski*, scriitorul Panait Istrati, profund dezamăgit de cele ce a văzut în Uniunea Sovietică, inclusiv de soarta rezervată acolo veteranului lider comunist pe care îl respecta, și-a împărtășit opiniile în scris, fiind atacat pentru aceasta atât de tabăra de extremă dreapta (Pamfil Șeicaru calificându-l în „Curentul“ drept slugă a lui *Rakovski*), cât și de tabăra comunistă – Henri Barbusse în Franța, și Alexandru Sahia în patrie, acesta din urmă suspectându-l de a fi fost de asemenea în solda lui Troțki și a lui *Rakovski*. La 4 februarie 1988, în perioada Glasnost-ului, *Rakovski* a fost reabilitat alături de alte victime nevinovate ale procesului la care a fost judecat în timpul Marii Terori staliniste. La 21 iunie 1988, împreună cu Buharin, Mihail Cernov și Arkadi Rosengoltz, *Rakovski* a fost re-cooptat postum în Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, care în curând va înceta de altfel de a mai exista. În cursul vieții sale, *Cristian Rakovski* a fost un poliglot, bun cunoscător al câtorva limbi europene. În afară de bulgară, a vorbit româna, germana, franceza, rusa și chiar turca. Ca ideolog socialist, la vremea lui a întreținut relații apropiate cu oameni de cultură români ca poeții Ștefan Octavian Iosif și Dimitrie Anghel, care au colaborat la publicații editate de el, iar în perioada răscoalei din 1907 a câștigat simpatia lui Ion Luca Caragiale, ale cărui argumentări din eseul „1907 din primăvară până’n toamnă“ le-a influențat. În anul 1950, autorul Don Mauricio Carlavilla a editat în Spania cartea „Simfonia în roșu major“ („Sinfonia en Rojo Mayor“) conținând așa zisele „protocoale Rakovski“ – protocoale imagine ale unor mărturisiri ale lui *Cristian Rakovski* așa cum ar fi fost găsite de un voluntar spaniol prosovietic în timpul Operației Barbarossa în Rusia, în casa din Leningrad a unui defunct medic al N.K.V.D., dr. Iosif Landovski și așa cum ar fi fost notate în niște caiete de un anchetator al N.K.V.D. numit Gabriel Kuzmin. Cartea dezvăluie conspirația imaginară mondială evreiască-francmasonă, care în tradiția multor cercuri de extremă dreapta

europene, iar mai recent și islamice, explică întreaga istorie a lumii din ultimele veacuri. *Rakovski* „se declară“ în această carte ca fiind de origine evreu cu numele adevărat Haim Rakower. Spovedaniile sale arată cum băncile Warburg și Rothschild au finanțat revoluțiile din 1848 în Europa, pe Lenin și pe Hitler. Cartea a fost apoi tradusă în germană și tipărită în această limbă în Argentina, fiind adoptată și de Anthony Sutton, autor britanic adept al teoriilor conspirației mondiale și popularizată în ultimii ani și pe internet.

Elefterie Sinicliu (n. 4 octombrie 1895, comuna Echinăuți, Basarabia – d. ?), fiul lui Ioan și Maria, de profesie tehnician agronom, în anul 1917, a participat la Congresul ostășesc, care a avut loc la Chișinău. A participat ca membru la activitățile Sfatului Țării, inclusiv la reuniunea din 27 martie 1918, care a hotărât Unirea Basarabiei cu România. La începutul anului 1919, ca ofițer în armata Republicii Moldovenești, a organizat artileria acestei provincii. Tot în acel an, a fost ales președinte al Comisiei pentru împroprietărire în județul Orhei și viceprimar al orașului Chișinău. În perioada dintre cele două războaie mondiale, a desfășurat activitate politică în calitate de membru al Partidului Național Liberal Brătianu, dar nu a deținut funcții însemnate. Între 1931 și 1944, cu intermitențe, a fost primar de sector al orașului Odessa, motiv pentru care în perioada 1949-1964 a fost arestat și internat în colonii de muncă, deși nu s-a putut dovedi că în calitate pe care a avut-o a săvârșit vreo infracțiune. După eliberarea din detenție, a fost unul dintre cei mai activi foști membri ai Sfatului Țării, în susținerea cauzei basarabene. Ca fost liberal s-a aflat în grupul din jurul lui Ion Văluță, dar a întreținut relații apropiate și cu Pantelimon Halippa, Vasile Harea și alți basarabeni din fostul P.N.Ț. A elaborat o lucrare referitoare la Congresul ostășesc și rolul acestuia la realizarea Unirii Basarabiei cu România, pe care a predat-o la Arhivele Naționale. În anul 1973 a fost avertizat de către organele de Securitate, pentru „unele manifestări ostile la adresa orânduirii noastre socialiste“, iar în aprilie 1976, cu ocazia procesiunii reînhumării osemintelor lui Ion Pelivan, a fost „determinat să renunțe la intențiile ce le avea de a ridica – în public – unele probleme legate de Basarabia“. Ultimul domiciliu: București, str. Apolodor nr. 23.

Nichita P. Smochină (n. 14 martie 1894, satul Mahala, orașul Dubăsari – d. 14 decembrie 1980, București), originar dintr-o familie de țărani răzeși moldoveni. A urmat școala primară în satul natal, apoi cursurile unui liceu militar rus, după care s-a înscris la Universitatea din Iași, unde a obținut licența în litere. În perioada 1917-1918, a participat activ la mișcarea

națională a românilor transnistreni, iar mai târziu a acționat în această direcție prin scris (publicistică și studii de istorie asupra Transnistriei). Între cele două războaie mondiale, o bună parte din activitate și-o desfășoară la Paris. S-a dovedit, încă din tinerețe, un bun cunoscător al limbii slave vechi și s-a ocupat intens de folclorul românesc din Transnistria. A fondat Asociația refugiaților transnistreni (1926) și a fost delegat la Congresul Minorităților de pe lângă Societatea Națiunilor (1930). Începând din anul 1935, a scos publicația „Moldova nouă“, cu subtitlul „Revistă de studii și cercetări transnistrene“, care a apărut timp de mai mulți ani la Iași și București. În anul 1942 a devenit membru de onoare al Academiei Române. În timpul războiului în Est, pentru dezrobirea teritoriilor românești răsăritene cotochite de armata sovietică, a fost consilier al mareșalului Ion Antonescu pentru problemele transnistrene și l-a însoțit pe acesta la convorbirile de la Berlin cu Hitler, inclusiv la cea din vara anului 1944. După război nu s-a mai angajat în nici o instituție de stat, scriind la domiciliu o serie de lucrări cu caracter istoric. În 1951, datorită unei confuzii, în locul lui *Nichita P. Smochină* a fost arestat fiul său, Alexandru și dus în Siberia. Acesta, cunoscând starea precară a sănătății tatălui său, nu a dezvăluit încurcătura făcută. Fiind unul din puținii specialiști în traducerea documentelor din limba slavă veche, *Nichita P. Smochină* a făcut mai multe traduceri de pe documente scrise în această limbă, la cererea Academiei R.S. România și U.R.S.S. La începutul anilor '70 a publicat articole pe teme de istorie într-o revistă de studii balcanice de la Salonic. În anul 1973 a predat un important fond de documente, care îi poartă numele, la Arhivele Naționale. *Memoriile* lui *N. Smochină* au văzut lumina tiparului, în anul 2010, la Editura Academiei.

Constantin Stere (n. 1/13 iunie 1865, Cerepcău, județul Soroca – d. 1936) a fost unul din cei mai remarcabili oameni de cultură și personalități din viața politică a României de la sfârșitul secolului al XIX-lea și din primele decenii ale secolului al XX-lea. Personalitate deosebit de complexă, cu activitate multilaterală – jurist, profesor, ideolog, gazetar, scriitor și om politic – *Constantin Stere* s-a situat pe linia unei tradiții vechi și nezdruincinate, a intelectualului angajat. Timp de aproape un sfert de veac cât a activat în Iași (1892-1916), *C. Stere* s-a definit ca teoretician al poporanismului, ca fondator al revistei „Viața românească“, ca profesor și rector al Universității ieșene, s-a remarcat ca o mare figură a gândirii social-politice românești. Născut într-o familie înstărită, *Constantin Stere* a primit primele cunoștințe de carte în satul natal. Apoi a plecat la Chișinău, unde a urmat cursurile liceale. Epoca de tinerețe a fost marcată de pasionate căutări ale unui

drum revoluționar pentru realizarea unei societăți drepte și echitabile, pentru egalitate și libertăți democratice. Pentru activitate revoluționară și antițaristă, în anul 1884, în timpul examenelor pentru absolvirea liceului, a fost arestat. La Chișinău a fost închis câteva luni. După eliberare, s-a mutat mai întâi la Tighina, apoi la Odessa. În acest din urmă oraș, a fost arestat din nou, pentru ca, în 1886, să fie deportat în Siberia, unde a stat până în 1892. După șase ani petrecuți între ghețurile polare, *Constantin Stere* vine, în 1892, în România și se stabilește la Iași. Aici, mișcarea socialistă îi asigură condițiile de viață și de studiu, îi primește și-l integrează în societatea românească a timpului. S-a înscris la Facultatea de drept din Iași, pe care a absolvit-o în 1895, cu teza de licență: „Evoluția individualității și noțiunea de persoană în drept“ (1897). După ce și-a afirmat concepțiile sale și crezul său politic în Evenimentul literar, revista în care a debutat ca publicist în 1893, la 14 martie 1901, *Constantin Stere* a fost numit profesor suplinitor la catedra de drept administrativ și constituțional a facultății de drept din Iași, iar în 1903 a devenit profesor titular. Activitatea sa didactică se înscrie la loc de cinste alături de cea desfășurată de marii profesori pe care i-a avut Universitatea ieșeană în acea vreme: A.D. Xenopol, P. Poni, G. Ibrăileanu, Paul Bujor, Ioan Borcea, Oreste Tafrali, C.I. Parhon, Matei B. Cantacuzino și alții. Cursul de drept constituțional și administrativ, pe care l-a ținut aproape 15 ani, bogat în argumentație, orientat spre principiile regimurilor democratice avansate, era audiat de un mare număr de studenți și de un numeros public. Popularitatea lui *Constantin Stere* în rândul profesorilor Universității din Iași, prestigiul de care se bucura în viața științifică și culturală a țării au determinat ca, în 1913, să fie ales rector, în fruntea Universității ieșene, *Constantin Stere* și-a adus o importantă contribuție la activitățile de pregătire a studenților, în stabilirea climatului de emulație și a spiritului democratic, pentru creșterea prestigiului acestei instituții în țară și în străinătate. După izbucnirea primului război mondial, când s-a accentuat lupta dintre curentele și tendințele politice opuse, care n-a lăsat în afara nici Universitatea din Iași, în anul 1916, *Constantin Stere* își dă demisia din funcția de rector și pleacă la București. El a desfășurat timp de peste 40 de ani o activitate publicistică remarcabilă, din care s-ar putea întocmi câteva volume. Dar meritul său în acest domeniu este acela de fondator și conducător al revistei „Viața românească“, apărută la 1 martie 1906, la Iași, sub direcția lui *Constantin Stere* și a lui Paul Bujor. Atrăgând colaboratori din toată țara și formând un cerc de intelectuali strâns uniți în jurul revistei, *Constantin Stere* a reușit să deschidă în mișcarea culturală a Iașilor o epocă de însuflețire și de prestigiu. A fost al doilea președinte al Sfatului Țării (2 aprilie – 25 noiembrie 1918), jucând un rol de seamă

în Unirea Basarabiei cu România. A avut o strânsă relație de colaborare și sprijin pentru Pantelimon Halippa, care s-a considerat un discipol al său.

Vasile Stroescu (n. 11 noiembrie 1845, Trinca, județul Hotin – d. 13 aprilie 1926, București) a fost un cărturar de frunte, susținător al învățământului școlar și om politic român basarabean, filantrop și membru de onoare al Academiei Române, care a promovat cultura națională și a neamului. S-a născut în familia comisului *Vasile Stroescu*, descendent al jîtnicerului Ioan Stroiescu, menționat documentar încă la 2 iulie 1682. A făcut studii la Liceul Regional din Chișinău, la liceul din Kamenes-Podolski, apoi la Liceul *Richelieu* din Odessa. A studiat dreptul la Universitatea din Moscova, Petersburg și Berlin. Apoi a călătorit prin Europa și Africa. Licențiat în drept, este numit ca judecător la Tribunalul din Hotin. Aici face cunoștință cu scriitorul Alexandru Hâjdeu, iar mai târziu, în România, cu poetul Octavian Goga. A fost specialist în drept, dar îl preocupa și istoria, literatura, științele agricole. A moștenit de la părinți mai multe moșii, cu suprafața totală de 25.000 ha, și apoi mari cirezi de vite, herghelii de cai, turme de oi, numeroase conace. Toate aceste averi le-a pus în serviciul țării, în folosul țărănimii „pe care a iubit-o, a îndrumat-o și ajutat-o“ (Eugen Holban). Pământurile le-a dat în arendă țăranilor și a făcut donație cooperativelor agricole și forestiere. Grandioasa sumă de bani, obținută din vânzarea imobilelor, a fost transferată fondurilor caritabile pentru construcția de școli, biserici și spitale în toate provinciile românești, pentru sprijinirea instituțiilor culturale, pentru tipărirea cărților, pentru asigurarea cu burse a tineretului studios. Ctitor al bisericilor din Șofrîncani, Zăicani, Trinca, Pociumbăuți, fondator al spitalelor din Trinca și Brătușeni, donator în sprijinul bisericilor, spitalelor și școlilor din Trinca, Stolniceni, Brînzeni ș.a. Drept recompensă pentru actele de binefacere și contribuția la trezirea conștiinței naționale, este ales ca membru onorific al Academiei Române pe 24 mai 1910. De asemenea, a fost și președinte de onoare al Partidului Național Moldovenesc (1917), primul președinte al Parlamentului României Mari (1919), senator al Transilvaniei ș.a. S-a stins din viață la București. I s-au organizat funeralii naționale, fiind înmormântat în Cimitirul Sf. Vineri, pe Aleea Teilor.

Simion Vărzaru (n. 23 mai 1905, Rășcani, Basarabia – d. 1987, București), profesor de limba română, a lucrat la diferite licee din Basarabia. În 1940 s-a transferat la Liceul de arte aplicate din Iași, unde a funcționat până în 1944, când a fost mutat la Școala normală din Deva timp de un an, apoi la gimnaziul din Colentina-București, liceul „Sfântu Sava“ și din

1952 la Liceul nr. 12 din București, de unde a fost pensionat în anul 1968. A fost membru în conducerea Partidului Social-Democrat Independent, sector III București. În luna august 1952 a fost reținut timp de 2 luni pentru activitatea desfășurată în cadrul P.S.D.I.

Alexandru Voitinovici, cunoscut și sub pseudonimul literar de *Alexandru Voitin* (n. 6 august 1915 – d. 5 septembrie 1986) a fost un jurist și dramaturg român. După instalarea comunismului în România (1945) a exercitat funcția de președinte al Tribunalului Poporului, prezidând asemeni generalului magistrat Alexandru Petrescu numeroase procese politice: procesul lui Ion Antonescu (1946) și a lui Iuliu Maniu (1947). Este promovat apoi în funcțiile de secretar general la Ministerul Justiției (1948), procuror general al RPR (1948-1952) și președinte al Tribunalului Suprem (1954-1967). A fost revocat din funcție în anul 1967. *Alexandru Voitinovici* a scris mai multe piese de teatru cu temă istorică, publicate sub pseudonimul Alexandru Voitin. Menționăm piesele de teatru: *Portretul*, *Scrisori anonime*, *Procesul Horia* etc.

Fiodor Ivanovici Tolbuhin (în rusă Фёдор Иванович Толбухин) (n. 16 iunie 1894 – d. 17 octombrie 1949) a fost un mareșal rus, unul dintre principalii comandanți militari sovietici din timpul celui de-al doilea război mondial. S-a născut într-o familie de țărani din provincia Iaroslav de la nord-est față de Moscova. A participat ca voluntar în armata țaristă, în timpul primului război mondial, avansând la gradul de căpitan, în anul 1916, și fiind decorat de mai multe ori. În august 1918 s-a înscris în Armata Roșie, în cadrul căreia a devenit șef de stat major al diviziei de infanterie nr. 56. După terminarea războiului civil din Rusia (1921) a ocupat poziții tot mai importante în Armata sovietică. În anul 1931 a absolvit Academia Militară Frunze pentru pregătirea cadrelor de conducere din Armata sovietică. După ce a ocupat mai multe funcții de comandă în diverse unități militare, în anul 1937 i s-a încredințat comanda unei divizii, iar în anul următor a devenit șef de stat major al Districtului Militar Transcaucazia. La puțin timp după declanșarea operațiunii „Barbarossa“ de către cel de-Al Treilea Reich împotriva Uniunii Sovietice (iunie 1941), *Tolbuhin* primește comanda statului major al Frontului din Crimeea (august), funcție pe care o va exercita până în martie 1942. Din luna mai până în iulie 1942 a fost locțiitor al comandantului Districtului Militar Stalingrad, apoi șef al Armatei nr. 58, până în martie 1943. A avut un rol important în Bătălia pentru Stalingrad, iar după începerea contraofensivei sovietice, *Tolbuhin* a fost numit la comanda Frontului de Sud, care a primit denumirea de

Frontul 4 Ucrainean, în octombrie 1943. Împreună cu Frontul 3 Ucrainean, aflat sub conducerea lui Rodion Malinovski, trupele de sub comanda lui Tolbuhin au participat la ofensiva de pe Nipru și apoi la cea din zona Nipru-Carpați. În mai 1944 *Tolbuhin* a fost transferat la conducerea Frontului 3 Ucrainean. În timpul „campaniei de vară”, *Tolbuhin* și Malinovski au lansat ofensiva spre Balcani și erau pregătiți să cucerească aproape întreaga Românie. Chiar în ziua semnării convenției de armistițiu dintre U.R.S.S. și România (12 septembrie 1944), Rodion Malinovski a fost avansat la gradul de Mareșal al Uniunii Sovietice, iar două zile mai târziu *Fiodor Tolbuhin* primea același grad. În timp ce Malinovski a primit misiunea să înainteze spre nord-vest, în Ungaria și Iugoslavia, *Tolbuhin* a avut sarcina de a „elibera” Bulgaria. A urmat apoi „campania de iarnă”, în cursul căreia trupele conduse de *Tolbuhin* s-au îndreptat spre nord-vest, pentru „eliberarea” unei părți din Iugoslavia și a Ungariei. În calitate de președinte al Comisiei Aliate de Control din România sau prin intermediul generalului Susaikov, vicepreședintele Comisiei, *Tolbuhin* a intervenit în favoarea lui Gherman Pântea, arătând că, atunci când acesta a fost primar general la Odessa (1941-1944), a manifestat o atitudine „umanitară” față de localnici, inclusiv față de sora mareșalului, Elena Rudenco, pe care edilul orașului a salvat-o de la moarte. După război, mareșalul *Tolbuhin* a fost comandant șef al Grupului Forțelor de Sud ale Armatei Roșii, care controlau întreaga regiune a Balcanilor. În perioada ianuarie 1947 – 17 octombrie 1949, mareșalul *Tolbuhin* a fost comandant al Districtului Militar Transcaucazia. În general, *Tolbuhin* a fost apreciat drept unul dintre cei mai capabili generali sovietici din timpul celui de-al doilea război mondial. El s-a remarcat prin meticulozitate, perspicacitate, având o fire mai puțin ambițioasă și severă decât a altor comandanți sovietici, motiv pentru care se bucura de un respect deosebit în rândul camarazilor de arme și îndeosebi a subordonaților. A primit numeroase ordine și medalii sovietice, inclusiv Ordinul Victoria și titlul de Erou al U.R.S.S. Având un rol important în „eliberarea” Bulgariei, un oraș din această țară (Dobrich) a purtat numele lui *Tolbuhin* până la căderea comunismului, în 1989. Urna cu rămășițele sale pământești este depusă la Kremlin, iar în localitatea sa natală, Iaroslav, i-a fost ridicat un monument. O stradă din Odessa, de asemenea, poartă numele lui *Tolbuhin*. Și la Belgrad-Serbia și Budapesta-Ungaria au existat străzi cu numele său, care au fost rebotezate după prăbușirea comunismului.

Constantin Tomescu (n. 20 februarie 1890, Constanța – d. 5 iulie 1983, București), a studiat la Seminarul „Veniamin” din Iași (1904-1912), apoi la Facultatea de Teologie din București (1911-1916), care-i va conferi

și doctoratul (1927). Voluntar în primul război mondial (1916-1918), director al Cancelariei (secretar general) Arhiepiscopiei Chișinăului (1919-1942), consilier referent cultural și profesor suplinitor (1926), agregat (1927) și titular (1930) la catedra de Istoria Bisericii Române de la Facultatea de Teologie din Chișinău (1926-1941), încadrat apoi la cea din Cernăuți-Suceava (1941-1946); membru mirean în Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Chișinăului și în Congresul Național Bisericesc. A organizat și condus pelerinaje la Muntele Athos și în Țara Sfântă, fapt pentru care i s-a conferit titlul de „mare dicheofilax“ al Patriarhiei Ecumenice și Crucea Sf. Mormânt a Patriarhiei Ierusalimului. A suferit mai mulți ani de detenție în închisorile comuniste.

Vasile Țepordei (n. 45 februarie 1908, Cârpești, jud. Cahul, Basarabia – d. 1997, București), fiul lui Ioan și Anastasia, a urmat cursurile seminariilor teologice din Ismail și Chișinău (1921-1929). Între 1929-1933 a fost student la Facultatea de Teologie din Chișinău, iar în 1934 și-a luat licența cu lucrarea *Poetul preot Alexie Mateevici*, publicată ulterior în revista „Viața Basarabiei“ și în volum separat. A urmat apoi Seminarul Pedagogic din Iași. Din 1929 a colaborat la publicațiile „Luminătorul“ și „Misionarul“. A condus revista „Raza“ și, apoi, cotidianul „Basarabia“, consacrându-se ca publicist tribun al Basarabiei românești. În anii 1945-1947 a activat ca profesor secundar, la mai multe școli din București. În octombrie 1948 a fost arestat și anchetat, în vederea unui proces penal politic. În februarie 1949 a fost predat unor agenți sovietici, care l-au dus la Tribunalul sovietic din Constanța, l-au judecat, acuzat de activitate antisovietică și condamnat la 25 de ani de detenție. Din 1950 a fost trimis într-un lagăr de muncă silnică la Vorkuta, la nord de Cercul polar, în Siberia. A stat închis aici până în aprilie 1956, când, în urma amnistiei generale, dată de conducătorul sovietic Nichita S. Hrușciiov, de care au beneficiat și condamnații politici străini, a revenit în țară. Între 1957 și 1983 a funcționat ca preot la Izlaz-Brănești (Ilfov) și București (Biserica Mărcuța), cu servicii pastorale deosebit de meritorii, desfășurând, totodată, o activitate publică patriotică. Și-a asumat rolul de a întreține în opinia publică bucureșteană și a țării, imaginea și amintirea Basarabiei românești, prin cuvântări la diverse aniversări, prin necrologuri și panegirice la decesele și comemorările unor basarabeni de seamă, inclusiv a lui Gherman Pântea. În ultimii ani de viață, *Vasile Țepordei* a fost basarabeanul cel mai căutat și solicitat, atât de bucureșteni, cât și din întreaga țară. A domiciliat în București, str. Biserica Mărcuța nr. 8, sector 3 și str. Cornescu nr. 44.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare inedite

- Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), București, Fond Gherman Pântea (1646), dosarele 1-27.
- Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), București, Fond Nichita Smochină (1956), dosar 57.
- Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (Arh. M.A.E.), Fond 71/U.R.S.S., 1943, vol. 96.
- Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (Arh. M.A.E.), Fond Conferința Păcii, 1946, vol. 124.
- Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (Arh. C.N.S.A.S.), dosar I 210700, vol. 1 și 2.
- Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (Arh. C.N.S.A.S.), dosar I 161960, vol. 3.
- Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (Arh. C.N.S.A.S.), fond documentar, dosar nr. 7 241.

Documente publicate

- Gherman Pântea, *Procesele Verbale ale Congresului Ostășesc Moldovenesc*, f.a.
- Idem, *Două decenii de la autonomia Basarabiei*, 20 octombrie 1937.
- Idem, *Triumful Dreptății. Procesul meu*, f.a.
- Vasile Harea, *Basarabia pe drumul unirii. Documente*, București, 1995.
- Primăria Municipiului Odessa, *În slujba țării. Un an de gospodărire românească la Odessa – 16 octombrie 1941-16 octombrie 1942* (Cuvânt înainte de Gherman Pântea), Odessa, 1942.
- Primăria Municipiului Chișinău, *Nicolae Costin, promotor al renașterii naționale*, Cuvânt-înainte de Dorin Chirtoacă, primar general al municipiului Chișinău, Selecția textelor și fotografiilor: Iuliana Gorea Costin și Corneliu Costin, Chișinău: Editura Litera, 2010.

- *I documenti diplomatici italiani, 1939-1943*, Vol. IV, Ministero degli Affari Esteri, Commissioni per la pubblicazione di documenti diplomatici, Roma: Libreria dello Stato, MCMLX.
- *La catafalcul lui Gherman Pântea*, 4 februarie 1968, cu un *Cuvânt înainte* de Elefterie Siniciu.

Memorii

- Gherman Pântea, *Rolul organizațiilor militare moldovenești în actul unirii*, Chișinău: Tipografia „Dreptatea“ (Pasaj), 1931.
- Idem, *Memoriile mele în legătură cu Basarabia*, 5 februarie 1965.
- Idem, *Conferința Ruso-Română Viena 1924*, f.a.
- Iorgu Tudor, *În vârtoarea revoluției din 1917-1918 Basarabia Autonomă și Republică*, iunie 1967.
- Elena Alistar, *Amintiri din 1917-1918*, în „Patrimoniul“, nr. 3-4, 1991.
- Nichita Smochină, *Memorii*, Ediție îngrijită de Galin-Corini Vlad, București: Editura Academiei Române, 2009.

Periodice

- „Cuvânt Moldovenesc“, nr. 5, 10 din 1918, Chișinău.
- „Curentul“ din 1 decembrie 2005, București.
- „Magazin Istoric“, Anul XXIX, nr. 3 (336), martie 1995, București.
- „Patrimoniul“ nr. 1, 3, 4/1991, Chișinău.
- „Pro Memoria“ din 3 noiembrie 2008, București.
- „Timpul“ din 28 februarie 2010, Chișinău.
- „Ziarul de Mureș“ din 23 mai 2005, Tg. Mureș.

Lucrări, studii, articole

- Alina Andrei, *Legendele Brașovului*, în www.mytex.ro/fapt.myTEXro., din 30 iunie 2009.
- Nicolae Balint, *Spionaj la Târgu Mureș*, în „Ziarul de Mureș“, 23 mai 2005.
- Dimitrie Bogos, *La răspântie: Moldova de la Nistru 1917-1918*, Chișinău: Întreprinderea Editorial-Poligrafică Știința, 1998.

- Alexandru Boldur, *Istoria Basarabiei*, Chișinău, 1991.
- Matatias Carp, *Cartea Neagra. Le livre noir de la destruction des juifs de Roumanie (1940-1944)*, vol. III, Paris, 2009.
- Petre Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru. 1812-1918*, Chișinău, 1992.
- Alexandru Chiriac, *Membrii Sfatului Țării 1917-1918. Dicționar*, București: Editura Fundației Culturale Române, 2001.
- Vitalie N. Ciobanu, *Militarii basarabeni 1917-1918. Studiu și documente*, Ministerul Apărării al Republicii Moldova, Muzeul Armatei Naționale Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Chișinău, 2010.
- Gheorghe E. Cojocaru, *Sfatul Țării. Itinerar*, Chișinău: Editura „Civitas“, 1998.
- Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*, Vol. 7, Chișinău: Editura MUSEUM, 2007
- Ion Constantin, *România, marile puteri și problema Basarabiei*, București: Editura Enciclopedică, 1995.
- Idem, *Pantelimon Halippa neînfricat pentru Basarabia*, București: Editura Biblioteca Bucureștilor, 2009.
- Idem, Ion Negrei, *Pantelimon Halippa – tribun al Basarabiei*, București: Editura Biblioteca Bucureștilor, 2009.
- Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia 1918-1940*, Iași: Editura Junimea, 1991.
- Alesandru Duțu, Florica Dobre, Leonida Loghin, *Armata Română în al Doilea Război Mondial 1941-1945*, București: Editura Enciclopedică, 1999.
- Ștefan Holban, *Evenimentele Congresului ostașilor din 1917*, în „Patrimoniul“, nr. 1, Chișinău, 1991, p. 10-15.
- Zaharia Husărescu, *Mișcarea subversivă în Basarabia*, Chișinău, Atelierele Imprimeriei Statului, 1925.
- Idem, *Mișcarea revoluționară de la Tatar-Bunar*, Chișinău, 1925.
- Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar P-Q*, București: Editura Mașina de scris, 2006.
- Steliu Lambru, *Armata română în cel de-al doilea război mondial – cazul Odessa*, în „Pro Memoria“ din 3 noiembrie 2008.
- Stelian Manic dr., University of Adelaide (Australia), *Un alt fel de sârmă ghimpată: palma jandarmului român*, în „Timpul“ din 28 februarie 2010.

- Boris Marian, *După 4000 de Ani*, Editura Ideea Europeană, noiembrie 2008, în www.survivors-romania.org/.../dupa_4000_de_ani.htm.
- Pavel Moraru, *Serviciile Secrete și Basarabia (1918-1991). Dicționar*, București: Editura Militară, 2008.
- Fundația Europeană Titulescu, *Istoria politicii externe românești în date* (Coordonator: Ion Calafeteanu), București: Editura Enciclopedică, 2003.
- Viorel Patrichi, *Mircea Druc sau lupta cu ultimul imperiu*, București: Editura „Zamolxe“, 1998.
- Petre Porea, *Bolșevicii români au sărbătorit crearea României Mari organizând acțiuni teroriste*, în „Curentul“ din 1 decembrie 2005.
- Adrian Pricop, Aurel Karețki, *Lacrima Basarabiei*, Chișinău: Editura „Știința“, 1993.
- Ludmila Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, București: Editura Enciclopedică, 2004.
- Jipa Rotaru, Octavian Burcin, Vladimir Zodian, Leonida Moise, *Mareșalul Antonescu la Odessa*, București: Editura Paideia, 1999.
- Costin Scorpan, *Istoria României. Enciclopedie*, București: Editura Nemira, 1997.
- Ioan Scurtu, Dumitru Almaș, Armand Goșu, Ion Pavelescu, Gheorghe I. Ioniță, Ion Șișcanu, Nicolae Enciu, Gheorghe E. Cojocaru, *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003* (coordonator: Ioan Scurtu), București: Editura Institutului Cultural Român, 2003.
- Alin Spânu, *Istoria serviciilor de informații/contrainformații românești în perioada 1919-1945*, Prefață de Gh. Buzatu, Iași: Casa Editorială Demiurg, 2010.
- *Suferințele Basarabiei și răpirile rusești. Antologie*, ediție îngrijită, note și comentarii de Florin Rotaru, București: Editura Semne, 1996.
- Ion Șpac, *Viața Basarabiei. 1932–1944. Cercetări bibliografice și informative*, Academia de Științe a Republicii Moldova, Biblioteca Științifică Centrală, Biblioteca Municipală „B.-P. Hasdeu“, Chișinău: Editura „Pontos“, 2002.
- George Tofan, *Sărbătoarea Basarabiei*, Chișinău, 1917.
- Cristian Troncotă, *Primarul Odesei povestește*, în „Magazin Istoric“, Anul XXIX, nr. 3 (336), martie 1995.
- Idem, *Glorie și tragedii. Momente din Istoria Serviciilor de informații și*

contrainformații române pe Frontul de Est (1941-1944), București:
Editura Nemira, 2003.

- *Viața și moartea lui Antonescu*, în „Almanah istoric – 50 de ani de la moartea Mareșalului“, Editura Tess-Expos, 1996.

Surse web

- ro.wikipedia.org/wiki/Emil_Bodnăraș
- ro.wikipedia.org/wiki/Mișu_Dulgheru
- ro.wikipedia.org/wiki/Alexandru_Nicolschi
- ro.wikipedia.org/wiki/Cristian_Rakovski
- ro.wikipedia.org/wiki/Constantin_Stere
- en.wikipedia.org/wiki/Aleksander_Kerenski
- en.wikipedia.org/wiki/Grigory_Kotowsky
- en.wikipedia.org/wiki/Fyodor_Tolbukhin

ANEXE DOCUMENTARE

Diploma de Licență în Drept Nr. 2108 – Iași, la 20 septembrie 1919.

MINISTERUL DE INTERNE

DIRECTIUNEA Administratiei de Stat

DOMNULUI

GHERMAN PANTRA, *Avocat.*

04503 P 27 APR 1934

Incusurii Nr. de: Data de: Incusurii Nr. incusurii pe care se elibereaza: Data:

Expedie:

Aveam onoarea a vă încredința că, prin Îndulul Decret
Regal Nr. 1814 din 27 Aprilie 1934, ați fost numit membru în
Comitetul local de Revizuire Chișinău, în locul vacant.-

Comunicând această dispoziție, vă rugăm să începeți
a intra în exercițiul funcției în care ați fost numit, după
depunerea legiutului jurământ.-

P. MINISTERU,

Director,

[Handwritten signature]

Înștiințarea avocatului Gherman Pântea, cu privire la numirea drept membru în
Comitetul local de revizuire la Chișinău.

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
DIRECȚIUNEA GENERALĂ A ADMINISTRAȚIEI
Direcțiunea Ad-ției de Stat

CERTIFICAT

Motivat de petițiunea înregistrată sub nr.45.854/946 și în baza referatului Direcțiunei Contabilității, se certifi- că de noi că Dl. Gherman Fântea a ocupat funcțiunea de membru în Comitetul Local de Revizuire Chișinău pe timpul dela 28 Aprilie 1934 până la 24 Noembrie 1937, fiind retribuit după cum urmează:

Dela 28 Aprilie 1934 - 1 Aprilie 1936 cu salariul lunar de lei 15,750 brutto bugetar;

Dela 1 Aprilie 1936 - 1 Iunie 1937 cu salariul lunar de lei 17,500 brutto bugetar;

Dela 1 Iunie 1937 - 24 Noembrie 1937 cu salariul lunar de lei 17,600 brutto bugetar.

Pe tot acest timp i s'au făcut rețineri de 10% pentru Casa Generală de Pensii.

Drept care s'a eliberat prezentul certificat, pentru a-i servi la apanjarea drepturilor la pensie.

MINISTRU,
[Signature]

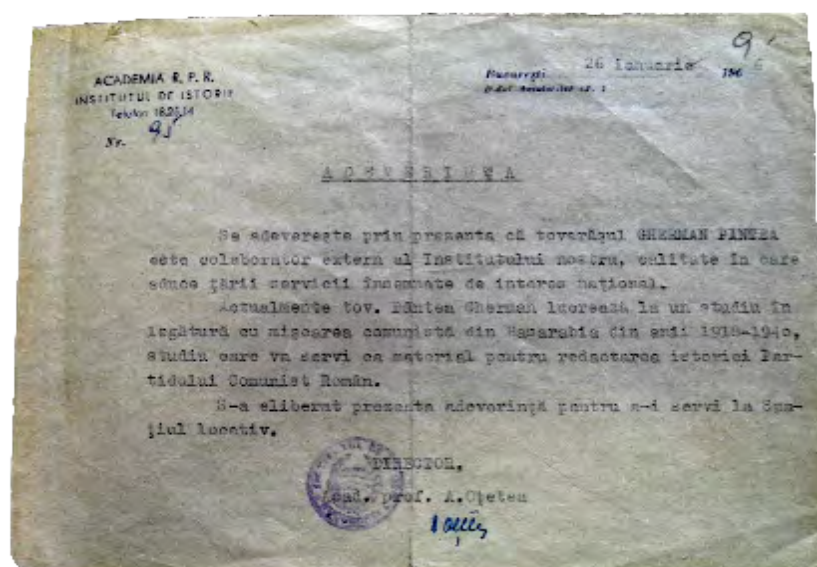
Director,
[Signature]

nr.45.854 A. din 27 JAN. 1937

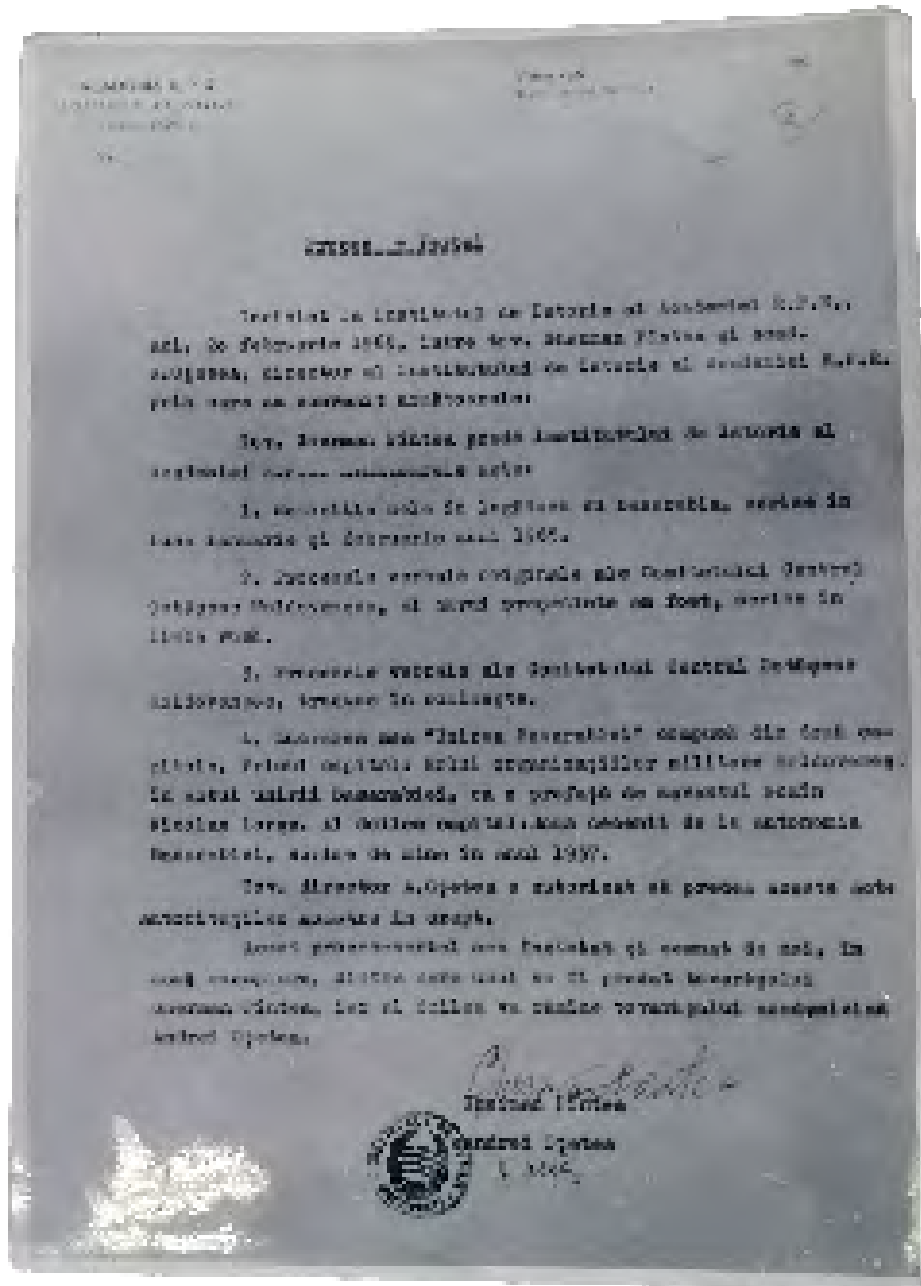
Certificat care atestă calitatea membru în Comitetul local de revizuire la Chișinău în perioada 28 aprilie 1934 – 24 noiembrie 1937.

Ordin de serviciu – 24 august 1940 – pentru deplasarea în interes de serviciu la garnizoana Bacău.

Adeverință care atestă calitatea de colaborator la Institutul de Istorie.

Proces-verbal încheiat la 20 februarie 1965 cu Acad. Andrei Oțetea în calitate de director al Institutului de Istorie al Academiei RSR pentru predarea unor lucrări personale și a unor procese-verbale ale Comitetului Central Orășenesc Moldovenesc din perioada în care a fost președinte.

COPIE

ACADEMIA R.S.R.
INSTITUTUL DE ISTORIE
Calea 13 Noiembrie
Bucuresti

11
Bucuresti, 15 martie 1966
Institutul de Istorie al Academiei R.S.R.

ADEVERINȚĂ

Reverabilul președinte al Com. Birour. Locuitor,
Comisariat de Securitate, raionul "50 Noiembrie" Sos. Bucureștii
Noi, vădese amare al șefului Institutului de Istorie al Aca-
demiei R.S.R. de a vă ruga să vă puneți în posesia
unor acte de proprietate care aparțin Institutului nostru.
În acest scop vă rog să vă puneți în posesia
unor acte de proprietate care aparțin Institutului nostru.

În acest scop vă rog să vă puneți în posesia
unor acte de proprietate care aparțin Institutului nostru.
În acest scop vă rog să vă puneți în posesia
unor acte de proprietate care aparțin Institutului nostru.
În acest scop vă rog să vă puneți în posesia
unor acte de proprietate care aparțin Institutului nostru.
În acest scop vă rog să vă puneți în posesia
unor acte de proprietate care aparțin Institutului nostru.

Director,

dr. Andrei M. Rădulescu

1966

Adeverință eliberată de Institutul de istorie al Academiei RSR,
în vederea înlesnirii obținerii unei suplimentări a spațiului locativ.

Domnule Mareșal,

Folosește împrejurarea că dna Cantacuzino a venit la Odessa pentru a
sile în acest oraș. Îmi îngădui să mă adresez direct Dns. Domnule Mareșal
și nu prin dl. Guvernator Alexianu, bazat pe motivul că dl. General Iaco-
bici Comandantul Armatei a IV-a venind în ziua de 22 Octombrie la Odessa,
pentru a pregăti sozirea Majestății Sale Regale și a Dns. în această lo-
calitate, la sfârșitul conferinței Sala Regale și a Dns. în această lo-
cale : Fa răspunderea mea vă dau cuvântul de onoare, că guvernatorul Alex-
ianu nu va ști nimic de această pregătire.

De sigur că organele militare V'au raportat despre cele petrecute în
ziua de 22 Octombrie în Odessa.
Dar Domnule Mareșal, cred de datoria mea de a vă relata și su faptele
așa cum s'au petrecut ele, poate sub alt aspect. În ziua de 21 Octombrie
comandantul Militar al Odesei, în cabinet la dl. general Glugejani,
cu o înfățișare speriată a spus; că vrea să comunice ceva urgent personal
cu dl. General Comandant. Subsemnatul, servind de interpret, deasna a decla-
rat dlui General că știe preciza, că organele I.K.V. la plecarea su minal
această clădire cu scopul de a fi aruncată în aer, atunci când se va cre-
de necesar. Dl. General a mulțumit deasna pentru informații și a dat or-
dine imediat dlui Colonel Ionescu Mangu să ia măsuri pentru o nouă verifi-
care a clădirii, căsărând pentru această pioneri români și germani. A
două zi dimineața, șică la 22 Octombrie, dl. General mi-a spus că orga-
nele de specialitate au controlat clădirea din nou și au raportat că nu
există nici un pericol. Am rugat totuși pe dl. General să schimbe localul,
interes. Dl. General a convănit dar nencredința a'a întâmplat în același
tului, toată catastrofa, cu toate consecințele ei, era de sigur evitată.
Am asistat până noaptea târziu la desgroparea cadavrelor. Flecând spre
casă și apăsând câte-va clipe m'am trezit dimineața având în față o ste-
tătesu spărsurată câte 4-5 oameni, iar populația înspăimântată fugea din
oraș în toate părțile. Revoltat, am întreat cine a făcut această barba-
rie, această rușine, de care noi nu ne vom spăla niciodată în fața lumii
civilizate. Cei în drept mi-au spus că ei nu știu nimic. Pe de altă parte
pe zidurile Odesei a apărut un comunicat fără semnătură a Comandamentu-
lui Militar, prin care se dispunea ca toți evreii să părăsească orașul
în cursul zilei de 23 Octombrie și să plece în colona spre Dalmic. Evreii
ingrozii de cele petrecute în oraș au părăsit locuințele și avutul lor
și s'au îndreptat cu mîile spre Dalmic, iar populația rămasă în oraș s'
început o jefuire totală a locuințelor. Dându-mi seama în calitate de pri-
mar al orașului că am și eu o răspundere față de populația aceasta și fi-
ind informat că în localitate a sosit și dl. Gl. Macici, Comandantul Cor-
pului II Armată, m'az prezentat d-sale. Dl. General avea însărinarea de a
supravăghea și țercața situația din Odessa. L'am gisit la locul catastro-
fei și fiind îngrijorat de situația populației l'am întreat dacă din or-
dinul d-sale a apărut ordonanța pentru evacuarea totală a evreilor din
oraș. Dl. General mi-a răspuns categoric că al nu a dat nici un ordin de
asemenea natură și nici nu știe nimic de acest ordin. L'am arătat dlui
General pericolul ce va decurge din această evacuare neomenoasă și i-am
cerut aprobarea d-sale, ca pe calea administrativă să iau măsuri pentru
întoarcerea evreilor în oraș. Dns mi-a dat cuvenita aprobare. Am rugat de
asemenea pe dl. General Macici să-i dea delegația de Prefect de Poliție,
Majorului de rezervă Dimitrie Bogos, fost ministru, care cunoscând limba
rusă va putea contribui la liniștirea spiritelor agitate. Dl. General i-a
dat în scris această delegație până la numirea titularului. După instala-
rea noului prefect, am plecat spre Dalmic pentru a înapoi evreii în oraș.
Odessa are în momentul de față cea. 50.000 de evrei rămași în oraș. Ajun-
gind colonela de miș de oameni le-am oprit și le-am vorbit în rusește,
arătând că s'a produs o greșeală și că dl. Mareșal a dat ordin să vă îna-
polați la casele voastre. S'au petrecut cu această ocazie scene sffășietoa-
re. Au năvălit asupra noastră, mărutându-ne mâinile, băinele, mașinile și
strigând cu toții, Trăiască Mareșalul Antonescu salvatorul lor. Era un set

Raport înaintat Mareșalului Antonescu – prin intermediul D-nei Cantacuzino –
cu privire la atentatul petrecut în ziua de 22 octombrie la orele 6 seara,
și la situația evreilor din Odessa.

36
Domnia Guvernator,

La cererea Comandamentului Militar al Odesei, dl. Mareșal Antonescu prin Dvs. a ordonat totala evacuare a evreilor din Odesa, prin Decret Lega.

V'am raportat stăt verbal cât și în scris că această evacuare este nedreaptă și neumană, iar ea făcută numai în toată iernă, devine scrisă că populația evreiască a Odesei nu prezintă nici un fel de pericol, pentru refacerea orașului și așadar să se a'ă pas pe lucru, pe tări și răsvrătiri.

Știu că autorii acestei nenorocite evacuări sunt Generalul Tiberiu Petrescu, Comandantul Militar al Odesei și cei doi conducători ai Serviciilor Secrete, Căpitan Neștiani, de pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri și Căpitan Paunescu de pe lângă Mareșal Stat Major, căci ei au informat în mod tendențios pe dl. Mareșal Marele Stat Major, căci ei aște afirmând printre altele că Odesa este amenințată în fiecare zi cu o debarcare sovietică din Crimeea și că în cazul acesta rolul evreilor va fi catastrofal.

Faptul fiind împlinit, fac ultima încercare de a salva ceea ce se mai poate salva.

De aceea mă adresez Dvs. nu numai ca Guvernator, ci și ca om și vă rog cu toată căldura ca pe răspunderea Dvs. personală să scutiți de evacuare cel puțin următoarele 3 categorii de cetățeni evrei :

1. circa 1000 de familii de evrei caraimi,
2. meseriașii evrei de toate categoriile și
3. corpul didactic evreiesc de toate gradele.

Explicație :

I. Evreii caraimi nu pastrează din obiceiurile și tradițiile evreiești numai Sămbăta, atât populația creștină cât și cea evreiască îi consideră creștini, deaceia scutirea lor apare ca o măsură dreaptă.

II. Meseriașii evrei de toate categoriile sunt necesari pentru lucrările de refacere a orașului. Ei sunt foarte buni și pricepuți meseriași și evacuarea lor ar lăsa un gol însemnat, căci numărul lor este destul de mare.

III. Rămânerea în oraș a corpului didactic ar fi un gest de conștientizare a elementului cultural local. Scutirea acestor trei categorii de cetățeni evrei va produce o mare satisfacție în opinia publică creștină a orașului, va liniști și calma spiritele, căci populația creștină a orașului, după 35 ani de regim comunist, în care răstimp concepțiile antisemite au dispărut nu vede cu ochi buni această discriminare rasială.

Dacă Dvs. veți fi de acord cu aceasta, vă rugăm să ordonați telegrafic organelor în drept să execute această Notărire a Dvs.

Primiți, vă rog, Domnia Guvernator, asigurarea stimei mele,
Primarul Municipiului Odesa,
sa. Gherman Pântea.
Odesa, 30 Ianuarie 1942.
L.S.

Prezentul raport fiind conform cu originalul se certifică pentru conformitate de noi,
Directorul Direcției Contenciosului și a Notariatului →
Primăriei Municipiului Odesa.

Memoriu adresat guvernatorului în care își exprimă convingerea că Mareșalul Antonescu a fost greșit informat și necesitatea revenirii asupra ordinului de evacuare a anumitor categorii de evrei care nu prezintă nici un pericol pentru oraș.

Domnule Guvernator,

Ca răspuns la adresa dv. confidențială din 28 Nov. a.c., prin care Municipiului Odesei prin nota învinuirile aduse conducerii Primăriei adevărat că am adus funcționari din Basarabia, dubioasele : 1. Nu este politică, sunt persoane cunoscute de mine, au făcut nici un fel de funcționari. Calitatea lor mare este că cunosc limba rusă și conștiințioși valge perfect cu populația locală. 2. Este adevărat că marea majoritate a funcționarilor Primăriei Odesei sunt localnici și au fost comunisti, dar cum putea să fie altfel, dacă Statul Sovietic în structura disciplină și o moralitate excepțională și ar putea servi ca exemplu pentru mulți funcționari veniți din țară. 3. Este adevărat că exemplu dăru în conducerea primăriei și populația locală se face în limbă rusă și corespondența însă între Primărie și autoritățile românești se face în limba română. Dacă am introduce limba română și la populația locală, ne-ar trebui mii de funcționari români, care ar fi plătiți cu trei salarii, iar rezultatul ar fi notoriat negativ, căci populația locală nu cunoaște limba română și nici nu o poate învăța peste noapte, cum prezicează unii români grăbiți. 4. Nu este adevărat că populația locală se agită. Dimpotrivă ea s'a pus pe lucru, pe munca în toate domeniile, participând efectiv la refacerea Odesei. Invenția cu agitația populației este pusă la cale de diferite organe secrete ale Statului, care au tot interesul să turbure apele pentru a justifica existența și fondurile cheltuite. De aceea aceste organe vorbesc de pericolul comunist, care amenință Odesa, de comploturi, de catacombe pline de comunisti, evrei, etc.

Toate aceste organe afirmă că și-au făcut datoria prevenind pe Dl. Marșal de pericolul din Odesa și sugerând în același timp ideea evacuării imediate a tuturor evreilor din oraș. Dacă acest lucru s'ar realiza acum în toată iarnă, ar fi o adevărată nenorocire.

Domnule Guvernator,

Fort și eu răspundere în situația care o am, cunosc bine populația, căci cunoscând limba rusă vorbesc cu ea în limba maternă și afirm pe conștiință, că în Odesa este perfect liniște, că toată lumea, inclusiv evreii s'au pus pe muncă, mai cu seamă în domeniul economic și nimeni nu se gândește la comploturi și răvrătiri. În concluzie, rog, Domnule Guvernator, să se verifice în mod serios afirmațiile mele și dacă se vor dovedi neadevărate, primesc să fiu cât de aspru sancționat, dar dacă se vor dovedi adevărate, rog respectuos să fie sancționați exemplar cei care informează Președinția în mod tendențios, fiindcă fără sancționarea calomniatorilor noi pierdem curajul și nu ne putem îndeplini misiunea atât de grea și delicată încredințată nouă.

Odesa la 3 Decembrie 1941.

Primarul Municipiului Odesea,
sa. Șerman Pântea. L.S.

Prezentul raport fiind conform cu originalul, se certifică pentru conformitate de noi.
Directorul Direcției Contenciosului și a Notariatului Primăriei Municipiului Odesea.

Avocat,

Andrei Dumbrăvescu

Memoriu adresat guvernatorului prin care respinge afirmațiile conform cărora Odesa ar fi amenințată de „pericolul comunist” și acuză organele secrete ale statului că își justifică activitatea „tulburând apele” și sugerând evacuarea tuturor evreilor din oraș – fapt care s-ar dovedi dezastruos în pragul iernii.

22 Martie 1931.

Dragă
Cucosane Gherman,

Am citit amintirile D-voastre
tipărite în „Dreptatea”.

Reamintirea luptelor date pentru
Țara Noastră m-a făcut sea mai
plăcută emoții. D-voastră ați fost
caut să poarte de obiectiv, dar
totuși eu sunt îndreptățită să-ți
fac D-lei un mic reproș.

Din descrierilor D-voastre mi
reese în odesarata lumina toamă
activității, sau mai bine zis,
rezultatul activității D-voastre.
Cu care v'am urmărit de aproape

Scrisoarea lui Emanoil Catelly fost președinte al Comitetului Național Moldovenesc
din Odesa către Gherman Pântea.

începând cu înființarea primei
organizații militare în Odesa,
și cu încoronarea mișcării
„Comitetul Central Militar” în Chișinău
și Sf. Trei, sunt îndreptățit
să afirm că energia și entuziasmul
D-lei a făcut mult mai mult
decât vesele din amintirile D-voastră
tiparite în „Dreptatea”

Din amintirile D-voastră am
cu les numai însurarea excursiunilor,
dar de loc nu s-a putut
influența personalității și catapuză
pe care o produce o personalitate
în mediul activității sale.

Eu, Dragă Gherman, sincer
și obiectiv pot să vă marturisesc
chiar trebuie să vă marturisesc,
că personalitatea - D-lei

Scrisoarea lui Emanoil Catelly fost președinte al Comitetului Național Moldovenesc
din Odesa către Gherman Pânteș. (continuare)

2'
a avut un rol mult mai mare
și mai productiv în mișcare decât
ar reși din amintiri.

Personalitatea D-lei a avut o
influență mult mai mare în
mersul progresului ideii pe care
am servito.

Viitorul istoric cred ea va lămurii
și va da în adevărată lumină
activitatea D-voastră din timpurile
mari.

Te rog, Dragă Gherman,
să primești prietenescă și
sinceră
Bun. Catelly

S.S.I.
31 martie 1941

388

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

N O T A

Cercul Basarabenilor, a comemorat 23 ani
de la unirea Basarabiei.

În ziua de 27 martie a.c. a avut loc la Cercul Basarabenilor din Str. Vasile Boerescu Nr.12 ședința de comemorare a 23 ani de la „Unirea Basarabiei la Patria Mamă”:-

Ședința fost prezidată de Gherman Pîntea, vice președintele Asociației Basarabenilor, fiind de față printre alții și Pan Halipa, fost vice președinte al Sfatului Țării, Gavriluc reprezentantul ucrainenilor, Smochină, reprezentantul românilor transilvăneni, o delegație a ardelenilor, precum și alte numeroase personalități basarabene.-

Cu această ocazie în cuvîntarea pe care a ținut-o Gherman Pîntea, și-a exprimat convingerea că așa cum s-a prăbușit regimul țarist în 1917 tot așa se va prăbuși în U.R.S.S. regimul actual, aducînd cu aceasta din nou dreptatea romînească.-

În încheiere numitul a mai adăugat că:

„Dacă Domnul General Antonescu, care este un vrednic ostaș și veritabil conducător de Stat nu poate vorbi de toată, să ne dea voie nouă să vorbim și să ne strigă, dreptatea noastră”.-

S-a mai putut desprinde din cuvîntarea lui Gherman și nemulțumirea basarabenilor față de ajutorul material ce li se acordă de către Stat.-

În acest sens, numitul a cerut chiar „un guvern care să le înțelege nevoile și care să reprezinte întreaga suflare romînească”.-

Sursă Serioasă.-

Nota S.S.I. din 31.03.1941, referitoare la Cercul Basarabenilor.

388

S.S.I.
10 aprilie 1942

N O T A

=====

Gherman Pantea, actualul primar al municipiului Odesa a făcut în trecut o politică interesată perindându-se prin diferite partide, în scopul de a ajunge să fie numit în posturi importante de conducere.-

După izbucnirea revoluției din 1917 a devenit membru al Sovietului Deputaților ai soldaților și ai muncitorilor din Chișinău, iar mai târziu a activat în Basarabia împreună cu Ion Ianculeț, pentru a "adânci revoluția în această provincie".-

Cînd naționaliștii baserabeni în frunte cu Pan Hallippa, Vlad Hertza, Ion Pelivan și alții au format un grup activ, Gherman Pantea împreună cu I. Ianculeț au aderat la această mișcare.-

În timpul guvernului tinerei republici basarabene, Gherman Pantea a primit portofoliul Ministerului de Război și Marină, iar după unire neputînd ocupa posturi importante din cauza lipsei de titluri universitare, din ordinul Primului Ministru Ion Brătianu. Profesorul Cîza pe atunci rectorul Universității din Iași a trebuit să-i elibereze diploma de licență în Drept.-

În calitate de primar al orașului Chișinău Pantea și-a acumulat o avere importantă, datorită cărui fapt a putut juca un rol însemnat în Basarabia.-

După recucerirea Basarabiei Gherman Pantea spera să revină Guvernator al acestei provincii însă nu a reușit să fie numit decît primar al orașului Odesa, unde se ocupa cu diferite afaceri personale cu scopul de a se îmbogăți.-

Astfel vechii săi colaboratori Valent Hinculov, Gobjiță, Pasinonov, Sibirski azi Constantinescu toți funcționarii la primăria Odesa, înarmați cu ordine de serviciu semnate de Gherman Pantea, fac navete între Odesa și București, unde transportă diverse obiecte de valoare pe care le vind pe prețuri de speculă.-

Tot prin intermediul acestora Pantea, menține legătura cu maiorul în rezervă C. Pascu și comerciantul Kovalschi din Chișinău cu ajutorul cărora procură prin inspectorul Clichici dela I.M.C.O.P. diverse alimente de primă necesitate pe care le transportă la Odesa cu autocamioanele primăriei spre a le specula.-

Datorită relațiilor și intervențiilor lui Gherman Pantea aceasta a reușit să numească în postul de director al presei pe lingă Primăria Municipiului Odesa pe un oarecare Vajinschi. originar din Chișinău și care în timpul ocupației sovietice a rămas intenționat în Basarabia unde a activat sub regimul comunist.-

comunicat:
Președ. Cons. de Miniștri
Min. Afacerilor Interne

Nota S.S.I. din 10.04.1942, referitoare la Gherman Pantea.

3 Noembrie 1947

N O T A

Din sursă sigură, suntem informați că în ultimul timp a fost văzut de diferite persoane, pe străzile Bucureștiului numitul GHERMAN PANTEA, fost primar de Odeșă în timpul guvernării antonesciene și membru marcant al Sfatului Țării din Basarabia din 1918.

Asupra locului unde se găsește ar putea da eventuale informații fostul secretar general al Primăriei Odeșă COJFINESCU (fost SAVINESCHI), cu domiciliul actual, str. Culcea Veche Nr.4.

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

Nota a Siguranței din 3.11.1947, privind locul unde s-ar afla Gherman Pântea.

24.I.1948
Nr.18844-S

IONESCU DUMITRU
Comisar Ajutor.

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

REFERAT

Având în vedere ordinul nr.40430-S din 14.XI.1947, al D.G.S.S., Serv.I. Bir.3/D, însoțit de o notă informativă, prin care se cere a se întreprinde o acțiune informativă pe lângă COSTINESCU, pentru descoperirea și arestarea lui GHERMAN PANTEA, fost primar la Odesa, ne timpul guvernării antonesciene și membru marcant al Sfatului Țării, din Basarabia, în 1918.

În urma delegației primite dela dl.Sef al Brigăzii, am onoare a referi următoarele:

Din informațiile întreprinse de noi pe teren, am stabilit că în strada Culmea Veche nr.4, apartamentul 10, la subsol, (proprietatea Patriarhiei), domiciliază din anul 1941 numitul COSTINESCU ALEXANDRU, fost SAVINCHIL, născut la 9.III.1889, în Chișinău, fost secretar g-l al Primăriei Odesa, ne timpul guvernării antonesciene.

În prezent este pensionar și translator de limba

ruse, ~~XXXXXXXXXX~~

La domiciliul susnumitului vine - în mod regulat - foarte multă lume, vorbind rusește.

Portăreasa blocului, care este în serviciul acestui imobil de 14 ani, ne informează că înainte de Crăciun, a fost văzut un individ, care a vorbit în grabă cu COSTINESCU, la geam.

Se crede - după informații și semnalmente - că ar fi fost PANTEA GHERMAN, care are următoarele semnalmente: statura potrivită, robustă, părul cărunt, dat peste cap, poartă barbișon.

Se crede că poartă un nume fals.

În cazul de față, opinim ca numitul COSTINESCU ALEXANDRU, care se crede că nu este străin de adresa lui PANTEA GHERMAN, să fie reținut și cercetat, în cazul celui căutat.

Rezultatul constatărilor expuse mai sus, să fie raportat la D.G.S.S.

COMISAR AJUTOR,

Dumitru

*24.1.48
de acord
Pantea*

*6.1.48
de acord cu
opiniile
Sudora și
S. II. J. pt.
cercetari
J. J. J.*

Referat al Siguranței Capitalei din 24.01.1948, privind investigarea lui Al. Costinescu, pentru descoperirea și arestarea lui Gherman Pântea.

3/66

PROCES-VERBAL DE INTEROGATORIU

C.N.P. 27
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

15 Oct 1957 Orașul Ocnele Mari
Interogatoriul a început la ora 7.30 și _____ minute. Interogatoriul s'a terminat la
ora 20 și 30 minute.

Eu, Lt. Teo Alexandru
am interogat în calitate de Anchetator
(pe arestatul, reținutul, martorul)

1. Numele PINTER
2. Prenumele GHERMAN
3. Anul, luna și ziua nașterii 1894 mai 13
4. Numele părinților Vasile și Ioana
5. Locul nașterii Com. Zăicani
Jud. Bălți
6. Cetățenia Română
7. Naționalitatea Română
8. Apartenența politică fost membru P.N.L. din ce an 1922-1930
9. Studii licențiat în drept
(când, unde și ce școală a absolvit)

10. Profesia avocat
11. Ultimul loc de muncă și
funcția Odessa-URSS în funcția de primar
12. Ultimul domiciliu București, Str. Argentina Nr. 9
13. Situația familială căsătorit
(soția, copii, numele lor, vârsta lor, domiciliul și ocupația)

Pintea Lucia soție născută la 13.8.1902 în Bani de Vede-Teleorman
casnică, don. Str. Argentina Nr. 9 și Pintea Mirela fiică născută la 6.8.1921
la Chișinău, funcționară în Buc., domiciliată în Str. Nicolai Jirga Nr. 5

14. Origina socială țărăn sărac
(averea părinților până la 23 August 1944 și în prezent)
Ca avere a deținut părinții 8 hectare pământ,
după 23 Aug. 1944 nu se cunoaște.

15. Poziția socială
16. Activitatea politică până în 1947 din anul 1922 până în
(în ce partide politice a fost. Participare în alegeri)
anul 1930 a fost membru în P.N.L., unde a
luat parte la alegeri la Chișinău

Semnătura, G. Gherman

3664

17. Decorații, distincții și premii guvernamentale Steaua Comandor,
(înainte de 23 August 1944)
Coroana Comandor, Coroana Ofiter, steaua ofiter,
Ordinul Ferdinand și altele.

18. În ce armată a făcut serviciu, grad, funcție în armata rusă,
cu gradul de sgt., ca translator la Corpul 3 al
armatei ruse.

19. Dacă a fost prizonier nu
(unde și când)

20. Dacă a fost în străinătate, unde, când și în legătură cu ce în anul
1923 a fost la Paris, unde a urmat să urmeze
scara de doctorat juridic

21. Dacă a fost judecat, când, din ce cauză, de cine și la ce pedepse a fost
condamnat la 13 XII 1952 a fost judecat de Tribunalul
Capitalii și condamnat la 10 ani muncă silnică
pentru Crima contra Păcii

Intrebare: Arată data când ai fost reținut și
care este cauza pentru care te găsești aici.
Am fost arestat la 12 XII 1949 succedând
fiind condamnat la 10 ani muncă
silnică pentru crima contra Păcii

Intrebare: Arată concret ce funcții ai ocupat
în aparatul de Stat lărghero-moldovesc.

Din anul 1917-1918 am fost deputat în
"Sfatul Țării", din 23 I 1923 am fost primar al
Orasului Chisinau aceasta funcție am avut
până la 27 Nov. 1923, de la 1 I 1925 am fost
din nou ales primar al orasului Chisinau
până la 1 Aug. 1925, de la 20 Iunie 1927
am fost primar al orasului Chisinau până
la 1 Nov. 1928 După ce am fost exclus
din Partidul liberar în 1930, am ocupat
funcția de Consilier la Curtea Administrativă
din Orasul Chisinau, aceasta funcție am

Gherman P. A. A.
Semnătura.

Proces-verbal de interogatoriu din 15.10.1954. (continuare)

Urmare: detinute pînă în anul 1938, iar din anul 1941 am fost primar al orașului Odessa unde am stat pînă în anul 1944.

Intrebare: Pînă care partid ai ajuns să ocupi aceste posturi importante.

Posturile de primar al orașului Chișinău au fost ocupate în ajutorul Partidului Liber, funcția de consilier al administrației Chișinău a fost numit de ministrul de Interne, iar funcția de primar al orașului Odessa am fost numit de fostul mareșal Ion Antonescu.

Intrebare: în afară de aceste partid din care altă organizație s-au societate sportive ai făcut parte în special în Basarabia:

În Basarabia nu am făcut parte în afară de P.N.L. din nici un partid, organizație sau societate sportivă.

În anul 1940 am fost ales ca vice-președinte în "Cercul Basarabienilor din București", unde am stat pînă la 1er Ianuarie 1941 cînd am demisionat din cauza unui conflict avut cu fostul ministru de Interne Pircă care era membru în Comitetul "Cercului Basarabienilor" și cășierul "Cercului Dr. Lazcu George".

Intrebare: în ce a constat activitatea "Cercului Basarabienilor" din Buc. înainte de 1940:

Căci că "Cercul Basarabienilor" din București a luat ființă în anul 1930-1932, pînă în anul 1940 a avut un caracter cultural, dădeau serate, serbări și cu acest fond ajuta studenții săraci din România (Basarabienii).

Semnătura,

6070
Urmare: Avea biblioteca unde veneau si citeau tineri si batrini basarabeni.

Acest cerc al Basarabeniilor a fost infiintat de ing. Nicolai Codreanu, care pînă la data retrinerii mele se găsea în Bucuresti. St. General Avereseu Intrebare: in ce a constat activitatea "Cercului Basarabeniilor" după 1940-1944 in timpul războiului?

Activitatea "Cercului Basarabeniilor" a fost mai activa datorita faptului ca venise din Basarabia un număr de 20.000 basarabeni.

Comitetul "Cercului Basarabeniilor" se ocupa in acel timp cu plasarea in campul muncii a refugiatilor basarabeni, eu făceam diferite memorii care le înainta la Ministerul Agriculturii, Invatamîntului unde avea nevoie Intrebare: ce elemente au făcut parte din "Conducerea Cercului Basarabeniilor"?

Prezident: Ciugureanu Danil, Vice-prezident: Pintea Gherman, vice-Prezident: Codreanu Nicolai, membru: Ioan Pelivan, profesor: Ciobanu Stefan, Pan Halippa, Dr. Bazașu Petre, Col. Eugen Adamovici, Vasile Bircă, Gheorghe Zoscu, Vladimir Chioreșcu, Vladimir Cristea, Ion Brezdugan, Anton Crihan, Bazaciu Crigore și altele (Enuleț Ioan).

Intrebare: Unde se găseau aceste elemente la data retrinerii d-ta?

Știu că aceste elemente la data retrinerii mele se găseau cu domiciliu în Bucuresti.

Intrebare: D-ta in calitate de vice-prezident ce activitate ai desfășurat in cadrul acestui?

Observație: Fiecare pagină a procesului-verbal se iscălește de către arestatul sau martorul, iar ultima pagină și de către anchetator

C.A. Ant

Proces-verbal de interogatoriu din 15.10.1954. (continuare)

Urmare: "Comitet al Cercului basarabeniilor"

Eu in calitate de vice-presedinte al "Cercului basarabeniilor" aveam ca sarcina de a intocmi diferite memorii pentru esminstere in care ceream includere in Circuitul muncii a "refugiailor basarabeni".

Intrebari: de cine a fost scripinit material si moral acest Cerc al basarabeniilor?

In luna Iulie 1940 Jenuleț Ioan in calitate de membru si presedinte de onoare al Cercului "Basarabeniilor" a mers la George Tatarascu pentru a cere un ajutor pentru "refugiailor basarabeni", in urma acestei cereri numitului Jenuleț Ioan a reusit sa obtina suma de 10.000.000 lei.

Intrebari: Ce sa facut cu aceasta suma de bani?

Si in cadrul Comitetului "Cercului basarabeniilor" sa format o comisie compusa din Presedinte Stefan Ciolhan, membri Vasile Bărcă și George Jaseu, aceasta comisie avea ca misiune dare de ajutor la "refugiailor basarabeni" din Bucuresti si Province.

Intrebari: Ce scop a urmărit guvernul Antonescian prin infiintarea acestui Cerc al basarabeniilor?

In acel timp guvernul Antonescian nu sa amestecat in treburile "Cercului basarabeniilor" deoarece Cercul basarabeniilor in Bucuresti a luat fiinta din 1930-1932.

Pina la 1 noiembrie 1944 fiind am dat dimisia din Comitetul "Cercului basarabeniilor".

Semnatura,

Urmare: nu curiose ca guvernul Antonescian sa fi sprijinit material si moral "Cercul Basarabenilor" din Bucuresti

Intrebare: Ce functii au ocupat elementele, ce au facut parte de "Comitetul Cercului Basarabenilor" in aparatul de Stat (1940)

Dintre elementele mai sus aratate ca au facut parte din "Comitetul Cercului Basarabenilor" din Bucuresti, nu au facut parte din aparatul de Stat (1940)

Intrebare: Supra ocuparea teritoriului Basarabiei ce sa intimplat cu conducerea si membrii "Comitetului Cercului Basarabenilor".

Intrucit la 1 mai 1941 am dat demisia din "Cercul Basarabenilor" si la 18 Iulie 1941 nu curiose ce sa intimplat cu conducatorul si membrii "Cercului".

Intrebare: Ce functii au ocupat aceste elemente pe teritoriul ocupat de armatele hitleriste si antonesciane si ce activitate politica au desfasurat aceste elemente.

Elementele mentionate mai sus ca au facut parte din "Cercul Basarabenilor" nu sau reintar in "Basarabia", deoarece sii afirmam ca guvernul Antonescian a fost la conducerea Basarabiei numai o tina de ai lui ca: Genral Voiculescu guvernator al Basarabiei, arestat la Biud. si Col. Danilouschi Anibal, dom. in Bucuresti, si alti.

Dintre aceste elemente mai mergem in Basarabia unde avea avere, ca:

Observație: Fiecare pagină a procesului-verbal se iscălește de către arestat sau martor, iar ultima pagină și de către anchetator

G. F. Arde

Urmare: Pelivan Ion care detinea o vie la Chisinau, Leichan Stefan avea o vie la Chisinau, Caraculiu Grigore si alti.

Intrebare S.ta de cine ai fost numit in postul de primar al orasului Odessa si cine din "Comitetul Cercului Basarabencilor" a fost cu S.ta la Odessa.

G.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercului

Am fost recomandat lui Ion Antonescu pentru a fi numit primarul al orasului Odessa de fostul general Leapescă Nicolai Comandantul Armatei a 4., dupa care Antonescu la numit in postul de Primar al Odessi.

Fostul general Leapescă Nicolai el cunostea pe Pintea Sherman deoarece era Consilier Juritic cu gradul de maior in Comandamentul Armatei a 4.

Din membrii "Comitetului Cercului Basarabencilor" din Bucuresti a fost recomandat de Pintea Sherman numitul Chiorășu Vladimira guvernământului Trasmistriei si numit ca ajutor de primar a lui Pintea Sherman la Odessa, in afara de acesta nu a mai fost nimeni, la data retinerii mele Chiorășu Vladimira domiciliu Bucuresti.

Intrebare: După ce a fost eliberată "Basarabia" de trupele Sovietice, ce persoane marcante cunosti că au fugit din "Basarabia" si unde s-au stabilit cu domiciliu in Romania?

Cunosc că a fugit dela Chisinau emarchett Horatiamb fost prefect al jud.

Semnatura

369v

Urmare: Zăpusna în timpul P.N.T., Stefan Holhan fost prefect al Judetului Zăpusna în timpul P.N.T., Luncescu Toader, fost prefect al Jud. Zăpusna în timpul Frontului Renasterii Nationale, Rosca Constantin fost prefect al Jud. Orhei în timpul P.N.T., Pertea Nicolai fost prefect al Judetului Soroca în timpul P.N.T., Caciora Ioan fost prefect al Judetului Bălți în timpul P.N.T., Carevan Ioan fost prefect al Jud. Hotin în timpul P.N.T., Florescu Ioan, fost prefect al Jud. Hotin în timpul P.N.T., Hartea Ioan fost prefect al Jud. Cahul în timpul P.N.T., Tomoa Ioan fost prefect al Judetului Ismail, în timpul P.N.T., Stratan Ioan fost prefect al Judetului Cetatea Albă în timpul P.N.T. și Alexandru Valeanu fost prefect al Jud. Tighina în timpul P.N.T.

Aceste elemente au fost văzute după 23 Aug. 1944 în București.

Întrebare: Cu cine dintre aceste elemente te-ai mai întâlnit pînă la reținerea 2-ta, unde anume și ce discutați cu această ocazie: *

Din elementele mai sus arătate le-am văzut după 23 Aug. 1944 în București pe toate elementele însă nu am stat de vorbă decît cu Cravchettii Haralambu, Pelvan Ioan, Pau Halpa și Caram Petre.

Observație: Fiecare pagină a procesului-verbal se iscălește de către arestat-sau maitor, iar ultima pagină și de către anchetator

G. Partu

Urmare: Intiluirea cu aceste elemente cu ocazia zilei "Sfantul Haralambu" in 1947 la exarshett Haralambu si in 1949 Caracu Petre cu ocazia sarbatorii zilei "Sfantul Petru"

Cu aceasta ocazie nu sa discutat nimic politic.

Intrebare Ce cunostinte aveti despre legaturile acestor persoane din fostele partide "Lurghero-mosieresti", de ce natura au fost aceste legaturi si cum sau manifestat aceasta:

Nu cunosc nimic la acest punct.
Intrebare Ce activitate politica cunosti ca au intreprins aceste elemente dupa 23 Aug 1944

La acest punct nu cunosc nimic.
Insa in toamna anului 1946 mam intilnit cu Pelivan Ioan in Fata Ateneului R.P.R. eu l-am intilnit care este situatia "basarabenilor" din Romania, fiindc stiam ca Sovieticii au dat un comunicat in care spuneau ca toti cei fugiti in 1944 sunt cetateni sovietici si se pot reintorace in "Basarabia". Atunci Pelivan Ioan mea raspuns ca Pelivan Ioan, Pan Halipa, Giobanu Stefan si Biagureanu au facut un memoriu in care au cerut ca guvernul Roman sa intervina la guvernul Sovietic ca "basarabeni veniti" in 1940-1944 in Romania sa ramina in tara. Memoriul a fost prezentat lui Theorghe Tatarescu, care dupa aceea...

Semnatura

3704

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

Urmare: Pelivan Ioan, memoriu a fost prezentat la Moscova lui Molotov

Dupa ce sa reintoars dela Moscova Ion Petru Groza les adus rezultatul la memoriu, ca lasarabani pot ramine in Romania, insa acestea sa nu duca activitate contra Uniunii Sovietice deoarece va lua masuri. Intrebare arata dumneata pe unde ai domiciliat dupa 23 Aug. 1944.

In luna martie 1944 am venit dela Odessa in Romania si mam stabilit cu eu dom. in Buc. Str. Argentina Nr. 2 unde locuia soacramea, aici am locuit pina la 23 Aug. 1944 cind din cauza litorhardamentului mam deplasat la vila lui Petre Scata in Colentina, unde am stat circa 2 luni; dupa care am plecat la Sibiu, ~~am stat~~ unde a locuit la mai multe adrese, find cunoscut de zambet Bernescu Sozan, aceasta am facuto de teama de a nu fi arestat, aici am stat pina in luna Iulie 1946 cind revine in Bucuresti Str. Argentina Nr. 9

La inceputul lunii Iunie ¹⁹⁴⁶ am fost amnatat la Sibiu Dumitru Bletere Simicciu fast ajutat de primar la Odessa a lui Pintea Gherman, care mea spus eo la rugat Andrei Dumitrescu, director Conticior (seful avocaturii din Primaria Odessa) sa amunde pe Pintea Gherman sa merga la Buc. pentru a ridica ordonanta finca dosarul a fost

Observație: Fiecare pagină a procesului-verbal se iscălește de către arestat sau martor, iar ultima pagină și de către anchetator

[Signature]

Proces-verbal de interogatoriu din 15.10.1954. (continuare)

311

Urmare: clasat, de Tribunalul Poporului

Aici a stat pînă în April 1947 cînd a apărut interviul lui Cătărău care mă amintea că se va răzuma pe mine personal, care a spus că datorită mie meu amort mentii două surori la Odessa, lucru ce nu a fost adevărat deoarece surorile cele două sunt la Craiova căsătorite, am fugit din navă la Sibiu, unde am locuit la diferite adrese, mai mult am stat în Str. Octavian Goga Nr. 42 nu îmi amintesc numele persoanei

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Către

Aici am stat pînă în Toamna anului 1948 cînd revin în București și domiciles la numitul Crihan Anton pînă la data arestării 12 XII 1948

Intrebare Ce dispoziții ați avut cu Anton Crihan în timpul cît ai domiciliat la el.

În acest timp Crihan era membru în Partidul Național Tărănesc și în special pe emisia Linca a pus mare lucru pe Anglo-American în toc să se ducă tratate de înțelegere cu regimul din R.P.R. deoarece din această cauză noi suferim și suntem alungați din servicii, în acea perioadă Crihan era restructurat de la Universitate.

Crihan Anton în toamna anului 1948 se pregătea să plece la frații lui Crihan? ce are o viață în Banat, de la această dată nu se mai găsește cu el.

Intrebare În timpul cît ai locuit la Crihan cine îl vizita dintre fruntași "Basarabeni"

Semnătura: *[Signature]*

Urmare: In timpul cit am domiciliat
la Critian Pontau, nu a fost vizitat
de nici un prieten din fosti fruntas
Basarabeni.

Intrebare Dacia in afara de profesanele
Dăscălescu Cristache, ati mai avut si
de la alt cineva ca in Bucuresti Basarabeni
sau regrupie in jurul lui Caracul Grigore

Na am avut dela nimeni din cunoscutintele
mele din Bucuresti de aceasta situatie
pina la data retinerii mele.

Gherman Partu

18 octombrie 1954.

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Carcere

Observație: Fiecare pagină a procesului-verbal se iscălește de către arestat sau martor, iar
ultima pagină și de către anchetator.

Proces-verbal de interogatoriu din 15.10.1954. (continuare)

361

333/21 mai 1956

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

N O T A

Organele noastre au stabilit că PÂNTEA GHERMAN... fost primar al oraşului Chişinău, iar sub dictatura antonesciană primar al oraşului Odeşă, în baza "cererii de îndreptare" (decizia 403/1956 dată de Preşedinţele Tribunalului Suprem al R.P.R.), are intenţia să se secunde pentru a nu fi condamnat.-

Intrucât informatorul "Dan" al regiunii M.A.I. Craiova, are posibilităţi la aceasta, propunem să fie marşrutizat la Bucureşti, unde să fie dirijat la PÂNTEA GHERMAN..... pentru a stabili intenţiile şi concret măsurile luate de PÂNTEA GHERMAN faţă de "cererea de îndreptare".-

Pentru pregătirea agentului "Dan" pentru această marşrutizare, propunem să se deplaseze în ziua de 22 mai a.c. Lt. Robină Ctin. la Direcţia Regională M.A.I. Craiova.-

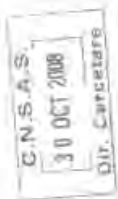
Robină Ctin.

Nota Securităţii din 21.05.1956, referitoare la dirijarea informatorului „Dan“ spre Gherman Pântea.

Nota a fost primită de tov.
Lt. Ma. Anghel P., de la agen-
tul "Constantinescu A.", în
casa de întâlnire nr. 5.-

321/ 9 august 1956

Strică

N O T A

În ziua de 7 august a.c., agentul sa întâl-
nit în fața hotelului "Athenee Palace" cu GHERMAN
PÎNTEA, fruntaș liberal din R.S.S. Moldovenească, fost
primar la Odesa în timpul regimului antonescian.-

Întâlnirea a fost organizată de agent prin-
tr-un anume GROPPA i. în urma sarcinilor primite
de la noi. Cu această ocazie GERMAN PÎNTEA i-a
spus agentului că după ce în anul 1954, fusese eliberat
din închisoare i s-a redeschis un nou proces fiind inca-
drat în prevederile decretului 193 - activitate intensă în
potrivă luptei revoluționare și a clasei muncitoare. Men-
ționăm că el anterior fusese condamnat în lotul crimina-
lilor de război.-

Datorită redeschiderii procesului începînd
din anul 1955, nu a mai stat la domiciliul său ci sa as-
cuns în diferite locuri pentru a nu fi arestat și judecat
în această situație.-

Dealtfel - a menționat GERMAN PÎNTEA -
în tot acest timp și-a strîns o serie de dovezi prin care
probează că în perioada cît el a fost primar al Odessei, nu
numai că nu a avut o activitate criminală dar a și căutat
reunșind de multe ori să scape de la moarte sute și mii de
persoane ce mergeau spre locul de execuție. În acest sens
el a arătat agentului un dosar care cuprindea diferite
declarații date de cetățenii sovietici care l-au cunoscut
în perioada 1941-1944 și care în prezent au vizitat țara
noastră în cadrul diferitelor delegații venite din U.R.S.S.

Dosarul respectiv după cum afirmă PÎNTEA
GHERMAN - el l-a arătat și lui AURELIAN BENTOIU,
POP VALER și alți fruntași liberali aflați în Bu-
curești, pentru a-și da părerea despre dovezile aflate în
el. Susnumitul menționează că toți au găsit probleme des-
tul de puternice pentru a dovedi nevinovăția lui GHERMAN
PÎNTEA. Cu toate acestea el este foarte timorat
de ideea unei eventuale arestări înainte sau în perioada
judecării menționînd că ori care ar fi perioada detenției
crede că nu va mai putea rezista regimului din închisori.-

Nota agentului „Constantinescu A.” din 9.08.1956.

321/ 28 februarie 1958

STRICT SECRET

Ex. Nr. 1

R A P O R T

cu privire la cunoașterea personală a numitului PÂNTEA GHERMAN.

Cunoașterea personală s-a efectuat în ziua de 22 februarie 1958, de către Cpt. Todașcă Ion.-

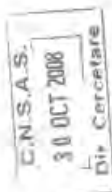
Conform ordinului, am luat contact cu PÂNTEA GHERMAN la domiciliul acestuia sub pretextul solicitării acestuia pentru activitate în A.V.S.A.P., subsemnatul recomandându-mă ca instructor al acestei organizații, pentru care am posedat și delegație autentică.-

După ce i-am prezentat calitatea mea susnumitul m-a rugat să-i explic ceva despre această organizație A.V.S.A.P. pentru că cunoaște "despre toate numai despre aceasta nimic" la început timp de 3-4 minute m-am referit la rolul organizației și faptul că aceasta se ajută în activitatea sa de persoane cu pregătire militară, arătându-i totodată faptul că vizita mea se referă la rugămintea pe care i-o adresăm de a sprijini organizația cu cunoștințele sale.-

După ce susnumitul a apreciat că această organizație are un rol important, și ea arată că regimul se îngrijește de pregătirea populației, și-a cerut souze pentru că fiind bolnav și neavând nici pregătirea militară necesară (a fost ofițer de rezervă fără activitate), nu ne poate promite ajutor. A menționat că are tensiune mare (27) și Dr. Lupu - un vechi prieten al său - care îl tratează, i-a interzis orice efort fizic, limitându-i chiar și plimbarea la numai 30 minute pe zi.-

I-am arătat că am cunoscut mulți oameni în vîrstă dar care lucrează intens. El m-a aprobat spunînd că aceștia sînt oameni cu o construcție fizică foarte sănătoasă, luînd exemplul pe Dr. Petru Groza pe care l-a cunoscut cu mulți ani în urmă pe cînd era deputat în parlamentul burghez.-

..//..

Raport al Securității din 28.02.1958, privind cunoașterea personală a lui Gherman Pântea.

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

L-a apreciat ca pe un mare om politic care de pe atunci avea mare încredere în viitorul socialismului.-

În cursul acestei discuții a arătat că a făcut politică liberală, că este de profesie avocat dar a îndeplinit funcția de magistrat administrator.-

După ce i-am cerut scuze pentru deranjul provocat și am exprimat regretul că n-am putut obține sprijinul, am plecat, l-am rugat totuși să-și mai analizeze forțele poate ne va putea ajuta chiar și mai târziu. Înainte însă de a ne despărți, susnumitul m-a întrebat unde se află sediul A.V.S.A.P. la care i-am răspuns că se află în B-dul Dacia.

În concluzie PÎNTEA GHERMAN este un element inteligent, șiret și foarte sociabil. La cunoașterea personală a deschis discuții pe teme neprovocate, despre care a vorbit fără a se controla în mod deosebit, ca de exemplu; că a făcut politică liberală, că a fost mulți ani deputat în parlamentul burghez, că este originar din Basarabia etc. Deasemenea se teme de arestare, câteva minute de la intrarea mea în casă s-a menținut speriat de se schimbase la față și se manifesta foarte încurcat.-

Se pare că exagerază boala sa. În cursul discuțiilor a rezultat că umblă foarte mult prin oraș și nu numai 30 minute cum a arătat, ceea ce dovedește că nu respectă regimul impus de medic.

Este de talie mijlocie și robust, cu părul cărunț. În locuință are un confort destul de bun.-

Pentru toate acestea consider că susnumitul poate fi recrutat ca agent.-

Căpitan
Todașcă Ion
Todașcă

Redactat: Cpt. Todașcă I.
Dactilo : F.C. Buță M.
Multiplicat în 2 exempl.

Raport al Securității din 28.02.1958,
privind cunoașterea personală a lui Gherman Pânte. (continuare)

321/ 12 mai 1958.

STRICT SECRET

Ex.Nr. 1

10/6

Gherman

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

R A P O R T

cu privire la anchetarea în vederea recrutării a numitului Pîntea Gherman..-

Conform aprobării, în ziua de 7 mai a.c. a fost adus la M.A.I. în vederea recrutării numitului Pîntea Gherman. Pentru aducerea la M.A.I., susnumitul a fost invitat la Secția I-a Militie de unde a fost luat și adus la M.A.I.-

Pîntea Gherman, adus la M.A.I. de către Lt. ZARBSU ION a fost condus la Opt. ANDRONIC ILIE care împreună cu Opt. TABACARU DIMITRIU au început anchetarea sa.-

În procesul anchetei i s-a cerut candidatului să relateze despre întreaga sa activitate profesională și politică atât pînă la 23 august 1944, cât și după. În deosebi i s-a cerut să arate cu care dintre politicienii partidelor burgheze a menținut legătura după 23 august 1944 și de ce natură au fost raporturile lor.-

Candidatul, de la început s-a dovedit a fi un om ascensor și care ascundea cu multă abilitate legăturile sale de după 23 august 1944.-

Candidatul fiind întrebat dacă îl cunoaște pe Bentăiu și activitatea acestuia a răspuns că l-a întâlnit cu 15 ani în urmă și a auzit că în prezent ar fi arestat pentru motivul că ar fi "avut niște poezii și unele amintiri". A negat faptul că ar fi amorsat de activitatea clandestină a acestuia înainte de a fi arestat (Bentăiu). De asemenea a negat că ar avea legături cu alte elemente din rîndul foștilor politicieni burghezi, cu toate că organele noastre dețin materiale că el s-a întâlnit și a discutat probleme politice cu acesta. Pîntea Gherman căuta să revingă anchetătorii că este un om cu vederi progresiste și nu de azi ci de pe timpul regimurilor trecute. Astfel făcea parodă că a scăpat

..//.

Raport al Securității din 12.05.1958,
cu privire la anchetarea în vederea recrutării lui Gherman Pântea.

- 2. -

607

mii de soviet de la executare în 1941 - 1944 și a intervenit pentru a apăra pe comuniști în procesele ce le erau intentate pînă în 1944.-

Folosindu-ne de această poziție a sa, a fost întrebat care ar fi comportarea sa prezentă dacă ar cunoaște elemente care ar desfășura activitate contrarevoluționară. Susnumitul a spus că le-ar denunța organelor de stat, dacă ar cunoaște această persoană. Cerîndu-se să consimțeze în scris această poziție a sa, a refuzat categoric.-

Constatîndu-se că cel adus la recrutare este ne-sincer și fățarnic și deci nu se poate avea încredere în el, ancheta a fost canalizată în direcția precizării legăturii sale cu grupul Bentiu, pentru a-l lăsa cu impresia că acesta a fost scopul chemării sale la M.A.I.-

Ancheta a început la ora 16,45 și s-a terminat la ora 22,45.-

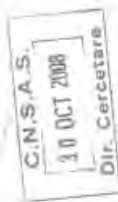
C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

C A P I T A N
J. Gherman
Andronic Ilie

Raport al Securității din 12.05.1958, cu privire la anchetarea în vederea recrutării lui Gherman Pântea. (continuare)

Nota a fost primită de
Lt.Maj.Mitu C.de la agen-
tul "Teofil" în ziua de
3 dec.1958 orele 11,00.

350/ 10 decembrie 1958

NOTA INFORMATIVA

In ziua de 22 dec. 1958, am fost la Putea. Cu această ocazie l-am întrebat dacă se mai duc pe undeva, răspunsul lui a fost următorul: "Nu mă duc nicăieri, mai treceam pe la biserica Elefterie și la biserica rusă, acum nu mă duc nici acolo deoarece am auzit că din cei care frecventau bis. Elefterie au fost arestați șapte Colonei, iar la biserica rusă l-am văzut într-o zi de lucru pe Fedorovitchi Nicolae care a fost la serviciul secret și pe care l-am cunoscut din Odesa.-

Atitudinea prea familiară a lui Fedorovitchi față de mine, precum și faptul că încă la Odesa el a dat note informative mincinoase despre mine, m-a făcut să-mi pară suspect și am renunțat să mai frecventez și această biserică. Îl bănuiesc că-i agentul securității atât din atitudinea lui cât și din faptul că a fost la biserică în zi de lucru, el având serviciu, sărbătoarea nefiind oficială.."

"Teofil"

NOTA BIROULUI:

Putea este urmărit de Serv.II
cărui i se va da nota spre exploatare.-

Lt.Maj.Mitu Cristodor

Nota informativă a agentului „Teofil“ din 10.12.1958.

M. A. I.
DIRECȚIA REG. CRAIOVA
Serviciul III

229
Primită de lt. maj., crișcu
cu Ion, de la agentul "Dan"
în ziua de 14 august 1959.

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

- NOTA INFORMATIVA -

În ziua de 8 august 1959, orele 10, GHERMAN
PINTER mi-a făcut o scurtă vizită, discutându-se chestiuni
banale, născutul prevenindu-mă că va veni și luni.-

În ziua de 10 august 1959 orele 11, GHERMAN
PINTER mi-a spus că vine de la telefoane, unde a vorbit cu so-
ția sa.- Din București i s-a comunicat în legătură cu pensia
sa, nu se știe încă nimic, ne apărând regulamentul de aplicarea
legii, că în orice caz pe luna august a.c. i se va plăti pensia
și că ar fi bine să vină înainte de 20 august e-o ridice
personal.-

PINTER a anunțat că sosește la Bu-
curești în dimineața zilei de 18 august.-

El a anunțat că luni 17 august va veni la
masă la mine.- Întrebat dacă ce s-aude prin lume și la radio
PINTER a spus că a ascultat la postul "Europa Liberă", comen-
tariile lui GHITA IONETCU în legătură cu ziua de 23 august.-

Întrebat dacă a mai ascultat și alte postur
ri străine, PINTER a răspuns că nu le poste asculta din
cauza bruiajului.-

Canalizând discuția asupra evenimentelor
internaționale în legătură cu apropiata intervedere între
Crușciov și Eisenhower și asupra "doliului" declarat în Ame-
rica, l-am întrebat cine mai este acolo dintre români, căci
eu fi auzit că majoritatea emigraților sînt morți și l-am
întrebat dacă nu a murit cumva și ANTON CRIHAN care, înainte
vorbea la radio.- PINTER a spus că mai sînt mulți români
în America și că recent l-a auzit vorbind la radio pe POPA
ANGUSTIN fost fruntaș țărănist, rudă cu Maniu.- Că președintele
Com. emigraților Români, este VIȘOIANU și membri mai mar-
canți sînt: POPA ANGUSTIN, VINTILĂ BRĂȚIANU, FĂGĂRĂȘANU,
ANTON CRIHAN și alții.-

.. / ..

Nota informativă din 14.08.1959 primită la Direcția Regională Craiova a M.A.I.
de la agentul „Dan“.

229V

Că ANTON CRIHAN a fost rugat în mod special ca să nu mai vorbească la radio, celace numitul a ascultat și de aproape doi ani nu vorbește, "să nu facă rău prietenilor lui din țară", care l-au rugat să tacă.-

Că ANTON CRIHAN păstrează legătura permanentă în țară prin scrisorile pe care le scrie la Paris și de acolo ele sînt transmise la București.-

// Interesant

Legătura o ține în fostă sa concubină, DIONAT el fiind căsătorit legitim cu o francezoaică fiica unui senator din Paris, care l-a scăpat din lagărul din Iugoslavia, unde fugise cu ajutorul unui frate al său, tărăn în Spania în 1948.-

// Urgent
trebuie să
scrie în
identitate

Această domnă DIONAT primind vești din Paris le transmite prietenilor care sînt indicați.-

Impresia personală a mea este că și lui PINTER i se transmite vești de la CRIHAN A., el (PINTER) avînd un nume conspirativ de "Cernescu", nume sub care (mi-a spus el) se ascunde cînd era fugăr în perioada 1943-1947.-

Mi-a povestit PINTER că este bun prieten cu CRIHAN și că făcuse o gafă mare cînd a declarat la organele M.A.I., în timpul cercetărilor că în timp ce era fugăr, timp de 2 ani dormea la acesta.-

PINTER a explicat că a declarat astfel știindu-l pe CRIHAN fugit din țară și pentru a nu trăda adevăratele lui gazde că sora își dă seama că a greșit, căci astfel a trădat relațiile sale cu CRIHAN.-

C.R.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

În această ordine de idei, PINTER a spus că la Craiova, stă acasă și citește, FĂRĂ să se întâlnească cu cineva.-

Au venise vorba despre IOICA V. PINTER de data aceasta interesîndu-se mai mult de situația mea personală exprimînd regretul că nu mă poate ajuta, vînzîndu-mă cit de greu mă sbat din punct de vedere material.-

Ne-am despărțit în termenii cei mai buni pînă luni 17 august a.c., cînd după ce lînsul va lua bilet pentru București, pela orele 12,12,30 e la mine la masă.

"Dan"

Craiova 14.VIII.1959.-

PROBLEMA; fugiți din URSS.-

SARCINI; agentul a fost instruit ce luni 17.VIII.1959, cu ocazia vizitei ce o va face GERMAN PINTER printre altele să canalizeze discuțiile asupra lui ANTON CRIHAN despre care să arate că este un om de bază pentru basarabeni.-

...//..

Nota informativă din 14.08.1959 primită la Direcția Regionalei Craiova a M.A.I. de la agentul „Dan“. (continuare)

- 3 -

230

Manifestându-și regretul că nu are posibilități de a-l încunoștința și pe el despre situația lui, ținând cont că se cunoștea foarte bine și că dacă ar cunoaște pe concubina lui din București, i-ar transmite prin ea unele comunicații și aceasta dacă ar avea posibilitatea de a transmite în mod discret.-

Prin aceasta scontăm să stabilim atât numele concubine din București a lui ANTON CRIMAN - mijloacele prin care ține legătura cu aceasta - cât și relațiile ce le are cu GHERASIM PINTE și alți cunoscuți, de care afirmă că sînt indicații de CRIMAN ANTON

NOTA BIROULUI; PINTE GH. este urmărit prin acțiune informativă individuală de către Direcția III-a București.-

MASURI; Un exemplar se va înainta la MAI., Dir. III-a.-

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

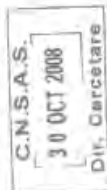
Nota informativă din 14.08.1959 primită la Direcția Regională Craiova a M.A.I. de la agentul „Dan”. (continuare)

321/Z/ 15.DECEMBRIE 1959

-SECRET SECRET

Exp.Nr.4

SS APROBA,

PLAN DE MĂSURI

În acțiunea informativă individuală ce se duce asupra lui PÎNTEA GHERMAN, 1.ianuarie-30 aprilie 1959.

Numele PÎNTEA GHERMAN fiul lui Vasile și Ioana e născut la 13 mai 1894, în Zeicani URSS., fost primar al orașului Chișinău și primar general al Odesei în 1941 - 1944, în prezent fără ocupație, domiciliată în București Str.Argentina nr.9.

Despre susnumitul se cunoaște că pînă la 23 August 1944 a desfășurat o intensă activitate antisovietică. Astfel el a fost unul din conducătorii mișcării contrarevoluționare care în 1918 a lichidat puterea sovietică în Basarabia și a constituit „Sfatul Țării” din care a făcut parte. Apoi a fost numit ministru în guvernul basarabean ce s-a format în 1918, a fost în conducerea comitetelor antisovietice ale "refugiaților" etc.

După 1944 pentru a se sustrage răspunderi penale pentru crimele săvârșite cît timp a fost primar general al Odesei (1941 - 1944) a devenit fugar și abia în 1952 a fost judecat și condamnat la 10 ani detenție. În 1955 a intrat în amnistie.-

Din urmărirea lui informativă rezultă că PÎNTEA GHERMAN a rămas pe aceleași poziții dușmănoase, că și-a reluat legăturile cu elementele contrarevoluționare. Astfel s-a stabilit că a avut cunoștință de activitatea dușmănoasă dusă de grupul " Dentoiu " care e arestat și că știe de " hotărîrea " luată cu privire la numirea lui ȚOMESCU CONSTANTIN ca mitropolit la " Basarabiei eliberate ". El a afirmat față de SMOCHINĂ NICHITA că această hotărîre s-a înscuțit-o și P. N. L. iar P. N. T. încă nu s-a pronunțat.- .. // ..

Plan de măsuri al Securității din 15.12.1959, în acțiunea informativă individuală asupra lui Gherman Pântea în perioada 1 ianuarie – 30 aprilie 1959.

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

În mai 1958 s-a pus problema recrutării susnumitului ca agent dar în procesul anchetei a rezultat că nu e sincer și s-a renunțat la recrutare.-

Dat fiind că cele menționate susnumitul trebuie urmărit prin acțiune informativă în baza ordinului 70 cabinet.-

Pe lângă cele expuse acțiunea își propune :

- 1. Să se stabilească dacă PÎNTEA GHERMAN a desfășurat pînă în 1944 activitatea anticommunistă și dacă a participat la prinderea grupelor de partizani din catacombele Odesei (așa cum sînt unele indicii),
- 2. Dacă în prezent desfășoară activitate contrarevoluționară , pe ce linie, cu cine anume, care sînt formele și metodele acestei activități,
- 3. Dacă are legături cu centrul fugarilor din străinătate (așa cum sînt indicii) și în caz afirmativ cu cine ține legătura, pe ce căi și prin ce metode se realizează această legătură.-

Pe linia rezolvării sarcinilor ce stau în fața acțiunii în această perioadă vor fi luate următoarele măsuri:

I. Incadrarea acțiunii cu agentură,

1. Periodic va fi marșrutizat de la Craiova agentul " Dan ", la București în scopul de a stabili :

- a) Cercul legăturilor actuale al lui PÎNTEA GHERMAN și natura acestor legături,
- b) Dacă PÎNTEA GHERMAN este în legătură cu grupul de elemente urmărit de Regiunea M.A.I. Craiova din care face parte și fratele acestuia PÎNTEA GHERMAN . În caz afirmativ se va preciza rolul lui PÎNTEA GHERMAN în cadrul acestei activități dușmănoase,
- c) Va stabili dacă în prezent PÎNTEA GHERMAN este în legătură cu ANTON CARIHAN fugit în E.U.A., sau aceste legături sînt întrerupte. În caz afirmativ prin cine și în ce mod se realizează această legătură,
- d) De ce natură sînt legăturile dintre PÎNTEA GHERMAN și GUCIUGA PETRU .-

Termen 30 aprilie 1960.

2. Prin Serviciul I vom încadra informativ pe susnumitul și cu agentul " Constantinescu Avram " care e în bune relații cu acesta vizitîndu-l la domiciliu.-

De asemenea vom cere sprijin să fi urmărit PÎNTEA GHERMAN și prin agentul " Teofil " al Serviciului V.,

.. //..

Plan de măsuri al Securității din 15.12.1959, în acțiunea informativă individuală asupra lui Gherman Pîntea în perioada 1 ianuarie – 30 aprilie 1959. (continuare)

(rudă cu obiectivul) ca și prin agentul " David " al Serviciului Independent.-

Prin acești agenți urmăm să stabilim :

a) Dacă PÎNTEA GHERMAN face parte în prezent din vreă grupare contrarevoluționară organizată sau desfășoară activitate dușmănoasă izolat,

b) La ce anume s-a referit susnumitul când a afirmat că P.N.L., a fost de acord cu numirea lui TOMESCU CONSTANTIN ca mitropolit al "Basarabiei ", iar P.N.T., încă nu se pronunțase (în 1958),

c) Dacă are cunoștință de organizația contrarevoluționară în fruntea căreia a activat GUCIUNYA PETRU în 1949 - 1950 și care a rămas nedescoperită. În caz afirmativ cine sînt aceste elemente, unde se află și dacă e în raporturi cu ele.-

Termen 30 aprilie 1960.

3. Va fi luat în studiu în vederea recrutării ca agent în acțiune numitul GROSU NICULAE și în cazul că va corespunde va fi recrutat pînă la 30 aprilie 1960.-

4. Se va încerca infiltrarea în acțiune a agentului " Vlaicu " care a fost în detenție cu PÎNTEA GHERMAN dar care de 6-7 ani nu l-a mai văzut. Primul contact va fi organizat " întâmplător " și în raport de reacția lui PÎNTEA GHERMAN se va acționa pe mai departe.-

Termen 25 aprilie 1960.

II. Alte măsuri :

1. Va fi identificat și verificat în evidențele noastre fiul lui PÎNTEA GHERMAN care funcționează ca inginer la un minister.

Termen 15 februarie 1960

2. Va fi identificat și verificat în evidențele noastre numita DIONAT IARINA prin care sîntem informați că susnumitul ar ține legătura cu fugarul Anton Crihan (din S.U.A.).

Termen 25 februarie 1960

3. Interceptarea permanentă a corespondenței susnumitului și a legăturilor sale.-

DE REALIZAREA PREZENTULUI.

RASPUNDE Locot. Major

Carescu Ioan.

llh. 2
Andron

llh. 2
Carescu Ioan

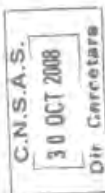
Plan de măsuri al Securității din 15.12.1959, în acțiunea informativă individuală asupra lui Gherman Pîntea în perioada 1 ianuarie - 30 aprilie 1959. (continuare)

primit: Lt. Măj. Zarescu I.
sursa: " D A H "
data: 17.XII.1959.

186
321/2/ 29.ianuarie 1960

STRICT SECRET

EX. NR. 1

NOTA INFORMATIVA
=====

În ziua de 16 decembrie 1959, orele 9,30 conform înțelegerii din ajun, sursa l-a vizitat pe Ștefan Pinte acasă la el.

După câteva discuții banale, soția sa a plecat în oraș și discuția ce a urmat a fost numai în doi.

Inițial, sursa a expus situația disperată în care se găsește, în linii mari a expus ce a pățit și insistența cerut sfatul și concursul lui Pinte.

Acesta, după ce și-a spus părerea, a arătat că deși se simte obligat și ține mult să dea o mână de ajutor n-are această posibilitate căci nu are legături absolut cu nimeni cu acei care ar putea interveni pe lângă Comisia sau Minister. Ia dat un sfat, ca sursa să caute contacte directe, bazate pe cunoștințe din trecut cu unii din membrii Comisiei. A spus că printre avocați l-ar putea ruga pe Rădulescu-Gralința, care însă nu e văzut.

Extrem de prudent făcându-i-se apropouri că ar putea căuta vreă sursă de intervenție la Grina Ghicov avocată și juristconsultă, Pinte a spus că e exclus ca aceasta să poată face ceva, iar sora ei, fostă soție a lui Crihan, nici ea n-ar putea face nimic.

Trecând la discutarea situației sale, Pinte citind memoriu expus la Comisia de pensii, amănunțit a povestit tot ce a făcut în această privință, sfătuit de prietenul său Trăian Lăzărescu. A arătat copiii actelor scoase de la Academia R.P.R., extrase din ziare și din debaterile din parlament din 1950, din cari rezultă că el a apărut ca avocat pe Favel Teacenco și mulți alți comuniști (procesul de la Tatar-Blumar) și că deputat fiind, în parlament a cerut sancționarea agenților de siguranță abuzivi, care se

- // -

Notă informativă din 17.12.1959 primită de la agentul „Dan“.

purtau neomenos cu comuniști.

Acestea toate, însoțite cu copii scrisorii de demisie către Mareșalul Antonescu, dovedesc că el a făcut servicii clasei muncitoare și a luptat contra prigoanilor rasiale, și asta fiind, deși fost demnitar, - ar intra în excepțiile prevăzute în instrucțiunile secrete și nu i se poate lua penala.

A fost în fața Comisiei, unde vădit pornit împotriva lui a fost maiorul de securitate Chitiș, care i-a pus între bări veninoase, dar s-a pronunțat că trebuie să ceară relații la Trib. Militar Galați și să primească instrucții, cazul fiind "egit din comun".

A atras atenția că toate demersurile pe care le face pentru redobândirea pensiei, sînt absolut secrete.

A povestit cum s-a luat pensia lui Finichiu și se va lua lui Continescu, fost secretar General la Primăria Chișinău, la care a fost în vizită în seara de 15 decembrie, la onomastică.

Despre situația internă, Pintea a spus că teroarea continuă și el este cuprins de panică și trăiește izolat și nu discută cu nimeni nimic despre politică.

Recent a avut loc un proces politic în care Petrie Bretea, Induleacu și alții, au fost condamnați absolut nevinovați.

"Aștia (se refera la organele M.A.I.) vor să compromită și să distrugă pe toți oamenii, suspecti pentru ei, mai ales pe toți acei cari dețineau funcții în trecut".

"Stiu că mereu sînt urmărit, de aceea nu vorbesc cu nimeni nimic și nu primesc pe nimeni acasă".

Spre deosebire de Victor Slăvescu cu care s-a întîlnit întîmplător pe stradă, Pintea e de părere că "Hrușciov a cîștigat partida, iar americanii pur și simplu ne-au vîndut".

Tov. Hrușciov a fost în țară și a ordonat ca R.P.R. să plătească americanilor și enolezilor despăgubiri pentru telefoane, soc. petrolifere, etc.etc, și că sări la Washington lucrează Comisia mixtă pentru fixarea quantumului.

Aceasta e pușcă vinzării, la noi se va îndulci, poate, regimul, va fi o mare amnistie politică, însă nu se va schimba nimic, nu vor fi alegeri libere și regimul va rămîne cum e și acum. Pintea a spus că e devenit pesimist tocmai după vizita tov. Hrușciov în America.

Din nou a spus că se teme mult căci știe că trebuie să

C.N.S.
30 OCT 2008
Dir. Carcere

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

3.-

158

fi implicat în procesul lui Tamescu, că așa i-a spus un oarecare Lusochiu, căruiă securitatea "i-a smuls câteva declarații compromițătoare".

Pintea a spus că acum nici nu răspunde la sonerie, nu deschide la nimeni și a arătat cum trebuie bătut la fereastră de la demisol, dacă vre-un prieten sigur vrea să-l vadă.

O duce foarte greu fără pensie, întreținut de fiul său.

A transmis scrisoarea pentru fratele său de la Craiova și insistent a invitat sursa să-l mai viziteze, spunând că totuși va reflecta cum ar putea-o ajuta.

" D A N "

N.B.

Pintea Sherman e urmărit de către noi, iar de curând au fost făcute propuneri de a i se deschide acțiune informativă.

Vor fi luate măsuri de indentificarea surorii lui Azionat Iulia fosta concubină a lui Anton Crăban despre care sînt indicii că ține legătură cu acest fugar ce se află în S.U.A.

Agentul "Dan" a primit sarcină să adîncească datele cu privire la poziția politică a lui Pintea și în special să precizeze ce legătură a avut acesta cu Tamescu Chiu care e arestat la Suceava.

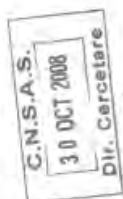
Nota va fi pusă la dispoziția lui Pintea Sherman

Locot. Maj. de securitate
Zărescu, Ion.

Notă informativă din 17.12.1959 primită de la agentul „Dan“. (continuare)

primit: Lt. Maj. Zărescu Ion.
sursa: "D A N"
data: 7 ianuarie 1960.

321/Z/ 29 ianuarie 1960.
STRICT SECRET
ex. nr. 4

NOTA INFORMATIVA
=====

În ziua de 29 decembrie 1959, imediat după terminarea primului parastas oficial pentru Trigore Cozachi la capela cimitirului "Învierea", - primul care a ieșit din capelă a fost Ștefan Pinte, care în timpul serviciului religios stătea, aproape neobservat de nimeni, în fundul capelei.

Încă în curtea cimitirului, ajuns de surse, Pinte i-a spus că: anume a ieșit primul și neobservat, aceasta pentru a nu sta de vorbă cu nimeni.

A propus sursei să-l însoțească, spunând că e tucuros că face o plimbare pe jos. Distanța de la cimitir pînă la domiciliul lui Pinte, a fost parcursă aproximativ într-o oră, în care timp a avut loc următoarea discuție:

De la început Pinte a declarat că a fost complexat de vestea morții lui Cozachi. Deși adversar politic, de și avea multe defecte, de și avea o părere nu prea strălucită despre Cozachi - a spus Pinte - totuși acesta a fost un "bun român" și un necontestat fruntaș al basarabienilor.

Pinte spunea: "vestea morții lui Cozachi m-a zguduit mult, mai ales că, cu câteva zile înainte înainte am fost înștiințat (nu a spus de cine) că în închisoarea de la Suceava a murit Ștefan Tomescu, un bun român scump tuturor basarabienilor și fost bun prieten cu mine".

"Eu n-am fost înțeles de Cozachi care vede în persoana mea numai un concurent în eventualitatea reînținerii noastre în Basarabia". "Știu că m-a birfit și nu am avut nici un contact cu el".

- // -

Notă informativă din 7.01.1960 primită de la agentul „Dan“.

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

"Totuși Shaman Pintea e un om și de aceea, auzind despre Cogacliu unele lucruri care ar putea să-i facă neplăceri, m-am întâlnit cu dînsul și iam spus că fiind în vara anului 1959 la Craiova, acolo m-am dus la Tribunalul Militar, unde se judeca procesul politic al unui om carecare Mihăilescu, și că în cursul interogatoriului, Procurorul Militar l-a trebat pe inculpat despre întâlnirile sale în cadrul unui grup format din foștii țărăniști, pronunțîndu-se insistent numele lui Șigoru Cogacliu, ca făcînd parte din acel grup" Mihăilescu a negat faptul spunînd că n-a vorbit și nu l-a văzut pe Cogacliu, dîndu-mi seama de gravitatea faptului, am înțeles să-l previn pe Cogacliu. "Acesta s-a arătat extrem de îngrijorat și a recunoscut că a fost într-un cerc de maniști, însă n-a vorbit nimic. L-am prevenit că Mihăilescu nu l-a divulgat, în discuțiile ce au urmat Cogacliu mi-a arătat cît de deprimat este, știe că i se va lua pensia și nu va suporta să ajungă întreținutul și povara copiilor săi".

Pintea a arătat că e mare pericol pentru toți de a se afișa cu ocazia înmormîntărilor, de aceea el fuge fără să vorbească cu cineva și așa va face și a doua zi la înmormîntare.

Bănuește că e mereu filat și că se caută cel mai mic pretext pentru a-l aresta. Nu se înfilnește decît cu cîțiva prieteni de desăvirșită încredere și nu discută cu nimeni chestiuni politice.

Sîntă că, după moartea lui Cogacliu, va fi urmărit și mai mult, căci e ultimul fruntaș basarabean rămas în viață, capabil de a mai activa, Halipa fiind cu un picior în groapă, iar Buzdugan s-a "ramolit" complet.

Întrebat despre evenimentele internaționale survenite în ultimul timp, Pintea a spus că părerea lui fermă e că americani ne-au vîndut pe toți rușilor.

Călătoria lui Hrușciov a avut un succes nebănuit. Dînsul s-a oferit să plătească Americii datoriile de război, a asigurat-o că și toate țările din lagărul socialist vor plăti despăgubiri pentru averile naționalizate și americanii, aflați în mare criză economică, au acceptat acest "ting mirșav".

Notă informativă din 7.01.1960 primită de la agentul „Dan“. (continuare)

3.-

182

După părerea lui Pintea totul e pierdut, rușii au câștigat războiul rece și nu există nici un alt scop decât de a supraviețui în așteptarea unei minuni.

Zice că e convins că regimul din țară, plin de teroare azi, se va îmbliși și va veni o amnistie politică, posibil chiar înainte de întilnirea celor mari.

În ziua de 30 decembrie, la înmormântarea lui Cozacheș, Pintea s-a arătat extrem de energic și de îngrijorat și a spus sursei "să vezi daragă cu ce se ocupă ăștia"....(se refera la organele securității de stat).

"Aseară am stat alături de Smochină și ne-am înțeles să ne vedem și azi. Acum câteva minute, a venit fiica lui Smochină și din partea lui mi-a comunicat că el nu va veni la înmormântare, neputînd reveni după cele ce i s-au întimplat noaptea. După ce s-a întors de la parastas, noaptea a fost ridicat de organele de securitate și întrebât: ce a vorbit cu Pintea Ștefan despre Stiu Tomescu? "Nimic" a răspuns acesta. Cum nimic decât Pintea declară că ați discutat împreună despre eventualitatea înscăunării ca mitropolit al Basarabiei a lui Tomescu?"

"O fi vorbit Pintea cu altcineva, nu cu mine. Eu sînt transnistrian și nu mă bag în treburile și discuțiile basarabenilor, a răspuns Smochină."

"De frică după ce a venit acasă, s-a hotărît să nu mai vină la înmormîntare și a trimis-o pe fiica sa să-l prevină pe Pintea despre aceasta și să-i comunice să a renunțat vreo discuție cu dînsul în legătură cu Tomescu."

Pintea s-a arătat extrem de îngrijorat și abătut de această veste și a spus: "vezi că nu sînt lăsat în pace și ni se ascute ac în cojoc, așa cum au vrut să mă implice și în procesul Beretașul așa vor să mă amestec și în cazul lui Tomescu. Singurul lucru bun din toate acestea este că, vîd că, Tomescu trăiește și știrea că a murit la Suceava e inexactă".

În timpul slujbei Pintea a stat mai retras fiind salutat respectos de cei care treceau pe lângă el și soția sa. La un moment dat s-a apropiat de dînsul Petrica Șuciuș și i-a spus ceva la ureche. Sursa l-a întrebat pe Pintea Ștefan dacă se vor costi cuvîntări și a

- // -

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

Notă informativă din 7.01.1960 primită de la agentul „Dan”. (continuare)

301

4.-

153
răspuns că "s-a hotărât că va vorbi numai preotul" căci se știe că înmormântarea e urmărită.

Pe la mijlocul slujbei, soția lui Pintea s-a simțit rău și ambii au eșit din biserică și sursa nu i-a mai văzut.

Pintea n-a luat parte la masa ce a avut loc acasă la familia Cozacheșcu după înmormântare

" D A N "

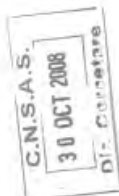
N.B.

Pintea Ștefan e urmărit de către noi prin acțiune informativă individuală. Agentul va stabili cine anume a hotărât ca la înmormântarea lui Cozacheșcu să vorbească unul dintre preoți.

De asemeni va stabili ce relații are în prezent Pintea cu Smochine, dacă se vizitează și ce anume probleme discută.

Agentul va mai stabili cu cine anume se întâlnește Pintea și ce probleme discută.

Locot. Maj. de securitate
Popescu I.

Notă informativă din 7.01.1960 primită de la agentul „Dan“. (continuare)

333/30. mai 1956

B2

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

N O T A

Agentii "Alec" și "Dan" ne-au semnalat pe
.....pe **PÂNTEA. GHERMAN**...fost primar
al orașului Odeșă, fost condamnat pentru crime de răz-
boi și eliberat în cursul anului 1955 în baza amnistiei
ei dată de Guvern, care urmează să fie rejudicat pentru
fapte mai grave de cât pentru cele care a fost con-
damnat în 1948 pentru crime de război.-

Trecând la verificarea datelor respective, s-a
stabilit că într-adevăr Tribunalul Suprem a dispus
"cerere de îndreptare" împotriva lui **PÂNTEA. GHERMAN**,
cu decizia nr.403/1956 pentru activitate intensă împo-
triva clasei muncitoare.-

Fiind alarmat de această "înterestură neașteptată"
PÂNTEA. GHERMAN...în cursul lunii aprilie s-a deplasat
în orașul Orșova și Iași, unde sub motiv "că s-a că-
sătorit și căută să găsească loc de muncă" a căutat gazde pentru a se pune
la odihnă.-

Agentul "Dan" fiind dirijet spre **PÂNTEA. GHERMAN**
pentru a se stabili intențiile și să se ia măsurile necesare
de **PÂNTEA. GHERMAN**. față de cererea de îndreptare,
s-a stabilit că într-adevăr cel în cauză pentru a "evita
închisoarea care echivală cu moartea" va face și acum
acele lucruri care l-a făcut în anii 1945/1946, când dacă
nu se scundeau putea fi judecat și condamnat la moarte,
alături de Alexianu, deci după cum s-a dovedit la proces
este absolut nevinovat.-

Agentul "Dan" arată că în contextul pe care l-a
avut cu soția lui **PÂNTEA. GHERMAN**, în ziua de 26 mai
1956, aceasta i-a confimat că pentru a nu fi în ochii
organelor, a plecat de la domiciliu la țară, unde ea plim-
bă pe câmp și nu-l vede nimeni.-

Soția lui **PÂNTEA. GHERMAN**, i-a declarat în con-
tinuare agentului că sînt mai multe persoane în situația
soțului ei, unii primind chiar înștiințări. Pînă în prezent

..//.

Notă a agenților „Alec” și „Dan” din 30.05.1960.

nu a avut loc nici un proces, dosarele acestora să
fie reluate pe rol de Tribunalul Militar, însă genera-
lul **PETRESCU**.....ar fi spus că acesta este o "proce-
die" că e ceva cu totul ilegal - dar că acum procesele
se vor judeca la 2 Tribunale ordinare din Capitală.

"Propuneri:

Documentarea temeinică a organelor noastre în ces-
ce privește gravitatea faptelor în baza cărora **PĂNTEA**...
ȘERBAN...urmează să fie rejudecat și condamnat și în
raport de pedeapsă să fie studiat în vederea recrutării
și folosirii sale în scopul intrării în legătură cu cen-
trul naționalist din străinătate, din care face parte și
CĂLIAN...**ANTON**.....

Lt. *[Signature]*

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

Notă a agenților „Alecă” și „Dan” din 30.05.1960. (continuare)

MAIOR IUPU VASILE
Ag. "CONSTANTINESCU AVRAM"
CASA " FOCIO"
03.06.1960

STRICT SECRET
311/10.06.1960

N O T A

Sursa s-a intilnit marti 31 mai a.c. pe la orele 12,30, in dreptul librăriei Cartea Rusă, pe Calea Victoriei, cu PINTEA GHERMAN, care și-a manifestat deosebita bucurie că a avut acest, așa zis noroc, după cum a spus el, de a se intilni cu sursa.

Iată ce a povestit PINTEA GHERMAN:

"La 15 aprilie a.c. a fost chemat la Direcția Generală a Militiei în sos. Stefan cel Mare și acolo a fost întrebat ce a făcut cu monedele de aur ce le-a avut și încă mai are!"

PINTEA GHERMAN a spus că în 1943 a avut 300 (trei sute) bucăți monede de aur, dar că le-a cheltuit. Apoi, cinci zile și jumătate a fost bătut numai peste cap și picioare să spună unde a ascuns aurul.

"Văzînd că sînt mereu bătut am declarat că mai am vre-o 50 bucăți de aur, ascunse în cimitirul Belu și am scăpat de bătaie!"

Luni după paște a fost și soția mea adusă la militie și după ce a fost și dînsa bătută rău, căzînd, și-a rupt o mînă, acum e în spital din cauza aceasta, și te am în geantă radioscoapile, pe care le voi arăta la proces.

Soția mea a declarat și ea ca și mine că avem vre-o 50 bucăți aur ascunse în cimitirul Belu.

A declarat la fel cu mine, căci așa ne sfătuisem noi mai-nainte, că de se va întimpla vre-o dată să fim întrebați ce am făcut cu aurul, să declarăm că avem vre-o 50 îngropate în cimitirul Belu.

Nici soția mea după această declarație nu mai fost bătută.

În cimitirul Belu, la locul arătat de noi nu se găsit nimic, căci nici nu posesem nimic.

Ne-a mai ținut arestați vre-o lună și apoi ne-a eliberat, dar ne-a dat în judecătă.

Sigur la proces vom fi condamnați, căci așa cum eu spus ai, noi am recunoscut că am avut aur.

L. J. Znescu
31 OCT 1960
Dir. Cercet

Notă agentului „Constantinescu Avram“ din 3.06.1960.

-II-

Îți spun toate acestea, fiindcă știu că și altă dată ți-am mai spus și altele și a rămas taină, dar îți mai spun pentru ca în vre-o ocazie să-ți povestesci Acad. Prof. N. GH. LUPU, să ie cunoștiință ce-am pățit, dar îl rog și pe el să nu povestească la nimeni.

Am să fac sigur închisoare, căci așa vor boierii și mi aduc aminte, că atunci când am mai fost închis la securitate, tot așa eram bătut și mi se cerea să spun ceva petrecut la Odesa, pentru ca să fiu condamnat la 5 ani închisoare.

După o strașnică bătăie, ducându-mă în arest, acolo am găsit că mai erau aduși câțiva avocați, cari, după ce le-am povestit de ce m-au bătut și ce mi se cerea, m-au sfătuit să declar că am vrut să trec granița și pentru acest fapt, pot fi pedepsit cu 5 ani închisoare.

Am cerut atunci să fiu ascultat căci am găsit faptul pentru care să pot fi condamnat și le-am spus că am voit să trec granița.

Se raportat atunci lui „Nicolae” și acesta a spus că nu-i trebuie un așa fapt, să spun ceva petrecut la Odesa.

Iată că acum, ceai ce doreau atunci, o condamnare de 5 ani, au găsit-o acum. Deci voi fi condamnat la 5 ani închisoare.

Toate acestea le ții pentru dumneata și profesorul nostru.”

AVRAM CONSTANTINESCU.

NOTA BIROULUI

LA
P.ÎNTEA. GHERMAN a fost urmărit de serviciul 2 că a fost primar al orașului Odesa, iar în luna aprilie a.c. a fost arestat de miliție pentru deținere de aur.

În prezent fiind pus în libertate, copia notei va fi dată serviciului 2 spre știință.

S-au dat sarcini agentului să-l contacteze mai des pentru să țină la curent cu măsurile ce intenționează să le ia față de problema sa personală legată de miliție.

Maior de Securitate

LUPU VASILE

Lupu

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Carcerele

Notă agentului „Constantinescu Avram” din 3.06.1960. (continuare)

31 1037
N. P. 35304 din 10-12-96

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

SE APROBA
Al. Nicolschi

321/J/ 4 octombrie 1960
STRICT SECRET
ex.nr. 1

R E F E R A T
=====

cu propuneri de sistarea pensiei
lui PÎNTEA GHERMAN fost
primar general al oraşului Odesa
în perioada anilor 1941 - 1943.-

De către noi este urmărit prin acţiune informa-
tivă individuală numitul PÎNTEA GHERMAN, născut
la 13 mai 1894 în Bălţi - U.R.S.S., fiul lui VASILE şi
IOANA, domiciliat în Bucureşti str.Argentina nr.9 .-

Din materialele ce le deţinem rezultă că sus-
numitul a fost unul dintre principalele elemente care în
anul 1918 a acţionat împotriva puterii sovietice în Basa-
rabia. A făcut parte din "Sfatul Ţării" organ contrarevo-
luţionar instaurat în Basarabia după înăbuşirea vremelnică
a puterii sovietice. A deţinut funcţia de ministru în
guvernul Basarabiei iar după anul 1920 a făcut parte
din comitetele şi asociaţiile antisovietice avînd funcţii
de conducere .-

Se cunoaşte de asemeni, că a fost deputat
P.N.L., a fost primar al oraşului Chişinău, iar în perioa-
da războiului antisovietic a fost primar general al ora-
şului Odesa .-

După 23 august 1944, PÎNTEA GHERMAN a fost
judecat şi condamnat ca criminal de război la 10 ani în-
chisoare .-

De asemeni, în luna martie 1960 a fost are-
stat de organele de miliţie pentru deţinere de valută ,
însă beneficiind de decretul prezidiului Marii Adunări
Naţionale, a fost pus în libertate .-

- 11 -

Referat al Securităţii din 4.10.1960, cu propunerea de sistare a pensiei lui Gherman
Pânte. Referatul a fost aprobat de Al. Nicolschi.

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

2.-

Din urmărirea informativă dusă pînă, în prezent, rezultă că a fost în legătură cu mai multe grupuri de elemente dușmănoase ce au fost arestate de organele noastre și trimise în justiție .-

De asemeni, s-a stabilit că și în prezent continuă să se manifeste dușmănos și menține în rîndul elementelor fugite de puterea sovietică o stare de nesiguranță și de speranțe că în curînd se va declanșa un nou război ce va fi cîștigat de S.U.A., că Basarabia va fi „eliberată” de comuniști și că ei se vor reîntoarce la moșiile lor și la celelalte bunuri pierdute .-

Din verificările făcute, s-a stabilit că PÎNTEA GHERMAN cu toată activitatea lui antisovietică din trecut, în prezent primește o pensie recalculată de 600 lei lunar .-

Față de cele de mai sus ,

PROPUNEM :

Să se aprobe ca prin Serviciul "C" să se intervină pe lîngă organele competente în scopul sistării pensiei lui PÎNTEA GHERMAN, care în baza normelor legale cu privire la pensii, nu are dreptul să primească pensie .-

SEFUL SERVICIULUI
Maior de Securitate
I. Andronic

Opt. de Securitate
Jianu Gh.

DE ACORD
SEFUL DIRECTIEI
Colonel de Securitate
N. Bucdăsteanu

J.G./AE
2 ex.

Referat al Securității din 4.10.1960, cu propunerea de sistare a pensiei lui Gherman Pîntea. Referatul a fost aprobat de Al. Nicolschi. (continuare)

Nota a fost primită de Maior
ANDRONIC ILIE de la agentul
" DAN " în casa "DUNAREA" la
data de 4 octombrie 1960.-

320/ 5 octombrie 1960

STRICT SECRET

ex.nr. 1

NOTA INFORMATIVA

ș. ing. Zambca
Myant i dach. fi.
me n muficams
bauti an dach. fi.
dui dach. fi.
poi purpau n
noimni
to ii meu corp.
in le nuytave.
dova vine opo-
ne dcha Tol. M.
in Ten pardin
de me pardin
si ne tr. m. m.
int de m. C.
si m. Col. M.
lehan.
me pardin
me pardin

U. S. P. P. P.
8. 8. 1960
seante de P. P. P.
2/17

Conform înțelegerii ce a avut loc la Craiova,
în ziua de 2 octombrie a.c., orele 8,30, sursa s-a întâl-
nit cu PÎNTEA GHERMAN, acasă la acesta și amândoi
s-au plimbat pînă la orele 11, întrucît nu s-a putut intra
în casă, camera din subsol fiind ocupată de chiriașul venit
din provincie, iar în cea de sus - se găsea nepoata lui
bolnavă .-

În timpul plimbării au avut loc următoarele
discuții :

1.- PÎNTEA a arătat că în urma șederii sale
la Craiova, în cele 48 de zile petrecute acolo s-a odihnit
minunat, s-a îngrășat cu 4 kg. și se simte din punct de ve-
dere fizic foarte bine, ceea ce se observă de altfel și din
înfățișarea lui .-

Soția sa, se simte de asemenea bine, băile de
la Amara avînd un efect miraculos asupra mîinii sale ce o
durea în urma pretinselor schingiului la care a fost supusă
cu ocazia anchetei în legătură cu aurul .-

Acasă însă la PÎNTEA G e " o jale " căci ne-
poata sa din regiunea Galați (soțul căreia e condamnat
politic la 12 ani), a fost operată pentru a doua oară, stabi-
lindu-se un cancer ireparabil, medicii pronosticînd că va
putea supraviețui maximum 6 luni .-

Stă în cameră împreună cu LUCIA PÎNTEA iar
de cînd a venit chiriașul de la subsol, PÎNTEA a fost
nevoit să se mute și dînsul acolo, încît îi e foarte greu.

Notă informativă a agentului „Dan“ din 4.10.1960, referitoare la Gherman Pîntea.

C.N. 500
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

2.- 30

Nepoata sa căreia i se ascunde adevărul, pleacă la țară pe două săptămâni, pentru a aranja cu gospodăria și apoi se reîntoarce aici, în fapt pentru a muri .-

PINTEA G a spus că e mulțumit că atât dînsul cît și soția sa primesc pensii, amîndoi au făcut demersuri la Banca R.P.R. pentru restituirea bijuteriilor confiscate cu ocazia procesului cu aur. Spune că are șanse puține de a le primi, jurist consultul băncii spunîndu-i că "problema e delicată" întrucît banca nu a intrat în posesia monezilor deținute de PINTEA G., fapt recunoscut -, aceste monezi nefiind totuși găsite. PINTEA G. a spus că totuși va stărui pentru obținerea bijuteriilor .-

2.- Intrebat asupra situației internaționale, PINTEA G., cu multă vervă a expus tot ce știe dînsul și ce părere are în legătură cu evenimentele internaționale în curs .-

După părerea sa, sesiunea O.N.U. înseamnă și va însemna în final, un total și lamentabil eșec a politicii Uniunii Sovietice și compromiterea definitivă a lui HRUSCIOV .

"In fine, americanii s-au dezmeticit și dau riposta cuvenită". (Face afirmații injurioase la adresa tov. HRUSCIOV) .-

Primirea ce i s-a făcut "domiciliul forțat" ce i s-a fixat, disprețul ce i se arată peste tot, demonstrațiile ostile zilnice ș.a.m.d.- arată în mod precis falimentul la care va ajunge politica lui HRUSCIOV și nereușita sa în intențiile de a cîștiga O.N.U. în favoarea așa-zisei destinderi și a dezarmării .-

PINTEA spune că ascultă regulat radio, citește presa sovietică și observă că din zi în zi HRUSCIOV se compromite total .-

Totul ce se petrece în lume azi, îl face pe PINTEA să-și schimbe părerea din trecut și-l face a crede că azi - războiul e inevitabil și poate izbucni în orice moment .-

PINTEA G presamărește atitudinea luată de EISENHOWER, NIXON, HERTER și alții precum și cea a lui MAGMILLAN și primul ministru al Canadei, care oficial s-au

. 11 .

Notă informativă a agentului „Dan“ din 4.10.1960,
referitoare la Gherman Pîntea. (continuare)

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

3.-

pronunțat în favoarea revizuirii granițelor Germaniei, ultimul punind problema țărilor din răsăritul Europei, declarând că HRUSCIOV n-are autoritatea morală de a critica pe colonialiști și de a poza în adept al libertății pentru toate popoarele din lume, devreme ce ține sub jug popoarele baltice iar cele din răsăritul Europei nu sînt decît colonii ale Uniunii Sovietice .-

PÎNTEA e de părere că războiul a devenit inevitabil și se va declanșa de Germania Federală sprijinită de NATO. E de părere că numai alegerile prezidențiale din America amîină declanșarea războiului, care totuși va avea loc și poate fi evitat numai într-o singură ipoteză : debarcarea lui HRUSCIOV și acceptarea de către guvernul ce va urma, a tuturor condițiilor propuse de lagărul imperialist dintre care prima este - granițele din 1938 .-

PÎNTEA e de părere că se poate întîmpla și așa ceva căci HRUSCIOV e urit de o parte de ruși și disprețuit de altă parte și devenind țap ispășitor - va fi înlăturat, chiar printr-o "moarte subită de cord" .-

PÎNTEA a lăudat oarecum atitudinea tov. GHEORGHIU - OEV arătînd că deși deocădată nu "iese din vorba lui HRUSCIOV ", prin plățile în aur făcute în contul despăgubirilor pretinse de cetățenii americani, a ameliorat mult situația Romîniei în ochii occidentului.-

Față de "evenimentele ce ne așteaptă" de care depinde viitorul său personal - PÎNTEA zice că trebuie să se păzească la maximum și să pîndească momentul cînd va trebui să dispară. E convins că fiind o "personalitate" politică, va fi arestat imediat ce situația internațională se va agrava.-

"Stiu bine că sînt urmărit de securitate".-

"Stiu că "aceștia", după ce s-au convins că nu primesc pe nimeni acasă, urmăresc pe cine vizitez eu, deoarece sînt extrem de prudent, nu discut cu nimeni politică și mă feresc la maximum ".-

Cînd i s-a obiectat lui PÎNTEA că pretinsa "urmărire" e numai în inchipuirea sa, intruoft, în fond, ea

. // .

Notă informativă a agentului „Dan“ din 4.10.1960,
referitoare la Gherman Pîntea. (continuare)

30 OCT 2008

Dir. Cercetare

4.- 82

dar nu e justificată, PÂNTEA G a spus că are date precise în acest sens și că în situația sa de "fruntaș basarabean" nici nu poate fi altfel .-

În legătură cu aceasta, PÂNTEA G după ce și-a exprimat încrederea "oarbă" în discreția totală a celui cu care discută, a spus că " îți spun un lucru pe care nu l-am spus nici la nevasta mea " :

"Îl cunoști pe CRUBEANU MIHAIL, fost BURCIUC încă de pe vremea de cînd era judecător la Chișinău. Pe acesta l-am salvat de la moarte în 1942, căci dînsul după ocuparea Basarabiei, era pe lista celor 110 persoane ce urmau să fie împușcați, fără judecată, pentru ceea ce au făcut sub ocupația rusească " .-

Pentru aceasta, BURCIUC îmi poartă o recunoștință veșnică .-

Cu ocazia revizuirii pensiilor i s-a tăiat aceste drept și în contestația făcută, BURCIUC a arătat că a avut totdeauna sentimente democratice avînd de suferit mult în urma simpatiiilor sale față de ruși. Invocînd în apărarea sa toate acestea, BURCIUC a cerut lui PÂNTEA să-l ajute și să-l dea o dovadă că era pe lista celor care urmau să fie împușcați. PÂNTEA i-a dat dovada și contestația a fost câștigată .-

La dosar au rămas însă unele acte compromițătoare pentru BURCIUC .-

PÂNTEA povestește că prin luna aprilie a venit la dînsul BURCIUC și i-a spus următoarele : Au venit la dînsul acasă doi "securiști" și după cîteva întrebări sumare l-au invitat să-i urmeze. S-a pomenit adus la securitate la etajul IV. și peste scurt timp a venit un tovarăș care, după ce a redeschis problema pensiilor i-a dat a înțelege clar că această pensie poate totuși fi retrasă și, pe lîngă aceasta BURCIUC poate avea mari neplăceri, date fiind actele compromițătoare aflate la dosarul său. Toate acestea pot fi evitate dacă BURCIUC se pune în serviciul de informații al securității și va furniza relațiile necesare, în special în legătură cu basarabienii. Amenințat ,

. 11 .

Notă informativă a agentului „Dan“ din 4.10.1960,
referitoare la Gherman Pânte. (continuare)

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

5.-

CURCIUC a cerut totuși răgaz pentru a răspunde. I s-a fixat locul, ziua și ora întâlnirii cu un tovarăș de la securitate care i-a și fost prezentat .-

Venit acasă, CURCIUC "cúprins de îndoieli și nehotărît și prost cum este" (cuvintele lui PINTEA) - a venit la PINTEA, i-a povestit totul și ... i-a cerut sfat ce să facă .-

PINTEA zice că dându-și seama că are în fața sa un om fără caracter de care deacum trebuie să se păzească, i-a spus că nu-i poate da niciun sfat iar că în ipoteza că, CURCIUC nu va reuși să scape totuși de această "bolea", ceea ce totuși s-a hotărît să încerce CURCIUC - trebuie să furnizeze date reale și să nu inventeze nimic. A precizat PINTEA că făcînd această recomandare, dînsul s-a gîndit la "nenorocii de basarabeni care pot fi turnați degeaba de acest idiot și canalie".-

S-au despărțit ei amîndoi, CURCIUC, declarînd că va încerca totuși să scape .-

Stîind locul și ziua întîlnirii, (într-o miercuri ora 18,00 lîngă Președinția Consiliului de Miniștri) PINTEA zice că s-a dus el prin apropiere și într-adevăr a văzut cînd CURCIUC s-a întîlnit cu un "tip", că părea agitat și tot gesticula din mîini, de unde PINTEA a dedus că încearcă să scape, după cum i-a spus .-

Între timp PINTEA a fost arestat pentru aur și eliberat, s-a mai dus odată la locul știut cînd la aceeaș oră l-a văzut pe CURCIUC discutînd cu acelaș "tip", deci numitul a acceptat totuși și este azi în serviciul securității .-

PINTEA spune că, deși și înainte nu avea relații cu dînsul - de atunci îl evită cu desăvîrșire și a auzit de la mulți basarabeni exprimîndu-și mirarea că "ce s-a făcut cu MISA CURCIUC, care de la un timp încoace, aleargă ca un nebun și se bagă la toți, deși înainte era recunoscut ca un om modest și retras".-

Toate acestea PINTEA a povestit, în cel mai mare secret, ca să dovedească că toți sîntem urmăriți și nici nu bînuim de cine și ca să justifice și grijile lui și măsurile luate pentru a nu da loc la nașterea unor situații care pentru dînsul ar putea fi fatale .-

. / / .

Notă informativă a agentului „Dan“ din 4.10.1960,
referitoare la Gherman Pîntea. (continuare)

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

6.-

"De aceea, mă păzesc, nu discut cu nimeni politică și nu mă întâlnesc cu nimeni".-

"Mă duc din când în când la foștii mei subalterni cu care totuși evit discuții pe teme politice". A pomenit numai de unul ARHIP .-

Revenind la discutarea situației internaționale, PÂNTEA și-a manifestat din nou credința că în curând "vom fi eliberați" și atunci el va mai juca un rol important și de aceea trebuie să se păzească .-

În timpul plimbării, s-a apropiat de PÂNTEA un cetățean pe care l-a prezentat INCULET fratele fostului ministru INCULET . Acesta are circa 60 ani.-

S-au schimbat câteva vorbe banale în legătură cu pensia ce o primește INCULET iar când acesta l-a întrebat pe PÂNTEA cum se mai simte, acesta a răspuns : foarte , foarte bine. "Atunci de ce stai ca sub pământ" ? a întrebat INCULET , PÂNTEA a răspuns că nu mai vrea să guste "terci"

După despărțirea cu INCULET , PÂNTEA s-a salutat cu un bătrîn, spunînd apoi că e MIHA POPOVICI care însă "e ramolit de tot", povestind că a fost întrebat la securitate dacă se mai întâlnește cu el, atunci când a fost cercetat .-

Lîngă biserica rusă, PÂNTEA a luat rămas bun, consemnul fiind că dacă vom fi întrebați, să nu negăm că ne-am întâlnit și că am discutat despre timpul petrecut de el la Craiova și alte banalități de ordin familiar .-

I s-a spus că interesele profesionale vor necesita prezența sursei mai des la București, ceea ce l-a bucurat mult căci "ușile casei mele pentru tine rămîn totdeauna deschise".-

PÂNTEA primește pensia lunară de 650 lei iar soția sa 250 lei, în total 900 lei .-

Sursa a avut în toată discuția o poziție de "admirație" față de PÂNTEA GHEORGHE , poziție pe care sursa a avut-o întotdeauna. Sursa i-a acceptat părerea lui PÂNTEA GHEORGHE și în cursul convorbirii i-a pus și unele întrebări, i-a cerut părerea lui, avînd în vedere că sursa vine de la țară și acolo nu are posibilități să afle unele vești .-

Notă informativă a agentului „Dan“ din 4.10.1960,
referitoare la Gherman Pântea. (continuare)

7.-

Nota biroului :

PÂNTEA GHERMAN, fost primar general al oraşului Odesa, este urmărit prin acţiune informativă, fiind suspect că desfăşoară activitate duşmănoasă organizată .-

Agentul " DAN " a fost marşrutizat la Bucureşti, pentru a stabili poziţia sa prezentă în legătură cu ultimele evenimente internaţionale, dacă menţine legătura cu alte elemente fugite de regimul sovietic şi eventual dacă nu intenţionează să discute sau să ia anumite măsuri în vederea agitării fugiţilor de regimul sovietic pe chestiuni teritoriale şi eventual dacă nu preconizează şi formarea anumitor " organe de conducere " .-

Deşi sus-numitul e cunoscut ca destul de rezervat, faţă de agentul " DAN " a avut o poziţie mai deschisă .-

Au fost luate măsuri şi agentul va sosi la Bucureşti peste cca. 30 zile pentru continuarea supravegherii sus-numitului .-

BRUŞCANU MIHAIL nu este cunoscut de către organele noastre. Vor fi luate măsuri de identificare şi verificare .-

S-au făcut propuneri ca lui PÂNTEA GHERMAN să i se ridice pensia .-

Maior de Securitate
I. Andronic

Notă informativă a agentului „Dan“ din 4.10.1960,
referitoare la Gherman Pântea. (continuare)

27
26

11 aprilie 1961

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

N O T A
=====

Organele noastre urmăresc pe numitul PÎNTEA GHERMAN, fiul lui VASILE și IOANA, născut la 13 mai 1894 în comuna Zeicani-Bălți-U.R.S.S., domiciliat în București str.Argentina nr.9 .-

Cu privire la sus-numitul, organele noastre dețin următoarele date :

Între anii 1915 - 1918 a funcționat la o școală de ofițeri din Kiev avînd gradul de căpitan. În această perioadă rezultă că a fost în conducerea unui comitet naționalist român care milita pentru așa-zisa autonomie a "Basarabiei" .-

În 1918, sus-numitul a fugit de puterea sovietică și s-a stabilit în Basarabia unde a desfășurat o intensă activitate pentru anexarea "Basarabiei" la România. A făcut parte din "Sfatul Țării" în "Basarabia" și apoi a ocupat funcția de ministru al marinei în guvernul burghez ce se instaurase în 1918 în "Basarabia" .-

Sus-numitul a fost delegat de guvernul burghez-moșieresc român să ducă tratative legate de "Basarabia" la Viena unde a calomniat puterea sovietică și a luat poziție ostilă împotriva delegatului sovietic . Tot el a fost trimis în aceleași scopuri în Italia unde a dus tratative cu MUSOLINI și CIANO .-

Cel în cauză a intrat în P.N.L. devenind vicepreședintele organizației în "Basarabia" fiind deputat în parlamentul român pînă în 1938. Devenise senator de drept întrucît participase ca deputat în 10 legislaturi consecutive .-

. // .

Notă a Securității din 11.04.1961, prin care se solicita organelor de specialitate sovietice „verificarea și clarificarea“ unor probleme referitoare la Gherman Pântea.

PINTEA GHERMAN a fost primar al oraşului Chişinău în mai multe rânduri. El a profitat de posturile politice şi administrative ocupate, reuşind să cumpere un bloc în Cernăuţi, două case în Chişinău şi o vie în Lăpuşna.-

Imediat după începerea criminalului război antisovietic, sus-numitul a fost numit primar general al oraşului Odesa. Această funcţie a deţinut-o între anii 1941 - 1944 susţinând regimul antonescian, sprijinind războiul antisovietic şi reprimând toate încercările de rezistenţă ale populaţiei Odesei .-

Din date neverificate rezultă că a participat personal la prinderea partizanilor sovietici din Odesa şi în special a luat măsuri de zidirea catacombelor din Odesa, unde se ascundeau pe atunci grupuri de partizani.-

După 1946, sus-numitul urmind să fie arestat, a devenit fugar. A fost prins şi trimis în justiţie, fiind condamnat la ani detenţie ca criminal de război abia în 1952. În 1955, sus-numitul a fost amnistiat şi a fost pus în libertate .-

În 1956, Tribunalul Suprem al R.P.R. a desfiinţat vechea sentinţă de condamnare a lui PINTEA GHERMAN şi a fost trimis în justiţie pentru activitate intensă împotriva clasei muncitoare .-

PINTEA GHERMAN a reuşit însă să obţină unele declaraţii din care rezultă (contrar faptelor reale) că a fost un element apropiat mişcării muncitoreşti, că în calitatea lui de primar general al oraşului Odesa a fost "salvatorul" populaţiei civile etc.-

O asemenea declaraţie a obţinut de la numita ARNAUTU TAIŞIA, artistă la Opera din Odesa ce a fost în vizită în R.P.R. în 1956 şi care declară că muncitorii şi intelectualii îl preţuiau pe PINTEA GHERMAN şi-l iubeau, că atunci când el a plecat din Odesa în 1944 muncitorii şi intelectualii au organizat o manifestaţie de simpatie pentru acesta. La această manifestaţie sus-numita pretinde că a participat personal .-

De asemeni, PINTEA GHERMAN, a probat prin numitul BADASCU ION că în 1942 ar fi eorotit pe RUDENCO ELENA

. // .

Notă a Securităţii din 11.04.1961, prin care se solicita organelor de specialitate sovietice „verificarea şi clarificarea“ unor probleme referitoare la Gherman Pântea. (continuare)

3.- 20

sora mareșalului TOLBUKIN, fapt ce a influențat foarte mult în soluționarea procesului său .-

In general, ^{cauza} PÎNTEA GHERMAN, a reușit să obțină achitarea sa de orice penalități .-

In prezent continuă a se manifesta frecvent împotriva U.R.S.S. și a regimului comunist în general și este principalul element ce grupează și instigă elementele fugite de puterea sovietică la acțiuni de natură dușmăncă-să .-

Organele noastre solicită ca în legătură cu sus-numitul să se verifice și să se clarifice următoarele probleme :

1.- Ce organizație naționalistă a activat la Kiev pînă în 1918 și în ce a constat activitatea sus-numitului în această organizație .-

2.- Dacă sus-numitul a luptat împotriva puterii sovietice după 1917 pînă în 1918 în timp ce se afla la școala de ofițeri din Kiev .-

3.- Dacă au existat grupuri de partizani ce au acționat în Odesa în anii 1941 - 1944 care au fost exterminați de organele de ocupație și ce rol a avut sus-numitul în această acțiune .-

4.- Dacă există o anume ARNAUTU TAISIA ca artistă la Opera din Odesa (sau dacă a existat), rugăm a fi audiată asupra celor ce cunoaște despre PÎNTEA GHERMAN. Să indice și alte elemente care cunosc bine activitatea sus-numitului în timp ce a fost primar al Odesei .-

5.- Să se precizeze dacă este real că RUDENCO ELENA - sora mareșalului TOLBUKIN - a fost în Odesa în anii 1941 - 1944 și a fost ajutată de sus-numitul .-

6.- Să se obțină probe justifiabile cu privire la activitatea represivă desfășurată de sus-numitul în anii 1941 - 1944 la Odesa, întrucît se cunoaște că PÎNTEA GHERMAN a fost unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui ALEXIANU - guvernatorul "Transnistriei" - și ai lui ION ANTONESCU .-

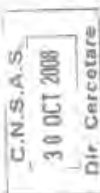
Rugăm ca cele stabilite să ne fie comunicate cît se poate de urgent .-

30 OCT 2008
Dir. Cercetare

Notă a Securității din 11.04.1961, prin care se solicita organelor de specialitate sovietice „verificarea și clarificarea“ unor probleme referitoare la Gherman Pântea.(continuare)

c o p i e

București, 12 aprilie 1961.

N O T A

referitor la PÎNTEA GHERMAN GHERA-SIMOVICI.

La data de 8 aprilie a.c. am intrat în jurul orei 11 în bufetul barului COLORADO, unde am comandat un mic aperitiv. Alături de mine, la altă masă, stătea un "domn" foarte prezentabil în vîrstă de 67 ani (după spusele lui), cu părul alb platinat și se "cinstea" de unul singur. Voind să scoată ceva din buzunar i-au căzut ochelarii din buzunar pe jos. Observînd că el nu a sesizat căderea lor l-am atras atenția, iar el cu un pronunțat accent rusesc mi-a mulțumit corect pe romînește. Cetașeanul pîrîndu-mi interesant, m-am dat în vorbă cu el, spunîndu-i că eu sînt fratele chesterului DUMITRIU din Chișinău, dar cu care însă n-am relații. Atunci el a început să devină limbut și puțin sub acțiunea vinului, a început să-mi spună următoarele:

Că el a fost om mare, că a fost primarul Odesei sub Antonescu și că în această calitate a salvat 22.000 evrei de la moarte, că după eliberarea țării ar fi fost închis 5 ani, dar că în urma intervenției Mareșalilor Susaïcov, Tolbushin și Malinovski a fost eliberat ca urmare a faptelor lui de bine, că este avocat și că a fost la biserică să se împărtășească.-

La întrebarea mea cînd a salvat cei 22.000 evrei, înainte de distrugerea armatelor hitleriste la Stalingrad sau după, el mi-a spus că după, - atunci mi-am dat seama de oportunitatea lui. Cine știe pînă la această salvare cîți comuniști, deportați și prizonieri sovietici o fi ucis această creatură ?

În jurul orei 13 am plecat din bufet lăsîndu-l și m-am dat în vorbă cu remisierul chioșcului de ziare din capul străzii Ghica blocurile Floreasca, care a originar din Chișinău și el în vîrstă de peste 60 ani, mare reacționar, care crede că și eu sînt la Tei ca el, deoarece l-am cîntat într-o împreju-

.. // ..

Nota unui agent al Securității din 12.04.1961, privind întîlnirea „ocazională“ cu Gherman Pîntea.

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

rare câteva cîntece proslavnice bisericesti deoarece îmi spunea că a fost dirijor în coruri bisericesti prin Chişinău. I-am spus luîndu-l la sigur, că m-am întîlnit cu Pîntea Gherasimovici cu care am băut şi un şpriţ, la care el a tresărit uimit şi neîncrezător spunîndu-mi că el ştie că a fost omorît, şi apoi mi-a spus că Pîntea a fost împreună cu un altul pe nume Sprînceană cei mai "străluciţi ofiţeri" ai gărzilor albe contra-revoluţionare ale lui Vranghel şi că el era un om mare în Chişinău şi Odesa.-

Din informaţii suplimentare Pîntea ar locui pe strada Argentina nr.9.-

P.S.

După mine, prezenţa remizierului sus-arătat în funcţie ce o deţine în mijlocul şi punctul cel mai solicitat de toate nuanţele de activişti mai mici şi mai mari, pe care zi de zi îi serveşte şi se împrieteneşte, este foarte suspectă. E un tip foarte şiret, mereu îndatoritor, serviabil şi bun de gură.

Eu sînt aproape sigur că şi el a făcut parte din gărzile albe contrarevoluţionare.-

Nota unui agent al Securităţii din 12.04.1961, privind întîlnirea „ocazională“ cu Gherman Pîntea. (continuare)

Nota a fost primită de Lt.Maj.
ZARESCU ION de la agentul
"VLAICU" la data de 14 aprilie
1961 in casa "TISA" .-

36

321/Z/ 29 mai 1961
STRICT SECRET
ex.nr. A

NOTA INFORMATIVA
=====

30 OCT 2008
Dir. Cercetare

După ce duminică 2 aprilie a.c., sursa l-a așteptat inutil pe GHERMAN PINTEA ca să apară la biserică, fiindcă n-a venit, în ziua de vineri 7 aprilie 1961 sursa l-a văzut înfine venind pe Calea Victoriei pe la orele 6 după masă. Nu era singur, ci împreună cu două doamne în vîrstă. Sursa a așteptat să-l vadă intrînd la biserică, dar GHERMAN PINTEA a trecut mai departe de biserică și a luat-o mai departe pe Calea Victoriei. Strecurindu-se pe trotuarul opus, sursa l-a depășit, cu gîndul să-i iasă înainte, întîlnindu-l ca din întîmplare. A reușit să-i iasă întru întîmpinare la colțul străzii Al. POPOV în stația autobuz 37. Folosindu-se de faptul că toți trei așteptau autobuzul, sursa l-a salutat pe PINTEA, iar acesta s-a desprins de lîngă doamnele ce-l însoțeau și a dat mina.-

Sursa și-a exprimat "păreră de bine că-l vede sînd-tos" și ca să se poată introduce în vorbă i-a spus că s-a întîlnit cu preotul MARIN IONESCU , (cu care sursa știe precis că a stat împreună la Jilava), care a vorbit în cuvinte foarte bune despre el. PINTEA s-a simțit carecum măguliț și l-a întrebat pe sursă cu ce se ocupă, la care sursa i-a răspuns că de fapt situația fapt. Pentru a-și putea crea posibilități de întîlnire viitoare, sursa i-a spus că are o lucrare împreună cu ICEMIN. (Juristul de Cereții Jilave) care se află la colțul străzii Sevastopol - Calea Victoriei, că adesea este obligat să lucreze și duminica, așa că vine des în acest cartier al orașului și că este posibil să-l mai întîlnească. GHERMAN PINTEA și-a adus aminte cu precizie despre sursă, că s-au plimbat împreună pe la Jilava și cu această ocazie l-a întrebat pe sursă dacă știe ce mai face și unde mai este avocatul TOPCIU, fiul lui DUMITRU TOPCIU, fost deputat cuzist, astăzi mort, lucru la care sursa necunoscîndu-l pe acest avocat, a spus că nu știe dar se poate interesa. La aceasta PINTEA a răspuns,

. // .

Nota informativă a agentului „Vlaicu Petre“ din 14.04.1961.

2.- 41

că nu e nevoie să se intereseze, dar că l-a întrebat crezînd că-l cunoaște.-

De data aceasta i s-a părut sursei că PINTEA este mai puțin tulburat ca data trecută și mai zămbitor. La întrebarea sursei ce mai face și cum o mai duce, PINTEA a răspuns că " s-a învățat cu toate necazurile", accentuînd "că din punct de vedere moral se simțea mai bine la Jilava decît acuma, dar e un om răbdător și călit".-

În timpul acesta se apropia autobuzul și doamnele care stătuseră alături la vreun metru distanță i-a făcut semn că vine autobuzul. PINTEA i-a întins mîna sursei, care la despărțire i-a spus lui PINTEA, "că poate ne vom mai vedea, avînd treabă mai des în cartierul acesta", așteptînd că poate PINTEA să-l invite acasă, dar această invitație n-a venit. PINTEA a răspuns că "îi face plăcere să întîlnească întotdeauna oameni care au suferit, dar în genere iesă puțin la plimbare și evită cercuri prea mari de cunoștințe, fiindcă așa sînt împrejurările".

După aceasta toți trei s-au urcat în autobuz iar sursa s-a îndreptat spre Piața Victoriei, în direcția opusă, vrînd să arate că se duce la IOEMIN, după cum i-a vorbit.-

"VLAICU PETRE"

București, 13 aprilie 1961

Nota biroului :

PINTEA GHERMAN este urmărit de noi prin acțiune informativă individuală.-

Agentul l-a cunoscut pe obiectiv în închisoare iar după această dată nu s-au mai văzut. Din măsurile luate pentru punerea agentului în contact cu obiectivul a rezultat că agentul este bine primit și că pot să se întîlnească dar numai "întîmplător" fiindcă PINTEA procedează cu toate legăturile sale astfel.-

Agentul are ca sarcină a întîlni din nou pe obiectiv și să stabilească care este poziția sa politică prezentă, cu cine se mai întîlnește și ce probleme discută în asemenea împrejurări .-

Vezi să nu fie puse prea des aceste întîlniri "întîmplătoare" care vor da de bătut".-

Lt. Major Zarescu Ion

Mr. I. Andronic

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

24
23

SE APROBA

321/Z/ 5 iunie 1961
STRICT SECRET
ex.nr.2

30 OCT 2008
Dir. Cercetare

H O T A R I E
=====

La 20 aprilie 1961 a fost arestat numitul
PINTEA GHERMAN, fiul lui VASILE și IOANA, născut la
13 mai 1894 în Zeicani - U.R.S.S., domiciliat în Bucu-
rești str.Argentina nr.9, care era urmărit de noi prin
acțiunea informativă individuală nr.2481.-

Sus-numitul fiind în legătură cu un grup
de elemente ce au desfășurat activitate contrarevolu-
ționară în Craiova și care a fost depistat în cursul
lunii aprilie 1961, a fost transferat la Direcția Re-
gională M.A.I. Oltenia - aflându-se în prezent în faza
anchetei penale .-

Intrucât organului de anchetă îi este nece-
sar materialul obținut în procesul acțiunii informative
ce s-a dus asupra sus-numitului ,

P R O P U N E M Î

Să se aprobe transferarea dosarului acțiu-
nii informative nr.2481 al lui PINTEA GHERMAN la Direc-
ția Regională M.A.I. Oltenia prin Serv."C" M.A.I. Dosa-
rul conține 429 file .-

După terminarea anchetei, dosarul urmează

. // .

Hotărâre din 5.06.1961, privind transferarea dosarului acțiunii informative a lui Gherman Pântea la Direcția Regională M.A.I. Oltenia.

25
2.-26

a ne fi retrimis pentru a fi clasat la Serviciul "C"
M.A.I. unde se află înregistrat .-

C.N.C.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

DE ACORD
SEFUL SERVICIULUI
Maior de Securitate

I. Andronic

Lt. Maior de Securitate
Zarescu Ion

Z.I./AE
2 ex.

Hotărâre din 5.06.1961, privind transferarea dosarului acțiunii informative a lui Gherman Pântea la Direcția Regională M.A.I. Oltenia. (continuare)

*Plănușă
la reg.
478404
(p. Sărbăntoaru - elab.)*

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
DIRECTIA III-a
nr. 321/2/ 398819 - / 5 iunie 1961

~~SECRET~~
SERIOT SECRET
S.C.nr.16
ex.nr. 2

- 8 JUN 1961

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

către
M.A.I. SERVICIUL "C" .

Numitul PÎNTEA GHERMAN, fiul lui VASILE și IOANA, născut la 13 mai 1894 în Zeicani-U.R.S.S., domiciliat în București str.Argentina nr.9, urmărit prin acțiunea informativă nr.2481 a fost reținut de noi și transferat la Direcția Regională M.A.I. Oltenia, unde urmează a fi anchetat cu un grup de elemente dușmănoase de au desfășurat activitate contrarevoluționară în Craiova .-

În baza hotărîrii aprobate de tov.Colonel RUSU EMANUIL, locțiitorul șefului Direcției a III-a, care se anexează, rugăm dispuneți măsuri ca dos.acțiunii 2481 ce se referă la PÎNTEA GHERMAN și cuprinde 429 file să fie transferat la Direcția Regională M.A.I. Oltenia, pentru a fi exploatat în procesul anchetei. După terminarea anchetei dosarul acțiunii e necesar să ne fie retrimis pentru a închide acțiunea și a o preda Serviciului "C" M.A.I.-

P. ȘEFUL DIRECȚIEI
Colonel de Securitate

Rusu Emanuil

ȘEFUL SERVICIULUI
Maior de Securitate

I.Andronic

Z.I./AE
2 ex.

Adresă a Direcției a III-a a M.A.I. din 5.06.1961, prin care se solicită - ca urmare a arestării lui Gherman Pântea-transferul dosarului acțiunii la Direcția Regională M.A.I. Oltenia.

M.A.I. DIR. REGIONALA OLTENIA

30 OCT 2008
Dir. Cercetare

Nr. 321/P/14212
23 septembrie 1961

15
18739
20.09.1961

Către,

M.A.I. BUCUREȘTI - DIRECTIA III-a

*Log furn
to ne furn
de la furn
scuti in
de se ocu
scutito
leg. de
a stia
gover
to se clas
ambulo
pau
teanti*

In baza materialelor informative furnizate de agenții : "TITI", "DAN" și "STANESCU GHEORGHE", la data de 6 iulie 1957, s-a deschis dosar de verificare împotriva numitului PINTEA CONSTANTIN.

La 22 septembrie 1958, dosarul a fost transformat în dosar de acțiune informativă individuală, care la 14 aprilie 1961, a fost transformat în acțiune informativă de grup în cadrul căruia au fost lucrați numiții : PINTEA CONSTANTIN, URECHE GHEORGHE, SEABRO IOACHIM, PELIVAN VASILE, BOLBOCEANU NICOLAE, USA TIUC ELINOR, CUJBA GHEORGHE, RUDEANU TEODOR, precum și alte legături ale acestora.

In timpul desfășurării acțiunii informative, s-a stabilit că PINTEA CONSTANTIN a grupat în jurul său o serie de elemente dușmănoase, foști ofițeri, comercianți, preoți, etc., fugiți de pe teritoriul U.R.S.S., cu care se întâlneau în diferite locuri ca : în grădina bisericii "Sf. Treime", pe stradă, precum și la domiciliul unora din membrii grupului, unde întrețineau discuții cu caracter dușmănos privind evenimentele politice interne și externe, aduceau injurii la adresa conducătorilor din țara noastră și U.R.S.S. și sperau în schimbarea regimului democrat popular din R.P.R., prin declanșarea unui război de către puterile imperialiste, în urma cărui fapt ei se vor întoarce la locurile de origină de unde au fugit și își vor recăpăta pozițiile pierdute.

De asemeni, s-a mai stabilit că PINTEA CONSTANTIN întreține legături cu unele elemente din București ce au deținut funcții de conducere în aparatul de stat burghez-moșieresc, urmărit de M.A.I. Direcția III-a, cum este : VIDRASCU CONSTANTIN fost ministru în Basarabia și fruntaș P.N.T., cit și

..//.

Adresă a Direcției Regionale M.A.I. Oltenia din 23.09.1961, privind deschiderea dosarului de verificare a lui Constantin Pântea, transformarea acestuia în dosar de acțiune informativă individuală și ulterior transformarea în acțiune informativă de grup.

cu fratele său PINTEA GHERMAN, fost primar al oraşului Chişinău şi Odesa, deputat P.N.L., care în nenumărate rânduri s-a deplasat în Craiova unde a luat legătura cu o parte din membrii acestui grup, cu care a purtat discuţii duşmănoase, căutând să menţină moralul ridicat în rândul elementelor fugite din URSS, în sensul că va veni timpul când se va întoarce la locurile de unde au fugit.

Faptul că PINTEA CONSTANTIN a grupat în jurul său o serie de elemente duşmănoase, a fost confirmat şi de rezultatul supravegherii operative, stabilindu-se peste 40 de legături cu care s-a întâlnit în diferite locuri dosnice, cât şi la domiciliile unora dintre ei, locuri unde au fost şi fotografiati.

În oraşul Craiova, ca legături mai importante ale lui PINTEA CONSTANTIN cu care întreţinea discuţii duşmănoase, au fost stabilite următoarele persoane : PELIVAN VASILE, fost lt.colonel; URECHE GHEORGHE fost confesor militar cu gradul de lt.colonel; SEABRO IOACHIM fost inspector financiar ; RUDEANU TEODOR preot, fost arestat în 1952 pentru activitate duşmănoasă USATIUC ELINOR, fost prefect al judeţului Lăpuşna, cunoscut ca fruntaş curist ; BOLBOCEANU NICOLAE, preot şi alţii.

În scopul documentării acţiunii informative, la data de 17 aprilie 1961, a fost reţinut şi cercetat în secret numitul POPESCU PETRE, de ani 71, profesor, pensionar, element cunoscut ca legătură a celor menţionaţi.

Acesta în anchetă a confirmat în mare parte materialele informative, în sensul că persoanele lucrate în acţiunea informativă de grup, se întâlneau frecvent în grădina bisericii "Sf. Treime", pe stradă şi la domiciliile unora dintre ei, cu care ocazie discutau şi comentau în mod duşmănos situaţia politică internă şi internaţională, calomniau regimul democrat popular din R.P.R. şi U.R.S.S., aducând injurii conducătorilor de stat şi de partid şi-şi manifestau dorinţa izbucnirii unui nou război mondial şi că ei intenţionau să se înroleze în armatele lagărului capitalist, să lupte împotriva armatei R.P.R. şi U.R.S.S., iar o parte din ei să facă acte de sabotaj în spaţiile frontului.

POPESCU PETRE, a declarat că participanţi activi la aceste discuţii, pe numiţi : PINTEA CONSTANTIN, PELIVAN VASILE, URECHE GHEORGHE, SEABRO IOACHIM, RUDEANU TEODOR, BOLBOCEANU NICOLAE, USATIUC ELINOR şi alţii.

În baza celor declarate de numitul POPESCU PETRE, precum şi a altor materiale, la data de 20 aprilie 1961, au fost

///.

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

Adresă a Direcţiei Regionale M.A.I. Oltenia din 23.09.1961,
privind dosarul lui Constantin Pântea. (continuare)

arestați numiți : PINTEA CONSTANTIN, PELIVAN VASILE, URECHE
GHEORGHE, SEABRO IOACHIM, RUDEANU TEODOR, BOLBOCEANU NICOLAE și
USATIUC ELINOR. 17

Cu ocazia anchetării celor arestați, precum și din de-
pozițiile martorilor ce au fost audiați pînă în prezent, se con-
firmă faptul că aceștia au desfășurat activitate de propagandă
dușmănoasă împotriva regimului democrat popular din R.P.R., încă
din anul 1948 și pînă la arestare.

În cadrul întîlnirilor ei comentau în mod dușmănos
situația politică, propagînd ideea dușmănoasă că va izbucni un
nou război mondial, în urma căruia regimul democrat popular va
fi schimbat și se va instaura un regim burghez care le va da
posibilitatea să-și recapete pozițiile pierdute.

Legat de această problemă, comentau evenimentele poli-
tice la ordinea zilei și își manifestau speranța că în urma
unui eveniment mai deosebit cum a fost evenimentele din Laos,
Congo, etc., să înceapă un conflict armat care să antreneze și
lagărul socialist, care apoi să fie învins.

Tot cu ocazia acestor întîlniri, calomniau regimul
democrat popular din R.P.R. și U.R.S.S., aducînd injurii la adre-
sa conducătorilor de partid și de stat.

În cadrul discuțiilor privind situația basarabenilor
într-un eventual război, ei afirmau că împotriva lor s-ar putea
să se ia măsuri să fie internați în lagăre, întrucît Uniunea
Sovietică se teme de ei (basarabeni), deoarece ei fiind în li-
bertate, ar putea întreprinde acțiuni împotriva U.R.S.S., sau
le-ar pune piedici în acțiunile ce le-ar întreprinde.

Prin natura discuțiilor purtate între ei de la om
la om, căutau să mențină moralul ridicat elementelor fugite
din U.R.S.S., în sensul că va veni timpul cît toți basarabeni
se vor întoarce la locurile de unde au plecat, unde își vor
recăpăta pozițiile pierdute.

PINTEA GHERMAN, în afară de aspectele arătate mai sus,
în timpul anchetei a mai declarat că în anul 1956, după ce a
ieșit de la închisoare, a avut o discuție cu PCP VALER fost
ministru de justiție.

Cu această ocazie, printre altele acesta a afirmat
față de GHERMAN PINTEA că a fost la GHEORGHE TATARASCU cu
care a avut o discuție în legătură cu formarea unui guvern cu
mai multe partide.

././.

Adresă a Direcției Regionale M.A.I. Oltenia din 23.09.1961,
privind dosarul lui Constantin Pânteă. (continuare)

Despre acest guvern, POP VALER a afirmat că funcția de președinte al consiliului de miniștri era destinată dr. LUPU sau să rămână chiar actualul președinte, însă să fie cooptat și HATEGANU și alți reprezentanți ai diferitelor partide politice care să organizeze alegeri libere.

Despre cele afirmate de POP VALER, PINTEA GHERMAN declară că cu prima vizită ce ia făcut-o dr. LUPU, l-a încunostințat despre aceasta, iar dr. LUPU ia spus că el nu știe nimic și crede că sînt născociri de ale lui TATARASCU.

În legătură cu ANTON CRIHAN, PINTEA GHERMAN declară că l-a cunoscut încă de cînd era student, ajutîndu-l și cu bani cînd era la facultatea de drept din Paris, însă din anul 1947 nu a mai avut niciun fel de relații cu el.

Despre fugirea lui CRIHAN ANTON din țară, PINTEA CONSTANTIN a declarat că a discutat cu CAZACLIU GRIGORE și acesta ia spus că este informat de la o rudă sau prieten al lui CRIHAN ANTON, că acesta plecînd în Spania la un frate al său, a fost căutat acasă de către organele de stat care veniseră să-l aresteze, iar gazda care-l adăpostea, ia comunicat și în urma acestui fapt a luat hotărîrea să fugă din țară.

Fuga din țară i-ar fi fost înlesnită de un nepot al său care făcea armata la grăniceri și astfel că CRIHAN ANTON a ajuns în Iugoslavia.

În legătură cu acest caz, PINTEA GHERMAN declară că cu ocazia unor discuții avute cu SCOBIOARA ANDREI, acesta ia spus că CRIHAN ANTON întreține legături cu SURUCEANU NICOLAE printr-o a treia persoană din Paris și că acesta în prezent se găsește în S.U.A., făcînd parte din comitetul național de eliberare, format din fugarii romîni, unde i s-a încredințat funcția de ministru de finanțe.

Cu ocazia anchetei efectuate pînă în prezent, PINTEA GHERMAN a declarat ca legături ale sale cu care a întreținut relații, următoarele elemente :

MITA ALEXANDRU, decan la facultatea I.S.E.P. din București; STERE GHEORGHE fost procuror general; VOITINOVICI ALEXANDRU fost procuror general; DARDAN CONSTANTIN fost procuror general; GROSU NICOLAE preot la biserica de lîngă cîminul B.12, CHIORASCU VLADIMIR; VIDRASCU CONSTANTIN; SINIGLIU ELEPTERIE, GOBJILA STEFAN, BOUREANU PAUL și SIRBU ANATOLIE.

SEFUL DIR. REGIONALE
Lt. colonel
Socol
Pantea

SEFUL SERVICIULUI
Căpitan
Piru Jean

Adresă a Direcției Regionale M.A.I. Oltenia din 23.09.1961,
privind dosarul lui Constantin Pântea. (continuare)

14.

01009
M. A. I.
Căp. Secretar General
Z. 3213, din 16.07.63

25

SE APROBA,

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

320/Z/ 13 iulie 1963
STRICT SECRET
exemplarul A

NOTA - RAPORT
=====

In rețeaua agenturii noastre este și agenta "VALERIA" avînd legătură cu Lt. Major ZARESCU ION .-

Sus-numita, este cetățeană sovietică, a venit în țară în 1956, întrucît s-a căsătorit cu HAROVIUC MIROSLAV în timp ce acesta se găsea în detenție în Uniunea Sovietică, pentru activitatea naționalist-ucraineană ce o desfășurase pînă în 1944 .-

Agentă "VALERIA", pînă la venirea sa în R.P.R., a fost agentă a organelor sovietice, fapt despre care aceste organe ne-au făcut cunoscut, iar în 1958 a fost trecută în rețeaua noastră informativă. De la aceas-tă dată și pînă în prezent, agenta a muncit bine pe linia realizării sarcinilor încredințate de către organele noastre. A fost marșrutizată la Cernăuți în anii precedenți în colaborare cu organele sovietice, iar acolo a fost contactată de organele sovietice, furnizînd informații asupra elementelor din Cernăuți care erau urmărite. La înapoiere agenta a furnizat informațiile obținute și orga-nelor noastre .-

Agentă "VALERIA" a solicitat organelor noastre să fie ajutată în urgentarea obținerii vizei de a merge la Cernăuți, la fiica sa, întrucît aceasta se căsătorește. În acest scop, a primit indicații să se adreseze organelor de miliție însă neavînd viza organelor sovie-tice în acel moment, cererea i-a fost respinsă. Astăzi, 13 iulie a.c., agenta ne-a informat că de la Consulatul Sovietic a primit viză și a insistat din nou a o sprijini

Nota-Raport din 13.07.1963, referitoare la „marșrutizarea“ agentei K.G.B. „Valeria“ pentru supravegherea lui Gherman Pânteia.

28
2.- 26

pentru a obține urgent viză și din partea organelor noastre competente .-

Din cele relatate de agentă, fiica sa are căsătoria civilă în ziua de 14 iulie, iar nunta pentru care este invitată agenta are loc la sfârșitul lunii iulie crt.-

Față de cele de mai sus ,

PROPUN :

Să se aprobe a se interveni la Direcția Control Străini și Pașapoarte pentru a se urgenta obținerea vizei de plecare a agentei "VALERIA" în vizită la fiica sa din Cernăuți-U.R.S. , pe timp de 15 zile, așa cum de altfel are aprobare și din partea consulatului Sovietic .-

De asemenea,prorocna în legătură cu activitatea sa informativă, agenta să nu primească niciun fel de sarcini.-

SEFUL SERVICIULUI 2
Lt. Maj. de Securitate
Zarescu I.
Zarescu I.

De acord
[Signature]
13.07.63

2 ex.

Nota-Raport din 13.07.1963, referitoare la „marșrutizarea“ agentei K.G.B. „Valeria“ pentru supravegherea lui Gherman Pântea. (continuare)

Primită : opt. Dinu Gh.
Sursa : "Ira"
Data : 23 febr.1967 orele 17
Casa : "Sarmisegetuza"

42
40

STRICT SECRET
Ex.nr. -

304/3/DG. - 25 febr.1967

30 OCT 2008
Dir. Cercetare

NOTA INFORMATIVA
=====

Sursa vă informează că îl cunoaște pe GHERMAN PINTEA din 1941 de la Odesa. Sursa cunoaște despre acesta că el a jucat un rol important în alipirea Basarabiei, fiind un fel de ministru de război. După aceea a făcut politică liberală alături de ION INCULEȘ, iar între cele două războaie mondiale a fost și primar al orașului Chișinău.

Sursa l-a întâlnit la Odesa în timpul celui de al doilea război mondial, când acesta a fost primar general al orașului Odesa. După război, sursa o perioadă de timp nu l-a mai întâlnit, întrucât amândoi au fost plecați sursa în URSS, iar PINTEA în țară. După întoarcerea sursei, imediat l-a întâlnit (el venind la sursă acasă) și de atunci continuă să fie vizitată de el cu mici întreruperi. Sursa cunoaște că în prezent acesta lucrează la Institutul de Istorie al Academiei sub îndrumarea lui ANDREI OTETEȘ. Din câte cunoaște sursa, respectivul se ocupă cu căutarea și clarificarea unor documente istorice, care vorbesc despre Basarabia. Sursa cunoaște că cel în cauză primește și pensie acordată de către conducerea de partid a țării noastre. Sursa menționează că cel în cauză domiciliază în București, str.Argentina nr.9 .

"Ira"

N. B.

Acest material a fost luat de la agentă din ordinul conducerii serviciului. Deși agenta a fost vizitată periodic de numitul PINTEA GHERMAN, aceasta n-a reținut aspecte deosebite din comentariile făcute de el, în afară

- // -

Nota informativă din 23.02.1967 a agentei „Ira“.

de faptul că în prezent este preocupat de găsirea unor documente istorice care să ateste existența teritoriului Basarabiei ca vechi teritoriu al românilor (deci al României) .

Agentul a primit sarcina să-l contacteze pe GHERMAN și în discuțiile cu acesta să stabilească care-i adresa numitului PAN HALIPA, cine-l vizitează dintre vechile sale cunoștințe, ce comentarii face cu privire la unele hotărâri luate de către conducerea de partid și de stat a țării noastre precum și faptul dacă intenționează să facă vreo lucrare cu privire la Basarabia .

Nota se va da în copie tov.locot.IONESCU ION de la biroul 1, care a primit ordin să identifice o serie de basarabeni .

ept. Dinu Gheorghe

AB/ 2 ex.

30 OCT 2008
Dir. Cercetare

Primit : lt.FECIORU TRAIAN
Sursa : "Ira"
Data : 9 martie 1967 orele 11,30
Casa : "Sarmisegetuza"

STRICT SECRET
ex.nr. 1

304/3/F.Tr. - 11 martie 1967

NOTA INFORMATIVA
=====

Sursa relatează că în dimineața zilei de 6 oct. , a stat de vorbă cu GHERMAN PINTEA la domiciliul acestuia, unde a fost într-o vizită. Cu această ocazie sus-numitul mi-a relatat că pe la mijlocul lunii ianuarie a.c. a avut loc înmormântarea lui ION BUZDUGAN politician basarabean. La înmormântarea lui au participat peste 200 persoane. Cu această ocazie s-au ținut discursuri funerare, de către PINTEA și HALIPA. În discursul ținut, PINTEA mi-a spus că a vorbit despre BUZDUGAN în legătură cu activitatea lui politică și a citit în întregime actul Unirii Basarabiei cu România, actul care pentru prima oară a fost citit de BUZDUGAN în 1918, o dată cu realipirea Basarabiei .

Înainte de a mă întâlni cu PINTEA, o altă persoană mi-a spus că avocatul COPCIAC, ce era prezent la înmormântare a plecat imediat din capelă când PINTEA a început să vorbească despre activitatea lui BUZDUGAN. Spunând acest lucru lui PINTEA , mi-a spus că și el a observat atît plecarea lui COPCIAC, cît și a încă cîtorva persoane. L-am întrebat imediat ce anume a vorbit de a făcut că aceștia să plece, el mi-a spus că a vorbit ca un istoric și basarabean. Întrebîndu-l dacă nu i-a fost frică, el mi-a răspuns: În primul rînd la noi există libertatea opiniilor și deci el a putut să-și exprime părerea, iar în al doilea rînd, avînd vîrsta de 72 ani, el nu mai are mult de trăit și vrea ca și la sfîrșitul vieții să-și continue linia sa, că Basarabia este a României. Mi-a spus că el prin acestea nu lezează interesele guvernului nostru, iar altora dacă nu le convine, asta nu-l interesează .

- // -

Nota informativă din 9.03.1967 a agentei „Ira“.

Mi-a mai spus că pe 26 martie a.c. , la biserica Sf.Spiridon se va face un parastas pentru mitropolitul GURIE și încă cineva și că el are intenția ca și cu această ocazie să țină un discurs. M-a invitat să participe și eu .

Intrevederea a durat circa 1 1/2 de față fiind și soția lui .

"Ira"

N. B.

Materialul a fost furnizat de agentă în baza sarcinii primite de a urmări comentariile ce se fac în cercurile basarabenilor din București, cu privire la discursurile ținute de numiții GHERMAN PINTEA și HALIPA cu ocazia înmormântării politicianului și poetului ION BUZDUGAN .

Pentru îndeplinirea viitoare agentul a primit sarcina să contacteze pe OLSUFIEV MIHAI și GLAVCE SERGIU, cu care ocazie să stabilească poziția acestora față de principalele evenimente politice la ordinea zilei precum și relațiile ce le au .

Intrucât agenta semnalează o întrunire care va avea loc la 26 martie a.c. la biserica Sf.Spiridon, o copie a notei va fi dată biroului 1, iar o copie se va exploata la dosarul de problemă .

C.N.S.A.I.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

Da, iar dacă
de vor face comitetul
țării deosebite,
na. mi fi prezent
toți
Bucuresti
13.03.1967

Ter-Cal
de la agenta biserica
Apentus. M. V. F.
reținute să fie actualizate
la discursurile ce se vor
ține cu ocazia parastasului
care sunt persoanele
respective

Locot.,
Regioru Traian

AB/ 3 ex.

Print : Mr. Culeea C.
Sursa : "Vlaicu Petre"
Data : 18 august 1967 ora 17.
Casa : "Cișnișu"

STRICT SECRET
Ex. nr. 4
21 august 1967

30 OCT 2008
Dir. Cercetare

NOTA INFORMATIVA

=====

In ziua de 13 august 1967, la ora 13, a avut loc la biserica Sf. Spiridon de pe cal. Serban Vodă un parastas pentru pomenirea a 50 de ani de la moartea lui ALEXEI MATEVICI, poet basarabean.

Au luat parte la serviciul religios următorii: preot VASILE TEPODEI, preot SIMION NEAGA, preot SIMION MACOVEI, preot GEORGESCU, PANTELIMON HALIPPA, GERMAN PINTEA, TEODOR PADURARU, VICTOR MATEVICI prof., SIMION VERZARU, profesor la Liceul Spira Haret, CONSTANTIN TOMESCU, profesor universitar pensionar, ALEX. GHINSBERG magistrat, AL. ŢEMŢEANU fost casier central al Băncii Naționale din România, ILIE TOCAN, profesor pensionar, NICOLAE SOROCEANU, fost magistrat, MIHAIL MATEVICI profesor de educație fizică, MARIA DUMITRESCU SIS, profesoară pensionară, LUTCAN VASILE învățător din Drăgășani, ALEXANDRU GONTA, cercetător principal la Institutul de istorie "N. Iorga", ing. NICOLAE HALIPPA, MARGHERITA HARALAMBIE, avocat pensionar, AL. VALBANU fost prefect de Tighina, URBANOVICI ION, medic pensionar, MIHAI TRODORESCU, fost chester la Chișinău, M. IUGURT, muncitor la Combinatul Jilava, ing. VALENTIN TEPODEI, doctorul LISIEVICI, fost director general în fostul guvernământ al Basarabiei, GOCIMAN ALEXANDRU, fost director în Basarabia, GRIGORE FILIP LUPU, fost director al ziarului "Gînd basarabean", TATIANA GALUSCA, scriitoare basarabească, preot NICULESCU PANAIT, preotul GORDUZA MIHAIL, PAUL DOMICI ESTRADE fost ziarist, ANDREI CLORUNGA, scriitor, DUMBRĂVA NATALIA, profesoară, preot EREMIA GRIGORE, prof. BRAGA ANATOLIE, preot BALAUR DOMITRU și alții.

..//..

Nota informativă din 18.08.1967 a agentului „Vlaicu Petre“.

30 OCT 2008

Dir. Cercetare

45 2.-

După terminarea serviciului religios a luat cuvântul preotul TEPORDEI, care a spus că ALEXEI MATEEVICI a fost cel mai mare poet al Moldovei de răsărit, care a scris cel mai frumos imn închinat limbii române și că basarabeni trebuie să fie mândri de contribuția ce au adus-o prin poetul lor la tezaurul literaturii și culturii române. Vorbitorul a amintit cu cifre despre participarea moldovenilor la războiul românesc din 1917 de la Mărășești, despre provinciile și oamenii pe care i-au jertfit și a arătat că și A. MATEEVICI a fost pe frontul Mărășeștilor, unde s-a îmbolnăvit de tifos exantematic și a murit.

TEPORDEI a mai spus, că odată cu pomenirea lui A. MATEEVICI tresăltă toate sufletele românești din Moldova de Răsărit și că sîntem datori să auzim glasul celor ce visează să vină în brațele patriei mame.

A vorbit apoi PARTELLIMON HALIPPA, care a interpretat două poezii de ale lui A. MATEEVICI, din care una "Su cînt alții vîd că alii vin, "cele alie de semin, eu cînt oclii vîd acum cum pierie a țării veșnice durere", le-a considerat profetice, declarînd cu voce extrem de puternică în biserică, că nu șocotește că au venit acele zile de semin și că durerea țării s-a pierit, atîta vreme cît există frați romîni despărțiți de patria mamă.

La sfîrșit a vorbit GHERMAN PIUPEA, care după ce a citit poezia lui A. MATEEVICI "Limba noastră" a spus că poetul a fost un mare luptător pentru independență culturală și națională, că fiecare romba de limbă Nistru este un luptător pentru limba maternă, pentru proveniența sa românească și pentru întregirea patriei românești. El a mai adăugat, că amintirea marelui poet se împletește cu alți mari luptători pentru cauza românească de dincolo de Prut ca Ion Hodoroagă, SIMION MURAFĂ, PAVEL DICESCU, VASILE STROESCU, COSTACHE STRĂJESCU și alții.

La orele 14 s-a terminat serviciul religios.

Înainte de începerea serviciului și după terminarea lui, sursa a avut posibilitatea să stea mai pe îndelete de vorbă cu prof. TOMESCU CONSTANTIN, cu ALEXANDRU COMPA, cu LUTCAN VASILE, cu PADURARU TEODOR și cu prof. SIMION VARZARU.

Convorbirile purtate cu fiecare din cei menționați mai sus, sursa le redă prin note scurte, care se anexează la materialul de față..

"Vlaicu Petre"

*/**

Nota informativă din 18.08.1967 a agentului „Vlaicu Petre”. (continuare)

46

3. 1967

M.R.

Preotul TEPORDEI VASILE este luat in evidenta operativa.

Celelalte elemente (P.Pintea și P.Halippa) nu au mai fost sesizate cu asemenea activități.

Agentul va urmări starea de spirit a acestora.

Mr. Culcea C.

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

Nota informativă din 18.08.1967 a agentului „Vlaicu Petre”. (continuare)

Arhiva neorganizată.

42/2

CONSILIUL SECURITĂȚII STATULUI
DIR.GEN.DE INFORMATII INTERNE
DIRECTIA I-a

C.N.S.F.E.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

Petru
Mășu

121/ND/03.II.1968
STRICT SECRET
Ex.nr. 1

N O T A
=====

În ziua de 2.II.a.c. a încetat din viață PÎNTEA GHERMAN în vîrstă de 78 ani, fost național-liberal, primar al Odesei în perioada 1940-1942 și membru în Sfatul Țării. Înmormîntarea va avea loc în ziua de 4 februarie în jurul orei 13 la cimitirul Bellu.-

Din informațiile pe care le deținem rezultă că la înmormîntare vor lua parte mulți basrabeni și alte persoane cunoscute cu activitate politică în trecut.-

Unele din aceste persoane, și în mod special PANTILION HALIPA-fost deputat PNT și guvernator al Basrabiei - au pregătit cuvîntări pe care le vor rosti cu această ocazie.-

Organele noastre au luat măsuri ca la procesiune să participe și unii informatori care să ne semnaleze modul cum va decurge această și eventualele preocupări ale elementelor suspecte.-

SEFUL DIRECTIEI
Colonel,

Horșen D-tru

red. : Nătălețu D-tru
dact.: Rotaru G.
ex.2 - r.d.506

Nota Direcției I a Securității din 3.02.1968,
privind încetarea din viață, la 2 februarie 1968, a lui Gherman Pîntea.

55
121

121/M/05.II.1968
STRICT SECRET
Ex.nr. _

NOTA-RAPORT

La înmormântarea lui PÂNTEA GHERMAN, care a avut loc în ziua de 4.II.1968, a participat și numitul GRIGORESCU GRIGORE care a înregistrat pe bandă cuvântările ținute cu această ocazie.-

Despre acesta se cunosc următoarele date :

Este născut la 5.VII.1923 în comuna Izvoarele-Frahoș, fiul lui Grigore și Iulia, absolvent a trei clase liceu, căsătorit domiciliat în București, str.Frumoasă nr.47.-

La Serviciul "C" este cunoscut că a fost conducătorul "Centrului de Cultură și Propagandă Italiană" care a luat ființă în comuna Izvoarele și a funcționat între anii 1943-44. Înainte și după 23 Aug. 1944 a făcut parte din PNL-Bejan, fiind membru activ.-

Se cunoaște faptul că în 1949-50 i s-a atribuit diverse titluri (inginer, ofițer de securitate, inspector la Ministerul Cultelor etc) pentru care a fost condamnat ca impostor.-

În prezent se află cu serviciul la Oficiul de Valorificare Legumelor și Fructelor București - ca funcționar.-

Soția sa ALENTINA, fostă CRETU este fiica lui Constantin și Vera, născută în comuna Moreni Tighina - URSS, în prezent este casnică.-

Despre ea se cunoaște că în anul 1950 a fost condamnată 8 ani muncă silnică pentru crimă de înaltă trădare.-

În timp ce lucra la MAI (1945-1947) a fost recrutată de Serviciul de Spionaj american, căruia i-a furnizat informații în legătură cu situația armistițiului și starea de spirit din rândul membrilor de partid și ceilalți funcționari de la MAI.-

Între anii 1962-1963 a fost lucrată de Direcția III-a pentru faptul că a vizitat Ambasada SUA din București și pentru faptul că întreține relații prin corespondență cu preotul KAPCA din SUA, care i-a cerut să emigreze în SUA sau să-i facă o vizită împreună cu soțul.-

În prezent aceasta este cuprinsă în evidența operativă a Direcției a III-a.-

• / •

Nota-Raport a Securității din 5.02.1968,
cu privire la înmormântarea lui Gherman Pântea în ziua de 4 februarie 1968.

Primit : Lt.I.Ionescu
Sursa : "Ianculescu Ion"
Data : 8 II. 1968
Locul : casa "Dacia"

Cazul "B"
45
29
STRICT SECRET
Ex. nr. 2
122/ 9 februarie 1968

NOTA INFORMATIVA
=====

S.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

Sursa a discutat cu pr.Răteanu și cu pr.Macovei de la bis.Caspră, despre pr.Vasile Tepordei de la bis.Mărcuța, în zilele de 6 și 7 februarie 1968.

Pr.Răteanu are o părere foarte bună despre pr.Tepordei. Mi-a spus că acesta este "un om adevărat, foarte bine pregătit", dar că acum este cam deprinsat după moartea soției sale, întâmplată de curind.

Pr.Răteanu clasifică pe basarabeni în trei categorii: pe cei din nord și pe cei din sud, care sînt "cam corcîți" și pe cei din mijlocul Basarabiei care sînt români adevărați și "în ei poți avea toată încrederea".

A adăugat că preoții basarabeni, de pe aici, după 23 August 1944 "s-au dat imediat de partea rușilor", dar că sînt foarte naționaliști și uniți.

Pe de altă parte pr.Macovei, care a vizitat de curind U.R.S.S. (Chișinăul și Moscova) mi-a spus că pr.V.Tepordei este un patriot înflăcărat și socotește că "trebuie să luptăm pentru redobîndirea pămîntului strămoșesc".

Duminică 4 februarie a.c. la înmormîntarea lui Gherman Pinteș, au slujit mei mulți preoți basarabeni și acolo, după pr.Neaga, a vorbit și pr.V. Tepordei foarte înflăcărat.

Pr. Macovei a adăugat că în legătură cu aceasta, a spus pr. Tepordei că această atitudine a lui este "ca o picătură într-un ocean, căci nu depinde de noi", ci de tratativele dintre conducerea țării noastre cu U.R.S.S.

În ceea ce-l privește, pr.Macovei a spus că nu s-ar mai întoarce în Basarabia, căci și-a făcut aici rost, dar că ar vrea să fie țara liberă, ea să-și poată vizita nestîngherit neamurile de acolo și locuința copilăriei. - "Ianculescu Ion".
./...

Notă informativă din 8.02.1968, a agentului „Ianculescu Ion“.

NOTA BIROULUI

Prectul Tepordei Vasile se află în baza de lucru. A mai fost semnalat cu atitudine similară aceeași din prezenta notă.

Informatorul a fost instruit să ia legătura direct cu Tepordei pentru a-i câștiga încrederea, în vederea dirijării organizate pe lângă acesta.

Nota se va exploata la baza de lucru și la celelalte două elemente la care se referă.

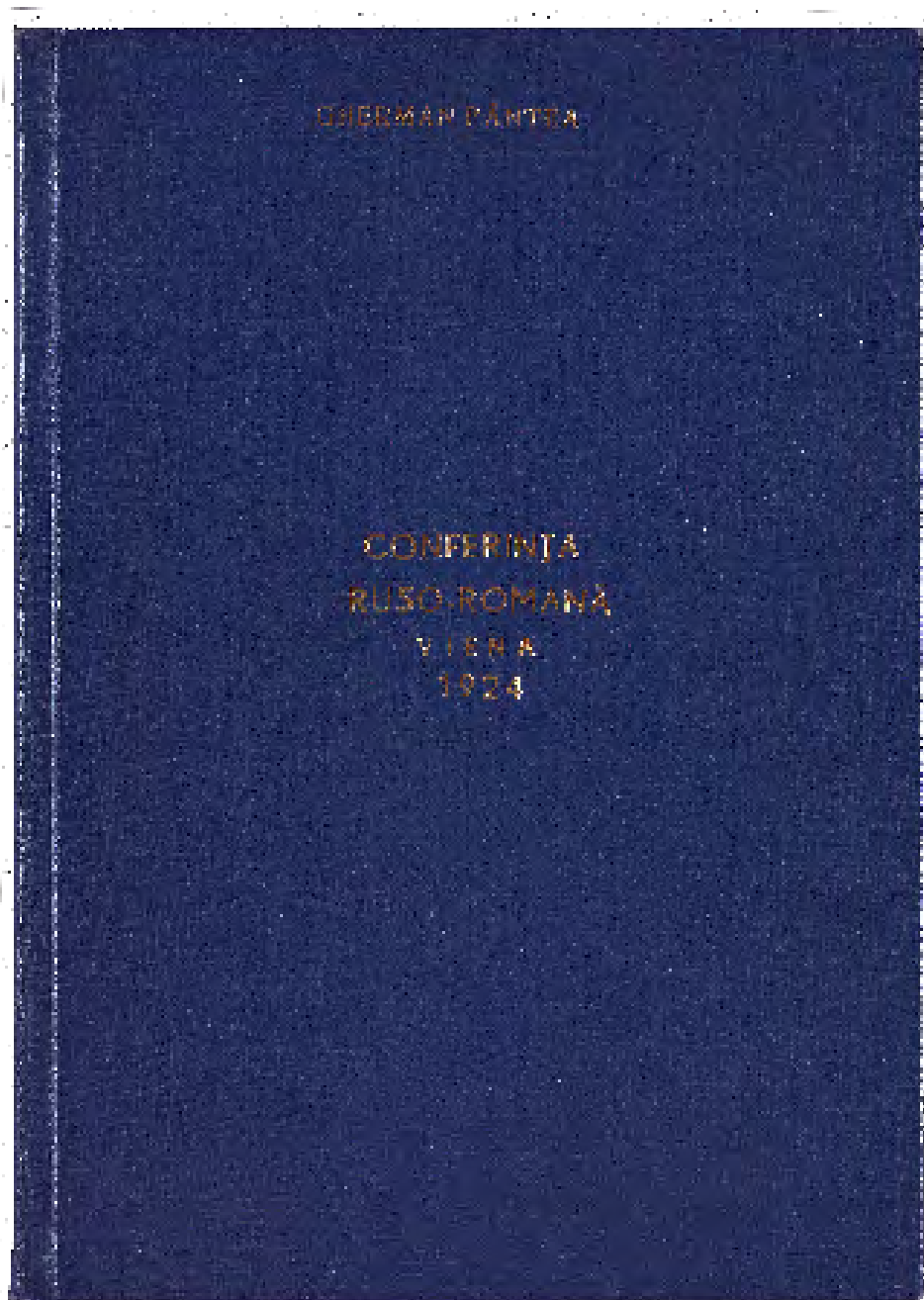
Lt. I. Ionescu

Ionescu

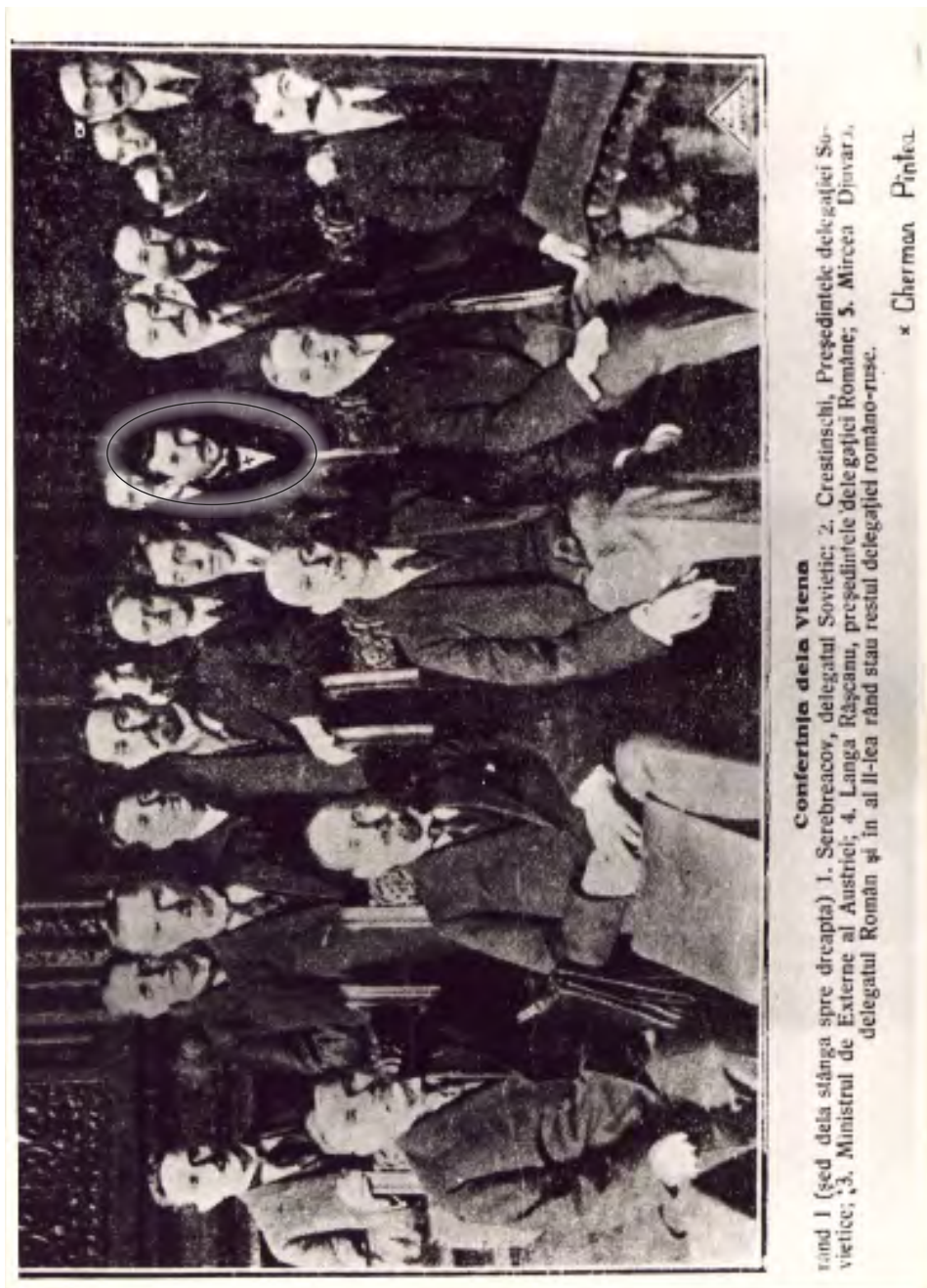
C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

II/BC
2.ex.

Notă informativă din 8.02.1968, a agentului „Ianculescu Ion”. (continuare)

Gherman Pântea – *Conferința ruso-română dela Viena din martie-aprilie 1924.*
(Mărturiile unui participant).

Gherman Pântea – Conferința ruso-română dela Viena din martie-aprilie 1924.
 (Mărturiile unui participant)
 Fotografie din volum. Pe rândul de sus (marcat) Gherman Pântea.

GHERMAN PÂNTEA

Fost deputat în Statul Țării și Președintele Comitetului Central Executiv
Moldovenesc

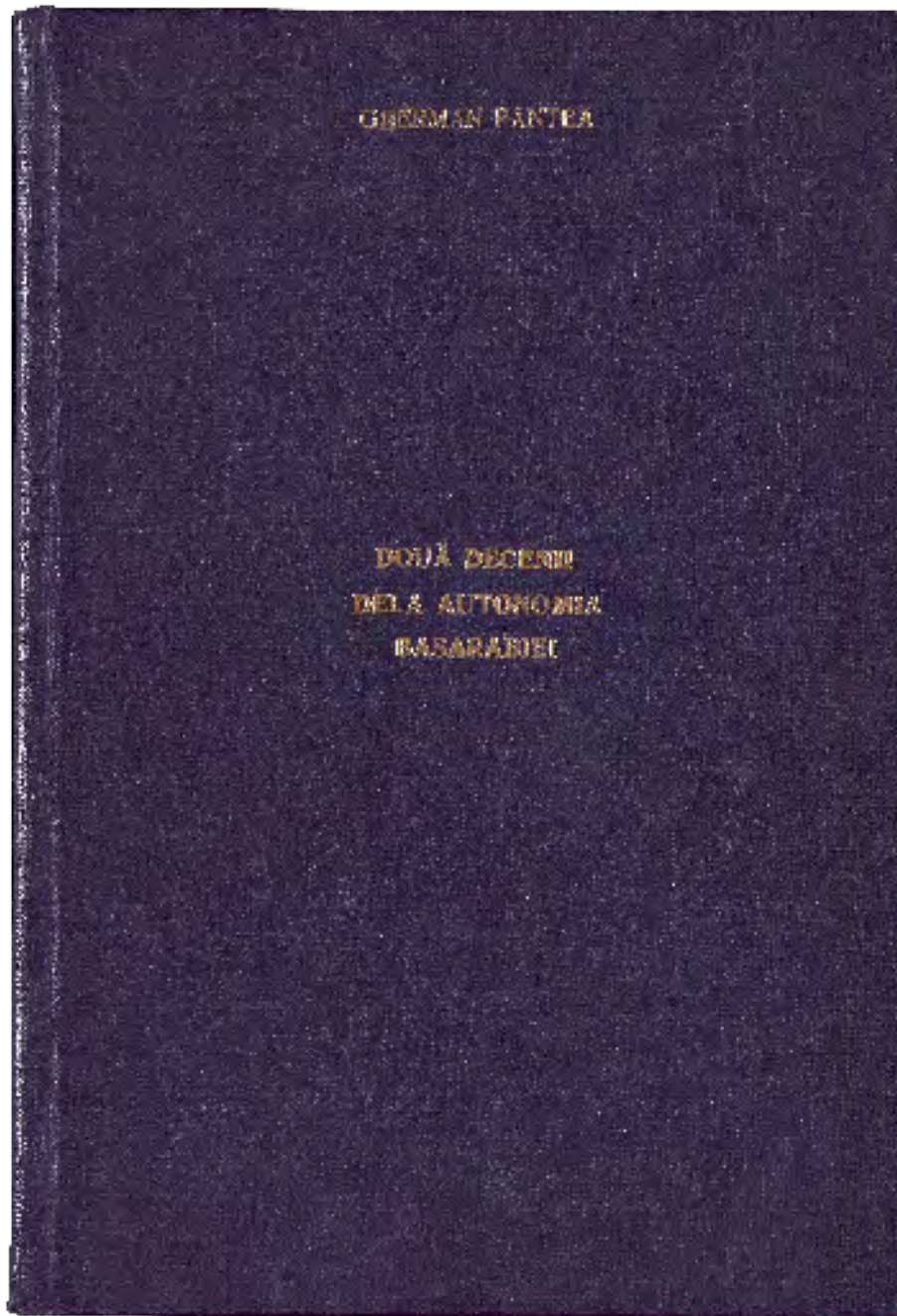
**ROLUL ORGANIZAȚIILOR MILITARE
MOLDOVENEȘTI ÎN ACTUL UNIRII
BASARABIEI**

Blum

CHIȘINAU
Tipografia „Dreptatea” (Pasaj)
1931

Gherman Pântea – *Rolul organizațiilor militare moldovenești în actul unirii Basarabiei*, Chișinău: Tipografia „Dreptatea”, 1931.

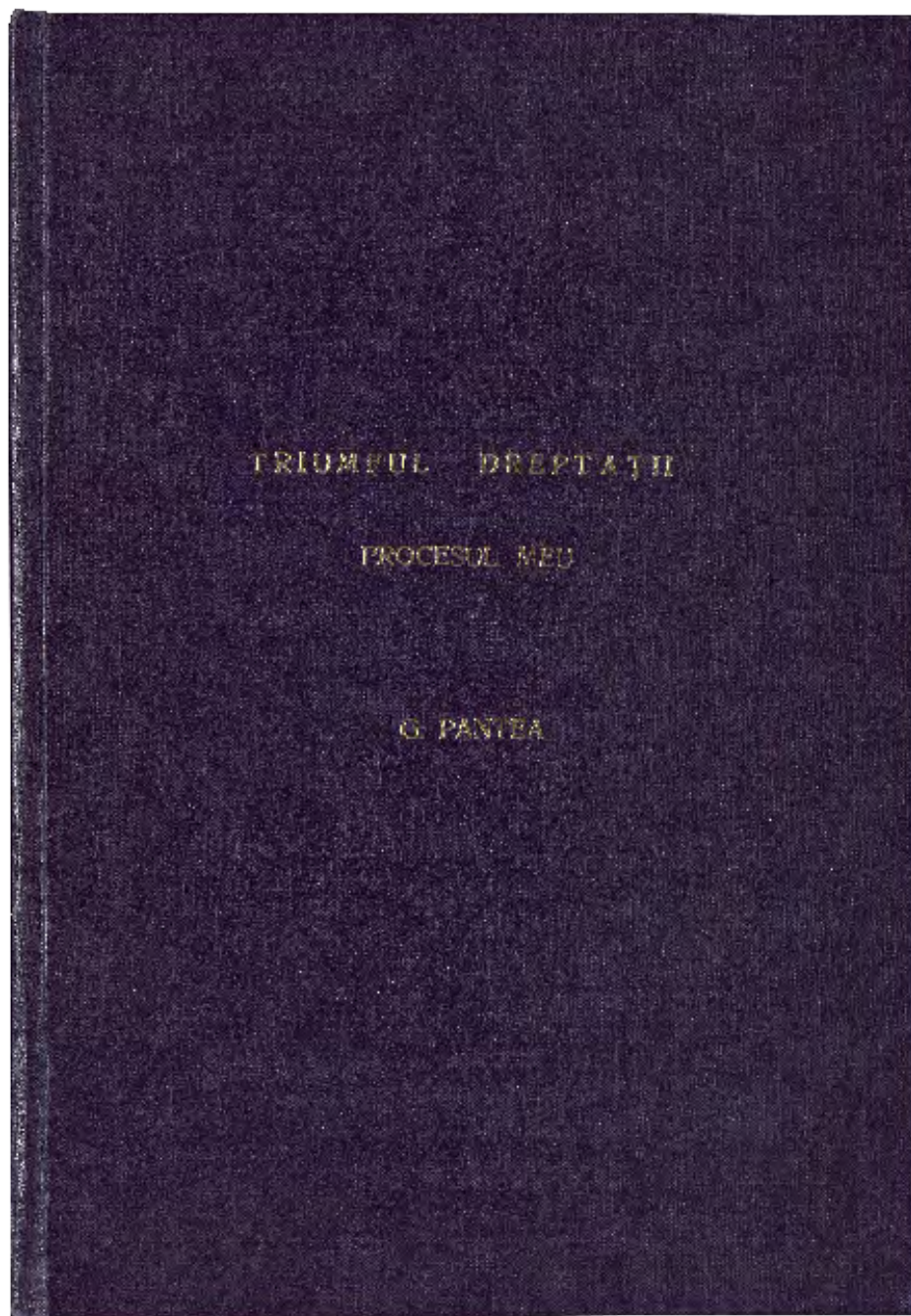

Gherman Pântea – *Două decenii dela autonomia Basarabiei*,
20 octombrie 1937.

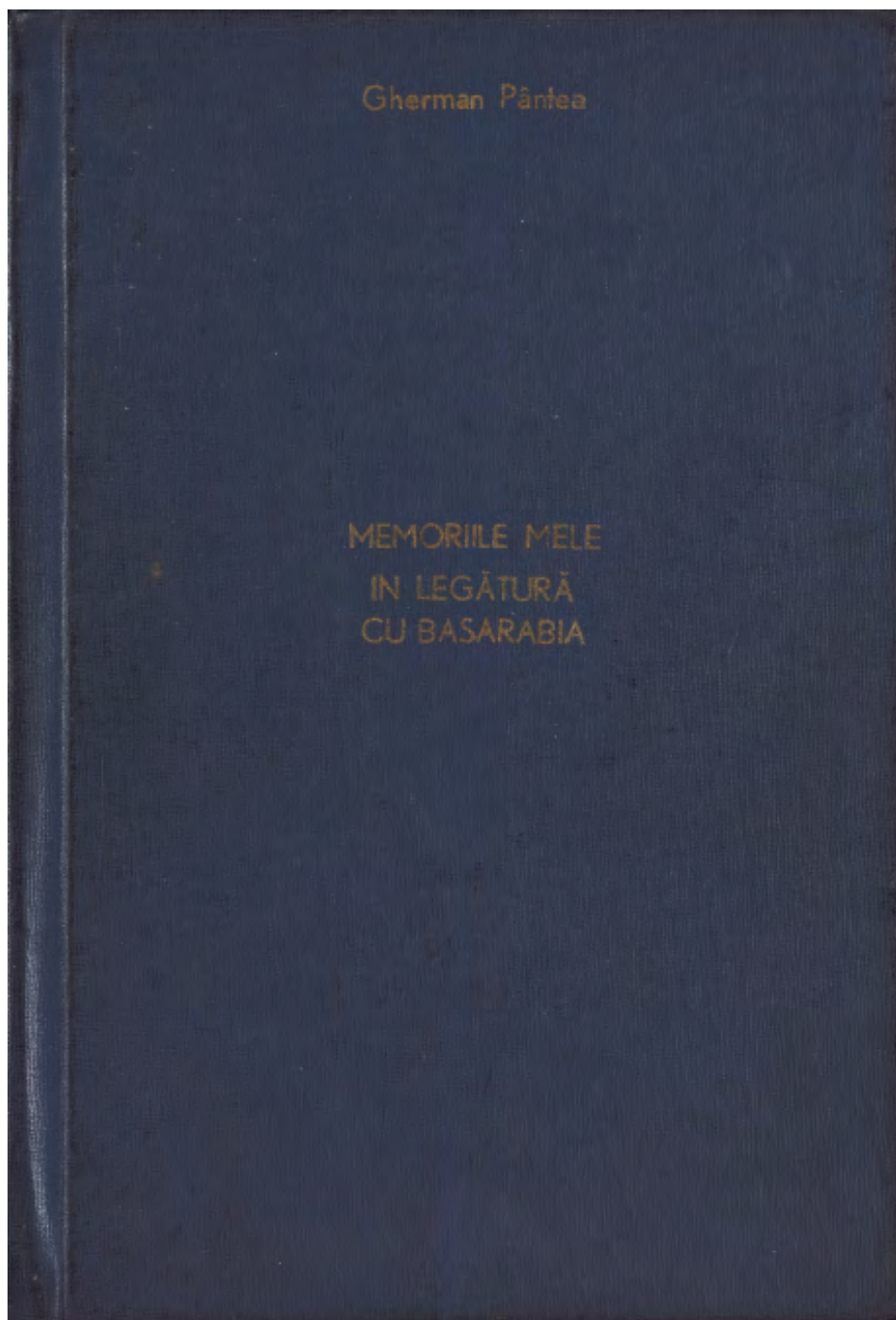

ACTUL UNIRII
Prinul Ministru al României Al. Marghiloman, guvernul Republicii Moldovenești, Deputații din
Sfatul Țării și Autoritățile locale în ziua de 27 Martie 1917.

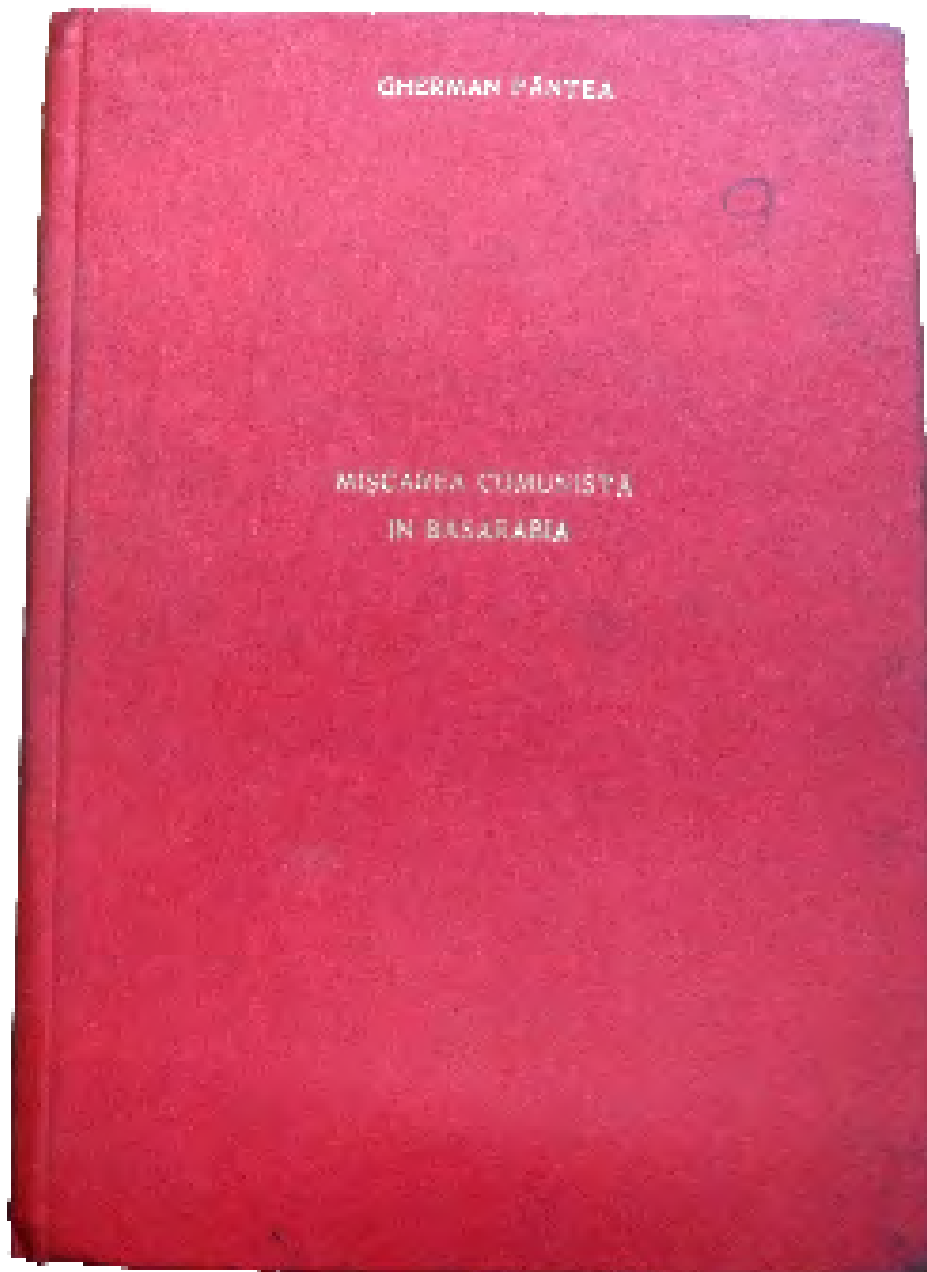
Gherman Pânteia – *Două decenii dela autonomia Basarabiei,*
20 octombrie 1937 – Fotografie din volum.

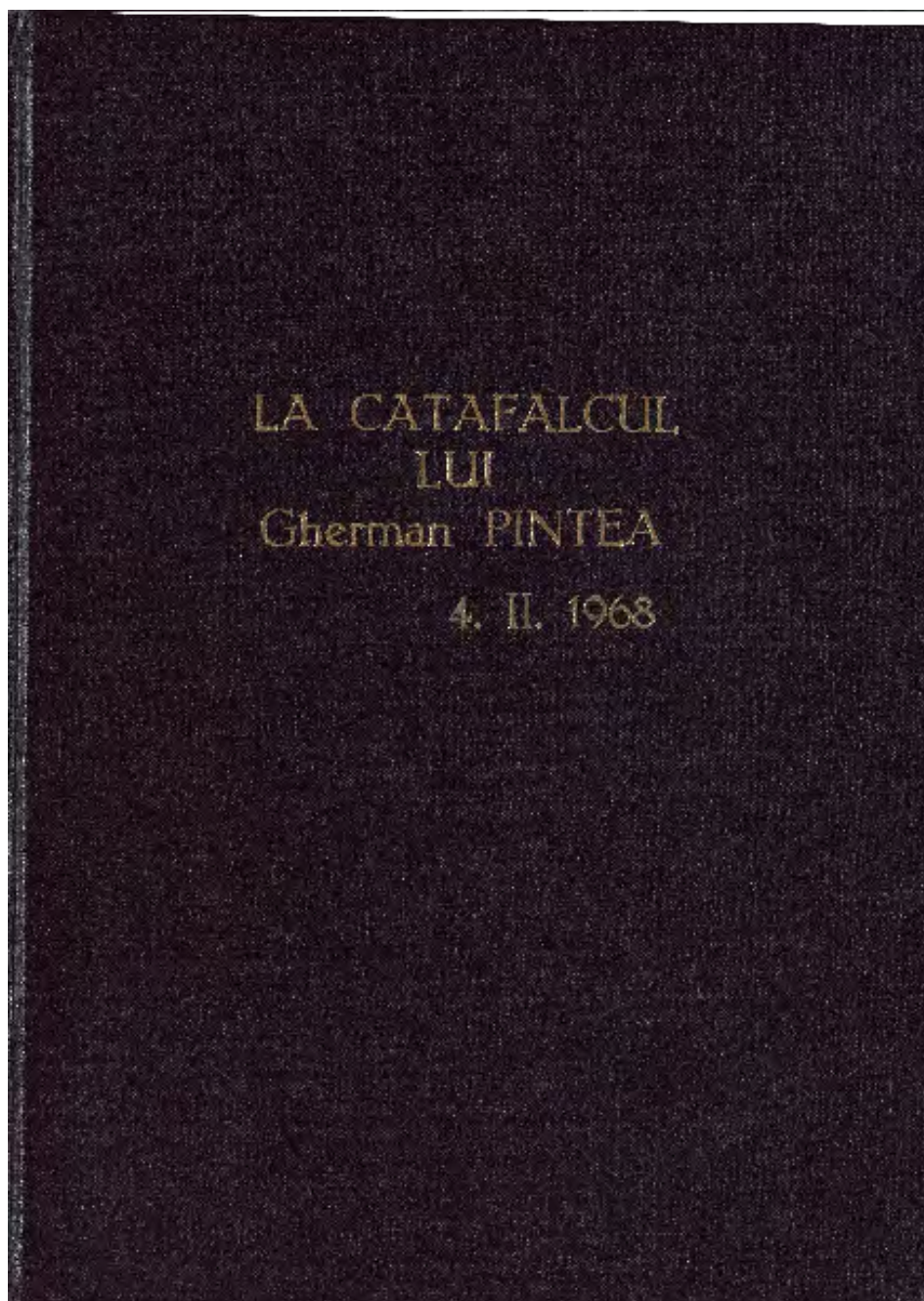
Gherman Pânteș – *Triumful dreptății. Procesul meu.*

Gherman Pântea – *Memoriile mele în legătură cu Basarabia.*

Gherman Pântea – *Mișcarea comunistă în Basarabia.*

La catafalcul lui Gherman Pântea – 4 II 1968.

Cetind aceste discursuri, cetitorul va cunoaște că generația lui Gherman Pîntea a luptat și a înfăptuit unirea Basarabiei cu România; că generația lui Gherman Pîntea a înfăptuit și a trăit în România întregită. Că această generație a luptat pentru drepturile sociale și a înfăptuit și improprietărea țăranilor basarabeni. Că tot această generație a luptat pentru consolidarea României Mari și luptă încă pentru o viață națională mai bună a Românilor de pretutindeni. Deci să le cetim!

E. Simicliu

Elefterie Sinicliu

Deputații Sfatului Țării participanți la ședința legislativului basarabean în ziua de 27 noiembrie/10 decembrie 1918, la care s-a votat reforma agrară și unirea necondiționată a Basarabiei cu România. (Gherman Pântea pe scaun, al doilea din partea dreaptă)

Gherman Pântea – „Rescriptum”-ul dat de președintele Republicii Moldova căpitanului Pântea G., deputat în Sfatul Țării, la 31 martie 1918.

Redacția ziarului Soldatul moldovan.

Rândul 1 de la stânga la dreapta: col. Th. Cojocaru, M. Minciună, Gh. Iorgu Tudor, Gherman Pântea, Speranța Nad. Tudor; rândul 2 în picioare: prof. Vasile Semaca, poetul Nică Românaș (Ion Buzdugan).

O vizită oficială.

Gherman Pântea alături de soție.

Pașaportul diplomatic eliberat la București în 22 octombrie 1927.

Soția, Lucia Pântea așa cum apare în pașaportul diplomatic al lui Gherman Pântea

Lucia Pântea cu mâna fracturată, după interogatoriul de la Miliție.

Familia Pântea.
Jos în fotografie, Mircea Pântea, băiatul înfiat al lui Gherman Pântea.

Alături de prieteni.

Albumul Odessa.

În interior harta oraşului Odessa.

Primăria. (interior)

Biblioteca. Universitatea. Muzeul.

Opera. Conservatorul. Podul Sabanier.

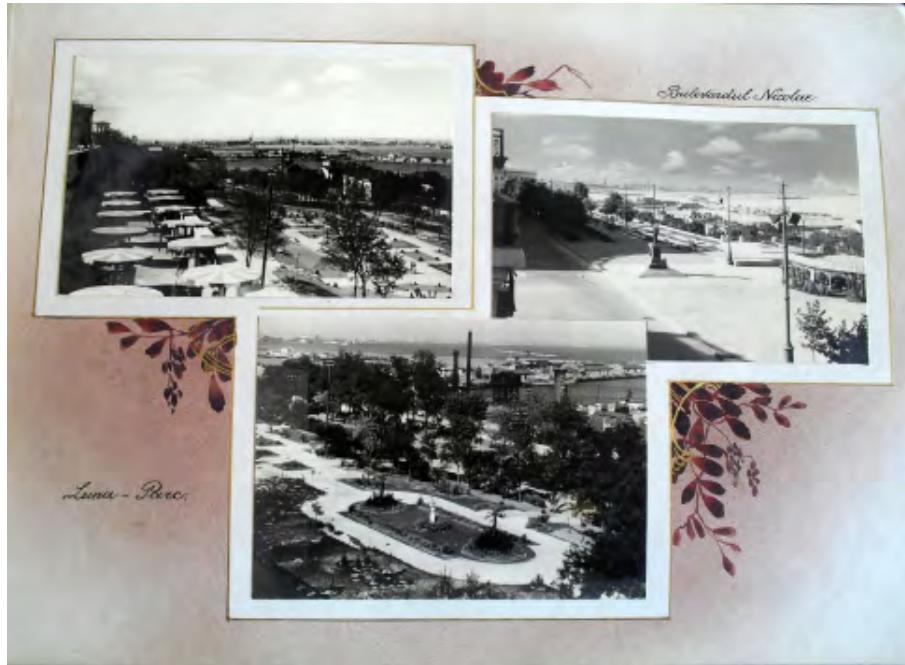
Monumentele Odessei.

Direcția Sanitară. Grădina Conservatorului. Azilul de bătrâni.

Vila Mărășelului.

Luna Parc.

Grădinile Odesei.

Parcul Sevcenco.

Sărbătorile populare.

Bisericile...

Ceremonii oficiale ale orașului, în prezența edililor.

16 Octombrie 1943 – 2 ani de administrație românească la Odessa.

Ziua Eroilor. Parada militară.

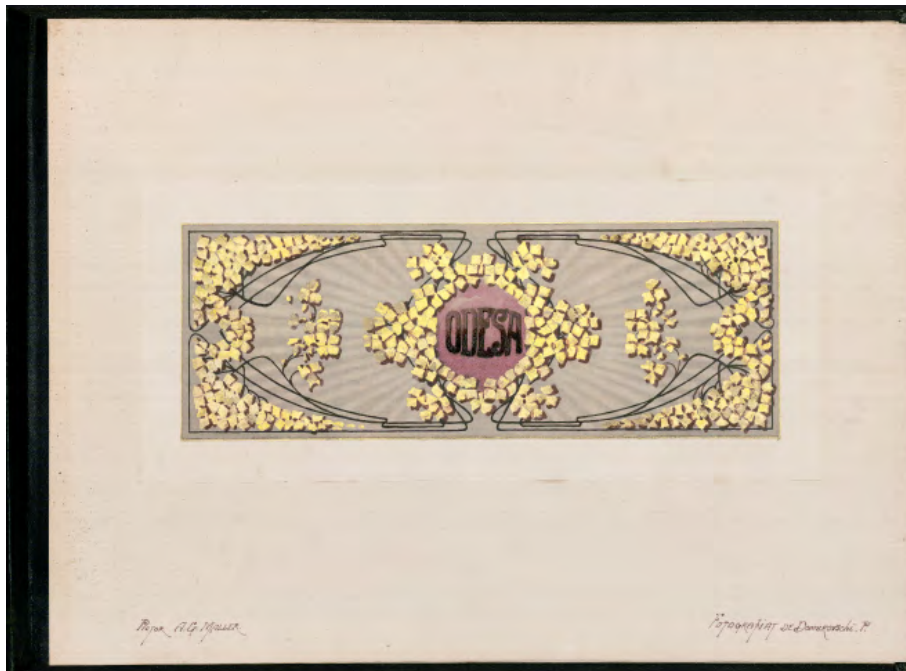

Ziua Eroilor.

Membri ai baroului din Odessa.

INDICE DE NUME

A

Adamovici, Eugen col. – 91
Adenauer, Konrad – 177
Alexandrescu, Alexandrina–Adina
(Pralea, Ileana) – 229, 236
Alexandri, Nicolae – 216
Alexianu, Gheorghe – 28, 30, 96,
98, 119-120, 124, 129, 145,
156, 159, 162, 170, 173, 189
Alimănescu, Eugen – 29, 143
Alistar, Dumitru – 203
Alistar, Elena dr. – 54, 62, 63, 66,
203, 246
Almaș, Dumitru – 248
Anastasiu, Gheorghe – 162
Andrei, Alina – 59, 246
Andronic, Ilie cpt. – 173
Andronic, Mihai – 14, 15, 174
Andropov, Iuri – 19
Anghel, Dimitrie – 236
Antonescu, Ion mareșal – 28, 91,
93, 95-98, 105, 109-117, 120-
123, 128, 130, 135, 138, 145,
146, 151, 158, 162, 187, 189,
206, 213, 241, 249
Antonescu, Mihai – 28, 206
Antonescu, Victor – 78
Apostol, Gheorghe – 207
Arbore, Ecaterina – 229
Arbore, Zamfir – 81, 197
Argetoianu, Constantin – 27, 86,
230
Arnăutu-Jerebenco, Taisia – 30,
158-159, 161, 189
Arzumaneanț dr. – 54

Atanasiu col. – 67
Averescu, Alexandru gen. – 230
Avtorhanov, Abdurahman – 16

B

Balabanov, Sava – 227
Balaș, Olga – 151
Balaur, Dimitrie – 201
Balint, Nicolae – 77, 246
Bandac, Leonid – 126
Barbusse, Henri – 236
Bădașcu, Ioan – 30, 158-161
Bălan, Elisabeta – 203
Bălan, Vasile – 203
Bâlcu grefier – 146
Bârcă, Vasile – 91, 217
Beloborodov, Aleksandr – 234
Bentoiu, Aurelian – 153, 158, 167,
168, 170, 172, 175, 180, 203,
204
Bentoiu, Pascal – 204
Beria, Lavrenti – 235
Berthelot, Henri gen. – 67
Bilivschii, Vasile – 201
Bivol, Nicolae – 148
Blagoev, Dimităr – 228
Blum, Leon – 85
Bodnăraș, Emil – 177, 204-207, 249
Bodnăraș, Manole – 204, 205
Boga, L.T. – 88
Bogos, Dimitrie – 57, 90, 115, 246
Bogos, Nina – 62
Bolboceanu, Nicolae – 30, 187
Boldur, Alexandru – 69, 247
Bonci-Bruevici, V. – 49

- Borcea, Ioan – 239
 Borcescu, Enache col. – 108
 Bosie-Codreanu, Nicolae – 57
 Braga soldat – 41, 53
 Braşoveanu dr. – 148
 Brăescu gen. – 69
 Brătianu, Dinu – 45
 Brătianu, Gheorghe I. – 27, 86, 150
 Brătianu, Ion I.C. – 27, 45, 75, 78, 79, 82, 86, 169
 Brânză, Vasile mr. – 162
 Brejnev, Leonid – 19
 Briand, Aristide – 232
 Brodeţchi, Iuliu – 30, 158, 159
 Broşteanu, Ernest gen. – 25, 67, 94
 Brudariu, Adrian – 199, 207
 Bucşan, C. – 212
 Buga – 53
 Buharin, Nikolai – 80, 233
 Bujor, Paul – 239
 Bulganin, Nikolai I. – 213
 Burcin, Octavian – 97, 248
 Burghiu, Iacob – 11
 Butyka, Francisc – 211
 Buzatu, Gheorghe – 77, 248
 Buzescu, Emil – 163
 Buzdugan, Ion – 31, 37, 43, 54, 55, 91, 192, 197
- C**
- Calafeteanu, Ion – 248
 Calotescu, Corneliu – 149
 Cantacuzino, Alexandrina – 114, 116, 138
 Cantacuzino, Matei B. – 239
 Cantacuzino, Roxana – 218
 Caragiale, Ion Luca – 229, 236
 Carlavilla, Don Mauricio – 236
 Carol al II-lea rege – 85, 90
 Carol al V-lea rege – 88
 Carp, Matatias – 112, 247
 Carp, Mişu – 137
 Catelli, Emanoil – 24, 36, 38, 72, 73, 90, 208
 Cazacliu, Grigore – 37, 62, 91, 152-154, 176
 Cazacu, Petre – 39, 57, 80, 81, 90, 197, 247
 Cazimir, Otilia – 150
 Călinescu, Armand – 86
 Cătăraiu, Ilie – 25, 28, 58-64, 139, 140
 Ceaikovski, Piotr – 101
 Ceasovnicov, Pavel dr. – 138, 160
 Ceauşescu, Nicolae – 18, 19, 206, 207
 Cernăuţan, N. – 55
 Cernescu, Anatolie – 138
 Cernescu, Lozont (y) – 138, 144, 169, 180
 Cernov, Mihail – 236
 Chiorescu, Vladimir – 91, 98, 125, 126, 135, 149
 Chiriac, Alexandru – 247
 Chirtoacă, Dorin – 27, 245
 Chişinevschi, Iosif – 207
 Cicerin, Gheorghii conte – 79, 80
 Cijevschi, Vasile – 44, 45, 54, 72, 90
 Ciobanu, Ştefan – 57, 87, 91, 208
 Ciobanu, Vitalie N. – 36, 37, 39-45, 50-52, 55-58, 60-62, 65-67, 69, 70, 91
 Ciornei, Nicolae – 41
 Ciubar, Vlas – 232
 Ciugureanu, Daniel – 57, 69, 84, 91, 197, 203, 208
 Ciumacencu – 48
 Ciupercă, Nicolae gen. – 90, 93-95

- Ciurea, Constantin – 149
 Codreanu–Rakovski, Elena – 81, 232, 236
 Codreanu, Filip – 229
 Codreanu, Ion – 58, 197
 Cojocar(i)u, Gheorghe E. – 247, 248
 Codreanu, Nicolae N. – 63, 88, 91, 163
 Cojocaru, Teodosie – 24, 40, 43, 57
 Colesnic, Iurie – 25, 28, 41, 48, 51, 56, 78-83, 87, 94, 95, 98-102, 107, 108, 110, 111, 115, 116, 118-121, 123, 124, 127-132, 136-139, 159-162, 247
 Cononov, Alexandru – 87
 Constantin, Ion – 17, 18, 20, 32, 83, 84, 174, 247
 Constantinescu, Miron – 207
 Constantinescu-Iași, Petre – 221
 Costin, Corneliu – 27, 245
 Costin, Miron – 35
 Costin, Nicolae – 27, 245
 Costin-Gorea, Iuliana – 27, 245
 Costinescu, Alexandru (Savinschi) – 98, 125, 140-142, 151, 209
 Cozmin, Marta – 204
 Crihan, Anton – 24, 32, 38-39, 41, 62, 66, 80, 84, 135, 143, 152, 167, 173, 179, 181, 209
 Cristea, Miron patriarh – 86
 Cristescu, Eugen – 103, 104
 Cristi, Vladimir – 57, 58, 90
 Cruceanu (Curciuc), Mihail (Mișa) – 186
 Cșesinscoi balerină – 49
 Cuciujna, Petre – 20, 154, 180, 181
 Cundert, Vladimir – 125, 126, 135
 Cuza, A.C. – 75, 85, 150, 164, 210
 Cuza, Gheorghe – 150
- D**
- Dabev, Evtim – 227
 Dabija soldat – 46
 Dalbia col. – 58
 Davidescu, Radu col. – 110, 112
 Dardan – 184
 Davila, Dorel col. – 107, 108
 Dămăceanu, Dumitru – 206
 Dicescu, Pavel – 194
 Dihoescu, Gheorghe lt. col. – 162
 Djionat, Irina – 179-181
 Djuvara, Mircea – 80
 Dobândă – 148
 Dobre, Florica – 109, 247
 Dobre, Gheorghe gen. – 149
 Dobrinescu, Valeriu Florin – 83, 247
 Dobrogeanu Gherea, Constantin – 228
 Doncilă, Ion – 163
 Doumergue, Gaston – 232
 Drăghici, Alexandru – 177, 182, 207, 221
 Druc, Mircea – 19, 22, 248
 Drugan, Alexe – 94, 95, 148
 Drujinin cpt. – 150, 151
 Duca, Ion Gh. – 77-79
 Dudenco, Vania (Vidrașcu Ion) – 210
 Duhonin gen. – 24, 46, 47
 Dulgheru (Dulbergher), Mișu col. – 144, 148, 210, 211, 249
 Dumitrescu, Andrei – 139, 163
 Dumitrescu, Eugen – 94
 Dumitrescu prefect poliție – 120
 Dumitru chestor – 186
 Duțu, Alesandru – 109, 247

E

Eastman, Max – 233
Ebelov gen. – 38
Elefterescu col. – 95
Eminescu, Mihai – 11
Enciu, Nicolae – 248
Engels, Friedrich – 227, 228
Erhan, Pantelimon – 54, 57, 67, 68,
90, 217
Ermolenko – 62, 63

F

Ferdinand I rege – 72, 90, 209
Filderman, Wilhelm dr. – 114
Fischer, Louis – 234
Flueraș, Ioan – 231
Foriș, Ștefan – 205
Frank, Pierre – 234
Frimu, Ion C. – 229
Frunze, Mihail – 231, 241
Furtună col. – 40, 45

G

Gabai, Gheorghe mr. – 162
Gavriliuc – 91
Gălușcă-Crâșmaru, Tatiana – 200,
201
Gâțu, Nicolae Emilian – 149
Georgescu, Teohari – 210, 211, 223
Gheață cpt. – 130
Ghelerter, Leon – 231
Gheorghiu Bujor, Mihai – 229
Gheorghiu-Dej, Gheorghe – 157,
161, 177, 184, 191, 205-207,
224
Ghiață, Petre – 135, 178, 201
Ghibu, Onisifor – 32, 63, 211, 212
Ghimpu, Mihai – 216

Ghineraru, Nicolae gen. – 115, 119,
120
Glogojanu, Ion gen. – 105-108, 116,
117, 213
Glogojanu, Radu – 105
Gobjilă – 127
Godunov, Boris – 120
Goga, Octavian – 164, 210, 240
Gonța, Alexandru – 194, 201, 213-
215
Gorki, Maxim – 228, 234
Goșu, Armand – 248
Grigorescu, Grigore – 199, 215
Grigoropol, Adrian – 109
Grosu, Gurie mitrop. – 31
Groza, Petru dr. – 157
Guna, Nicolae – 150
Gurschi, Simeon col. – 72

H

Hagi Moscu, Emanoil – 70, 71
Halippa, Eleonora – 180
Halippa, Nicolae Radu – 201
Halippa, Pantelimon – 25, 48-50,
53, 62, 70, 90, 174, 180, 192,
193, 197, 201, 208, 209, 212,
215, 216, 221, 237, 240
Harconiță lt. – 64
Harea, Vasile – 41, 56, 210, 237
Haroviuc, Miroslov – 189
Hașdeu (Hâjdeu), Bogdan Petriceicu
– 40, 197, 201
Hâjdeu, Alexandru – 240
Hârza, D. – 55
Heijenoort, Jean Van – 234
Heinrich, Jorj – 11
Herța, Vlad – 25, 70
Hinculov, Valent – 127

- Hitler, Adolf – 109, 130, 220, 234, 237
- Hodorogea, Ion – 194
- Holban, Eugen – 51, 240
- Holban, Ștefan – 24, 44, 51-53, 55, 247
- Hrușcirov, Nikita.S. – 207, 213, 243
- Husărescu, Zaharia – 77, 217, 247
- I**
- Iacoban, Alexandru – 20, 180
- Iacobici, Iosif gen. – 107
- Iagoda, Genrik – 235
- Iancovescu, Constantin gen. – 45
- Iancu, Teofil – 57, 62
- Ibrăileanu, Garabet – 239
- Ignatiuc, I. – 55
- Inculeț, Georgel I. – 218
- Inculeț, Ion C. – 26, 53, 57, 61, 62, 67, 68, 72, 86, 90, 91, 197, 217, 218
- Inculeț, Ion I. – 218
- Ionescu, Dumitru – 141
- Ionescu, Mangu col. – 105, 107
- Ioniță, Gheorghe I. – 248
- Ionițoiu, Cicerone – 149, 247
- Iorga, Nicolae (Neculai) – 26, 27, 71, 73, 76, 86, 191
- Iosif, Ștefan Octavian – 236
- Istrati, Panait – 233, 236
- Iustianian, Marina patriarh – 178
- J**
- Jalbă, Toma – 54
- Jaurès, Jean – 228
- Jienescu, Gheorghe comandor – 95
- Joffe, Adolf – 232, 233
- Jumanca, Iosif – 231
- K**
- Kádár, János – 207
- Kaganovici, Lazar – 234, 235
- Kamenev, Lev – 80, 231, 233
- Kameneva, Olga – 235
- Karețki, Aurel – 248
- Kasparova, Varia – 234
- Kataev, Valentin – 150
- Kazantzakis, Nikos – 233
- Kerenski, Aleksandr F. – 24, 46-51, 53, 55, 79, 218-220, 249
- Kirilov, Timotei – 59, 217
- Kirov, Serghei – 235
- Kolarov, Vasil – 229
- Kornilov, Lavr gen. – 219
- Kostior, Vladimir – 234
- Kotovski, Grigori – 27, 60, 88, 220, 221, 249
- Koțiubinski, Iuri – 233
- Kovalschi – 128
- Krasin, Leonid – 232
- Krestinski, Nikolai Nikolaevici – 26, 80, 82, 233-235
- Krupenski, Al. – 225
- Kun, Béla – 231
- Kuzmin, Gabriel – 236
- L**
- Lambru, Steliu – 106, 109, 247
- Landovski, dr. Iosif – 236
- Langa-Rășcanu, Constantin – 80
- Lapedatu, Alexandru – 90
- Lașcu, Gheorghe – 91, 92
- Lecițki, P. – gen. – 37, 40
- Lenin (Ulianov), Vladimir Ilici – 15, 16, 24, 48-50, 55, 79-81, 88, 219, 230-233, 237
- Lepădatu, Alexandru – 150

Levenzon – 42, 63
Levițki ambasador – 80
Liebknecht, Wilhelm – 228
Lisenko ing. – 118, 119
Litvinov, Maksim – 83-85
Loghin, Leonida – 109, 247
Lorenț ambasador – 80
Luca, Vasile – 211, 223
Lungu – 53
Lupu, Nicolae dr. – 76, 165, 171,
174, 183, 184, 207
Luțcanu, Vasile – 194
Luxemburg, Rosa – 194

M

MacDonald, Ramsay – 232
Macici, Nicolae gen. – 110-112,
114, 115
Maimuca, Constantin – 94, 147
Malinovski, Rodion mareșal – 187,
242
Mamarcev, Gheorghii – 227
Mancaș, Ala – 201
Maniu, Iuliu – 241
Manic, Stelian – 21, 247
Manoilescu, Mihail – 149
Manolescu Strunga, Ion – 149
Marchetti, Haralambie – 150, 193,
221
Marcusohn, Liza – 210
Maria regină – 90
Marian, Boris – 123, 248
Marian, Liviu – 62
Martânovschi col. – 36
Martov, Julius – 16
Marx, Karl – 191, 227
Mateevici, Alexe – 31, 193, 194,
197, 243

Maurer, Ion Gheorghe – 184
Mănescu col. – 108
Măță, Alexandru – 29, 95, 144, 145,
147, 148
Melcum – 65
Micescu, Istrate – 139
Mihai I rege – 165
Mihalache, Ion – 95
Mimi, Constantin – 40
Minciună, M. – 53, 90
Mincu, Grigore col. – 140, 170
Mitrean, Ion – 39, 41
Moise, Leonida – 97, 248
Moraru, Anatol – 55
Moraru, Pavel – 77, 248
Murafa, Simion – 194
Muralov, Nikolai – 234
Mureșanu Mihai mr. – 162

N

Năstas – 53
Neaga, Simeon – 194, 195
Negrei, Ion – 32, 247
Neștianu cpt. – 123
Nicolau comisar – 76
Nicolau, Michel – 145
Nicoltschi (Grünberg), Alexandru
gen. – 29, 144, 148, 182, 210,
221-224, 249
Niculescu, Șerban – 221
Nistor, Ion – 168
Nitreanu, Nicolae – 49

O

Obnorski, Victor – 15
Osoian, Constantin – 38, 58
Ostrovski, Mihail – 26, 84-86
Oțetea, Andrei – 31, 191

P

- Pallius (Ionescu) col. – 104
Pantazi, Constantin gen. – 149
Parhon, C.I. – 239
Parno – 148
Parvus (Alexandr Ghelfand) – 230
Patrichi, Viorel – 19, 248
Pavelescu, Ion – 248
Pavlovna Riabova, Elizaveta – 228
Pauker, Ana – 145, 211, 223
Pauker, Marcel – 233
Păduraru, Teodor (Fedia) – 194, 201
Pălăngeanu, Emil gen. – 93, 97
Păscăluță, Ion – 24, 38, 44, 51, 52, 55, 209, 221, 222
Pătrășcanu, Lucrețiu – 139, 206, 211
Pătruț, Picu – 212
Păunescu cpt. – 123
Pântea, Constantin – 137, 142, 155, 185
Pântea, Gherman – 11-13, 15, 17, 18, 20, 23-32, 35-53, 55-73, 75-102, 105-107, 109-111, 116-118, 120-125, 127-133, 135-165, 167-189, 191-202, 209, 218, 243, 245-246
Pântea, Lucia – 30, 151, 156, 182, 183, 185
Pântea, Mioara – 32, 130
Pântea, Mircea – 181, 184
Pântea, Vasile – 11, 35
Pârvulescu, Constantin – 205, 206
Pelivan, Ion – 25, 32, 57, 62, 63, 67, 70, 90, 197, 208, 225, 226, 237
Pelivan, Maria – 226
Pelivan, Vasile – 187
Perper – 65, 66
Peșkov, Maxim – 234
Petala col. – 149
Petliura, Semion – 42
Petrescu, Alexandru – 241
Petrescu, Tiberiu gen. – 121-123
Petrovna, Ludmila Evghenici – 105, 106
Pichi Vasiliu, Constantin gen. – 28, 96, 116, 120, 128
Plămădeală, Andrei – 201
Plătică – 53
Plehanov, Gheorghe Valentinovici – 16, 227
Podoabă, Veceslav – 95
Pohoăță, Th. col. – 94, 147, 148
Poincaré, Raymond – 232
Poni, Petre – 218, 239
Pop, Valer – 157, 164, 168
Popa, Anatol cpt. – 70
Popa, Mihai col. – 72
Popovici, Iulian – 149, 162
Popp, Ghiță (Gheorghe) – 212
Poplavco comisar ucrainean – 64
Popovici, Constantin – 149, 231
Porea, Petre – 49, 248
Potopeanu, Gheorghe gen. – 97, 130, 131, 136, 137
Prahnițchi lt. – 52, 58
Preobrajenski, Evgheni – 234
Pricop, Adrian – 248

R

- Radek, Karl – 234
Rakovski (Rakower), Cristian (Haim) – 26, 77-81, 227-237, 249
Rakovski, Gheorghe Sava – 227
Rangheț, Iosif – 205, 206
Rădulescu Dobrogea, Ovidiu – 158
Râureanu col. – 71

- Riutin, Martemian – 233
 Rizescu, Ioan col. – 204
 Rîkov, Alexei – 235
 Romniceanu, Mihail – 168
 Rosengoltz, Arkadi – 236
 Roșca, Sergiu – 176
 Rotari, Ludmila – 77, 248
 Rotaru, Florin – 217, 248
 Rotaru, Jipa – 97, 248
 Rozenwitz – 184
 Rudeanu, Teodor – 30, 187
 Rudenco, Elena – 138, 159, 160, 189
 Rujină – 53
- S**
- Sadoveanu, Mihail – 146, 216, 221
 Sahia, Alexandru – 236
 Sarghețiu, Octav – 201
 Sasu, V. – 168
 Satin gen. – 40
 Saulescu, Maria – 151
 Savenco, Mihail – 57
 Savinkov, Boris – 232
 Sănătescu, Constantin gen. – 136, 137
 Săveanu, Nicolae – 90
 Sberea, C. – 55
 Scărlătescu, Elena – 149
 Scobioală, Andrei – 24, 36, 37
 Scorpan, Costin – 65, 248
 Scurtu, Ioan – 248
 Seabro, Ioachim – 30, 187
 Secară plt. – 58
 Secară preot – 201
 Semaca, V. – 62
 Serebreakov ministru adjunct – 80
 Sevciuc lt. major – 130
 Sibirschi (Constantinescu) – 128
- Sinicliu, Elefterie – 32, 91, 96, 103, 105, 138, 145, 146, 153, 168, 169, 237, 238
 Sinicliu, Grigore – 48
 Smochină, Nichita – 32, 91, 96, 103, 105, 138, 145, 146, 153, 168, 169, 237, 238
 Smilga, Ivar – 234
 Snegur, Mircea – 11
 Solski – 80-81
 Soltan, Chirilă – 163
 Souvarine, Boris – 233
 Spănu, Alin – 77, 248
 Spiridonova, Maria – 235
 Stalin, Iosif Vissarionovici (Djugașvili) – 13, 80, 81, 150, 185, 220, 231-235
 Stancev, Gheorghii – 227
 Stănescu, Ion – 18
 Stere, Constantin – 29, 144-147
 Stere, Gheorghe – 29, 144-147
 Stoica, Chivu – 192
 Stoican, Vasile – 139
 Străjescu, Costache – 194
 Stroescu, Vasile – 194, 197, 216, 240
 Susaikov, Ivan gen. – 133, 139, 160, 187, 242
 Sutton, Anthony – 237
- Ș**
- Șcerbaciou, Al. – 40
 Șeicaru, Pamfil – 236
 Șișcanu, Ion – 248
 Șoltoianu, Alexandru – 13-15, 18, 19
 Șpac, Ion – 248
 Ștefan cel Mare (Ștefan Vodă) – 27, 196

Ștefanov, Boris – 236
Ștefănescu, Amza gen. – 90
Știrbu col. – 40

T

Tafrali, Oreste – 239
Tăbăcaru, Dumitru cpt. – 174
Tănăsescu, Dumitru (Titi) – 201
Tătăranu, Nicolae gen. – 107
Tătărescu, Gheorghe – 84, 204, 218
Tcacenco, Pavel – 26, 76, 77, 217
Teodor, Pancratie – 65
Teodorescu, C. – 75
Terziman plt. – 45, 46
Tighineanu, Efrem – 178
Titulescu, Nicolae – 83, 84
Tofan, George – 56, 248
Tolbuhin, Fiodor mareșal – 28, 133,
135, 137-139, 159, 160, 170,
187, 189, 241, 242, 249
Tomescu, Constantin – 153, 164,
168, 171, 181, 242, 243
Topciu, Dumitru – 48
Trestioreanu, Constantin gen. – 111
Troncotă, Cristian – 40, 41, 70, 77,
95, 97, 98, 100, 103-105, 107,
111-113, 115, 117, 248
Troțki (Trotzki), Leon – 48, 80, 228,
230-234
Tudor, Iorgu – 41, 43, 62, 63, 201,
246
Tudorovschi (Todorovski),
Constantin – 138, 139, 159
Tudos(e), I. – 55, 64
Turcuman, Grigore – 36, 55, 64

Ț

Țanțu, Vasile – 37, 41, 45, 55, 90

Țepordei, Vasile – 192, 193, 195,
196, 243

Țițeica, Gheorghe – 90

Țurcanu, L. – 55

U

Ulrih, V.V. – 235

Ureche, Gheorghe – 158, 187

Usatiuc-Bulgăr, Alexandru – 18, 30

Usatiuc, Elinor – 187

V

Vaida-Voevod, Alexandru – 226

Vajinschi – 128

Vasiliu-Perju ing. – 128

Văleanu, Ion – 210

Văluță, Ion – 26, 62, 201, 237

Vărzaru C. – 41

Vărzaru, Petre – 24, 39-41, 198

Vărzaru, Simion – 194, 240

Vârubov comisar politic – 46, 47

Velcescu, Matei col. – 149, 162, 163

Velciu col. – 147

Vidrașcu, Constantin – 98, 125, 126,
135, 143, 149, 162, 178

Visner, Jura cpt. – 127, 130

Viteazu, Mihai – 20, 180

Vișinski, Andrei – 235

Vlad, Galin-Corini – 96, 246

Vladimirescu, Tudor – 145

Voiculescu, Constantin gen. – 95

Voitinovici (Voitin), Alexandru –
156, 241

Vujovic, Voja – 233

W

Wurmbrand, Richard – 211

X

Xenopol, A.D. – 239

Z

Zachiu comisar – 76, 77

Zaevloșin, Mihail – 125, 126, 135

Zărescu, Ion It. – 173, 174

Zdedovețki, Nicolae – 178

Zinoviev, Grigori – 80, 231

Zodian, Vladimir – 97, 248

AUTOR

Ion Constantin născut în 1952, la Călugăreni, jud. Giurgiu. Absolvent al Facultății de istorie a Universității din București (1977); cursuri postuniversitare de relații internaționale. Doctor în istorie al Universității “Alexandru Ioan Cuza,, din Iași (1995). Consilier cultural la Ambasada României din Republica Polonă (1996-2000).

Cercetător științific la Biblioteca Metropolitană București – Centrul de Studii pentru Românii de Pretutindeni; cercetător științific principal la Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului – Academia Română.

Volume publicate:

Basarabia sub ocupație sovietică de la Stalin la Gorbaciov, Editura „Fiat Lux,, București, 1994 (Marea Distincție a anului 1994, acordată de Editura „Adrian Păunescu“, Ziarul „Vremea“, Revista și Cenaclul „Totuși iubirea“);

Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial, 1939-1947 (în colaborare cu Valeriu Florin Dobrinescu), Institutul European, Iași, 1995;

România, marile puteri și problema Basarabiei, Editura Enciclopedică, București, 1995 (premiul „Radu R. Rosetti“, acordat de Fundația Culturală Magazin Istoric);

Istoria politicii externe românești în date (coautor), Fundația Europeană Titulescu, București, Editura Enciclopedică, 2003;

Din istoria Poloniei și a relațiilor româno-polone, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2005;

Polonia în epoca „Solidarității“ 1980-1989, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2007;

Polonia în secolul totalitarismelor 1918-1989, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2007;

Masacrele de la Katyń (în colaborare cu Radu Ciuceanu), Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2003.

Pantelimon Halippa neînfricat pentru Basarabia, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2009;

Pantelimon Halippa – tribun al Basarabiei (în colaborare cu Ion Negrei), Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2009 (premiul „Ion Nistor“, acordat de Fundația Culturală Magazin Istoric);
Cazul Ryszard Kukliński – Un Păcșap al Poloniei?, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2009.